Anul XVIII (O) Cartea (IV) EDIȚIA SOCIETĂȚII PSIHOLOGICE DE LA MOSCOVA CU ASISTENŢA SOCIETĂŢII FILOZOFICE Ś PETERSBURG ÎNTREBĂRI DE FILOZOFIE PSIHOLOGII SEPTEMBRIE OCTOMBRIE i CONŢINUT: P Novgorodtsev În memoria lui Kuno-Fischer G Chelpanov Despre relația dintre psihologie și filozofie L Lopatin Fizician-idealist (În memoria lui N I Shishkin) P Novgorodtsev Criza conștiinței juridice moderne V Chizh Împăratul Paul I Vl Pertsev Teoria evoluției și filosofia istoriei lui Herder D Viktorov Seria legea vieții Critică și bibliografie I Recenzie de cărți P Pliant bibliografic Sh Revizuirea revistelor Controversă MOSCOVA BA Tipo-litografie T-va I N Kushnerov and Co str Pimenovskaya, suspin D Biblioteca Rooneyers PUBLICAREA SOCIETĂȚII PSIHOLOGICE DE LA MOSCOVA sub auspiciile Societății Silgo din Sankt Petersburg # ÎNTREBĂRI DE FILOZOFIE PSIHOLOGII JURNAL, fondat de prof N Ya Grotom și A A Abrikosov AN XVIII Editat de L M Lopatin Cartea a IV-a ( ) SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE- MOSCOVA Tipolitografia Asociației I N Kushnerov și Co str Pimenovskaya, suspin casa Biblioteca "Runivers" Biblioteca "Runivers " CONŢINUT Pagină În memoria lui Kuno-Fischer P Novgorodtseva V Despre relația dintre psihologie și filozofie G Chelpanova Fizician-idealist (În memoria lui N I Shishkin) L Lopatina Criza conştiinţei juridice moderne (Continuare) P Nov- Gorodtsev Împăratul Pavel I (Continuare) V Chizha Teoria evoluției și filosofia istoriei lui Herder Vl Pertsev Seria legea vieții D Viktorova Critică și bibliografie I Recenzie de cărți E Vaemann Rezultatele SI ale psihologiei comparate Partea I Instinctul și raționalitatea în regnul animal Partea a II-a Studii comparative ale vieții mentale a furnicilor și a animalelor superioare Traducere cu el V A Karavaev cu adăugarea traducătorului "Viziuni zoopsihologice despre V Wagner" Kiev Artă C p k V Zѣnkovsky A D Gulieev Predarea etică în "Gânduri" Pasca- la L Lopatina II Pliant bibliografic III Revizuirea revistelor Archiv fur Gesehichte der Philosophie Trupa Neunzehnter Neue folie XII Trupa V - Jahresberieht über sãmtliche Ereheinungen auf dem Gebiete der Gesehichte der Philosophie Jahresberieht über Neuerscheinungen aus dem Bereiehe der arabischen Philosophie von M Horten H Ani-kiev ^ Controversă Scrisoare catre editor P Novgorodtseva Anunturi Biblioteca "Runivers" Biblioteca "Runivers " În memoria lui Nuno Fischer t iunie Vestea morții celebrului istoric al filosofiei, care i-a întristat profund pe numeroșii săi admiratori și studenți, nu a fost neașteptată pentru cei care i-au urmărit activitățile De când de la Heidelberg a venit vestea că Kuno Fischer nu mai citește, toți cei care l-au cunoscut trebuie să-și fi spus: Kuno Fischer este aproape de moarte A trăi și a citi la universitate, a trăi și a preda filozofie a fost un lucru pentru el Pentru toți cei care l-au ascultat, imaginea profesorului-Filosof era atât de indisolubil legată de ideea personalității sale, încât i se părea imposibil să se oprească din predare înainte de a înceta să mai trăiască "Până la căderea întunericului", așa cum le-a spus Kuno Fischer ascultătorilor săi, el a vrut să "creeze", a vrut să citească și să învețe, și numai moartea i-a putut smulge steagul din mâini: "man muss schaffen, solange es licht ist" Acest vis, care i-a fost împărtășit de cei din jur, nu era sortit să devină realitate: ilustrul veteran al filozofiei nu a murit în catedră, ci la pensie, la care a fost forțat de o scădere totală a puterii Trebuia să accepte această pace a inacțiunii forțate, care pentru el era începutul sfârșitului Când, în vara lui , trecând prin Heidelberg, s-a întâmplat să asist la prelegerea finală a lui Kuno Fischer, care s-a dovedit a fi ultima lui prelegere, toamna aceasta a fost deja remarcată Biblioteca "Runivers" VI dok putere Pe momente, ca și până acum, a izbucnit focul

entuziasmului oratoric, care îi distingea atât de mult lecturile, dar în general se simțea oboseală și slăbiciune, deloc surprinzător, desigur, la de ani A citit unul dintre cursurile lui preferate - despre Faustul lui Goethe - și și-a încheiat lecturile cu o expresie a speranței că va putea citi despre el "din nou în detaliu" vine întunericul" Și este clar că la vestea morții sale, profesorul Kuno Fischer, a apărut în primul rând în memoria tuturor Scrierile lui, desigur, merită cele mai mari laude; dar ca profesor, ca profesor înnăscut de filozofie și orator al catedrei, a fost mai presus de scrierile sale În analele universităților germane, gloria activității sale didactice va fi una dintre cele mai strălucitoare pagini și poate supraviețui meritelor sale ca om de știință și scriitor Scrierile sale și, mai ales, Istoria unei noi filosofii, în opt volume, sunt în multe privințe remarcabile și strălucitoare Cu toate acestea, chiar și acum, dezvoltarea momentelor individuale din această istorie a mers mai departe decât Kuno Fischer și uneori a trecut pe lângă el Dar un alt Kuno nu va apărea curând printre profesorii germani de filozofie Fischer, capabil să-l depășească, sau cel puțin să-l egaleze, prin puterea influenței sale feerice asupra ascultătorilor, în puterea influenței captivante și de durată asupra tuturor celor care au ascultat de aceasta farmecul unui gând frumos îmbrăcat într-o formă frumoasă cercetările se explică prin proprietățile pedagogice ale talentului său Cititorul este surprins în ele, în primul rând, de capacitatea de a netezi contradicțiile, de a explica în termeni simpli probleme complicate, de a face de înţeles cele mai dificile construcţii filosofice Acesta este rodul unei activităţi de lungă durată Biblioteca "Runivers" VII sti de un profesor-educator nascut: lucrarile sale au crescut din invatatura lui Și din nou îmi amintesc de Kuno Fischer în amvon S-a întâmplat să-l aud în și din nou mai târziu în La vremea aceea era în floare Înaintarea bătrâneții nu a afectat încă elocvența fascinantă a prelegerilor sale Prospețimea pur tinerească a vocii, ritmul muzical al discursului, forma oratorică strălucită s-au armonizat perfect cu semnificația conținutului Iar peste tot acest discurs care curgea calm, acum inspirator, era dominat de acea înțelepciune filosofică specială, de acea profunzime de gândire, care este dată de pătrunderea în secretele cunoașterii filosofice Profesorul a vorbit și în fața audienței s-a dezvăluit o imagine a creșterii consecvente a gândirii filozofice, a efortului său armonios și, parcă, nestingherit și de neoprit, pe drumul către descoperirea adevărului Fără sărituri și pauze, dar cu inevitabilitate logică și consecvență strictă, deoarece numai aceasta ar putea fi conform legii rațiunii, el a descris mișcarea istorică a filosofiei Nu a fost tragedia căutării umane cu nemulțumirea constantă a dorului etern; a fost o procesiune solemnă a minții biruitoare, în fața căreia se dezvăluie treptat secretele lumii Patosul panlogismului hegelian, refractat în mod deosebit în natura blândă și artistică a profesorului, s-a reflectat în expunerea sa printr-o și mai mare consistență și, parcă, prin frumusețea artistică și completitudinea evoluției filozofice Acest lucru s-a manifestat cu o forță deosebită în expunerea sa despre filozofia germană, pe care o cunoștea și o iubea atât de mult În acest caz, poezia germană a venit și ea în ajutorul expoziției sale inspirate, din care recita des și cu pricepere pasaje filozofice Și apoi, în special, publicul său a trăit acele momente de ascensiune și entuziasm, când părea că un vânt ne bate Biblioteca "Runivers" USh mare spirit, dezvăluindu-se în istoria cunoaşterii filozofice Deci Sybilien, așa Propheten spuse solemn profesorul, iar în contextul general al

prelegerilor sale părea că sibilele și profeții prefigurau omenirii calea fermă către adevăr și victoria neîndoielnică a rațiunii Anii au trecut, generațiile s-au schimbat, iar Kuno Fischer a rămas, parcă, ferit de influența timpului A vorbit pentru prima dată la catedră în , profesorii profesorilor noștri l-au ascultat, iar elevii noștri l-au ascultat pe el și pe noi, iar Kuno Fischer a rămas același, proaspăt tineresc, inspirat, genial Dar "a venit întunericul* și a trebuit să se oprească" să creeze * În persoana sa, nu numai Universitatea din Heidelberg, ci toți cei care iubesc și apreciază filozofia, au suferit o pierdere ireparabilă P Novgorodtsev Biblioteca "Runivers" Despre relația dintre psihologie și filozofie *) Predarea mi-a revenit la aceeași catedră cu care a predat regretatul prinț Serghei Nikolaevici Trubetskoy Serviciile sale către filozofia rusă sunt atât de mari încât și acum istoria îl poate îndruma către un loc foarte precis În opinia mea, serviciul său cel mai important pentru filozofie este că a apărut în apărarea legitimității construcțiilor filosofice și metafizice într-un moment în care o atitudine negativă față de filosofie amenința să o aducă pe aceasta din urmă la o cădere completă El însuși a făcut o schiță complet terminată a sistemului metafizic al "idealismului concret" în care filosofia intră în contact atât de strâns cu religia Prințului Serghei Nikolaevici Trubetskoy i se atribuie faptul că, cu un sistem metafizic construit inițial, el a arătat că timpul construcțiilor filozofice și metafizice nu a trecut încă Îi iau locul cu conștiința plăcută că, fiind un susținător al aceleiași direcții filozofice, sunt succesorul operei sale Voi profita de prelegerea de astăzi, care, conform tradițiilor universitare, ar trebui să fie de natură programatică, pentru a arăta că, într-un punct foarte semnificativ, sunt asemănător cu predecesorul meu și tocmai în aceea) Lecție introductivă susținută la Universitatea din Moscova la septembrie Întrebări de filosofie, carte , Biblioteca "Runivers" G CHELPANOV De asemenea, sunt un apărător al legitimității construcțiilor filosofice și al importanței acestora din urmă pentru dezvoltarea științei însăși În acest scop, voi lua în considerare o întrebare, a cărei soluție corectă este esențială pentru soarta psihologiei: mă refer la întrebarea relației dintre psihologie și filozofie și tocmai întrebarea dacă psihologia este în vreun fel dependentă de filosofie sau nu După cum știm, psihologia a fost odată o parte integrantă a filosofiei sau metafizicii Aceasta pentru că psihologia era considerată știința naturii sufletului Sarcina psihologiei era să studieze natura sufletului Reprezentantul tipic al unei astfel de psihologii în filosofia modernă este Herbart El își bazează cercetările psihologice pe definiția metafizică a sufletului După el, sufletul este o ființă absolut simplă, care, din autoconservare, intră în luptă cu alte ființe simple, cu așa-numitele realități Din această luptă apar idei, a căror interacțiune dă diferite stări mentale, de exemplu, sentimente, voință etc Pe baza acestor presupuneri despre proprietățile sufletului, presupuneri ca aceasta Este lesne de văzut, având un caracter speculativ, Herbart a încercat să deducă deductiv legile fenomenelor mentale La el, de exemplu, explicația asocierii ideilor, percepția spațiului etc , depinde de viziunea naturii sufletului În acest tip de psihologie, explicarea legilor fenomenelor mentale depindea de opiniile asupra naturii sufletului În ea, teoriile filozofice erau o presupunere necesară a construcțiilor psihologice Fără doctrina filozofică a sufletului, era imposibil să începem să explicăm legile fenomenelor spirituale Legile fenomenelor mentale au fost deduse în mod deductiv din principiile care stau la baza învățăturilor despre suflet

Biblioteca "Runivers" DESPRE RELAȚIA PSIHOLOGIEI CU FILOZOFIE O atitudine negativă față de dependența psihologiei de teoriile filozofice o găsim deja în filosofia germană a secolului al VIII-lea, dar în ultima vreme recunoașterea dependenței psihologiei de filozofie se întâlnește cu o opoziție deosebit de puternică În prezent, mulți oameni susțin că, indiferent de opiniile pe care le-am avea asupra naturii sufletului, acest lucru nu poate avea o importanță decisivă în explicarea noastră a legilor fenomenelor mentale Fie că luăm un punct de vedere materialist, spiritualist sau orice alt punct de vedere, tot va trebui să considerăm fenomenele mentale doar ca fenomene spirituale Sentimentele, gândurile, procesele volitive pot fi studiate în sine, dar nu ca manifestări ale vreunui suflet Considerarea filosofică a sufletului, așadar, pentru psihologie, ca știință a fenomenelor mentale, se dovedește a fi complet superfluă Mai mult, natura fenomenelor psihice poate fi studiată chiar dacă nu recunoaștem deloc existența sufletului Așa apare notoria psihologie fără suflet, adică psihologie fără ipoteza sufletului Strâns legată de această dorință de a elimina sufletul din psihologie este tendința gândirii științifice moderne de a elimina pe cât posibil toate ipotezele Întrucât ipoteza sufletului nu este permisă, este clar că studiul psihologiei se reduce la studiul numai a fenomenelor mentale, sarcina psihologiei se reduce la o simplă descriere a fenomenelor mentale Psihologia ar trebui să descrie fenomenele mentale doar în forma în care acestea apar în realitate, fără a folosi nicio ipoteză În general, teoriile filozofice nu ar trebui admise în psihologie, deoarece creează o prezumție care are un efect dăunător asupra studiului pur empiric al fenomenelor mentale și, prin urmare, pentru dezvoltarea cu succes a psihologiei, separarea sa completă de filosofie este o cerință necesară * Biblioteca "Runivers" G CHELPANOV, Iată două vederi opuse asupra relației dintre filosofie și psihologie Dar se poate face psihologia fără filozofie sau sunt teoriile filozofice o presupunere necesară a psihologiei? Această întrebare este strâns legată de întrebarea: "Cine ar trebui să dezvolte psihologia*? În urmă cu aproape de ani, Sechenov a pus întrebarea: "cine ar trebui să dezvolte psihologia?" El însuși a dat un răspuns foarte decisiv, care i-a îndepărtat complet pe filosofi de cercetarea psihologică Dar viața a răspuns negativ la decizia lui Filosofii sunt încă implicați în cercetarea psihologică Așadar, ar trebui să rămână legătura anterioară a psihologiei cu Filosofia sau ar trebui psihologia, ca și alte științe, să rupă legătura cu ea? După cum se știe, inițial toate științele erau legate de filozofie, dar treptat s-au separat de ea și au început să se dezvolte independent Matematica s-a separat mai întâi de filozofie, apoi de Fizică și Fiziologie și, din anumite motive, doar psihologia rămâne legată de ea, doar din anumite motive este încă considerată o știință filozofică Prin urmare, este destul de firesc să ne întrebăm dacă legătura tradițională dintre psihologie și filozofie nu ar trebui să fie ruptă, recunoscută ca nefirească și chiar dăunătoare? Controversa privind legătura dintre psihologie și filosofie a depins în mare măsură de faptul că termenul de filozofie a fost folosit într-un sens nedefinit, iar această legătură în sine a fost înțeleasă foarte diferit Prin urmare, trebuie să defalcăm întrebarea și să luăm în considerare ce trebuie înțeles prin filozofie și ce trebuie înțeles prin legătura psihologiei cu Filosofia Prin filozofie se poate înțelege, în primul rând, metafizica Atunci legătura dintre psihologie și filozofie poate fi înțeleasă ca cerința conform căreia pentru a construi legile vieții mentale este necesară mai întâi construirea unei teorii metafizice despre natura

sufletului, adică preliminar Biblioteca "Runivers" DESPRE RELAȚIA PSIHOLOGIEI CU FILOZOFIE ci să decidă dacă sufletul există, dacă este ceva material, dacă este o substanță etc Filosofia poate fi înțeleasă ca teoria cunoașterii Sarcinile teoriei cunoașterii, așa cum se știe, includ studiul conceptelor de bază ale științei La identificarea filozofiei cu teoria cunoașterii, legătura dintre filozofie și teoria cunoașterii poate fi înțeleasă în așa fel încât pentru construirea legilor psihologiei presupunerea necesară este studiul unor concepte care stau la baza psihologiei, de exemplu , conceptele de substanță, cauză, efect, concepte de diferență între fenomene fizice și mentale și așa mai departe În sfârșit, legătura dintre psihologie și filosofie poate fi înțeleasă în așa fel încât filosofia să servească la completarea construcției psihologiei, adică că rezultatele generalizărilor psihologiei pot fi luate ca bază a științei spiritului, care, ca și filosofia naturii, nu este o știință empirică, ci o știință filozofică În acest sens, psihologia oferă material pentru construcția filosofiei; este o ştiinţă auxiliară în raport cu filosofia Să luăm în considerare mai întâi afirmația că premisele filosofice pot fi complet eliminate din studiul legilor vieții mentale, că psihologia, ca știință, trebuie să ignore complet conceptul de suflet, că sarcina sa trebuie redusă la o simplă descriere și clasificarea fenomenelor mentale Cu o astfel de înțelegere, psihologia devine o știință pur empirică; nu folosește niciun concept filozofic Nu putem fi de acord cu o astfel de înțelegere a sarcinilor psihologiei Mulți li se pare că nu există nimic mai simplu decât stabilirea unui Fap, decât descrierea unuia sau acelui fenomen, că descrierea poate fi realizată dacă dorim doar să descriem ceea ce este subiectul percepției directe Dar nu este corect Descrierea sau clasificarea fenomenelor mentale nu poate fi realizată fără vreo teorie sau Biblioteca "Runivers" G CHELPANOV orice idee călăuzitoare Într-adevăr, o descriere nu poate fi niciodată o simplă reprezentare a fenomenelor Pentru a produce o descriere a oricărui fenomen, îl modificăm într-o măsură mai mare sau mai mică Îl simplificăm, îl împărțim în părțile sale componente, îl analizăm Pentru a realiza o descriere, trebuie să fim atenți la o parte esențială a fenomenului Pentru a distinge ceea ce este esențial într-un fenomen, este nevoie de o teorie sau o idee călăuzitoare pentru aceasta Într-o măsură și mai mare, acest lucru este valabil și pentru clasificări Pentru a aranja obiectele în orice ordine, pentru aceasta este necesar să ne ghidăm după o anumită considerație, distingând acea trăsătură, pe care o punem ca bază de clasificare Aceasta arată că o simplă descriere și clasificare a Faptelor psihologice este imposibilă Fiecare descriere presupune o explicație necesară Pentru o explicație, este necesar să depășim ceea ce este dat în percepția directă, adică în studiul fenomenelor mentale, trebuie să trecem dincolo de limitele proceselor mentale percepute direct, iar aceasta, după cum vom vedea mai jos, presupune utilizarea unor concepte procesate filosofic Este posibil să eliminăm cu totul conceptul de suflet? Poate fi considerată corectă expresia "psihologie fără suflet"? Această expresie, după o analiză atentă, trebuie considerată pur și simplu falsă Conceptul de suflet este un astfel de concept la care ne gândim neapărat atunci când ne gândim la acestea sau la alte fenomene mentale În cele mai multe cazuri, nu putem descrie niciun fel de fenomen psihic fără a inventa conceptul de suflet, subiect Chiar și descrierea unui astfel de proces ca o judecată, de exemplu, presupune deja admiterea unui subiect care este activ în sensul propriu al cuvântului Sufletul este conceput de noi ca un fel de unitate în care se află reprezentările, care conține

Biblioteca "Runivers" DESPRE RELAȚIA PSIHOLOGIEI CU FILOZOFIE o reprezentare care combină și leagă Este conceput de noi ca un mediu în care există fenomene spirituale Se pare că conceptul de suflet poate fi complet eliminat pentru că este un concept colectiv, conceptul de ființă alcătuit dintr-un număr de elemente sau atomi sufletești Dar nu este corect Sufletul nu este format din atomi sufletești, deoarece atomii sufletului nu au existență reală Atomii sufletului sunt simple abstracții Nu ne putem gândi la ei înșiși fără să ne gândim la suflet, la persoana căreia îi sunt inerenți acești atomi Ideea de suflet, de personalitate precede întotdeauna ideea de diferite elemente care servesc la crearea unei idei a "eu-ului" nostru Dacă conceptul de suflet este un concept necesar pentru gândirea elementelor individuale, atunci nu se poate spune că a fost compus din vreun element Dar dacă conceptul de suflet nu poate fi înlăturat, dacă acest concept precede în mod necesar studiul fenomenelor mentale, atunci este clar că psihologia este și doctrina sufletului în care au loc fenomenele mentale, și nu numai a fenomenelor care se realizează fara suflet Desigur, o asemenea concepție despre suflet nu implică neapărat că este ceva transcendent*^ poate fi imanent în fenomenele spirituale, dar totuși este o concepție despre suflet Din aceasta se poate observa că expresia psihologie fără suflet este o expresie capabilă să inducă în eroare Psihologia, ca știință a fenomenelor mentale, este întotdeauna în același timp știința sufletului Și mai clară este legătura dintre psihologie și teoria cunoașterii Afirmația conform căreia psihologii empirişti în studiul fenomenelor mentale descriu doar procesele mentale este greşită, deoarece în majoritatea cazurilor ei încearcă întotdeauna să le explice, iar această explicaţie poate fi adesea realizată numai cu Biblioteca "Runivers" G CHELPANOV ajutorul conceptelor procesate epistemologic Luați, de exemplu, conceptul de proiecție spațială Dacă acest concept pur psihologic este supus investigației fără analiză epistemologică preliminară, atunci proiecția va fi concepută ca un transfer fizic în exterior, adică va fi considerat analog procesului fizic și chiar cercetătorii vor căuta nervii de-a lungul cărora se deplasează senzațiile de la creier la periferie etc Să presupunem în continuare că este necesar să decidem dacă fenomenele mentale sunt regulate în sensul în care procesele fizice sunt regulate Acest lucru, după cum știm, este necesar pentru soluționarea problemei liberului arbitru Nu poate fi rezolvată printr-o simplă observare a fenomenelor psihice în schimbare Poate fi rezolvată doar dacă rezolvăm mai întâi problema relației fenomenelor mentale cu cele fizice, iar aceasta din urmă este subiectul teoriei cunoașterii Oricine nu a luat în considerare din punct de vedere epistemologic problema relației dintre fenomenele mentale și fizice, vorbind de reprezentări, va folosi un astfel de mod fals de exprimare, "cum" se formează reprezentări în celulele creierului * etc Este posibil, în asemenea condiții, să spunem că există un fel de descriere pură fără o analiză epistemologică preliminară a acelor concepte de bază care servesc la explicarea fenomenelor mentale Că conceptele filosofice nu pot fi înlăturate în studiul fenomenelor psihice poate fi demonstrat prin următoarele exemple: pentru Wundt, de exemplu, psihologia este știința doar a fenomenelor psihice Dar de vreme ce el atribuie spiritului proprietatea activității, în explicarea fenomenelor mentale el folosește în mod constant tocmai acest concept Explicația apercepției, atenției, voinței se bazează pe recunoașterea de către acesta a activității spiritului Ribot, care a apărat cel mai puternic independența psihologiei Biblioteca "Runivers" DESPRE RELAȚIA PSIHOLOGIEI CU FILOZOFIE Din

filozofie, în critica sa la adresa teoriei emoțiilor, James-Lange preia punctul de vedere monist, deoarece numai datorită acestuia poate arăta că expresia corporală a afectelor nu este cauza afectelor în sine "După părerea mea", spune el, "ar fi foarte important să eliminăm din această întrebare orice concept de cauză și efect și să înlocuim această propoziție dualistă cu o noțiune monistă " Potrivit lui Ribot, psihicul și fizicul sunt unul și același fenomen, exprimat în două limbi Teoria empirică a lui Ribot este infirmată cu ajutorul unei propoziții care, fără îndoială, are un caracter filozofic, căci cum altfel se poate numi propoziția conform căreia atât un fenomen spiritual, cât și unul material sunt două laturi ale unuia și aceluiași lucru Într-adevăr, în experiența directă nu putem vedea această identitate Din aceasta rezultă clar că conceptele filosofice sunt o presupoziție necesară pentru studiul legilor vieții mentale Dacă unii spun că experiența pură trebuie să stea la baza psihologiei, se pare la prima vedere că această cerință elimină necesitatea oricărei filosofii Dar nu este corect Pentru a recunoaște că experiența pură trebuie să stea la baza psihologiei, este nevoie de reflecție filozofică, este nevoie de o teorie a cunoașterii pentru a afla de ce experiența pură se numește pură Căci conceptul de experiență pură are nevoie de o justificare filozofică, nu este un produs al percepției directe Acest concept trebuie să treacă prin creuzetul reflecției filozofice înainte de a putea face din el baza studiului psihologiei Negatorii semnificației filozofiei pentru psihologie permit ύστερον πρότερον Ei folosesc termeni și concepte care au apărut ca rezultat al analizei epistemologice, de exemplu după ce terenul a fost curățat prin filozofie și atunci se începe să afirme că filosofia nu este necesară pentru psihologie Deci, atunci când investigăm fenomene psihice, nu se poate Biblioteca "Runivers" G CHELPANOV pentru a fi limitat doar la acel studiu pe care experiența directă îl poate livra, este necesar să folosim conceptele care fac obiectul studiului filozofic În acest sens, conceptele prelucrate filosofic sunt baza necesară a psihologiei În sfârșit, legătura filosofiei cu psihologia este necesară și în sensul că psihologia ar trebui să fie baza filozofiei; ea ar trebui să contribuie la construirea științei spiritului Așa cum Fizica, Chimia și Mecanica servesc la elucidarea proprietăților de bază ale materiei, la fel și psihologia contribuie la elucidarea proprietăților de bază ale spiritului Din punct de vedere filozofic, întrebarea este foarte importantă dacă spiritul este ceva inert, inactiv, pasiv, sau, dimpotrivă, este ceva activ, are efect asupra materiei; dacă acțiunea sa diferă în vreun fel de acțiunea energiei fizice etc În sfârșit, întrebarea care este rolul spiritului în procesul dezvoltării lumii este de mare importanță Acesta este subiectul filozofiei spiritului Dar toate aceste întrebări despre proprietățile de bază ale spiritului nu pot fi soluționate pe baze pur empirice; ele pot fi rezolvate doar prin reunirea materialului obținut empiric într-un singur întreg, iar această reducere nu poate fi realizată fără ajutorul unor concepte prelucrate filozofic Pentru a decide dacă spiritul este o substanță, sau dacă este un simplu set de fenomene spirituale, este necesară analizarea conceptelor: conștiință, conștiință de sine, personalitate, relația fenomenelor spirituale cu substanța spirituală Astfel, o luare în considerare empirică a naturii fenomenelor mentale contribuie la rezolvarea întrebării filozofice despre natura spiritului Ajungem la aceste întrebări neapărat pentru că psihologia, ca știință, nu se poate mulțumi cu Biblioteca "Runivers" DESPRE RELAȚIA PSIHOLOGIEI CU FILOZOFIE doar prin descrierea şi explicarea fenomenelor spirituale,

deloc ridicând problema naturii spiritului Psihologia, care doar descrie, abținându-se de la orice explicație, este o cunoaștere care nu a fost reunită într-un întreg O astfel de psihologie nu poate satisface pe nimeni Mintea umană, prin însăși natura sa, tinde spre o cunoaștere filozofică a realității Prin urmare, fiecare psiholog se străduiește să fie în cele din urmă un filozof Nici un psiholog care și-a făcut jurământul de a se abține de la explicații nu și-a ținut până acum promisiunea Cu ajutorul unui exemplu, se poate arăta că o simplă descriere sau chiar o explicație a unei serii de fenomene psihice nu poate fi considerată cercetare psihologică completă Luați, de exemplu, "Izniye" a aparențelor mentale sau "dependențe descrise* ale fenomenelor mentale ale fizicului Putem spune că în aceste descrieri sau acestea sunt mintea, mintea se poate calma? Fenomenele psihice pot fi măsurabile? întrebarea la care răspundem: "pentru că fenomenele psihice au o natură fizică * sau ceva de genul ăsta Astfel, o încercare de explicare duce la aplicarea ipotezelor privind natura fenomenelor mentale în comparație cu natura fenomenelor materiale, și aceasta este, de desigur, o întrebare filozofică Dacă încercăm să explicăm motivul conexiunii constante dintre procesele mentale și cele fizice, vom ajunge fie la monism, fie la materialism În general, orice încercare de a da explicații definitive fenomenelor mentale duce la întrebarea: sufletul, despre natura lui Astfel, psihologia empirică, ca știință a fenomenelor mentale, trebuie condusă la studiul filosofic al sufletului sau la filosofia spiritului Biblioteca Runiverse G CHELPANOV Dar dacă, pe de o parte, filosofia minții este scopul ultim al psihologiei, atunci pe de altă parte, anumite teorii filozofice despre suflet au în mod necesar un efect asupra explicației anumitor fenomene psihice Deci, de exemplu, dacă un psiholog recunoaște existența unui suflet imaterial, atunci nu va crede că amintirile sunt stocate sub forma oricăror urme materiale Dacă psihologul recunoaște că sufletul este ceva activ, atunci procesele de reproducere și asociere vor fi pentru el o expresie a activității spiritului Dimpotrivă, dacă un psiholog neagă legitimitatea însuși conceptului de suflet ca principiu activ, atunci el va explica toate fenomenele mentale prin intermediul unei simple asocieri de elemente mentale care sunt conectate pasiv între ele etc Dacă cineva stă din punct de vedere voluntarist, atunci acest lucru se întâmplă nu numai din considerente de natură empirică, ci și pentru că explicația voluntaristă a fenomenelor mentale servește ca confirmare a diferitelor teorii metafizice (de exemplu, la Paulsen și Wundt) ' Efectul teoriilor filozofice tocmai indicate nu este întâmplător, ci are caracterul a ceva necesar Dacă vorbesc de o psihologie care devine Filosofie, nu rezultă că resping o psihologie pur empirică Se poate recunoaște dreptul de existență separată al psihologiei experimentale, al psihologiei penale, al psihologiei popoarelor, al psihologiei animalelor etc Lăsați reprezentanții acestor tipuri de psihologie să descrie și să explice fenomenele psihice din domeniul lor Ei vor colecta materiale foarte valoroase, care pot avea o mare importanță practică Dar acest lucru nu este suficient Este necesar să sistematizați acest material, să-l reduceți la unitate Este necesar să se indice poziția acelor sau a altor date în sistemul general de cunoștințe psihologice Aceasta este deja sarcina acelei psihologii, care Biblioteca "Runivers" DESPRE RELAȚIA PSIHOLOGIEI CU FILOZOFIE vom numi psihologie generală, teoretică sau filosofică Necesitatea unei astfel de distincții între cercetarea psihologică particulară și psihologia generală este clară din cele de mai sus, dar poate fi și mai clară prin exemplul următor Lasă-l pe cineva să descrie destul de bine

fenomenele legate de ochi sau să explice un grup de iluzii vizuale Dar acest lucru nu este suficient pentru psihologie Este necesar să arătăm locul pe care aceste Fapte descrise și explicate îl ocupă în problema percepției spațiului și apoi este necesar să se indice, la rândul său, ce loc ocupă această problemă a percepției spațiului însuși în explicarea legi de bază ale vieții spirituale: este această percepție ceva înnăscut, este realizată cu ajutorul asocierii sau cu ajutorul așa-numitei chimie mentale etc Aceasta este deja o problemă filozofică Astfel, este necesar să se distingă cercetarea psihologică privată, care se desfășoară în FIZIOLOGIE, psihiatrie, zoologie etc , de psihologie, care aduce aceste cunoștințe fragmentare într-un sistem Această din urmă psihologie trebuie privită ca psihologie în sensul propriu Aceasta este tocmai psihologia teoretică, generală sau filozofică Ea investighează legile de bază ale spiritului Ar trebui să fie numit filozofic deoarece subiectul său poate fi investigat doar cu ajutorul conceptelor prelucrate filosofic Acum pot răspunde la întrebarea cine ar trebui să dezvolte psihologia S-ar putea să credeți că, spre deosebire de Sechenov, voi spune: "Psihologia ar trebui dezvoltată de filozofi " Sunt foarte departe de o astfel de afirmație , lingvist Dar cred că tot materialul pe care îl vor colecta trebuie să fie Biblioteca "Runivers" G CHELPANOV conduce în cele din urmă în legătură cu legile generale ale activității spirituale, adică, cu alte cuvinte, cu Filosofia Chiar dacă, așa cum se obișnuiește în unele universități, departamentele de psihologie sunt înființate în facultăți naturale Aceasta nu poate contribui la succesul psihologiei decât ca urmare a aplicării diviziunii muncii și specializării, dar nu mai puțin, această psihologie natural-științifică își va avea rădăcinile vitale doar în psihologia teoretică Inițiativa de a pune cele mai importante probleme va veni din psihologia teoretică Prin urmare, dacă colecționarii de Fapte psihologice tind să disprețuiască generalizările filozofice, ei se află aproape în aceeași poziție cu pietrerii, dulgherii etc , care cred că mâna invizibilă a arhitectului, creatorul planului lucrării lor, este de importanță secundară Colecționarii de fapte psihologice nu ar ști la ce să acorde atenție dacă filosofia nu ar pune probleme către soluționarea cărora își îndreaptă în cele din urmă eforturile Astfel, pentru filozofi, există muncă în psihologia modernă Studiul anumitor domenii ale fenomenelor psihice poate fi în mâinile oricui, dar sistemele de psihologie trebuie să fie în mâinile psihologilor-filozofi; firele finale ale psihologiei trebuie să rămână în mâinile psihologilor-filozofi De aici rezultă că psihologia nu trebuie să renunțe la filozofie; dimpotrivă, trebuie să devină mai strâns legată de ea Cu alte cuvinte, psihologia trebuie să rămână o știință filozofică, pentru că legătura ei cu Filosofia este firească și necesară Biblioteca "Runivers" DESPRE RELAȚIA PSIHOLOGIEI CU FILOZOFIE Mi-am luat libertatea de a vă ocupa atenția cu chestiunea legăturii dintre psihologie și filosofie, pentru că sunt convins că dacă ideea mea despre legătura necesară dintre filozofie și psihologie ar fi recunoscută, atunci s-ar stabili o pace între filosofie și psihologia științifică naturală, care este o condiție necesară pentru organizarea corectă a muncii științifice și, împreună cu aceasta, este și o condiție pentru cursul corect de dezvoltare a psihologiei științifice G Chelpanov Biblioteca "Runivers" Fizician-idealist (În memoria lui N I Shishkin) eu Vreau să atrag atenția cititorilor asupra opiniilor și opiniilor unei persoane a cărei întreaga activitate științifică și filosofică, cel puțin în ceea ce privește manifestările sale publice, este strâns legată de Societatea de Psihologie din Moscova și de

revista Questions of Philosophy and Psihologie în anul trecut, membru al Societății de Psihologie și angajat al revistei noastre, Nikolai Ivanovici Shișkin În raport cu defunctul, mă simt în mod deosebit îndatorat În anii tinereții mele, a fost profesorul meu, cu care am avut cele mai frumoase amintiri viață am fost legați de cea mai apropiată, cordială prietenie, care a crescut doar cu anii și în care am împărtășit cu adevărat bucurie și tristețe Moartea lui a fost o lovitură foarte grea pentru mine, iar gândul se întoarce involuntar pentru el când nu mai este sentimentele personale mă obligă să vorbesc despre el Nikolai Ivanovici Shișkin a fost unul dintre cei mai originali oameni atât în natura sa, cât și în întregul său alcătuire spirituală, precum și în viziunea sa și în direcția sa a intereselor sale intelectuale Înfățișarea lui ciudată este probabil amintită de toți camarazii mei din Societatea de Psihologie, care sunt membri ai Societății Biblioteca Runiverse FIZICIISTUL IDEALIST multă vreme și a participat la ședințele sale din anii precedenți O figură maiestuoasă, păr lung și gri, o barbă albă biblică, un cap sus, o față serioasă, gânditoare, o privire pătrunzătoare în ochii oarecum mijiți; iar ca un viu contrast cu aceasta, politețe rafinată, oarecum demodată, blândețe complezentă și atenție față de toți cei care i se adresau, un zâmbet clar, amabil și un râs molipsitor, la propriu până la lacrimi, când auzea ceva foarte amuzant În impresia exterioară pe care a făcut-o să combină capricios trăsăturile unui distrat, cufundat în gândurile sale, cărturar și un domn bătrân, bun și amabil Nikolai Ivanovici Șișkin s-a născut la mai într-o familie de nobili Penza din Vechiul Testament Tatăl său, Ivan Timofeevici, foarte iubit și respectat de populația locală, a servit în funcții alese și pentru o lungă perioadă de timp a fost mareșalul nobilimii districtului Narovchatsky din provincia Penza Mama lui, Anna Vasilievna, născută Lachinova, a fost o femeie remarcabilă Bine educată pentru vremea ei, inteligentă, extrem de religioasă, a lăsat în urmă note ample, parțial sub forma unei narațiuni coerente, parțial sub forma unui jurnal, care oferă o imagine detaliată, interesantă, tipică a propriei sale vieți și a vieții a societatii din jur Aceste note ar putea fi numite "mărturisirea unui suflet frumos rus " În ele, umorul plin de viață și observația subtilă s-au combinat în mod surprinzător cu o profunzime deosebită a dispoziției mistice și o perspectivă morală ascetic strictă, care este dictată de sensibilitatea severă a conștiinței ei și își stăpânește necruțător sufletul Ivan Timofeevici a avut șase copii, dintre care Nikolai Ivanovici era cel mai mic Nikolai Ivanovici s-a născut în condiții destul de neobișnuite: pe drumul de la Sankt Petersburg la Moscova, în provincia Novgorod, la stația poștală din satul Dorojna Acolo a fost botezat de preotul Fortunat, iar în cruce Întrebări de filosofie, carte , Biblioteca "Runivers" L LOPATIN mama, in lipsa altcuiva, a fost invitat un cersetor trecator Având în vedere aceste circumstanțe extraordinare ale nașterii sale, Nikolai Ivanovici a fost numit "patlagină" în familie Nikolai Ivanovici a urmat un curs de gimnastică la Institutul Penza Noble, unde frații săi obișnuiau să studieze și și-au lăsat în urmă o reputație de studenți străluciți De asemenea, a studiat excelent și a fost întotdeauna primul elev din clasă Printre tovarășii săi, se bucura de dragoste și respect pentru dispoziția sa bună, directă și pentru puterea sa fizică După absolvirea institutului, a fost trimis de părinți la Sankt Petersburg la universitate, unde a intrat în catedra naturală a Facultății de Fizică și Matematică Aici a absolvit ca candidat în Anii petrecuți la Petersburg au lăsat amintiri foarte vii în Nikolai Ivanovici și au avut

o influență puternică asupra dezvoltării sale spirituale și mentale A căzut imediat într-un cerc de oameni educați și talentați, care au jucat un rol proeminent în mișcarea mentală a anilor și th Ca student, a locuit cu frații săi, Iakin-F Ivanovich și Timofei Ivanovich Shishkin; dintre ei, IakinF Ivanovici era un tânăr istoric și poet promițător, care deja atrăsese atenția asupra sa, dar care, totuși, a murit în scurt timp ciudat și tragic: a dispărut fără urmă Datorită fraților, Nikolai Ivanovici a devenit prieten apropiat cu cercul lui Semevsky, în care s-au adunat tinerii scriitori din acea vreme; unii dintre ei au strălucit deja în literatură Apropo, acolo l-a cunoscut bine pe celebrul critic D I Pisarev și mai târziu a vorbit mult despre furtunurile și variatele suișuri și coborâșuri ale vieții sale Extrem de modest, blând, deloc predispus la discursuri publice dure, Nikolai Ivanovici, însă, nu mai puțin a căzut în istoria studenților; a aparținut opoziției vătămate împotriva cartei de ani, adoptată deloc de studenți Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST prietenos, deși mai târziu această carte a fost timp de decenii lungi stindardul neschimbat al celor mai radicale aspirații studențești Participarea la istoria studenților pentru o perioadă destul de lungă s-a reflectat în viața ulterioară a lui Nikolai Ivanovici prin unele dificultăți în obținerea pașapoartelor străine La sfârșitul cursului universitar, Nikolai Ivanovici a vrut să se dedice în mod special astronomiei și pentru aceasta s-a gândit să intre în Observatorul Pulkovo Dar accesul la el la acea vreme era foarte dificil; Nikolai Ivanovici știa că doar o călătorie de afaceri de la departamentul militar a deschis calea rusului, iar pentru aceasta era necesar să devină un ofițer în serviciu Și astfel, în ciuda tuturor înclinațiilor sufletului său și a întregii dispoziții a firii sale pașnice și blânde, se hotărăște să intre în serviciul militar El intră ca cadet în Regimentul Life Guards Pavlovsky Dar acest pas s-a dovedit curând a fi sursa unei situații foarte dificile pentru el O revoltă poloneză a izbucnit, iar regimentul Pavlovsky a fost mutat să pacifice Între timp, Nikolai Ivanovici a fost un războinic complet nepregătit, iar autoritățile militare l-au transferat mult timp de la o unitate de rezervă la alta, până când a reușit să se elibereze și să se retragă Așa s-a încheiat cu prăbușirea planului său de a deveni astronom specialist Atunci Nikolai Ivanovici s-a confruntat cu o certitudine urgentă cu chestiunea privind aranjarea ulterioară a soartei sale Situația lui economică era dificilă Bunăstarea familiei părinților săi, la fel ca multe alte familii nobiliare din acea vreme, a fost foarte subminată după eliberarea țăranilor Părinții lui Nikolai Ivanovici au fost distruși de impracticabilitatea și generozitatea lor nemărginită; casa lor era mereu aglomerată și, în cea mai mare parte, cu proprii lor servitori sau săraci fără adăpost, care erau în întregime dependenți de ei Este suficient să spunem că după eliberare, toată nobilimea Biblioteca "Runivers" L LOPATIN bătrânii Shishkin au rămas cu ei Prin urmare, deși treptat, evident au dat faliment Nikolai Ivanovici a trebuit să caute un serviciu și este clar că, cu înclinația sa excepțională către știință, a preferat domeniul pedagogic oricărui altul În , a fost numit profesor superior de matematică și fizică într-unul dintre cele mai bune gimnazii provinciale din acea vreme, în care personalul didactic tocmai fusese actualizat cu forțe proaspete și tinere - la Tula Apariția lui la Tula a fost marcată de o neînțelegere amuzantă, despre care foștii săi colegi, care i-au devenit prieteni, au povestit adesea mai târziu Conducerea primei apariții a lui Nikolai Ivanovici în serviciul public a fost preluată de una dintre mătușile sale, care l-a

iubit foarte mult, dar nu avea deloc încredere în caracterul său practic și cunoașterea lumii Ea i-a dat cele mai detaliate și persistente instrucțiuni cu privire la îmbrăcăminte, maniere etc , dar Nikolai Ivanovici, din cauza flexibilității și a inexperinței sale reale, nu a îndrăznit să se certe cu ea Având în vedere acest lucru, prima impresie / făcută de Nikolai Ivanovici asupra camarazilor săi și autorităților a fost departe de a fi favorabilă S-a dus în vizită la ei, îmbrăcat în frac, cu mănuși de căprioară și cu o pălărie de top în mâini Vremurile erau stricte atunci, iar noii colegi ai lui Nikolai Ivanovici au decis imediat că au de-a face cu fiul mamei, Fatom, și cu un funcționar gol din Petersburg Cu toate acestea, această impresie s-a risipit la fel de repede cum se formase Nikolai Ivanovici era stabilit în clădirea gimnaziului, iar cei din jurul lui au fost imediat uimiți de felul său ciudat al vieții și de simplitatea izbitoare a împrejurimilor, care vorbeau foarte puțin despre înclinația lui către foppery În camera lui nu era decât un pat, un scaun, o măsuță și o tablă imensă, pe care neobosit și cu cel mai mare entuziasm, acoperit cu cretă, rezolva cele mai viclene probleme de matematică A fost înțeles, apreciat și ținut cu căldură Biblioteca Runiverse FIZICIISTUL IDEALIST bătut Fracul lui Nikolai Ivanovici a apărut din nou pe scenă în circumstanțe complet neașteptate În vara următoare, după ce Nikolai Ivanovici a intrat în serviciu, a plecat pe un post vacant împreună cu un tânăr profesor de istorie V A Fuks la Moscova Călăreau destul de ușor, pe șezlonguri, într-o căruță plină cu fân Și acum însoțitorul lui Nikolai Ivanovici a început să observe că un fel de nodul îl împiedica să-și întindă picioarele în fân și a făcut câteva remarci nerăbdătoare despre asta Din anumite motive, Nikolai Ivanovici s-a simțit stânjenit, dar a tăcut În cele din urmă, V A Fuchs a decis să îndepărteze obstacolul și, spre uimirea lui considerabilă, a scos din fân celebrul frac al lui Nikolai Ivanovici, nici măcar învelit în hârtie, ci doar viguros legat într-un nod puternic Ce sa întâmplat cu eeim Frank după aceea, nu știu În , Nikolai Ivanovici a părăsit serviciul din Tula și s-a mutat la Moscova, unde a avut loc toată activitatea sa pedagogică ulterioară până la sfârșitul vieții sale La Moscova, a servit o vreme ca profesor la școala de cadeți (acum Aleksevsky); dar curând activitățile sale s-au concentrat în întregime pe instituțiile de învățământ private: în l - a fost unul dintre fondatorii gimnaziului L I Polivanov, în S A cei mai respectați lideri ai tuturor lucrărilor pedagogice În cele din urmă, în , a devenit profesor de matematică la gimnaziul Evenius (din , gimnaziul M B Pussel) și a predat acolo continuu până în , când starea de sănătate precară l-a obligat să părăsească această instituție de învățământ, cu care era la fel ca și cu primele două s-a înrudit sufletesc, și în care a fost foarte apreciat) Tot un cunoscut profesor și prieten apropiat N I A murit în urmă cu câțiva ani ca director al gimnaziului din Belgorod Biblioteca "Runivers" L LOPATIN si iubit Ca profesor, Nikolai Ivanovici a aparținut, fără îndoială, numărului celor mai buni profesori din Moscova Și-a luat lecțiile foarte în serios, s-ar putea spune, cu rigoare științifică Explicațiile lui au fost originale, scurte și, în același timp, izbitor de clare El a fost cumva capabil să elucideze imediat în toate trăsăturile esențiale o întrebare matematică complexă sau un domeniu nou al fenomenelor fizice El a fost un oponent hotărât al simplificărilor false ale științei de dragul popularității sale imaginare - el, de exemplu, a condamnat cu încredere încercările destul de răspândite din zilele noastre de a reduce predarea fizicii în liceu la prezentarea de experimente amuzante - în fiecare problemă

științifică pe care l-a atins, a încercat să pună în evidență importanța ei fundamentală și dificultățile asociate cu aceasta, dar în același timp poseda o artă uimitoare de a îmbrăca cele mai abstracte concluzii într-o formă simplă, vizuală, ușor de digerat A făcut asta ca de la sine, fără niciun efort vizibil Personal, datorez foarte mult lecțiilor regretatului Nikolai Ivanovici Pot spune că am avut profesori buni înainte, și totuși doar cu el, când am intrat în clasa a cincea a Gimnaziului Polivanov, am înțeles algebra și geometria și întreaga matematică în general, ca pe un sistem coerent de adevăruri importante care susțin unul pe altul, având cel mai larg și mai vital sens Pentru prima dată atunci m-am îndrăgostit de matematică - înainte de asta, mi s-a părut cea mai plictisitoare și deprimantă materie, bazată pe convenții imaginare și interior complet inutilă pentru mine A făcut și mai mult pentru noi în liceu În convorbiri private, el ne-a explicat contactul multiplu al matematicii cu cele mai importante întrebări ale filosofiei și viziunea umană asupra lumii în general și a subliniat posibilitatea unor astfel de generalizări și transformări ale deducțiilor matematice, care ar avea cele mai decisive consecințe pentru Biblioteca Runiverse FIZICIISTUL IDEALIST toate judecățile noastre despre existent Ne-a povestit despre geometria lui Lobachevsky și Riemann, despre spații multidimensionale, despre diferite tipuri de infinit, despre ramuri nou în curs de dezvoltare ale științei matematice, despre noi descoperiri în fizică și geometrie și toate acestea cu un entuziasm care ne-a arătat clar că în ce măsură a trăit aceste gânduri şi întrebări În general, noi, elevii săi, mai ales în ultimii ani ai șederii noastre la gimnaziu, am avut o atitudine destul de ciudată față de el L-am respectat foarte mult, nu ne-am permis nicio familiaritate cu el, dar l-am tratat mai mult ca pe un prieten mai vechi decât ca pe un profesor; s-au sfătuit cu el, s-au certat, au glumit, i-au plâns de diverse greutăți minore la școală Adevărat, toate acestea nu au fost în timpul lecțiilor, în care s-a comportat mereu cu strictă seriozitate, ci în orele extrașcolare Nikolai Ivanovici nu și-a tratat niciodată studenții și elevii doar în mod formal, din punctul de vedere al performanței sau neexecuției acelor sau altor lucrări; îi privea cu atenție, le cunoștea caracterul, calitățile lor mentale și morale și trata tot ce este bun în ei cu simpatie și aprobare caldă și era indignat cu bunăvoință de lucrurile rele și frivole Erau suflete vii pentru el, pe care le aprecia în esența lor, cu dreptate subtilă și îngăduință răbdătoare, condamnând cu severitate în ei doar ceea ce era cu adevărat demn de condamnat De aceea l-au iubit atât de mult, deși uneori erau temuți, de aceea sentimentul cald pentru el nu a fost distrus nici măcar de ani de lungi despărțiri și multe inimi s-au scufundat cu tristețe când vestea tristă a morții lui s-a răspândit Nikolai Ivanovici a trăit multă vreme la Moscova ca burlac în camerele hotelului Kokorevskaya Cred că acești ani de singurătate fără adăpost au avut un impact puternic asupra sănătății sale în mod natural foarte puternice Extrem de distras, mult mai mult gândindu-mă la abstract Biblioteca "Runivers" l LOPATIN cu greu a fost capabil să-și aranjeze o viață corectă în căutarea științei și a filozofiei decât în satisfacerea nevoilor sale urgente De obicei își petrecea verile călătorind în străinătate, pe care i-a plăcut foarte mult până la sfârșitul zilelor și în care era foarte întreprinzător și mobil Era un cunoscător subtil și receptiv al frumuseților naturii, pasionat mai ales de mare și munți Nu sa obosit să privească marea ore în șir Nu mai puțin iubea țările muntoase, citea multe despre ele, le cunoștea bine și chiar în ultima perioadă a vieții sale a fost membru al Societății

Ruse de Munte În , Nikolai Ivanovici a suferit cea mai mare durere din viața sa: și-a pierdut sora iubită Varvara Ivanovna Plotnikova, cu care a fost unită prin legăturile multor ani de prietenie cordială Și în , a avut loc un eveniment care a avut o influență decisivă asupra întregii sale soarte viitoare: s-a căsătorit cu elevul său de la gimnaziul Arseniev, Olga Ivanovna Moskvina De atunci, anii strălucitori ai fericirii senine au venit pentru el Înconjurat de îngrijire caldă și iubitoare, s-a dedicat complet intereselor și activităților sale preferate: sfârșitul anilor și prima jumătate a anilor au fost perioada cea mai productivă a creativității sale mentale Citea mult mai ales, i s-a învățat gânduri îndrăznețe, originale, a făcut planuri și schițe de articole și rezumate extrem de interesante El, parcă, s-a scăldat în elementul natural al celor mai sublime și dificile întrebări ale cunoașterii În acest moment, și-a citit rezumatele în cadrul Societății de Psihologie din Moscova, care au atras atenția generală pentru originalitatea lor și au servit în mod repetat drept subiect al unui schimb viu de gânduri, - apoi a publicat în revista "Probleme de filosofie și psihologie" articolele sale profund interesante, în care din diferite părți a fost acoperită perspectiva lui extrem de ciudată Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST perioada dintre și a fost cea mai fericită perioadă din viața lui În iarna anului , Nikolai Ivanovici s-a îmbolnăvit grav A făcut o pneumonie atât de gravă încât viața i-a fost în mare pericol Natura lui puternică a cucerit boala, dar sănătatea i-a fost zguduită pentru totdeauna La scurt timp după recuperarea sa, a început să dea semne de slăbiciune cronică a inimii Boala a crescut foarte lent, de-a lungul multor ani, și la început s-a exprimat în simptome greu de observat, dar în ultima perioadă a vieții sale a dobândit o fizionomie din ce în ce mai clară: la Nikolai Ivanovici, dificultăți de respirație, insomnie, atacuri dureroase de semi -starea de conștient a revenit din ce în ce mai des Aparent, viața lui Nikolai Ivanovici a continuat ca înainte: ca și înainte, a fost înconjurat de numeroși prieteni și cunoștințe, ca și înainte, a citit mult și a fost interesat de toate Până în ultimele zile, capul lui a fost neobișnuit de clar și a întocmit în mod viu planuri pentru articole și rezumate noi I se părea că noi transformări și descoperiri uriașe în știință se îndreaptă spre presupunerile și concluziile sale preferate și visa să dezvăluie și să arate clar acest lucru în articolele sale viitoare În acest caz, el a atribuit o semnificație deosebit de importantă bazelor noii mecanici a lui Hertz În caietele lui au rămas multe schițe, dintre care unele sunt aproape terminate Dar slăbiciunea forțelor fizice nu i-a permis să finalizeze lucrarea planificată Rareori se simțea complet sănătos, obosea foarte repede și trebuia să-și economisească toată energia pentru activitățile pedagogice zilnice În ultimii ani ai vieții sale, lupta împotriva bolii formidabile iminente a căpătat un caracter deosebit de încăpățânat Un organism puternic, grija blândă, eforturile medicilor, care în cea mai mare parte au fost în același timp prieteni și studenți iubitori, au făcut multe Biblioteca "Runivers" D LOPATIN încredere Totuși, s-ar putea spera că, în condiții favorabile, Nikolai Ivanovici va mai trăi câțiva ani, dar la decembrie , a avut loc o schimbare teribilă în sănătatea lui: a apărut din nou inflamația la el, extrem de gravă, care a cuprins imediat ambii plămâni Încă din prima zi de boală, a devenit clar că există foarte puține speranțe pentru mântuirea lui Cu toate acestea, eforturile eroice ale medicilor, care nu l-au părăsit nici măcar un minut și au folosit toate mijloacele, au adus boala într-o criză prosperă Dar apoi inima lui nu a mai suportat, iar pe decembrie, la unu și jumătate, a murit în liniște Toată lumea

știa că Nikolai Ivanovici era bolnav de o boală incurabilă, că era de scurtă durată și totuși vestea morții sale i-a lovit amar și profund pe toți cei care l-au cunoscut Rareori am văzut atâtea fețe serios întristate, parcă zăpăcite de o lovitură neașteptată, când le-am întâlnit la slujbe de pomenire în micul lui apartament și în biserica parohială din Burning Bush când a fost înmormântat Și la urma urmei, nu numai prietenii și rudele decedatului au fost prezenți aici Era o mulțime de oameni: erau și foști și actuali studenți, și studenți, și simpli cunoscuți, ba chiar și oameni care tocmai îl cunoscuseră sau care îl pierduseră de mult din vedere Era de observat că ceva le-a fost cu siguranță rupt din suflet în toată lumea și viața a devenit mai gri și mai sumbră decât înainte Nikolai Ivanovici a fost înmormântat în Mănăstirea Alekseevsky Printre studenții și admiratorii defunctului a apărut o idee de a-i perpetua memoria prin înființarea unui premiu la Universitatea din Moscova pentru lucrări științifice scrise pe teme deosebit de dragi minții lui Această idee a întâlnit o simpatie vie și chiar și atunci s-au pus bazele sumei necesare pentru aceasta Abonamentul la premium este încă în curs I L Polivanov, în nota sa frumoasă, sinceră, dedicată memoriei lui N I Shishkin, spune: "mulți prieteni, mulți" oamenii lui "l-au înconjurat în Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST viața și este puțin probabil să fi avut măcar un nedoritor * În aceste cuvinte, impresia fluxului pașnic al vieții sale de zi cu zi este remarcabil de bine exprimată Surprinzător de amabil și atent cu toată lumea, subtil receptiv la durerea și nevoia celorlalți, extraordinar de delicat, neobișnuit de obligatoriu *), plin de noblețe directă și sinceritate sinceră, de care orice motive meschine, impure, egoiste nu se puteau lipi de nicio parte, el irezistibil atras Era foarte posibil să-l numim "un om care nu este al acestei lumi", dar asta nu înseamnă deloc că era indiferent față de viața reală și de oamenii adevărați - el a văzut și a apreciat în ei doar altceva decât ceea ce văd și apreciază de obicei S-a uitat în fluxul vieții care se repezi în jurul lui cu interesul concentrat al unui contemplator binevoitor și a înțeles subtil multe lucruri care au rămas invizibile și ascunse pentru participanții amărâți și obosiți la frământările din jur De aceea conversația lui a fost atât de originală și de interesantă și de aceea oameni cu cele mai variate personaje și cele mai opuse vederi l-au abordat la fel de binevoitori "Luni" modeste ale lui Nikolai Ivanovici (ultima a avut loc cu o săptămână și jumătate înainte de moartea sa), în care, în cele mai simple împrejurări, atât de mulți s-au adunat încât uneori nu aveau unde să-i așeze oaspeții, au fost una dintre ultimele rămășițe ale acelor cercuri vechi bune pentru care ea a fost cândva atât de faimoasă Moscova Întrebările științifice, filozofice, artistice, sociale, politice au fost supuse aici unei discuții vii, cuprinzătoare, din cele mai diverse *) O trăsătură curioasă: N I era extrem de distras, uituc și nepractic Cu toate acestea, atunci când a fost necesar fără niciun motiv să uităm un detaliu practic într-un caz sau o dată importantă, a meritat să-l cereți lui N I să-și reamintească Semăna cu precizia unui cronometru Toți cei apropiați lui cunoșteau această caracteristică și o foloseau adesea Biblioteca "Runivers" l LOPATIN puncte de vedere, au apărut dispute aprinse, dar nu s-au transformat într-o ceartă și vrăjmășie, pentru că gazda mereu tolerantă, pașnică dispusă și cu autoritate a putut opri în timp pasiunile divergente Pentru cei care au fost des în aceste luni și sunt obișnuiți cu ele, vor rămâne mereu o amintire foarte dragă Ceea ce m-a frapat cel mai mult la Nikolai Ivanovici a fost amploarea extraordinară a intereselor sale mentale și spirituale

Este greu, de exemplu, de spus cu certitudine în ce departament de științe fizice și matematice a fost mai degrabă un specialist În tinerețe și-a dorit să devină astronom, iar până la sfârșitul zilelor a fost foarte interesat de noile descoperiri în acest domeniu și le-a știut perfect Apoi s-a pregătit serios și concentrat pentru examenul de master în Fizică și de-a lungul vieții sale lungi a urmărit neobosit toate fenomenele mai mult sau mai puțin remarcabile în dezvoltarea acestei științe, care a făcut progrese atât de incredibile în ultimii - de ani Prin urmare, poate părea că Fizica era specialitatea lui preferată Cu toate acestea, nici acest lucru nu va fi pe deplin adevărat; nu mai puțin decât atât, era pasionat de matematică și se simțea în sfera lui, plonjând în secțiunile ei cele mai dificile și controversate, derutante, uneori doar emergente O trăsătură comună a putut fi întotdeauna remarcată în studiile sale științifice: acestea au arătat mintea unui filozof El s-a concentrat în principal asupra acelor întrebări (și istoria științei a prezentat multe dintre ele în ultima vreme) care sunt de o importanță decisivă pentru înseși fundamentele viziunii științifice asupra lumii: adevărata natură a materiei, relația dintre materie și forță, relația între energia potențială și cea cinetică, rolul mediului fără greutate în procesele vieții lumii, sensul și limitele explicației mecanice a fenomenelor fizice, relația determinismului cu regularitatea matematică a fenomenelor naturii, adevărata esență a spațiului - acestea erau problemele spre care gândul lui persistent curios a fost atras irezistibil Cine va argumenta că din asta Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST sau o altă decizie a fiecăruia dintre ei ne va schimba foarte mult toate ideile despre lucruri? Și nu doar s-a gândit la aceste probleme, ci le-a rezolvat în felul său și voi încerca în articolul meu să familiarizez cititorul cu sensul esențial al acestei decizii Cu o astfel de întorsătură filosofică, este de înțeles că Nikolai Ivanovici ar fi trebuit să fie interesat de Filosofie Și într-adevăr, el o cunoștea bine, s-a gândit profund la istoria ideilor filosofice și a fost un critic subtil al operelor filozofice În special, a studiat psihologia în detaliu în noua ei direcție fiziologică și experimentală, iar în unele dintre ramurile ei a fost un adevărat specialist Apropo, trebuie remarcat: el a fost un excelent cunoscător al literaturii europene despre hipnotism chiar și pe vremea când fenomenele de hipnoză au avut acces pentru prima dată în cercurile medicale rusești, când însăși realitatea acestor fenomene era încă în dezbatere și când publicul larg avea cea mai vagă idee despre ele De asemenea, voi sublinia că, nefiind deloc un mistic, Nikolai Ivanovici a studiat cu interes literatura despre magnetismul animal - o știa bine, iar în biblioteca sa se puteau găsi lucrări clasice din acest domeniu În general, erudiția lui Nikolai Ivanovici a fost extrem de diversă Cunoștea bine istoria, citea mult despre ea și avea informații detaliate referitoare la cele mai diverse epoci ale trecutului Era foarte interesat și de științele teologice, în care avea cunoștințe foarte solide A citit cu atenție atât lucrările reprezentanților criticii raționaliste a creștinismului, precum Salvador, D Strauss, Renan, cât și lucrările istorice și teologice de direcție pozitivă Dintre lucrările din ultima categorie, a apreciat în mod deosebit lucrările lui Farrar De asemenea, a apreciat foarte mult filosofia religioasă a lui Vl S Solovyova Dintre doctorii Bisericii, el a fost cel mai atras de Origen cu larg, Biblioteca "Runivers" L LOPATIN perspectivă umană, pur spiritualistă, și a citit tot ce putea să pună mâna despre asta I s-a părut că preexistența sufletului apărat de Origen este mai potrivită cu nemurirea lui decât apariția sa în timp în

funcție de condiții pur fiziologice și, pe de altă parte, cu doctrina mântuirii universale a oricărei creaturi spirituale iar triumful complet al binelui asupra tuturor forțelor ostile în vremurile din urmă și negarea chinurilor infernale eterne și indestructibilitatea eternă a răului și a iadului i s-au părut singurul pământ pe care pot renaște credințele bisericești vii din timpul nostru Nikolai Ivanovici, crescut într-o familie evlavioasă de o mamă religioasă extatică, a fost o persoană profund religioasă, deși nu în sensul ritual al bisericii Formele de cult religios l-au atras mai degrabă prin frumusețea lor estetică El, de exemplu, îi plăcea foarte mult serviciul catolic din vechile biserici gotice și a stat adesea în ele mult timp în timpul călătoriilor sale în străinătate, uitându-se la ceremoniile în curs și ascultând sunetele solemne ale orgii În general, Nikolai Ivanovici avea un fler artistic subtil, iubea și înțelegea arta și era un excelent cunoscător al ficțiunii Scriitorii săi europeni preferați au fost Shakespeare și Dickens, iar dintre scriitorii ruși pe care l-a iubit cel mai mult pe Lev Tolstoi Aparent, în ele a găsit cea mai mare corespondență cu cadrul său de spirit clar, contemplativ; a apreciat în ele subtilitatea analizei psihologice și descrierea largă, umană, obiectivă a vieții Cât de bine îl cunoștea pe Shakespeare poate fi văzut din următorul fapt Notoriu în anii precedenți la Moscova, cercul Shakespeare a decis să pună în scenă Henric al IV-lea, combinând ambele părți ale acestei cronici istorice într-un singur întreg Cu o astfel de uniune a fost nevoie să ne grăbim foarte mult pentru a prezenta cât mai curând o copie pentru permisiunea de cenzură teatrală Si aici Biblioteca Runiverse FIZICIISTUL IDEALIST Nikolai Ivanovici, care stătea aproape de cerc, s-a angajat să facă selecția necesară a scenelor în scurtul timp rămas și a produs-o atât de bine încât mai târziu, după cea mai atentă discuție, nu au găsit posibil să schimbe nimic în el Se poate spune că Henric al IV-lea al lui Shakespeare, numai în modificarea lui Nikolai Ivanovici, a fost lăsat să fie pus în scenă pe scena rusă și a fost interpretat în mod repetat, deoarece, din câte știu, Henric al IV-lea, cu excepția cercului lui Shakespeare, nu a mergi oriunde Un idealist sincer și o persoană eminamente umană, Nikolai Ivanovici s-a remarcat întotdeauna prin opinii liberale largi Conform convingerilor sale politice, folosind terminologia modernă, el ar putea fi numit "cadet de dreapta" Cu toate acestea, nu avea acel optimism roz care a marcat Partidul Cadet la vremea lui Experiența internă a anilor șaizeci și un instinct istoric sobru au făcut-o nu-i permite să se uite, îi vedea clar laturile întunecate și respingătoare și i se părea că această fermentație va dura mult timp și va aduce puține rezultate pozitive și dezgust Când privești viața modestă și discretă a regretatului N I Shishkin dintr-o singură privire, ești involuntar uimit de integritatea ei interioară, de unitatea armonioasă a tonului său, de unitatea de dispoziție a sufletului bun și înalt întruchipat în el Este deosebit de interesant să facem cunoștință cu părerile teoretice ale unor astfel de oameni sinceri, consecvenți și integri: nu au niciun decalaj între gândire și viață, tratează opiniile pe care le exprimă cu seriozitate strictă și scrupuloasă, spun doar ceea ce gândesc cu adevărat, " dar ei cred că sunt ceea ce le-a sugerat lumea interioară a sentimentelor și experienței lor · Biblioteca "Runivers" L LOPATIN Nikolai Ivanovici a fost întotdeauna interesat de viața științifică a Moscovei și a fost membru al multor societăți învățate *), ale căror întâlniri le-a participat cu sârguință când era sănătos Dar a publicat foarte puțin în viața sa: câteva recenzii în "Biblioteca Educațională" din , "Colecția de probleme geometrice" și

trei articole în revista "Questions of Philosophy and Psychology" - atât a mai rămas din el Desigur, aceste ultime articole ar trebui să fie de cel mai mare interes Oamenii care gândesc mult, dar scriu puțin, atunci când decid să scrie ceva, de obicei dau ceva care iese în evidență prin conținut, par să încerce instinctiv să spună cât mai multe I Shishkina Volumul lor nu este mare, dar sunt extrem de bogate în gânduri, originale, complet gândite, clar și simplu exprimate Din acest motiv, articolele sale au atras atenția generală a cititorilor revistei noastre, s-a vorbit mult despre ele și s-au certat despre, și au avut o influență fără îndoială asupra opiniilor unor astfel de filozofi și oameni de știință precum regretații profesori N Ya Grot și N V Bugaev Toate acestea fac să ne dorim ca concluziile prezentate în ele să nu fie uitate II Ce fel de viziune asupra lumii avea N I Shishkin? A fost crescut în anii și a păstrat cele mai bune aspecte ale spiritului acestei epoci Conform convingerilor sale, el poate fi numit Ialist în sensul pe care l-a văzut mereu x) A fost membru al Societății de Matematică, al Departamentului de Fizică al Societății Iubitorilor de Științe Naturale, al Societății de Psihologie, membru fondator al Cercului Astronomic etc Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST sursa anumitor cunoștințe în studiul direct și exact al naturii, așa cum ne este dată prin experiență Mai mult, el a fost un susținător al înțelegerii mecanice a lumii, adică a considerat posibil și extrem de dezirabil interpretarea tuturor fenomenelor realității după o schemă, sau în termeni de relații strict mecanice Toate acestea ne permit să-l numim pozitivist: el căuta o viziune obiectivă asupra lumii bazată pe date științifice pozitive Dar el poate fi numit și pozitivist într-un alt sens, mai subtil al cuvântului, care nu este în niciun caz întotdeauna aplicabil reprezentanților acestei tendințe, nu numai aici, ci și în Europa de Vest El a fost un adevărat pozitivist în străduința sa neobosită pentru cea mai largă critică a metodelor de cercetare, a presupunerilor și a faptelor științei în ceea ce privește adecvarea lor ca mijloace și material pentru construirea unei viziuni întregi și complete În acest sens, N I Shishkin a fost antipodul perfect al multor dintre contemporanii săi În articolele publicate în această revistă mai devreme decât ale mele, am încercat în mod repetat să aflu din ce materiale eterogene și adesea șocante este compusă așa-numita viziune științifică asupra lumii: aceasta include Fapte dovedite și generalizări mai mult sau mai puțin îndrăznețe și convenabile la nivel moment pentru una sau alta arie științifică de ipoteză, și chiar ficțiuni științifice auxiliare, iar toate acestea sunt ridicate la demnitatea unor adevăruri obiective incontestabile, din punctul de vedere al cărora ar trebui judecate toate celelalte idei și credințe ale unui ordin filozofic și religios , respingând în ele tot ceea ce nu este indicat în aceste adevăruri Înalt talentatul nostru gânditor-naturalist prof Vl I Vernadsky a arătat cu o claritate exemplară cât de goale și nepotrivite sunt astfel de afirmații pentru a transforma concepțiile științifice ale unei epoci istorice date într-un sistem dogmatic imobil, obligatoriu Între timp, într-o astfel de transformare, nu numai cercuri largi ale lecturii Întrebări de filosofie, KN * Biblioteca "Runivers" L LOPATIN public *) și nu numai oameni de știință individuali din ramuri speciale ale științelor naturale; ceea ce este mult mai ciudat, filozofii oficiali păcătuiesc adesea cu ea, toate eforturile cărora uneori sunt îndreptate doar spre aceasta, pentru a demonstra că nu spun nimic, cu excepția celor spuse mai devreme de reprezentanții anumitor științe speciale, vorbesc doar propriile lor limbaj special N I Shishkin nu avea deloc un astfel de dogmatism

preconceput Este un campion convins al explicației mecanice a fenomenelor naturale, dar pentru el este doar o metodă de investigare Nu credea deloc că teoria mecanică dezvăluie însăși esența Fenomenelor studiate, el nu vedea în ea decât cel mai convenabil și rodnic mod de unificare și fundamentare a acestora în scopurile științei Prin urmare, pentru el, înțelegerea mecanică a naturii și viziunea materialistă a acesteia sunt departe de a coincide unele cu altele Dimpotrivă, i se părea că în problemele de ordin superior, teoria mecanică ar trebui să ia o poziţie strict critică, chiar conciliantă Întrebările despre primul început și ultimul sfârșit al lucrurilor, despre esența interioară a spiritului nostru, despre liberul arbitru, despre nemurirea sufletului etc , nu pot fi supuse, în lărgimea reală a sensului lor, competenței ei, pentru că ea, ca metodă de cercetare, este închisă în firesc limitele aplicabilității sale numai la Faptele Experienței Fizice Dar asta nu înseamnă că poate nega aceste întrebări sau le poate ignora cu dispreț Dimpotrivă, în aplicarea sa inevitabilă asupra lumii fizice în ansamblu, ea se împiedică involuntar de ele și le apreciază importanța fundamentală eternă, deși este neputincioasă să le rezolve prin propriile mijloace Întrebările eterne ale gândirii nu sunt distruse de știința pozitivă, *) Pentru aceste cercuri au fost scrise o serie de cărți populare, al căror scop este acela de a convinge de existența unui astfel de catehism științific care decide toate întrebările Lucrări tipice de acest gen sunt "Forța și materia" a lui Buechner sau "Enigmele lumii" de Haeckel Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST dar nici ele nu se rezolvă prin ea, ele apar doar într-o nouă iluminare și o nouă formulare N I Sișkin și-a exprimat aceste opinii generale cu cea mai mare completitudine în primul său articol: "Despre fenomenele psihofizice din punctul de vedere al teoriei mecanice * Îi voi prezenta conținutul cât mai aproape de prezentarea autorului însuși, omițând în el doar că care nu are o valoare deosebit de semnificativă Acesta este cursul gândirii la ea Toate fenomenele fizice sunt atât de strâns legate între ele încât ne este întotdeauna deschis să vorbim despre o serie de unele fenomene, exprimându-ne în termenii altora; în esență, aceasta este rădăcina explicării oricăror fenomene pe baza uneia sau alteia ipoteze Astfel, lumina poate fi considerată ca materie, ca mișcare, ca electricitate, ca senzație La rândul său, electricitatea poate fi din nou considerată ca substanță, ca mișcare, ca lumină, ca căldură etc În prezent, în științele fizice domină dorința de a explica totul prin mișcare De ce depinde?Nu de faptul că mişcarea constituie întreaga esenţă a fenomenelor studiate şi nici măcar de faptul că le explică uşor şi clar; motivul principal pentru aceasta este că explicațiile de acest fel au mai multe șanse decât altele să dobândească un caracter profetic: mișcarea poate fi exprimată cu ușurință în formule matematice stricte, iar acest lucru ne permite să prevedem fenomenele viitoare cu toată certitudinea din circumstanțe date De ce, de exemplu, pentru explicarea luminii, ipoteza vibrațiilor eterului este preferată ipotezei lui Newton despre materie luminoasă? Până la urmă, nici una, nici alta nu este dovedită prin experiență directă: prima ipoteză este acceptată în știință doar pentru că cu ajutorul ei s-au făcut astfel de studii și descoperiri care ar putea bine să concureze cu descoperirea în fotoliul lui Leverrier a planetei Neptun *) "Întrebări Phil și Psych , carte I, П, III) "Întrebări Phil și Psych , carte I, p - * Biblioteca "Runivers" L LOPATIN Metoda de explicare a fenomenelor naturii prin mișcare constituie așa-numita teorie mecanică Are drept principiu următoarea propoziție: tot ceea ce există trebuie să fie cunoscut de noi prin

proprietățile energiei, adică, ceea ce produce sau este capabil să producă mișcare "Cu acest principiu de bază, teoria mecanică este strict separată, pe de o parte, de teoria materialistă, care recunoaște că tot ceea ce există poate fi cunoscut de noi ca o proprietate a materiei, iar pe de altă parte, de teoria spiritualistă, care pune spiritul și proprietățile sale ca sursă de cunoaștere / Mai recent, teoria mecanică a fost indiferentă confundată și identificată cu materialismul, dar progresele rapide și dezvoltarea doctrinei energiei au arătat clar că există o diferență esențială între acestea două unghiuri de vedere asupra lumii Această diferență este subliniată de unii fizicieni în forme foarte ascuțite și intolerante Nu se poate aproba un astfel de ton sectar în știință, dar totuși trebuie să fim de acord că teoria mecanică în probleme de ordin superior ar trebui să ia o direcție predominant critică și chiar conciliantă, ocupând, parcă, o cale de mijloc între tendințele extreme ale purului materialism și spiritualism abstract Rămânând pe baza metodei pozitive, pune la îndoială concluziile dogmatice ale teoriei materialiste, văzând în ele numai generalizări pripite și unilaterale și are motive foarte întemeiate pentru aceasta *) În explicarea gândirii sale, N I Shishkin face referire la două exemple, care reprezintă două întrebări fundamentale de mare importanță pentru întreaga noastră viziune asupra lumii Unul dintre ei intră în contact cu domeniul metafizicii, celălalt cu psihologia "Prima întrebare este aceasta: universul există de la sine, găsind în sine sursa existenței și *) Ibid , p Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST prin urmare, neavând nici început, nici sfârşit?* Doctrina materialistă o decide afirmativ, spiritualistul în cele mai multe cazuri negativ Să luăm în considerare această întrebare din punctul de vedere al doctrinei energiei Ce imagine prezintă istoria universului pentru o viziune mecanică a lucrurilor? Știm la ce înseamnă cele mai plauzibile presupuneri din acest domeniu Sistemul nostru solar, la fel ca întreaga lume, a apărut din materie împrăștiată neuniform și incorect - cum, de ce și de ce, nu știm În acest haos primitiv, în locurile în care materia era cel mai aglomerată, se formează centre, în jurul cărora apoi se îngroașă cu o mai mare regularitate Aspirând la acești centri, materia începe să se încălzească, pe de altă parte capătă o mișcare de rotație Dintr-o astfel de masă rotativă s-au format soarele, planetele și sateliții În special, istoria pământului este predeterminată de această origine comună Cele mai importante momente ale acestei povești: o stare de foc lichid, transformându-se într-un ocean universal, de sub suprafața căruia pământul solid se mișca treptat înainte, apoi, apariția plantelor și animalelor, mai întâi în forme microscopice, apoi în Forma de giganți urâți și stângaci, în cea mai mare parte au dispărut pentru a face loc unor organisme mai puternice și mai bine adaptate În cele din urmă, apare un bărbat Au trecut mulți ani până când omenirea, dintr-o stare sălbatică, greu de distinsă de cea a animalelor, a trecut, apoi doar o parte relativ mică din ea, prin secolele de piatră, bronz și fier, în perioada culturii și umanității Acest proces de desăvârșire a rasei umane este departe de a fi încheiat, dar rudimentele unui declin viitor sunt deja simțite, și nu într-o morală superioară, ci într-un sens pur fizic Aceeași răcire pe planeta noastră, de orice cauză ar depinde, care a făcut posibil să pară viu Biblioteca "Runivers" l LOPATIN creaturilor și să trăiască din ce în ce mai liber, conform ipotezelor cele mai probabile, le pregătește limita: le-a creat dezvoltarea și mișcarea înainte, le va face ulterior să se întoarcă pe calea sumbră către moartea treptată Spațiul rece a coborât

jos la suprafața pământului și, dacă încă se ridică sus deasupra ecuatorului, a atins deja ambii poli, înghețând viața de aici Și se va răspândi irezistibil, împingând această viață atât din lateral, cât și de sus într-un spațiu din ce în ce mai îngust, până când va dispărea complet Numai acest lucru este suficient pentru a vedea inevitabilitatea sfârșitului oricărei vieți Răcirea poate merge atât de departe încât planeta, aparent complet conservată, va deveni un cadavru fără viață, pe care razele soarelui nu îl vor mai încălzi și în care nu vor genera nicio muncă, pentru că toată energia primită de la soare va fi cheltuită imediat la împrăștierea în spațiu Dar răcirea poate merge și mai departe și poate duce la dezintegrarea planetei în părți, ceea ce cel mai probabil ar trebui explicat, de exemplu originea asteroizilor x) Inevitabilitatea unui astfel de sfârșit al lumii din jurul nostru este recunoscută și de mulți materialiști Dar, în același timp, fac o singură corectare, cu care doctrina strict consecventă a energiei nu mai poate fi de acord Ei cred că orice astfel de sfârșit nu poate fi decât temporar și că începutul unei noi dezvoltări și al unei noi vieți trebuie să coincidă întotdeauna cu el, a cărei sursă va fi ciocnirea fragmentelor maselor distruse: vechea poveste într-un un nou mod va fi jucat în universul timpurilor eterne Materia, conform acestui punct de vedere, este sursa vieții, deoarece proprietatea sa principală este transformarea eternă a mișcării dintr-o formă în alta Aceasta este greşeala fundamentală a materialiştilor: o asemenea proprietate a materiei nu este observată în niciunul dintre sistemele materiale care formează universul, Ibid , pp - Biblioteca Runiverse FIZICIISTUL IDEALIST nu poate fi atribuită universului ca întreg O transformare complet nestingherită a Formelor de mișcare are loc într-o singură direcție: mișcarea de masă se rezolvă în mișcări parțiale și, în principal, în aceea a acestora care produce căldură Dar transformarea inversă a mișcărilor parțiale sau a căldurii în mișcarea maselor se realizează doar parțial și un rest ireversibil rămâne întotdeauna în ele Aceasta este așa-numita dispersie a energiei și este atât de clar exprimată în natură încât, deși putem privi universul ca un sistem conservator, trebuie să ne amintim că un astfel de nume denotă conservarea energiei doar din partea cantitativă În ceea ce privește calitatea energiei în sensul convertibilității acesteia, aceasta scade fără îndoială cu fiecare nouă modificare a acesteia Și de aici decurg consecințe extrem de importante Într-adevăr, disiparea energiei începe încă din primul moment al apariției lumii, astfel încât, din punct de vedere pur mecanic, procesul mondial cu progresul său vizibil este de la început până la sfârșit o înclinație constantă și neschimbătoare spre declin Limita ei inevitabilă și inevitabilă va fi stabilirea unei forme atât de uniforme de mișcare în care nicio viață și nicio diferență între lucruri nu mai sunt posibile și din care, în același timp, să nu se întoarcă la alte forme de mișcare Nu este nimic de necrezut în faptul că lumile distruse prin ciocnirea fragmentelor lor sau prin vreo altă interacțiune a particulelor care nu și-au pierdut încă complet energia pot produce un nou proces similar celui precedent, adică crearea aparentă a lumilor, dezvoltarea și căderea lor și că astfel de procese vor fi repetate nu una sau două, ci poate de multe ori, dar în fiecare dintre ele energia se va disipa din ce în ce mai mult și, ca rezultat, ea este completă disiparea ar trebui totusi obtinuta x) *) Ibid , p - Biblioteca Runiverse L LOPATIN Înseamnă aceasta că rezultatul final al unei astfel de dispersii se va exprima în imobilitatea unei mase uriașe formate din resturile universului în mijlocul unui spațiu gol infinit de mare? Dar nu avem dreptul să privim

energia coeziunii ca pe ceva invariabil solid și care nu este supus acțiunii distructive de răcire Mai plauzibilă este opinia lui Secchi că toate stările corpurilor sunt forme de formare ulterioară și că căldura le va dispersa, ca tot ceea ce există, "în acea substanță pe care o numim eterul imponderabil " Când dispersia energiei este în sfârșit completată, ceea ce formă de mișcare Se vor asigura ei de mama tuturor? Vor fi vreo oscilație? Dar, s-ar părea, ezitările în apropierea unui punct de egalitate implică o stare constantă de energie, care, de asemenea, nu ar trebui alungată de soarta generală Cea mai permisă manifestare a energiei divorțate este mișcarea fiecărei particule în aceeași direcție și cu aceeași viteză Din aceasta rezultă o consecință interesantă Proprietatea inerției obține o realizare complet nestingherită într-un singur caz, cu o distribuție egală a întregii energie între toate particulele Orice altă mișcare, precum și restul, sunt nenaturale din punctul de vedere al acestei proprietăți fundamentale a materiei: ele trebuie au vreun motiv care îi înfrânează " Prin urmare, se poate spune că întreaga lume fizică se străduiește pentru triumful necondiționat al legii inerției asupra tuturor celorlalte Forme de existență materială" Teoria mecanică nu poate depăși aceste considerații Cum a pătruns energia care o animă în univers - dintr-o dată, deodată, sau în decursul aceluiași număr de secole pe măsură ce are loc dispersarea sa? Aceste întrebări, folosind metode mecanice de cercetare) Pagina - - Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST vaniya, este imposibil să dai vreun răspuns categoric Proprietățile agenților care au acționat în acel moment și care, poate, vor acționa din nou pentru a restabili viața într-o formă sau alta, ne rămân și ele de neînțeles Un lucru poate fi spus cu certitudine, rămânând pe baza unei viziuni mecanice a lucrurilor: acești agenți nu pot fi materiale în sensul nostru al cuvântului, deoarece totul material, așa cum sa arătat deja, este caracterizat de semne care conduc la dispersia energiei, iar ele, dimpotrivă, trebuie să fie caracterizate prin colecția sa Dar "acesta este tot ceea ce poate afirma teoria mecanică și aici trebuie să se oprească pentru a nu depăși limitele stabilite de metodele sale" În aceste expresii restrânse, N I Shishkin definește atitudinea în care teoria mecanică științifică, care își înțelege adevărata esență și limitele naturale ale aplicării metodelor sale, ar trebui să devină la marea întrebare a începutului și sfârșitului universului Am expus intenționat această parte a raționamentului său în mod deosebit în detaliu și aproape de original; Am vrut să arăt cât de simplu, fără pretenții și în același timp convingător și-a exprimat părerile chiar și asupra celor mai responsabile probleme Ce idee generală a stat la baza concluziilor sale prudente? A revenit la el de mai multe ori, atât în conversațiile sale orale, cât și în numeroasele schițe brute care au rămas în caiete Se reduce la următoarele Pentru o înțelegere strict mecanică, procesul lumii nu poate reprezenta nimic etern; indiferent de formele pe care le ia, și de la începutul său, este o mișcare constantă spre alinierea reciprocă a Formelor de energie, sau spre uniformitatea lor perfectă, care în rezultatul final este dominația nelimitată a inerției pure Astfel de !) Ibid Biblioteca Runiverse L LOPATIN monotonia Formelor, sau o astfel de disipare absolută a energiei, constituie limita inevitabil la care, mai devreme sau mai târziu, trebuie să ajungă întregul univers în toate părțile sale reale; iar din ea nu se mai întoarce la diversitatea de odinioară a vieţii naturale Odată ajuns, acest tărâm al inerției nu se va sfârși niciodată, dacă doar legile mecanicii conțin într-adevăr singurul motor al evoluției lucrurilor

Dacă pentru viziunea obișnuită o astfel de stare de dispersie generală a energiei este moartea universală, pentru viziunea mecanică este norma naturală, la care se străduiește irezistibil fiecare sistem mecanic, lăsat la sine Prin urmare, din punct de vedere mecanic, misterul nu este moartea universului, ci mai degrabă viața lui După ce am asimilat clar premisele unei viziuni mecanice asupra lumii, putem înțelege cu ușurință de ce natura trebuie să moară treptat și continuu, deoarece în ea au apărut o varietate de Forme Dar este departe de a fi clar într-o asemenea măsură cum a apărut o asemenea diversitate în ea Vedem clar că primăvara vieții lumii trebuie să se relaxeze, dar cum și de ce s-a învârtit, acesta rămâne un mister nerezolvat pentru noi: la urma urmei, s-ar părea că, dacă s-a învârtit cândva în trecut, chiar la începutul lucrurilor, printr-o întâmplare de neînțeles, atunci totul, în afară de imensitatea timpului scurs, este prea mult timp pentru ca acesta să-și termine derularea cu mult timp în urmă De ce nu s-a întâmplat asta? De ce nu s-a învârtit până acum și de ce s-a învârtit vreodată? La aceste întrebări destul de naturale și destul de inevitabile nu există un răspuns în ordinea conceptelor mecanice Natura, ca mecanism, explică disiparea treptată a energiei, dar nu și colectarea ei, ceea ce înseamnă că ea fundamentează bine sfârșitul necesar al oricărei vieți, dar nu începutul și nu continuarea ei fără limite Între timp, observația noastră nu este dată de moartea lumii, care va veni cândva și nu se știe dacă va veni vreodată Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST orice, în afară de viața lui infinit de bogată și stabilă Iar acest fapt de bază și indiscutabil prezent nu poate fi explicat prin simple presupuneri mecanice Izvorul-lume s-a învârtit, și se pare că nu o dată, sau cel puțin nu dintr-o singură mișcare; energia nu a fost doar disipată în natură, a fost adunată în ea și, poate, încă se colectează, pentru că altfel, cum să explic existența universului după un timp nelimitat îndelungat? Dar agenții care o colectează și o concentrează în diverse Forme nu pot fi materiale în sensul mecanic al acestui concept, ei nu permit o explicație mecanică exhaustivă, deoarece orice activitate mecanică * sub orice Forme ar putea lua, este întotdeauna în esența ei o dispersia energiei și, prin urmare, presupune colectarea acesteia, așa cum s-a întâmplat înainte, și nu o produce singur Și astfel, natura așa cum o cunoaștem presupune acțiunea unor forțe de ordin nemecanic, nematerial Care sunt aceste forțe, noi, rămânând pe baza teoriei mecanice, desigur nu știm Dar ele trebuie să fie, cu excepția cazului în care lumea fizică din jurul nostru este o iluzie: fără ele nu ar putea nici să apară, nici să continue Metoda mecanică este ireproșabilă, deoarece încercăm să explicăm prin ea anumite grupe de fenomene pe care le observăm, dar totuși ea singură nu este suficientă pentru a fundamenta și explica existența universului în ansamblu Din câte am înțeles, împotriva oricăror astfel de concluzii se poate face o singură obiecție fundamentală, fără îndoială foarte puternică, deși în același timp oarecum ambiguă: ea constă într-un apel la conceptul de infinitate a lumii În forma sa cea mai simplă, ar putea fi afirmată după cum urmează Dacă lumea este un sistem limitat și complet determinat în dimensiunea sa, atunci sub dominația legilor pur mecanice în ea și, prin urmare, cu o disipare treptată a energiei în toate punctele sale, ea Biblioteca "Runivers" L LOPATIN ar fi trebuit să se încheie și chiar și după toate considerațiile de probabilitate s-ar fi încheiat cu mult timp în urmă Dar lumea este un sistem infinit ca mărime, iar acest lucru schimbă radical poziția întrebării Dacă orice parte limitată a universului ar fi izolată de toate celelalte, cu siguranță ar îngheța în cele din urmă și toată energia care o animă s-

ar disipa Dar o astfel de izolare reciprocă a regiunilor separate ale universului nu este deloc dată în natură; și asta înseamnă că orice sistem limitat de decolorare din lume, în fiecare moment dat, va primi excitare la viață sau noi rezerve de energie care nu s-au disipat încă din exterior, din sistemele mai puțin înghețate și pentru un astfel de proces nu poate fi stabilită nicio limită timp, deoarece astfel de excitații pot merge din spații infinit îndepărtate Deci, să presupunem că universul moare treptat din cauza legii creșterii entropiei; dacă este infinit, această moarte a ei va continua pentru totdeauna, adică nu va veni niciodată Cu alte cuvinte, agenții de recoltare a energiei sunt necesari doar pentru o lume limitată; dimpotrivă, lumea infinită nu are nevoie de ele - o singură împrăștiere de energie este suficientă pentru ca ea să trăiască pentru totdeauna Repet, consider acest argument extrem de puternic Dar nu trebuie să uităm că persuasivitatea sa are rădăcinile în principal în obscuritatea inevitabilă a concepțiilor noastre despre infinit, atunci când începem să le acordăm o semnificație reală Poate că prea des abuzăm de conceptul de infinit în acele cazuri când problema nu admite o soluție din ipoteze date la o scară finită și vorbim cu prea multă bunăvoie despre evoluție infinită, despre mici modificări infinit crescânde pe perioade infinit de lungi, despre infinit subtil şi influenţe evazive b etc *) La astfel de referințe, gândul nostru este de obicei *) Prin aceasta nu vreau să spun nimic împotriva fecundității neîndoielnice a aplicării conceptului de infinitezimale la analiza matematică superioară Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST ea se preda destul de repede, dar nu pentru că i-a devenit ceva clar, ci doar pentru că totul devine neclar pentru ea: nu suntem convinși, ci doar pierduți Conceptul de infinit, în utilizarea sa concretă, este înconjurat de dificultăți extraordinare, ceea ce face să fim oarecum precauți față de orice încercare de a face din el un principiu pozitiv de explicare a Faptelor Experienței Întrebarea viitorului lumii din jurul nostru, mi se pare, nu face excepție în acest caz Referirea la infinitul universului ca scuză pentru Domnul influența asupra ei numai a legilor mecanice, în ciuda inevitabilității dispersării energiei care decurge din ele, mai degrabă stupefiază gândul decât îl satisface Că într-un sistem, din care fiecare cea mai mică parte se străduiește în mod constant să egaleze toate diferențele, mai devreme sau mai târziu trebuie să se instaleze o stare inertă indiferentă, acest lucru este evident pentru noi Dar când ni se obiectează că acest sistem este de dimensiuni infinite și, prin urmare, o astfel de concluzie nu este necesară pentru el, nu știm bine ce să răspundem la aceasta - întreaga întrebare pentru noi este întunecată de o ceață impenetrabilă Se ridică nedumeriri foarte serioase, dar nu suntem siguri de oportunitatea lor Întrebările apar una după alta Dacă fiecare parte a lumii infinite, lăsată la sine, trebuie să ajungă la un sfârșit fatal într-un anumit timp, deși aceste date nu sunt aceleași pentru ei, cum va amâna un astfel de deznodământ pentru un timp infinit doar pentru că se vor împărtăși între ei? ei înșiși energia conținută în ele? Să fie un număr nenumărat din aceste părți, cum se vor da unul altuia înainte, care nu este în niciuna dintre ele, care, cu alte cuvinte, lipsește în ele de nenumărate ori? S-ar părea că lisa În ele avem un anumit principiu metodologic al deciziilor exacte și finale Biblioteca "Runivers" L LOPATIN dimpotrivă, dacă vreo parte a universului, dintr-un motiv special, ar avea tendința de a continua pentru totdeauna, această tendință ar trebui să fie paralizată de influențele proceselor distructive care se desfășoară din toate părțile din infinitul împrejurimilor spatii Mai mult, nu este

clar că părțile situate la o distanță cu adevărat infinită una de cealaltă nu pot exercita nicio influență mecanică unele asupra altora, deoarece nu le va ajunge niciodată și, prin urmare, putem vorbi doar despre influența reciprocă a sistemelor lumii la o distanță nelimitată Și, pe de altă parte, în ceea ce privește o astfel de îndepărtare nedefinită, nu pare probabil ca, odată cu dorința generală a tuturor regiunilor universului de a muri treptat, o sursă complet definită de energie provenind din alt sistem vital al lumii va fi cu atât mai înghițită de spații intermediare infinit de vaste, cu cât procesul de dispersie s-a înaintat mai mult în ele și cât de departe este ea însăși? Dacă, de exemplu, întreaga zonă a Căii Lactee ar fi fost deja distrusă de procesul de aliniere reciprocă a Formelor de Energie, ceea ce ar fi adus să excite o nouă viață, să spunem, în Sfera sistemului solar, de razele de lumină care emană dintr-un corp ceresc în afara acestei zone? La ce va ajuta infinitul lumii aici? În sfârșit, cum să eliminăm următoarea considerație simplă: pentru că atunci când trebuie să explicăm un fenomen care se întâmplă în fața noastră acum, nu recurgem la ideea unor influențe misterioase necunoscute venite din infinit; o asemenea idee ni s-ar părea chiar o renunţare la toate explicaţiile Ne limităm la forțe precis măsurabile care acționează într-un anumit loc și la un moment dat și totuși obținem rezultate atât de bune încât deseori putem prezice fenomene cu deplină certitudine Credem că avem dreptul să nu ne gândim la influențe nesfârșite Biblioteca Runiverse FIZICIISTUL IDEALIST restul lumii, având în vedere presupunerea foarte plauzibilă că aceste influențe, diferite și chiar opuse în direcția și caracterul lor, trebuie să se neutralizeze reciproc în fiecare punct dat Dar atunci de ce am face o excepție pentru fenomenele de entropie și disiparea energiei în general? S-ar părea că, pentru acest proces, influențele care vin din lumi infinit îndepărtate, contribuind la el și împiedicându-l, ar trebui să se paralizeze reciproc și ar trebui să se întâmple ca și cum nu ar exista deloc Dacă presupunem că acest echilibru de influențe opuse ar trebui să fie deranjat de vremurile moderne, atunci este mai plauzibil ca acest lucru să se întâmple în favoarea influențelor care accelerează dispersia energiei: dispersia energiei în toate sistemele lumii crește în fiecare oră, deși, poate, nu cu aceeași viteză, și în consecință peste tot puterea Factorilor care pot lupta împotriva ei scade treptat Și atunci nu ar ieși că într-o lume infinită disiparea energiei ar trebui să se producă mai repede decât într-una finită, poate chiar infinit mai rapid? Cum să faci față tuturor acestor nedumeriri? Mi se pare că din ele decurge în mod convingător o concluzie: apelul la infinit este o armă ambiguă și cu două tăișuri și este mai bine să nu recurg la ea Obiectele experienței trebuie luate în determinarea lor concretă și în regularitatea lor empirică, iar dacă regularitatea mecanică stabilită până acum nu explică aspecte foarte importante în ființa lor actuală, aceasta trebuie enunțată, și nu tăcută și nu acoperită de un inutil joc scolastic al paradoxurilor întunecate Acest lucru este cu atât mai necesar să ne amintim în întrebarea luată în considerare: ideea, în esență, nu este deloc dacă lumea, lăsată la o mișcare pur mecanică, ar trebui să se termine vreodată sau, dimpotrivă, să rămână mereu într-o creștere treptată agonie, dar de ce la toate procesele lumii dan De ce chiar la început Biblioteca "Runivers" L LOPATIN a lucrurilor, energia s-a dovedit a fi colectată în diverse Forme sau, vorbind simplu, de ce era materia, când a apărut lumea, distribuită inegal și incorect în spațiu? Evoluția mecanică nu explică acest lucru, deoarece duce nu la colectare, ci la dispersarea energiei

și, în consecință, nu la diversitate, ci la o uniformitate perfectă a Formelor Să spunem că această varietate de Forme de energie mondială a fost deja dată în trecutul infinit și să ne odihnim pe asta? Dar asta înseamnă rezolvarea problemei? Cu toate acestea, o asemenea diversitate este ceva indiscutabil prezent în toate ordinele de fenomene, în întregul univers, iar dacă sursa ei se pierde în infinitul trecutului, aceasta pune cu atât mai mult în evidență caracterul ei originar, care trebuie cumva fundamentat și justificat Să ne bazăm pe presupunerea că diversitatea energiei lumii este un fapt simplu, un accident primordial de neînțeles, nereductibil la nimic mai departe? Dar poate fi considerată o explicație, mai ales o astfel de șansă, repetată de un număr infinit de ori în spațiul infinit al unei lumi infinite? Una și aceeași șansă, de altfel, a merge împotriva tendințelor de bază ale mecanicii lumii, repetată la nesfârșit, este ceva incredibil în interior, în așa măsură, încât se transformă într-o absurditate evidentă pentru gândirea serioasă Astfel, disiparea energiei, fie că o luăm la o scară finită sau infinită, nu poate servi drept termen definitiv în înțelegerea naturii cunoscute nouă Primăvara mondială nu numai că se desfășoară, ci este în primul rând răsucită; și suntem forțați să presupunem factori mondiali care justifică atât unul cât și celălalt fenomen, altfel concepția noastră despre univers în ansamblu va suferi de contradicții logice ireparabile Cum sa raportat N I Shishkin însuși la acea posibilă obiecție la concluziile sale, care se bazează pe infinitatea lumii? Problema infinitului este întotdeauna foarte Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST l-a ocupat și s-a gândit mult la diferitele tipuri de infinit din matematică și geometrie Totuși, în articolul pe care îl prezentăm acum, nu spune nimic despre această obiecție și nu o discută Acest lucru se datorează parțial faptului că întrebarea despre începutul și sfârșitul universului este doar partea introductivă a articolului și centrul său de greutate nu se află în el Dar au existat, mi se pare, motive mai semnificative pentru o asemenea tăcere, care au devenit clare din conversațiile orale cu el În primul rând, el a subliniat că nevoia de a recunoaște bazele non-mecanice ale proceselor mecanice ale naturii nu se schimbă deloc indiferent dacă le luăm la o scară finită sau infinită Din acest punct de vedere, reprezentarea evoluției mecanice ca fiind un proces finit are în orice caz avantajul unei mai mari clarităţi Pe de altă parte, deși recunoaște pe deplin forța fundamentală a argumentului pe care l-am considerat mai sus, el a văzut în același timp clar precaritatea și ambiguitatea aplicațiilor dialectice ale conceptului de infinit la procesele reale ale lumii Dacă nu mă înșel, considerațiile pe care le-am exprimat în paginile precedente corespund în esență propriilor sale opinii asupra subiectului, deși el însuși le-ar îmbrăca probabil în forme fizice și matematice mai precise Dar, în interesul integrității expoziției, tot nu am considerat posibil să le parcurg în tăcere deplină III Viziunea lui N I Shishkin despre inevitabilitatea sfârșitului evoluției lumii, dacă numai legile și forțele mecanice domină universul, nu a fost exprimată mai întâi de el și nu constituie singura sa proprietate: este împărtășită cu el de foarte mulți și foarte celebri) Într-unul din caietele sale, el spune că într-o lume infinită există o tendință asimptotică spre o stare staționară Întrebări de filosofie, carte Biblioteca "Runivers" L LOPATIN fizică Ceea ce este deosebit în argumentația de mai sus constă în simplitatea sa extraordinară și în formularea sa strict principială; moartea cosmică viitoare este considerată de el nu ca un fapt real imuabil, ea, în ochii lui, este doar o consecință involuntară a premiselor unei

teorii unilaterale și, prin urmare, insuficiente N I Shishkin nu era deloc un pesimist fără speranță, tonul principal al viziunii sale asupra lumii era dat de o credință profundă în sensul ideal al existenței El nu credea deloc că întreaga viață a naturii este, de fapt, o agonie continuă, care duce în mod constant la un deznodământ fatal, dimpotrivă, tocmai în inevitabilitatea gândirii în acest fel, dacă stăteam dintr-un punct de vedere pur mecanic , că cea mai mare judecată a fost încheiată pentru el asupra unei înțelegeri mecanice a lumii, cu adevărat, dovada de gât a limitărilor și a caracterului incomplet Moartea universală a tot ceea ce trăiește ca urmare a procesului mondial nu are pentru el sensul dogmatic al adevărului metafizic, ci doar unul critic în raport cu teoria din care rezultă în mod necesar: în inevitabilitatea de a crede în această moarte, ca singura esență a evoluției lumii, constă reductio ad absurdum dogmatism mecanic După ce a luat în considerare problema începutului și sfârșitului lucrurilor, N I Shishkin trece la o altă ordine, deja psihologică Aceasta este chestiunea liberului arbitru, asupra căreia a meditat mult și, hotărând asupra cărora și-a exprimat păreri atât de deosebite, încât acestea ar trebui să fie asociate cu numele său Cu toate acestea, în articolul prezentat acum, el luminează problema libertății doar dintr-o singură latură definită și face doar ipotezele care au fost exprimate înaintea lui El vorbește despre relația dintre problema liberului arbitru și premisele teoriei mecanice Este libertatea oricărui fel de acțiune concepitabilă și permisă din punct de vedere mecanic? S-ar părea că nu poate exista Biblioteca Runiverse FIZICIISTUL IDEALIST dispută: o teorie mecanică, prin însăși esența ei care se străduiește să prezică fenomene, trebuie să susțină în acest moment materialismul, să prezinte întreaga istorie a lumii ca un proces complet fatal și să refuze în mod decisiv libertatea și autodeterminarea oricăror forțe și agenți din natură Pentru un strict mecanicist, în acel nor cosmic din care, conform ipotezei lui Kant și Laplace, s-a format universul nostru, toate mișcările ulterioare ale moleculelor, toate relațiile fizico-chimice și, prin urmare, toate acțiunile animalelor și ale oamenilor, ale statelor și ale popoarelor, erau deja destinate Așa pare la prima vedere și totuși această concluzie ridică îndoieli foarte legitime Ce este o mișcare fatală? Mișcare exprimată prin Formula care îi constituie legea, neschimbătoare atât pentru trecut, cât și pentru viitor Așa sunt mișcările corpurilor cerești: indicăm eclipse care au fost cu o mie de ani în urmă și putem prezice altele cu o mie de ani înainte Dar astfel de mișcări, în comparație cu toate cele pe care le poate întâlni observatorul, sunt foarte puține Invarianța celor mai multe dintre ele nu poate fi dovedită decât prin experiment, iar experiența în acest sens este un criteriu foarte șocant, care nu duce niciodată la concluzii atât de uniforme încât o necesitate fatală poate fi atribuită datelor În experiența noastră, doar un fenomen general se repetă, dar în special, detaliile sale sunt foarte diferite Copilul, după ce a primit o impresie ușoară, începe să se miște; dar la copii diferiți și la același copil în momente diferite, sub aceeași impresie, departe de a apărea aceleași mișcări Avem dreptul să recunoaștem fiecare dintre aceste mișcări ca fiind ceva complet fatal? Căci nu le putem prezice cu certitudine în toate detaliile lor Adevărat, nu putem nega nevoia lor, ascunsă în spatele complexității condițiilor apariției lor Biblioteca "Runivers" L LOPATIN, veniya - putem spune doar că ambele nu sunt dovedite Îndoielile cu privire la natura fatală a mișcărilor observate apar cu cea mai mare forță atunci când începem să comparăm mișcările

din regnul vegetal și cel animal Se știe că multe plante și animale se străduiesc pentru lumină, iar această dorință, la prima vedere, pare complet inevitabilă și mecanică Să punem o astfel de plantă într-o cutie în care lumina trece doar dintr-o parte, se va abate spre partea iluminată Dar să deschidem doi pereți adiacenți ai cutiei și planta nu se va înclina în nicio direcție, ci va alege o direcție care coincide cu diagonala paralelogramului construit pe direcțiile de-a lungul cărora s-ar înclina dacă pereții ar fi deschiși separat Prin urmare, este foarte probabil ca aici să lucreze forțe pur mecanice, iar necesitatea fatală a acestor mișcări este aproape sigură Totuși, să încercăm să realizăm aceleași experimente cu animalele inferioare, care par să se străduiască mecanic și spre lumină, și vom vedea că nu le mai putem prezice mișcările din timp: vor alege o direcție sau alta fără niciun fel de exterior motivul mecanic și, în orice caz, nu vor adăuga mișcările lor conform legii paralelogramului "Nu există nicio modalitate de a menține un animal pe loc sub influența a două aspirații egale și opuse, și doar un măgar Buridan ar putea muri de foame între două căpițe de fân, pentru că nu exista niciun motiv să se apropie de unul dintre ei în mod preferențial față de celălalt x) Dar cum trebuie înțeles acest lucru? O astfel de variabilitate spontană a direcției de mișcare nu este în conflict cu cerințele de bază ale mecanicii? Se pare că așa este doar cu o înțelegere unilaterală a acestor cerințe *) Ibid , p - Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST Unii matematicieni, de exemplu Saint-Venant, Maxuel și Boussinesq, au încercat să stabilească pe o bază matematică posibilitatea unui principiu pe care l-au numit principiul călăuzitor Bussenay exprimă astfel de considerații Când mecanica dorește să determine legea mișcării în funcție de timp, ea pune o întrebare la o scară infinit de mică, de la care, după anumite reguli de analiză superioară, se trece la relații finite Rezultă o ecuație care exprimă legea dorită Dar odata cu aceasta se poate obtine si o alta lege, care satisface si intrebarea Astfel, pentru un corp în mișcare se obțin două direcții, care în acest caz nu pot fi adăugate, deoarece rezultanta acestor direcții nu mai poate satisface întrebarea Punctul în care începe o astfel de bifurcare poate fi numit, împreună cu Maxuel, punctul critic: aceasta este o astfel de poziție a unui corp în mișcare, pornind de la care este imposibil să se prezică mișcarea ulterioară a acestuia Maxuel dă exemplul unei mingi în punctul cel mai de sus al unei cupe sferice inversate Direcția în care se rostogolește această minge este determinată de deplasarea sa infinitezimală și, în consecință, alegerea ei nu necesită nicio cheltuială notabilă de muncă Boussinesq, în exemplele sale matematice, arată astfel de posibile mișcări în care un punct în mișcare, ajuns într-o poziție critică, se poate opri acolo pentru o perioadă nedeterminată de timp și merge într-una din cele două direcții într-o nouă poziție, aceeași Și aceste schimbări pot avea loc fără efort perceptibil, fără cheltuirea sau achiziția de energie și fără a încălca nici legea continuității, nici legea conservării energiei Care va fi, din acest punct de vedere, organismul animal înzestrat cu mișcare voluntară? Trebuie să reprezinte un astfel de sistem de particule materiale, care au multe astfel de poziții critice în ele Biblioteca "Runivers" L LOPATIN circulaţie Ce caracter ar trebui să fie atribuit forțelor care se exprimă în începutul autoinițial al mișcărilor și în alegerea spontană a direcției lor? Acestea nu pot fi forțe fizice, deoarece, conform conceptului de bază al acestora, nu au nimic în comun cu spontaneitatea și autodeterminarea: aici nu putem vorbi decât de forță extra-fizică Deci, în problema liberului arbitru, ca și în problema începutului și

sfârșitului lumii, teoria mecanică trebuie să ia o poziție conciliantă Indicând posibilitatea existenței unor sisteme materiale cu multe puncte critice, stabilește conceperea mecanică a autodeterminarii și libertății Prin urmare, fatala inevitabilitate și predestinare a tuturor fenomenelor se dovedește a fi o presupunere la fel de îndoielnică din punctul de vedere al experienței concrete, și din punctul de vedere al concluziilor a priori ale științei Deci, libertatea este un concept concepibil din punct de vedere mecanic, așa este concluzia cu privire la această problemă în articolul "Despre energia psihofizică din punctul de vedere al teoriei mecanice " După cum vom vedea, N I psihologia matematică", el va demonstra că, în anumite condiții condiții, libertatea este un concept necesar din punct de vedere matematic și că aceste condiții sunt date, fără îndoială, în viața mentală a omului Acolo va deveni clar că, cel puțin în unele cazuri, libertatea trebuie să fie un Fapte inevitabil, și nu doar o posibilitate problematică Dar în articolul luat în considerare, nu acesta este ceea ce îl interesează: aparent, în el este cel mai interesat de posibilul rol al liberei alegeri a direcțiilor de acțiune în mecanismul evoluției cosmice Adevărat, în articolul "Despre energia psihofizică" această latură a problemei este puțin acoperită Dar dacă comparăm ceea ce) Ibid , p - Biblioteca "Runivers" FIZIK-IDEALIST Se spune în ea, cu discuții destul de numeroase pe această temă în caietele lui N I Shishkin, vom vedea clar că pentru el, în asumarea unor forțe sau agenți capabili de o alegere arbitrară a direcției de mișcare, stă cheia la rezolvarea problemei colectării energiei mondiale sau a răsucirii primăverii mondiale Într-unul din caietele sale, conturând Fantezia lui Maxuel despre mici ființe conștiente care acționează sistematic, care, prin cheltuirea minimă de energie și cu ajutorul celor mai simple metode, fac atomii să se miște contrar cerințelor celei de-a doua legi a termodinamicii, iar energia nu mai este disipată, ci colectată, scrie N I Shishkin: "Există un sens mult mai mare în remarca lui Maxuel decât se poate presupune într-un exemplu comic simplu Tradus în termeni științifici, înseamnă: ființele cu conștiință pot, dacă nu să creeze o energie nouă, atunci o pot îndrepta pe cea veche pe o nouă cale Și în multe alte locuri îi revine același gând: numai o forță psihică conștientă și spontană, în acest sens, poate aparține activității creatoare din lume Forțele fizice, dacă doar doctrina mecanică interpretează corect natura lor, nu constituie sursele reale ale activității creatoare Acest lucru devine deosebit de clar în lumina noii perspective mecanice, al cărei fondator Hertz este Gândurile călăuzitoare ale lui Hertz pot fi Formulate foarte pe scurt: mișcarea nu poate da naștere decât mișcării și nu poate veni decât din mișcare; prin urmare, ideile despre forță și energie, ca ceva diferit de mișcare, trebuie aruncate, sunt complet înlocuite de conceptul de mișcare în mase evidente și ascunse; masa, spațiul și timpul - aceștia sunt termenii finali din care este construită mecanica universului Principiul de bază al mecanicii Biblioteca "Runivers" L LOPATIN, Din acest punct de vedere, această viziune asupra lumii este o axiomă a inerției corectată și generalizată: corpul este fie într-o stare de repaus, fie într-o stare de mișcare pe calea cea mai directă În această lege este înrădăcinată efortul neclintit al lumii către o stare staționară Cu alte cuvinte, aceasta înseamnă că nicio forță a ordinii fizice nu poate menține natura pe calea ei către moartea perpetuă Cu o asemenea viziune asupra lucrurilor, cum să ne raportăm la fenomenele psihice? Nu este nimic altceva de făcut cu ele decât să le excludem complet din tabloul mecanic Orice am crede despre ele, ele nu sunt în

orice caz mișcări Ele reprezintă ceva non-mecanic și în același timp există în cel mai neîndoielnic mod Deci, ele sunt singurele nemecanice care există indiscutabil în natură Acest lucru în sine ne face să credem că Factorii psihici au un loc special în evoluția universului Hertz admite că nu toate corpurile se supun în mod egal necondiționat principiului de bază al conexiunii mecanice a lucrurilor: printre astfel de excepții, el include corpurile vii, ele se supun acestui principiu, deși în multe, dar nu în toate privințele Ce le dă poziţia lor exclusivă? Hertz notează că tocmai fenomenele psihice care sunt caracteristice celor mai înalte corpuri vii constituie ceea ce nu este permis pentru relațiile pur mecanice și nu este supus acestora N I Shishkin consideră că acest lucru ar trebui să determine rolul acestor fenomene în istoria generală a naturii: chiar dacă nu pot crea energie nouă, pot schimba direcția energiei care există deja Această facultate este de obicei numită mișcare voluntară, dar mai corect ar fi să o numim mișcare discontinuă Să comparăm mișcarea unei planete în jurul soarelui cu zborul unui fluture și vom vedea imediat ce semn extern este prezent atunci când aerul psihic este prezent Biblioteca Runiverse FIZICIISTUL IDEALIST sviy Și cu cât psihicul unui animal este mai dezvoltat, cu atât mișcările sale sunt mai întrerupte și mai variate Să comparăm un câine care alergă pe câmp și un bărbat care merge chiar acolo: cu cât mai multă ușurare este exprimată în mișcările umane prin semnificația și oportunitatea lor liberă Toate acestea ne permit să facem următoarea generalizare importantă: doar acea forță din natură are o activitate cu adevărat creativă care este capabilă să schimbe în mod semnificativ direcția proceselor mecanice Fără el, viața naturii s-ar fi oprit de mult Nu cunoaștem plenitudinea manifestărilor acestei forțe, nu îi cunoaștem esența interioară - doar că nu putem nega că este, fără îndoială, de natură psihică Cu reținerea lui obișnuită, N I Shishkin se limitează la această concluzie generală Și între timp, ce perspectivă largă deschide pentru gândire La urma urmei, dacă colectarea de energie din lume este de neconceput fără acțiunea directă a puterii psihice, intelectuale, atunci limitele psihicului se extind la infinit Fenomenele psihice nu mai pot fi atribuite doar animalelor și organismelor umane: ele trebuie să fie peste tot acolo unde viața nu s-a stins și unde se luptă cu moartea Psihicul, din acest punct de vedere, se transformă într-o potență cosmică, revărsată în tot universul, îmbrăcată într-o varietate de Forme neînchipuit de nemărginită Așa trebuie să fie, dacă fiecare diversitate din lume depinde de ea în ultima fundație Viața spirituală a animalelor și a omului a apărut numai atunci când natura sa dezvoltat în forme organice Dar ce etapă târzie a evoluției lumii este aceasta și care, pe de altă parte, este momentul ei mic și imperceptibil! Universul a existat și s-a dezvoltat de miliarde de ani înaintea lui, iar când primăvara lumii s-a învârtit pentru prima dată, nu ne putem forma nicio idee despre el Un lucru este clar: dacă este nevoie de forță psihică pentru toate acestea, psihicul limitat al organismelor nu va ajuta aici Biblioteca "Runivers" L LOPATIN Aici putem vorbi doar despre mintea lumii și spiritul lumii Dar cum trebuie înțeles acest lucru? Este posibil să ne imaginăm această lume a centrelor spirituale de forță creatoare ca ceva diferit de natura fizică și chiar opusă ei în substanța ei? Este posibil să credem că spiritul cosmic există alături de natura materială, în care nu există altceva decât proprietăți și relații mecanice? O astfel de interpretare ar corespunde cel mai puțin cu opiniile intime ale lui N I Shishkin El nu a fost niciodată înclinat către dualismul cartezian al materiei și spiritului Pentru el, teoria

mecanică a fost doar o metodă de investigare, doar o imagine a realității și departe de a-și exprima toate calitățile Pe lângă proprietățile mecanice, lucrurilor li se oferă și altele, poate chiar mai elementare și esențiale, și nu pot decât să fie exprimate în dezvoltarea reală a lumii Cursul mecanic al lucrurilor nu reprezintă ceva absolut închis, cu întregul său sistem lasă loc acțiunii proprietăților și forțelor de ordin superior, N I Shishkin a revenit constant la această idee În ochii lui, spiritualitatea era imanentă în viața lumească și nu era undeva în afara ei Părerile sale în această privință s-au apropiat mai degrabă de filosofia lui Leibniz, pe care a apreciat-o întotdeauna foarte mult Acestea au fost opiniile lui N I Shishkin asupra apariției și posibilului sfârșit al procesului mondial și asupra forțelor care acționează în el În capitolele următoare voi încerca să familiarizez cititorul cu părerile sale deosebite despre nemurirea sufletului, despre libertatea voinței umane și despre natura reală a spațiului (Urmează sfârșitul) L Lopatin" Biblioteca "Runivers" Criza conștiinței juridice moderne J) III Criza teoriei lui Rousseau din secolul al XIX-lea nu a fost doar prăbușirea ideii de suveranitate populară: a fost, în același timp, prăbușirea ideii de stat drept, combinând armonios libertatea și egalitatea indivizii cu dominaţia şi atotputernicia voinţei generale Întrebarea pusă de Rousseau în politică poate fi comparată cu întrebarea pusă de Kant în filosofie Cum sunt posibile judecățile sintetice a priori - ceea ce înseamnă: cum este posibilă cunoașterea fermă - se întreba Kant în Critica rațiunii pure Ca și el, Rousseau întreabă în Contractul social: *), ce înseamnă în expunerea sa: cum un doar starea este posibilă Și așa cum Kant răspunde la întrebarea de bază a teoriei cunoașterii subliniind condițiile formale necesare în care cunoașterea solidă devine posibilă, tot așa și Rousseau a rezolvat problema politică de bază subliniind acele condiții formale care sunt necesare pentru implementarea unui stat drept Mulți gânditori politici înainte de Rousseau au pus această întrebare "Căutare Phil și Psych ", Cartea) Je veux chercher si, dans l'ordre civil, il peut y avoir quelque régie d'administration légitime et sûre - acestea sunt cuvintele de început ale "Centrat social" (L , préambule) Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV som și, de obicei, îi răspundea cu conturul unei imagini specifice a unui sistem de stări perfecte Ei au indicat numărul normal de cetățeni și detaliile vieții lor, așa cum a făcut Platon; a cerut o poziție geografică deosebit de favorabilă și o organizare economică deosebită, ca Thomas More; sau au insistat asupra implementării anumitor forme de guvernare, la fel ca scriitorii care au acordat o importanță decisivă instituțiilor politice Cititorii Contractului social știu că Rousseau nu spune nimic despre asta El înțelege perfect că "libertatea nu este un fruct care crește în toate climatele", dar este departe de a potrivi definiții ideale oricărei condiții specifice, naturale, economice, politice, etc sau altfel El dă doar o schemă formală generală, care, în opinia sa, poate fi realizată în diferite condiții *) Deci, de exemplu, el permite în egală măsură diferite forme de guvernare: democrație, aristocrație, *) Față de aceasta nu poate fi obiecție că, după Rousseau, pentru a pune în aplicare sistemul ideal, oamenii nu trebuie să fie prea bătrâni, nici prea răsfățați, simpli, firești și unanim Toate acestea și cerințe similare nu se referă la condițiile specifice ale structurii sociale, ci la calitățile și înclinațiile spirituale ale oamenilor, fără de care el nu poate realiza doar fundamentele ideale ale unei ordini juste, ci chiar să le înțeleagă valoarea și semnificația S-a susținut adesea că Rousseau și-a referit construcția ideală doar statelor mici și a

considerat-o irealizabilă pentru cele mari, dar aceasta este o pură neînțelegere, infirmată de textul Contractului social Fără a spune că Rousseau indică o anumită ieșire pentru state care nu poate fi redusă la granițele proprii (L III, cap XIII), el înseamnă, desigur, altceva decât o anumită formă de federalism, când vorbește despre "posibilitatea de armonizare a puterii exterioare a unui popor mare cu politica ușoară și buna ordine a unui stat mic" (L III, cap XV) În "Gouvernement de Pologne" (cap V), aceasta este exprimată cu deplină claritate : "Presque tous les petits États, républiques et monarhies indifféremment, prospèrent par cela seul, qu'ils sont petits Appliquez-vous, Λétendre et à perfectionner le système des gouvernements fédératifs, le seul qui réunisse les avantages et des grands et des mici state Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE monarhie Dar toate aceste Forme sunt valabile doar dacă sunt de acord cu voința generală a poporului și dacă înseamnă yolago suprem al tuturor, care ar trebui să fie scopul oricărui sistem de legislație și care se reduce la două subiecte principale: libertatea și egalitatea (L II, cap XI) Voința generală a poporului, realizând libertatea și egalitatea tuturor, este condiția formală necesară, în afara căreia nu există un stat drept; tocmai aceasta este regula de administrație pe care o căuta Rousseau - "une règle d'administration légitime et sûre" Cu instinctul său ingenios, Rousseau a pătruns chiar în profunzimea problemei politice și în aceasta constă semnificația durabilă a tratatului său , mai important decât ceea ce i se dă de obicei: să fie o reflectare și o evanghelie a epocii sale Particularitatea și originalitatea "Contractului social" au constat, însă, nu numai în formularea atentă a întrebării, ci și în soluționarea semnificativă a acesteia Tipul obișnuit de construcție a idealului social este cel conturat clasic de Platon: pe baza ideii unui anumit principiu obiectiv al dreptății, se propune implementarea lui în societate printr-un act de înțelepciune și binefacere management După cum spunea Platon, mântuirea statului constă în faptul că conducătorii devin filozofi sau conducători filozofi Dreptatea și înțelepciunea vin de sus, de la înălțimile geniului uman Așa a fost adesea convingerea multor mari politicieni și reformatori Rousseau, așa cum spune, inversează această viziune chiar de la temelia ei El presupune că dreptatea poate fi realizată doar prin voința comună a tuturor cetățenilor Atunci când organizăm societatea, trebuie să pornim mai întâi de la voința generală, din contractul social și orice altceva va urma de la sine: dreptatea, egalitatea și libertatea și toate binecuvântările vieții sociale In aceasta afirmatie concluzionez Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV gândul era și profund și important Fără îndoială, numai aceea ar trebui recunoscută ca comuniune ideală, unde legea vieții sociale a devenit, conform expresiei grecești antice νόμος έμφυζος, legea care trăiește în sufletul fiecăruia Cea mai înaltă justiție, efectuată împotriva voinței persoanelor supuse acesteia, este constrângerea, iar dacă principiile obiective ale dreptății nu devin o conștiință comună, ele nu pot stăpâni viața până la capăt și complet În timp ce mulți au fost purtați de idealurile absolutismului luminat și de reformele binefăcătoare de sus, Rousseau a înțeles cu o forță extraordinară și a spus: pentru a ajunge până la capăt în cauza unei ordini juste a societății, este necesar să o întemeiez pe voinţă generală, cu privire la recunoaşterea generală A fost o idee îndrăzneață și genială Orbit parcă de revelația unui geniu, marele Kant repetă blând după Rousseau: "puterea legislativă nu poate aparţine decât voinței unite a poporului Ca sursă a oricărui drept, nu ar trebui

să provoace nedreptate nimănui; dar este întotdeauna posibil dacă cineva ia decizii despre ceilalți Numai atunci când fiecare este responsabil de el însuși, nu poate fi nedrept față de sine, după regula generală: "volenti non fit injuria") Rechtslehre, § - În eseul meu "Kant and Hegel in their teachings on law and the state" (Moscova,), am încercat să arăt că în filosofia lui Kant idealul lui Rousseau este întărit de doctrina autonomiei voință și în cele din urmă se transformă într-o normă abstractă, care impune nu participarea tuturor oamenilor la legislație, ci o legislație în spiritul întregului popor Kant formulează ideea unui contract social în următorii termeni: sondem diescr Vertrag ist eine blosse Idee der Vernunft, die aberihre unbezweifelte (praktische) Realität hat: namlich jeden Gesetzgeber zu verbinden, dass er seine Gesetze so gese, als sie au gese dem vereinigten Willen eines ganzen Volkes haben entspringen kõnnen (vezi articolul "Ueber den Genieinspruch: das mag in der Theorie ") Kantienii moderni, în această privință, se învecinează strâns cu Kant Astfel, de exemplu, "Gemeinschaft frei wollender Àlensclien" a lui Stammler sugerează, de asemenea, că "Regelung im Sinne einer allgemeingültigen Berücksichtigung eines jeden Rechtsunterworfenen geschieht, so dass ein jeglicher so behandelt und bestimmt musulmant, als, freimmt musulman*, als (Vezi referințe mai detaliate în lucrările "Kant și Hegel*, Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE Față de aceasta, s-ar putea, desigur, obiecta că a face justiția complet dependentă de recunoașterea generală este la fel de de neconceput, pe cât este imposibil să o exercite împotriva voinței generale Așa cum lumea nu trebuie să piară pentru ca dreptatea să triumfe, tot așa dreptatea nu ar trebui să dispară dacă întreaga lume ar vrea Dar neconceputul unor astfel de opoziții abstracte arată clar că între justiție și recunoașterea generală trebuie să existe o anumită corelație și o anumită armonie Pentru a deveni legea vieții, dreptatea trebuie să pătrundă în mintea oamenilor, iar conștiința generală, pentru a duce la relații de durată, trebuie să fie impregnată de dreptate Cel mai mare gând din învățăturile lui Rousseau a fost tocmai faptul că el a subliniat necesitatea unei relații armonioase între justiție și voința generală pentru instituirea unui stat drept În felul acesta a găsit ceea ce căuta, iar chestiunea unui stat drept i s-a soluționat sub presupunerea, care poate fi exprimată astfel: o stare dreaptă se va realiza dacă voința comună și dreptatea găsesc în ea o stare armonioasă reconciliere Dar, până la urmă, această formulă exprima doar cel mai înalt vis, ascuns în adâncul multor mari mișcări politice Rousseau i-a dat doar o expresie clară și a ascuțit radicalismul cerințelor ascunse în ea El l-a înțeles nu ca pe un ideal îndepărtat, ci ca pe un slogan pentru implementare imediată Conștiința infinitului de aspirații, dezvăluită de la înălțimea acestui ideal, a fost înlocuită în el de speranța unei realizări apropiate și de durată p , cca i) Idealul "Gemeinschaft frei wollender Menschen", la fel ca "republicanische Verfassung" al lui Kant și ca și alte concepte de acest fel găsite la alți kantieni, sunt doar o expresie particulară a ideii de bază de "Contrat social" și, împreună cu aceasta, un transformare filozofică și practică Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV Sursa și susținerea acestei speranțe au fost cele două presupuneri de bază pe care s-a bazat teoria lui Rousseau: una dintre ele legată de posibilitatea implementării ei imediate, cealaltă i-a asigurat o semnificație morală și o justificare ideală Aceste două ipoteze pot fi exprimate după cum urmează: d) Că voința generală, ca element definit și constant inerent voinței indivizilor, este ușor de găsit și exprimat

în legi;) că în stăpânirea voinței generale stă triumful dreptății, căci voința generală este dreptatea însăși și totul este ceea ce ar trebui să fie Din aceste două prevederi a reieșit o concluzie practică: aprobați statul pe voință generală și toate celelalte vi se vor adăuga Acesta era sensul practic al teoriei suveranității populare Pe aceasta, tocmai credința în statul de drept, chemată să implementeze voința generală în instituții și legi, a fost aprobată De atunci a trecut puțin mai mult de un secol, dar în această perioadă de timp relativ scurtă, opiniile s-au schimbat radical "Slăbiciunea evidentă a guvernului opiniei publice", mărturisește Bryce, este dificultatea de a stabili această opinie * Aceasta este prima lecție pe care o tragem din experiența politică recentă A doua lecție este și mai semnificativă și mai importantă În timpul nostru, despre voința generală nu se mai vorbește ca dreptate neschimbătoare, nu se mai numește absolută, sacră și inviolabilă În locul definiției clasice a lui Rousseau: elle est toujours constante, inaltérable et pure, pentru epoca modernă, definiția lui A Leroy-Beaulieu este la fel de clasică și caracteristică: votul popular dă întotdeauna doar vocea poporului, doar ceea ce este în popor, "le suffrage uni - !) Bryce, Commonwealth-ul american New York Vol II, p cm Traducere rusă, partea a III-a, p ιο (M - tradus din prima ediţie) Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE versel ne sera jamais que l'expression de la voix populaire De quelque façon qu'on l'interroge, il n'en sortira never que ce que la nation contient *) Nu este nimic de gândit, - explică AlFred Fulier, - că votul majorității trebuie să conțină neapărat adevăr și dreptate; este pur și simplu o opinie medie, l'opinion la plus moyenne Având în vedere imposibilitatea unuia mai bun, trebuie să ne mulțumim aici cu ceea ce Descartes numea une morale de provision, morala previziunii Morala este modestă și ar trebui să inspire modestie celor care o folosesc, pentru că aceasta este moralitatea mediocrității) Hegel a comparat nașterea statului modern cu un răsărit glorios Practica vieții de zi cu zi și-a redus existența la amurgul vieții de zi cu zi Gânditorii de frunte ai Franței, acea Franță în care preceptele promițătoare ale lui Rousseau au răsunat cândva cu autoritate, acum predică modestia mai presus de orice O credință arzătoare în voința generală, ca într-un adevăr incontestabil și sfânt, care este întotdeauna ceea ce ar trebui să fie, a fost înlocuită de o conștiință modestă că voința generală este doar ceea ce este și că nu poate da niciodată mai mult decât ceea ce ea ea are În loc de credința în infailibilitatea mistică a voinței generale, epoca noastră a moștenit conștiința imperfecțiunilor sale reale Aceasta nu înseamnă că începutul voinței generale și-a pierdut orice sens) Séances et travaux de l'Académie des sciences morales et politiques T XLIX, p- (Din dezbaterea privind organizarea unui vot popular) Este extrem de interesant să comparăm opiniile a două epoci diferite în acest sens În secolul al XVIII-lea se spunea despre voința poporului: "de quelque manière qu'une nation veuille, il suffit qu'elle veuille Toutes les formes sont bonnes, et sa volonté est toujours la loi suprême" În zilele noastre, se spune despre voința poporului: "de quelque façon qu'on l'interroge, il n'en sortira jamais que ce que la nation contient " Prima afirmație îi aparține lui Sieyes, a doua lui A Leroy Beaulieu Coincidența involuntară în formă nu face decât să sublinieze mai puternic contradicția decisivă în conținut Leroy-Beaulieu, fără să bănuiască a dat o antiteză vechii formule Sieyes) Alfa Fouillée, La philosophie du suffrage universel în Revue des deux mondes T LXV, ï Septembre, pp - Întrebări de filosofie, carte $ Biblioteca "Runivers" P

NOVGOROTSEV Nu Nu, ca și până acum, păstrează o semnificație extrem de importantă și, dacă doriți, de ghidare Dar în afară de faptul că este principiul etic necondiționat, așa cum se dorea să-l vedem în secolul al XVIII-lea, în vremea noastră este doar un factor politic călăuzitor Trebuie considerată ca fiind cea mai importantă condiție pentru mersul normal al treburilor statului, dar nu poate fi văzută ca cel mai înalt criteriu al actelor legislative Aceasta este viziunea care decurge din experiența vieții Cum a avut loc această schimbare de perspectiva? Răspunsul la aceasta va fi următoarea expunere, dar înainte de a trece la ea, aș dori să subliniez de la început câteva principii directoare care ne vor ajuta să lămurim atât Faptele care sunt supuse analizei noastre, cât și principiile care stau în legătură cu ei Am subliniat mai sus că niciuna dintre ipotezele de bază ale lui Rousseau nu a rezistat testului practicii, iar dezamăgirea care a urmat a fost cu atât mai mare cu cât perspectivele mai tentante s-au deschis la început Speranțele și așteptările "Contractului social" s-au afirmat nu numai pe credința în iminentul triumf al voinței generale drepte, ci și pe convingerea posibilității de a face acest triumf durabil și securizat Rousseau a promis să creeze o politică nu doar justă, ci și ușoară, accesibilă tuturor și tuturor, cu adevărat populară și simplă, o politică care nu necesită niciun efort sau trucuri, transparentă și clară în prevederile sale și inconfundabilă în rezultate Acesta a fost tocmai sensul doctrinei sale despre voința poporului, a cărei descoperire a considerat-o o sarcină aproape matematică, o sarcină de calcul aritmetic simplu: eliminați plusurile și minusurile, eliminați extremele, care se anulează reciproc și restul va arata vointa generala În condiții normale, s-a gândit el, "nevoia de noi legi este observată de toată lumea, iar primul care le propune spune doar ceea ce au simțit deja alții" Această politică ușoară - la police aisée - despre care sabia Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE basmul Rousseau, ar fi cu adevărat "mare om de stat, care a găsit piatra filosofală și înlocuiește munca unui om de stat cu opera unei mașini infailibile * *) Dar este posibil? Este posibil să se elimine munca politicienilor de vocație, munca de căutări și reflecții care vizează găsirea unei voințe comune din contradicția aspirațiilor private? Această întrebare este cu atât mai rezolvată în negativ, cu atât mai clar este dezvăluită complexitatea interioară a ideii de voință generală Reprezentându-se mai degrabă ca o sarcină sau o normă călăuzitoare decât ca un fapt vizibil al vieții, această idee, de fapt, nu putea primi o implementare imediată în viață și nici să fie baza acelei politici ușoare și inconfundabile la care a visat Rousseau Iar combinația armonioasă a voinței generale și a dreptății, care a fost implicată de teoria sa, întărind și justificând teoria suveranității populare, în același timp, o lega și mai mult de acele scopuri ultime și finale, care, asemenea stelelor de neatins, pot directe în ъ moduri, dar ele înșiși rămân de neatins Rousseau presupunea că dominația voinței generale asigură triumful justiției, iar sensul principal al acestei presupuneri era că o lege justă ar trebui aprobată prin recunoaștere universală, astfel încât toată lumea să o dorească în mod egal și că toată lumea, fiind de acord cu toată lumea, " s-ar supune, totuși, numai lui însuși" O astfel de sarcină, fiind scopul ideal al comunicării, întâmpină obstacole insurmontabile în calea implementării imediate A întemeia un stat pe baza consimțământului comun, pe voința comună a tuturor, pare a fi cel mai bun și mai înalt pilon al justiției Dar pentru ca voința care domnește în societate să fie cu adevărat generală, este necesar ca fiecare, în mod egal și cu aceeași forță, să

își dea și să își poată determina) Folosesc aici cuvintele rostite cu o ocazie similară de unul dintre compatrioții de seamă ai lui Rousseau de mai târziu, politicianul practic Welti Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV soarta, pentru ca toți să poată dori în mod egal, pentru ca toți să fie înzestrați în mod egal cu darul voinței Numai în acest caz legea generală ar putea fi voința tuturor, iar propoziția ar fi justificată: volenti non fit injuria Dar merită să luăm în considerare această condiție în toată profunzimea cerințelor conținute în ea, pentru a recunoaște că implementarea ei presupune un ideal care se află în infinit și nu este susceptibil de implementare directă în viață Poate că procesul de formare a voinței generale dezvăluie cel mai mult cât de dificil este de realizat, încât reflectă în sine, ca în Focus, totalitatea tuturor voințelor individuale În societate, departe de toată lumea se declară cu forță egală; odată cu gândul și voința călăuzitoare a inițiatorilor și conducătorilor, observăm supunerea pasivă sau indiferența și indiferența evidentă a celorlalți Pe de altă parte, produsele interacțiunii sociale nu sunt niciodată un simplu agregat sau sumă de conștiințe și voințe individuale: din această interacțiune se formează rezultate deosebite, "care în conștiința unei persoane individuale fie nu ar putea apărea deloc, fie la cel puțin nu au putut realiza acea dezvoltare, ceea ce obțin în interacțiunea indivizilor *) Voința generală este ceva care crește din interrelația dintre voințe individuale și este într-o anumită măsură opuse acestora și ridicându-se deasupra lor Dar exercitarea voinței generale drepte întâmpină un alt fel de dificultate În acest concept în sine nu există o asemenea armonie naturală pe care Rousseau și-a asumat-o: dreptatea nu este determinată de un singur fapt de consimțământ comun, iar o singură comunitate de voință nu creează încă o ordine justă Să presupunem că într-adevăr ar fi posibil să ajungem la un acord asupra unei dorințe comune, ar însemna aceasta că o astfel de dorință ar corespunde în mod necesar? Citez aici cuvintele lui Wundt în Võlkerpsychologie Bd Eu, Th I, S Çm acesta și alte citate similare din Lossky, Despre democrație "New Way" , decembrie, p - Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE idealul dreptății Demnitatea voinței, atât individuală, cât și generală, este determinată nu numai de proprietatea independenței sale, ci de scopul pe care și-l propune Și asta înseamnă că armonia voinței generale și a dreptății nu este un Fapte, autoînțeles și prestabilit, ci un scop care trebuie atins În acest scop, voința generală găsește pentru sine cea mai înaltă normă și limită, iar în lupta pentru aceasta, sarcina ei constantă, a cărei soluție, prin însăși natura acestei sarcini, este infinit de îndepărtată Dar dacă, în cele mai profunde și fundamentale aspirații ale sale, teoria voinței generale s-a dovedit neputincioasă să fie transpusă în realitate și, în cel mai bun caz, ar putea servi doar ca bază pentru construirea idealului politic final, atunci viața a atras totuși anumite aspecte practice concluzii din acesta Aceste concluzii au rămas cu mult sub concepția largă a lui Rousseau și, în cele din urmă, și-au găsit un alt fundament teoretic, dar într-un fel sau altul și-au primit, fără îndoială, forța inițială cu sprijinul puternic al doctrinei Contractului social Viața practică nu a putut confirma presupunerile lui Rousseau nici despre găsirea ușoară a voinței generale, nici despre armonia neschimbătoare care există între această voință și dreptate Dar însăși ideea de voință generală, cu toată neclaritatea și obscuritatea ei, avea o mare semnificație transformatoare în sensul schimbării relației dintre guvern și popor și, în acest sens, era linia dintre vechea ordine și noul După cum

subliniază foarte bine James Stephen, diferența dintre vechea și cea nouă concepție politică constă în faptul că primul consideră guvernarea ca fiind superioară în comparație cu subiecții, ca înțelepți și buni în natura poziției lor, ca lideri legitimi și lideri ai întregului popor, care nu sunt supuși criticii și condamnării, în timp ce a doua viziune îi ia pe conducători ca simpli agenți Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV și slujitori, dar supuși ca stăpâni, plini de înțelepciune și bunătate și siliți doar să-și încredințeze puterea așa-zișilor conducători, pentru că este imposibil ca întregul popor să o folosească el însuși: critica și judecata puterii este un drept care îi revine tuturor x) Nicio altă teorie nu a exprimat această nouă viziune cu atâta strălucire și forță ca teoria "Contractului social" înălțime, ci în faptul că găsește sprijin și sprijin în popor", că "să se bazeze pe oameni este principalul ei sarcina și scopul, deoarece puterea, forța și stabilitatea ei constă în sprijinul popular" Legătura acestei concepții cu teoria suveranității populare este incontestabilă, dar în timpul nostru, ideea solidarității necesare între guvern și popor se găsește justificarea sa nu în doctrina infailibilității voinței generale, ci într-o idee specială a statului ca entitate juridică în care poporul este elementul principal, care este important nu numai ca obiect al puterii, ci și subiectul ei Puterea este doar un organ al întregului, în afara căruia nu are nicio semnificație și în interesul căruia își primește puterile În această perspectivă, conceptul de voință populară păstrează o mare semnificație ca simbol al solidarității între autorități și popor și ca expresie a unității statului În aceasta, se presupune că voința poporului, întrucât este o entitate juridică organizată, are propriile sale organe Poporul, considerat ca stat, este în primul rând o organizație *) Sir James-Fitzjames Stephen, Istoria din dreptul penal al Angliei Londra, VU, p Citat integral din Maine, "An Essay on Public Government", primul capitol) Vezi definițiile lui B A Kistyakovsky în articolul său: "Statul este legal și socialist", Questions of Philology and Psychology, cartea Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE tsiya, iar fiecare organizație presupune inevitabil o anumită aranjare a elementelor, separarea organelor de masa generală, opoziția și subordonarea unora față de altele Oricât de democratică ar fi această organizație în temelii, ea necesită întotdeauna și inevitabil organe selectate din totalitatea cetățenilor și oricâte garanții s-ar crea pentru a stabili dependența acestor organe de oameni, în practică vor avea întotdeauna un anumit drept de dispoziție și discreție, o anumită independență Mai presus de toate această construcție a teoriei moderne se ridică, desigur, ideea de stat în ansamblu, ideea de solidaritate și unitate de putere cu poporul Dar toate aceste concepte sunt luate aici într-o formulare modestă de principii directoare pe un drum dificil și lung către realizarea ideii de dreptate Diferența esențială a acestui punct de vedere este că nu se așteaptă la transformarea imediată a principiilor ideale în realitate, nu se așteaptă la o armonie completă din practica vieții și chiar exclude în mod fundamental ideea unei astfel de armonii din ideea neîncetatului dezvoltarea și concurența liberă a forțelor umane În acest sens, idealul unui stat drept, îmbinând armonios principiile egalității și libertății cu stăpânirea voinței generale, pare a fi un vis abandonat și supraviețuit Dar dezvoltarea în spiritul dreptății și al solidarității universale este încă scopul călăuzitor al politicii Cea mai bună confirmare a propunerilor exprimate aici este istoria acelor experimente politice care s-au inspirat din teoria lui Rousseau Această

poveste este, în același timp, o serie de dezamăgiri succesive în posibilitatea realizării ideii de suveranitate populară în forma în care a fost prezentată celebrului său vestitor În esență, s-ar putea spune despre întreaga teorie a lui Rousseau ceea ce Esmen spune despre ea cu o anumită ocazie (cu privire la problema Biblioteca "Runivers" ¡ P NOVGOROTSEV raportul ei cu monarhia): "combinația inventată de Rousseau este admisibilă numai cu condiția ca principiile inerente acesteia să fie recunoscute și nu a fost niciodată pusă în practică și nu a fost încercată" *) Arta prin care a trecut teoria lui Rousseau, o vom considera în două direcții Vom arăta mai întâi cât de puțină justificare s-a dat convingerii sale că voința generală este o normă clară și ușor de definit care guvernează viața politică, pentru a explica mai târziu cât de puțin această voință în sine poate fi recunoscută drept justiție pură și incontestabilă IV Voința poporului reprezintă dreptatea pură, care este ușor de găsit și de întruchipat în legi - acesta a fost motivul animator al întregii doctrine a lui Rousseau Adună poporul laolaltă, află-le voința generală și vei ști ce să faci - acesta este planul general pe care l-a urmat odată epoca lui: un stat drept se instituie pe baza voinței comune Cu toate acestea, deja prima experiență de aplicare a ideii de voință generală în redactarea ordinelor a relevat că această idee, prin însăși natura sa, este departe de a fi atât de clară și simplă încât indicațiile pozitive necesare ar putea fi extrase imediat și ușor din ea Dar instrucțiunile au constituit doar un program pentru viitoarea dispensă a Franței, iar ideea voinței poporului putea fi încă păstrată în ele în integritatea sa teoretică O altă sarcină a fost implementarea efectivă a reorganizării propuse: aici-то și forța pozitivă a principiului călăuzitor urma să fie dezvăluită Rousseau presupunea că în condiții normale voința generală se manifestă prin legi: "Nu este nevoie aici nici de solicitare specială, nici de elocvență pentru a Esmein, Elements de droit constitutionel editia a -a Paris , p Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE - lege ceea ce toată lumea a decis deja să facă, de îndată ce se asigură că alții vor acționa în același mod ca și el Această credință în autodescoperirea imediată a voinței generale a contribuit la faptul că, în opera sa principală, Rousseau nu a dat de fapt niciun plan de organizare politică și a indicat pentru aceasta doar condiții formale generale Ca imn și panegiric al voinței generale, Contractul său social se preocupă mai degrabă de înlăturarea obstacolelor în calea descoperirii voinței generale decât de indicarea modalităților pozitive de manifestare a acesteia există o singură cerință pozitivă, cerința ca toată lumea să participe la acte de putere suverană De aici rezultă clar ce dificultăți a întâmpinat teoria lui Rousseau în aplicarea ei în treburile de organizare a statului Nu conținea cel mai important lucru necesar pentru aceasta, nu existau instrucțiuni specifice privind organizarea prin care triumful voinței generale putea fi asigurat Era destul de firesc ca adepții practici ai lui Rousseau să încerce ei înșiși să dea aceste indicații Dar, pentru că făcând acest lucru, ei trebuiau inevitabil să țină seama de condițiile practice de viață, iar aceste condiții erau departe din corespunzătoare teoriei ipotezelor de bază a "Contractului social", nu este de mirare că viața a luat din teorie sloganuri mai generale decât un program practic Există opinia că cea mai mare aplicare a ideii lui Rousseau este marea Revoluție Franceză, că influența lui Rousseau în epoca revoluției a fost atotputernică *) Noi !) Această opinie, desigur, este reprodusă în mod constant și trebuie spusă fără alte analize și rezerve cuvenite Vezi de

ex S A Kotlyarevsky, "Statul constituțional" Spo p ı) P Janet, Histoire de la science morale et politique Ediția Troisieme Paris, Vol II p : L'influence de JJ Rousseau a doncété toute-puissante sur les actes essentiels et fondamentaux de la révolution În alte expresii Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV nu vom găsi, așadar, un exemplu mai potrivit pentru a investiga în ce măsură principiile sale ar putea deveni fundamentele creatoare ale statului Ascultând limbajul adepților lui Rousseau în această epocă, citind recenziile lor entuziaste despre puterea și adevărul voinței poporului, s-ar putea crede că ei stau în întregime pe baza "Contractului social" și îi vad în fața lor fericita realizare În primul rând, toți vorbesc în permanență despre voința generală, sau voința poporului, ca izvor al tuturor puterilor și legilor Marele slogan al Contractului Social": "Ia volonté générale" se află în permanență pe buzele vorbitorii Adunării Naționale) conceptul de voință generală) nu găsesc un ecou, iar din discursurile qiyah-ului aceeași părere este exprimată de Taine, Les origines de la France contemporaine, la Révolution T I, p Partea puterii regale, Adunarea Națională și-a dus la capăt principiul său în toate, care în același timp este principiul lui Rousseau Opinia lui Taine este cu atât mai curioasă cu cât recunoaşte influenţa decisivă a lui Rousseau chiar în momentul în care el este cel mai adesea negat - în perioada Adunării Naţionale şi Leipzig, , S) "Cine știe constrângerea lui Russo, el deține cheia teoriei politice a revoluției franceze " Blunchli crede, de asemenea, că în toate problemele semnificative ale tuturor liderilor revoluției și mirabeus (toate cele mai dureroase pentru alte opinii) și rusul ibid) Opinia lui Janet despre influența predominantă a lui Rousseau în epoca revoluției, în orice caz, nu păcătuiește în aceeași măsură cu abstracția școlară și schematismul arbitrar, precum teoria care a prevalat în vremea lui și contestată de el, că influența bună a lui Montesquieu a căzut în exclusivitate în Adunarea Națională, că aceasta era atotputernică, în timp ce influența pernicioasă a lui Rousseau a fost dezvăluită fără limită în Convenție Această teorie a fost repetată încă din de Beudant, Le droit individuel et l'état Paris , p "Ces expressions si souvent répétées, la volonté générale" - așa cum a spus Mounier în ședința din septembrie Vezi Archives parlementaires, Vol VIII, p Paris,) O astfel de încercare o găsim, de exemplu, în discursul lui Munier tocmai citat în dezbaterea privind vetoul regal Biblioteca "Runivers " CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE termen de deputaţi: "Ia volonté générale" intră în textele declaraţiilor şi constituţiilor epocii revoluţionare) La fel de incontestabil ca și acest concept a fost sensul sacru pe care i-a atribuit Rousseau Am citat mai sus părerea lui Camille Desmoulins despre legea neschimbătoare a voinței generale, împotriva căreia nu poate exista obiecție *) În aceeași ordine de idei, cel mai proeminent teoretician al erei revoluționare, Sieyès, spune: "Voința poporului nu are nevoie de nimic altceva decât banii lui pentru a fi întotdeauna legală; este izvorul oricărei legalități În orice fel își manifestă un popor voința, este suficient să o manifeste; toate căile sunt bune, iar voința lui este întotdeauna legea supremă") Dar chiar mai mult decât această Frazeologie entuziastă, Faptele reale confirmă semnificația practică a ideilor lui Rousseau Deoarece ideea voinței poporului s-a manifestat atât de clar ca un slogan călăuzitor, în ordinele din , ea nu a încetat să servească drept cea mai înaltă poruncă politică în epoca revoluției În numele ei, Estatele Generale s-au declarat Adunarea Națională, în numele ei au jurat să nu se împrăștie până când nu va fi întocmită o constituție, în numele ei s-au rupt de bazele vechii ordini

și au proclamat începuturile reorganizării Franței Când deputații vorbeau despre voința poporului, suna ca cea mai mare sancțiune care le impunea îndatoriri incontestabile și imperative Aceeași idee a voinței poporului este fundamentul teoretic al răsturnărilor care au urmat și principiul suprem al constituțiilor care au pus capăt acestor răsturnări Forţa critică şi de opoziţie a principiului voinţei poporului *) A se vedea Declaration des droitsy Duguit et Monnier, Constitution du sept , art (p); Constitution du juin , art (p); Constitution du fructidor An III, art (pag)) "Încercare Phil și Psych ", Prince , p) Sieyès, Qu'est-e que le Tiers État? Ch v Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV exprimată aici în întregime În acest sens, Janet are dreptate când spune că "Contratul social" a făcut Revoluția Franceză: peste întreaga Revoluție Franceză, pe tot cursul ei rapid, domnește o idee, și asta a fost ideea voinței poporului Având în vedere tot ce s-a spus, s-ar părea că au dreptate și cei care vorbesc despre influența atotputernică a lui Rousseau asupra revoluției Și totuși, uitându-ne cu atenție în ideile politice ale epocii revoluționare, studiind conținutul lor mai atent și mai detaliat, trebuie să ajungem la concluzia că, de fapt, odată cu asimilarea exterioară a lozincilor și termenilor generali ai lui Rousseau, a existat în esență o contradicție internă constantă cu doctrina sa, o luptă constantă cu ideile sale Nu cu mult timp în urmă, Jellinek a dovedit întreaga eroare a punctului de vedere care lega Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului în legătură cu Contractul Social Dar acest punct de vedere este doar o concluzie parţială din propoziţia generală despre influenţa omnipotentă a lui Rousseau asupra ideilor revoluţiei în vederea asimilării exterioare a ideilor lui Rousseau Și totuși doctrina revoluției, în toate etapele ei de dezvoltare, fie că luăm anul sau , Adunarea Națională sau Convenția, nu este doctrina lui Rousseau Pe tot parcursul domniei sale asupra minții celei de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, această doctrină a întâlnit cea mai puternică opoziție din partea altor puternice curente de gândire, care au introdus restricții extrem de importante în ea Dacă am dori să reducem aceste contra- M Este de la sine înțeles că această afirmație trebuie înțeleasă în sensul în care se poate vorbi în general despre influența ideilor asupra cursului evenimentelor, deoarece ideile sunt principiile călăuzitoare și călăuzitoare ale mișcării) Janet, Histoire de la Science politique, T II, pp - Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE tendințele actuale către anumite principii definite, ar trebui să numim în primul rând două astfel de principii: principiul drepturilor inalienabile ale individului și principiul reprezentării Că conceptul de drepturi inalienabile ale individului nu a rezultat din doctrina lui Rousseau, ci era contrar acesteia, poate fi acum considerat pe deplin dovedit Deși Rousseau a derivat absolutismul voinței poporului din nevoile individului, întregul său sistem era o negare fundamentală a drepturilor personale inalienabile, la fel cum aceste drepturi excludeau în mod fundamental democrația absolută Revoluția Franceză le-a proclamat pe ambele în același timp: atât suveranitatea populară, cât și drepturile inalienabile ale individului Dar aceasta însemna doar că a acceptat doctrina lui Rousseau cu astfel de restricții încât să deschidă posibilitatea asimilării altor principii care erau în conflict cu ea Și mai semnificativă, în ceea ce privește influențarea reorganizării instituțiilor statului, este seria de restricții și modificări care decurg din ideea de reprezentare Și în această privință, teoreticienii epocii revoluționare au fost înclinați să aducă împreună principii esențial diferite și chiar contradictorii

Între timp, după cum va fi clar din cele ce urmează, începutul reprezentării, în forma în care s-a realizat în practică, a modificat complet atât ipotezele politice ale lui Rousseau, cât și premisele sale filozofice Efectul acestui principiu a fost cu atât mai puternic cu cât s-a bazat pe autoritatea unei alte doctrine, la fel de respectate și puternice, dar mai devreme în influența sa și reușind mai devreme să-și câștige o poziție excepțională în literatură Aceasta a fost învățătura lui Montesquieu Se pare că nimeni nu s-a gândit vreodată să nege influența paralelă a "Spiritului Legilor" împreună cu influența "Contractului social"; dar cei care vorbesc despre semnificația omnipotentă a lui Rousseau în timpul revoluției tind să estompeze diferența   între el și Montesquieu și să vezi în ele identitate aproape completă a vederilor de bază x) Între timp, nu numai în concluziile particulare, ci și în prevederile inițiale, învățăturile lui Montesquieu se află în contradicție puternică cu învățăturile lui Rousseau Dacă baza principală a transformării doctrinei suveranității populare au fost condițiile practice de viață, atunci sancțiunea teoretică a acestei transformări a fost învățătura lui Montesquieu Și esența acestei învățături a fost de așa natură încât influența ei a tăiat ca o pană în propozițiile fundamentale ale lui Rousseau și a paralizat forța consecințelor care decurg din ele În final, din interacțiunea acestor două doctrine diferite s-a format o anumită doctrină de mijloc, care a fost adevărata doctrină a revoluției Reprezentanții săi teoretici sunt, dacă vreți, Mably și Sieyes, dar în niciun caz Rousseau sau Montesquieu Mably și Sieyes au împrumutat elemente individuale pentru învățăturile lor în egală măsură de la Montesquieu și de la Rousseau, dar au combinat aceste elemente în așa fel încât s-a obținut ceva cu adevărat nou și unit În acest sens, se vorbește pe bună dreptate despre unitatea doctrinei revoluționare După cum a remarcat în mod corect Edme Champion, în secolul al XVIII-lea ei erau mai înclinați să aducă împreună decât să se opună lui Rousseau și Montesquieu: "elevii lor nu formau două școli, ci s-au unit într-una singură, în care ambii profesori erau laudați în mod egal Rousseau a vorbit de mai multe ori despre Montesquieu în termeni care au făcut această abordare ușoară și firească În toate momentele revoluției, ei erau chemați unul lângă altul, ca autorități, între care domnește armonia perfectă *) Nu este surprinzător dacă în secolul al XVIII-lea, când nu era vorba de subtilitățile teoretice ale doctrinelor, ei nu au observat contradicția acolo unde se afla cu adevărat: tocmai aceasta a dus la acel ciudat *) Janet, oh Cu Comparaison des theories politiques de Montesquieu et de JJ Rousseau, pp -) Edme Champion, Esprit de la revolution française Paris, p   combinație de Montesquieu și Rousseau, care a constituit esența doctrinei revoluționare *) Despre Mably s-a remarcat recent că "semnificația sa se reduce la conversia principiilor abstracte ale lui Rousseau în aplicare practică" *) Este de la sine înțeles că unitatea rezultatului rezultat nu a spus încă nimic în favoarea unității sau identității acelor surse care au servit drept bază pentru aceasta Prin urmare, este imposibil să nu recunoaștem ca extrem de dificilă sarcina pe care și-a propus-o M M Kovalevsky, angajându-se să demonstreze, la fel cum a făcut Janet mai devreme, că, în esență, nu există nicio diferență între Montesquieu și Rousseau "Îmi voi permite să mă îndoiesc că", spune venerabilul savant, "că între cele două școli, școala de la Montesquieu și școala de la Rousseau, a existat cu adevărat acea trăsătură profundă a diferenței, care este de obicei trasată *

("Originea democraţiei moderne * T I, Part III, IV M , p) În continuare, M M Kovalevsky demonstrează că Rousseau nu a negat separarea puterilor Dar a demonstra acest lucru nu înseamnă a stabili că el a fost un susținător al acelei teorii care este exprimată în propoziția clasică a lui Montesquieu: "pour qu'on ne puisse abuser du pouvoir, il faut que par la disposition des choses, le pouvoir arrête le pouvoir " Nemărginirea și infailibilitatea legiuitorului exclude în teoria lui Rousseau necesitatea și chiar posibilitatea oricăror verificări (A se vedea articolul Prof Aleksev "Doctrina politică a lui J J Rousseau în relația sa cu învățăturile lui Montesquieu *, tipărit separat din revista "Vestnik Prava", februarie-martie) Într-o expunere ulterioară, M M Kovalevsky însuși admite că Mably , "cel mai apropiat interpret al ideilor gânditorului genevan, se abate de la învățătura sa în măsura în care aceasta contrazice sistemul de reprezentare exaltat de Montesquieu și de școala sa Exemplul său este urmat cu indiferență de scriitorii politici cei mai apropiați de revoluție Aceștia acceptă premisele inițiale ale lui Rousseau și respinge concluziile im" (pp -); "Astfel, doctrina lui Rousseau despre inalienabilitatea suveranității populare nu și-a găsit adepți în publiciștii cei mai apropiați de revoluție și, prin urmare, nu a încălcat integritatea și unitatea doctrinei, a cărei implementare figurile lui și-au propus să o implementeze" (p) constituie centrul învățăturii lui Rousseau, la fel cum sistemul de reprezentare lăudat de Montesquieu și școala sa este o trăsătură esențială a acestei din urmă școli și, în același timp, ambele se află într-o contradicție atât de fundamentală încât doar sacrificând una sau celălalt ar putea obține întregul Convergența eronată a ideilor lui Montesquieu și Rousseau nu l-a împiedicat pe M M Kovalevsky să ofere o analiză excelentă a influenței lui Montesquieu asupra principiilor din și să slăbească decisiv poziția lui Taine că "ora națională este principiul Rousseau Biblioteca "Runivers " P NOVGOROTSEV doctrina" *); acelasi lucru s-ar putea repeta si despre Sieyes) Dar trebuie adaugat ca aceasta modificare a doctrinei "Contractului social" a fost in esenta o transformare completa a acesteia Nevoia de aplicare practică a dus imediat la o retragere de la principiile stricte ale teoriei suveranității populare Este foarte interesant de urmărit compoziția generală a acelei doctrine care, în principal prin Mably și Sieyes, a trecut în adunările legislative ale Franței revoluționare Principiul cel mai înalt, ca la Rousseau, rămâne aici începutul voinței generale sau populare Semnificația sacră și incontestabilă care este atașată acestei voințe arată clar că acest concept este preluat în acest caz de la profetul înflăcărat al voinței poporului Rousseau) Dar *) M M Kovalevsky, op cit , p Vezi binecunoscutele articole ale lui V I Guerrier despre Mably în Russk Gânduri*, noiembrie , în Buletinul Europei*, ianuarie , în Dicționarul Enciclopedic al lui Brockhaus și Efron, volumul XVIII (semivolume)) Se poate spune despre Sieyes, ca și despre Mably, că, de fapt, ideile sale au fost puțin studiate, în ciuda marei faime a opiniilor sale individuale Între timp, Sieyes, alături de Mably, are o mare importanță în formularea "acelui ton politic mediu care a fost dus la revoluția din și, în termeni generali, s-a păstrat până astăzi în instituțiile Franței* (citez aici cuvintele prof Guerrier despre Mably, "News Europe*, ian , pp J! Influența lui Sieyes a fost mai imediată, cu cât se afla în mijlocul Adunării Naționale, ca mai târziu în mijlocul Convenției și Consiliul celor cinci sute sunt de natură discuții teoretice cu privire la aceste sau alte probleme și nu este surprinzător dacă în manualele moderne de drept de stat (vezi, de

exemplu, manualele lui Dugi și Esmen) Sieyes este menționat în mod constant ca primul teoretician pe diverse probleme de drept constituțional celebrul Mirabeau îl numea profesorul său, și mai ales în era în mare stima (tout se réunissait pour le respect, l'honorer, l'admirer*, André Chenier scrie despre el) Vezi referințe în Edme Champion, în introducerea sa la noua ediție a cărții Qu'est ce que le Tiers Etat? Paris, Iar în literatura germană, autoritatea lui Sieyes este mare: Ricker îl consideră "părintele teoriei moderne a reprezentării populare" (vezi Die rechtliche Natur der modernen Volksvertretung S)) După cum știți, conceptul de volonté générale se găsește și în Esprit des lois, dar numai ca termen abstract și academic, complet Biblioteca "Runivers " CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE Cu privire la întrebarea cine și cum ar trebui să exprime voința oamenilor, învățăturile lui Mably și Sieyes înclină puternic spre Montesquieu Pentru prezentarea noastră, acest punct pare a fi deosebit de important și necesită explicații mai detaliate Punctul de plecare pentru Rousseau a fost ideea drepturilor individuale ale cetățenilor, care, în virtutea unui contract primitiv, formează o uniune de comunicare Ideile lui Rousseau au apărut nu din scopurile celei mai bune organizări sociale, nu din scopurile unei structuri politice stabile a statului, ci exclusiv și exclusiv din sarcina de a asigura libertatea și egalitatea cetățenilor Așa cum a spus el însuși, a dorit "să găsească o astfel de Formă de organizare în care fiecare, unindu-se cu ceilalți, să se supună, totuși, numai pe sine și să rămână la fel de liber ca înainte " Dacă, în cele din urmă, în loc de libertatea dorită a persoanelor , s-a obținut subordonarea deplină a poporului suveran, s-a făcut totuși în numele indivizilor: în aceasta Rousseau a văzut cel mai înalt triumf al egalității și libertății Punctul de plecare nu a fost social, nu politic, ci personal, individualist De aceea Rousseau a fost gata să propună o completă pentru ca și aici, satisfacând nevoile de protecție externă, să se realizeze în același timp o ordine justă pentru indivizi Participarea fiecăruia la puterea suverană și administrarea directă a funcțiilor legislative de către tot poporul a fost pentru el ca mult o axiomă, deoarece gâtul acelui personaj de nouă revelație cu care a investit vine de la Rousseau Acesta este cel mai mult "spiritul legilor", desigur, toți cei care au studiat cu atenție celebra carte a XI-a a acestui compus : "Les deux Autres Pouvoirs OU à des Corps Permanents , parce qu'ils ne s'exercent sur aucun particulier, n'étant, Gip, que la volonté générale de PÉtat, et l'autre, that l'exécution de cette volonté generală" Rețineți că aici vorbim de voința generală nu a poporului, ci a statului, care este extrem de caracteristică lui Montesquieu Întrebări de filosofie, kya θ Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV şi convingerea de infailibilitate şi inviolabilitate a voinţei generale Învățătura lui Montesquieu se dezvoltă într-o direcție complet diferită Susținător al instituțiilor libere, panegirist al ordinii engleze, el acționează întotdeauna nu doar ca cetățean, ci și ca politician Alături de drepturile individuale ale indivizilor și libertatea civilă, el are întotdeauna, ca un alt motiv călăuzitor, oportunitatea politică și puterea națiunii în ansamblu (la force de la nation), iar acest alt motiv se dovedește a fi copleșitor și decisiv pentru el În mod corespunzător, întreaga teorie politică se schimbă cu aceasta La Montesquieu, în comparație cu Rousseau, simțim nu numai un temperament diferit, ci și o viziune politică complet diferită Pentru început, Montesquieu recunoaște că baza inițială a politicii nu este un contract social, un consimțământ nereciproc, ci o lege obiectivă a

justiției Desigur, Rousseau nu neagă că "tot ce este bun și în armonie cu ordinea este așa prin natura lucrurilor și indiferent de acordurile umane " "Drepția vine de la Dumnezeu, numai El este sursa ei", explică el, dar la tot adaugă: totuşi, dacă am putea-o primi de la o asemenea înălţime, nu am avea nevoie nici de guvernare, nici de legi Fără îndoială, există o singură dreptate universală, pornind exclusiv din rațiune, dar această dreptate, pentru a putea fi îndeplinită între noi, trebuie să fie reciprocă * (L II, cap VI) Ultimele cuvinte arată clar că conținutul real al justiției și punerea ei în aplicare în Rousseau depind în întregime de acordul reciproc și de contractul social Cel mai nou comentator Rousseau Bolavon explică destul de corect x) În esență, întreaga lucrare a lui Montesquieu, De l'Esprit des lois, este o explorare a diverselor posibilități politice Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE punct de vedere al "Contratului social", când interpretează locul dat astfel: "în sens absolut, ideile de justiție sunt independente de orice acord și ar putea precede starea civilă, dar în sens relativ și real, doar contractul social conferă acestor idei o ființă reală, dându-le caracter obligatoriu și reciproc " Prin urmare, se dezvăluie clar că în ideea sa despre armonia necesară a dreptății și a voinței generale, Rousseau a mutat centrul de greutate în al doilea din aceste concepte; aceasta a fost, după cum sa indicat mai sus, trăsătura originală a teoriei sale Dimpotrivă, Montesquieu Luând ca punct de plecare conceptul de lege naturală a justiției, care precede toate legile pozitive, el vede scopul principal al politicii în conformitate cu această lege și, în consecință, ideea de voință generală primește de la el un sens subordonat Atitudinea lui Montesquieu față de ideea de voință populară este dezvăluită cu o claritate deosebită din următoarele cuvinte ale sale, care se găsesc în același capitol VI al cărții a XI-a, unde sunt expuse principiile libertății engleze "Deoarece într-o stare liberă fiecare persoană care este considerată a avea un suflet liber trebuie să se guverneze pe sine, ar fi corect că poporul în ansamblu ar trebui să aibă putere legislativă; dar întrucât acest lucru este imposibil în statele mari și implică multe neplăceri în cele mici, este necesar ca poporul să facă prin reprezentanții săi tot ceea ce nu poate face el însuși Întotdeauna cunoști nevoile orașului tău mai bine decât nevoile *) Vezi JJ Rousseau, Du contrat social, nouvelle édition par Georges Beau-^a von, Paris , p ; Traducere rusă editată de Jukovski Sankt Petersburg, p) Bolavon vede corect în capitolul VI al cărții o polemică ascunsă împotriva lui Montesquieu Comparând acest capitol (de la loi) cu capitolele corespunzătoare din Spiritul legilor, primul, al doilea și al treilea din prima carte, devine evident că Rousseau a avut aceste capitole în minte atunci când și-a scris al șaselea capitol * Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV alte orașe și judeci capacitatea vecinilor tăi mai bine decât abilitatea celorlalți compatrioți ai tăi Nu rezultă, așadar, ca membrii corpului legislativ să fie luați din întregul popor în general; dar este necesar ca în fiecare punct principal locuitorii să-şi aleagă propriul reprezentant Marele avantaj al reprezentanților este că sunt capabili să discute probleme Oamenii nu sunt absolut apți pentru asta: acesta este unul dintre marile inconveniente ale democrației Nu este necesar ca reprezentanții, după ce au primit o instrucțiune generală de la cei care i-au ales, să primească și o instrucțiune specifică cu privire la fiecare chestiune, așa cum este cazul în adunările din Germania Adevărat, în acest fel cuvintele deputaților ar exprima mai mult vocea poporului; dar aceasta ar duce la întârzieri nesfârșite și ar face din fiecare deputat

stăpânul tuturor celorlalți; iar în cazuri de urgență întreaga putere a națiunii ar putea fi oprită de un capriciu (L XI, cap VI) Totul aici de la primul până la ultimul cuvânt este extrem de interesant Puterea legislativă în învățăturile lui Montesquieu nu este voința generală a poporului, ci voința generală a statului (la volonté générale de l'Etat) Prin urmare, această voință trebuie exprimată de cei care sunt mai capabili de ea și într-un mod mai util pentru stat Nu este necesar să se indice ordinea în care "cuvântul deputaților ar exprima mai mult vocea poporului", dacă din punctul de vedere al statului acest lucru este inacceptabil, ar trebui să se prefere o altă ordine acestui ordin pentru ca cursul treburilor statului nu suferă și "tăria națiunii" nu suferă daune Este necesar ca lucrurile să meargă mai departe", spune Montesquieu în altă parte, "și să meargă într-un anumit ritm, nici prea încet, nici prea lent rapid Dar oamenii arată întotdeauna fie prea multă activitate, fie prea puțină Uneori o sută de mii de mâini el Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE aruncă totul; iar uneori cu o sută de mii de picioare se mișcă ca insectele" (L II, cap II) Inutil să spunem cât de mult ne poartă toate acestea într-o lume diferită a ideilor, în comparație cu ceea ce suntem familiarizați din Contractul social Vom vedea în continuare cum aceste propuneri ale lui Montesquieu au influențat doctrina revoluționară și cât de des au fost reproduse în rândul liderilor a epocii revoluţionare Poporul din această perspectivă încetează să mai fie suveran: devine doar elementul principal al vieții statului Teoria democrației este înlocuită de un sistem de reprezentare Singurul lucru la care poporul trebuie să ia parte este la alegerea reprezentanților, care este "destul de potrivită nivelului său", altfel, și mai ales acolo unde trebuie luate decizii active, poporul este "complet incapabil" (L XI) , cap VI) Deci, aleșii poporului ar trebui să exprime voința generală Exprimând acest gând, Montesquieu consideră că actul alegerii populare indică cel mai bine pe cei care ar trebui să legifereze Și aici își aduce contribuția la acel curs al secolului al XVIII-lea autorul cărții Spiritul legilor, care și-a pus toate speranțele pe sondajul țării Adună-i pe aleșii poporului și după părerea lor vei găsi o cale din dificultăți: această încredere a fost susținută cu o forță deosebită de învățăturile lui Montesquieu "Oamenii îi aleg în mod surprinzător pe cei cărora trebuie să le încredințeze o parte din autoritatea lor El trebuie să-și determine alegerea în funcție de astfel de circumstanțe, pe care nu le poate decât să le cunoască, de astfel de Fapte care sunt frapante El știe foarte bine că un astfel de om a fost adesea în război și a avut așa și așa succese; el este deci foarte capabil să aleagă un general El știe că așa și cutare judecător este harnic, că mulți părăsesc tribunalul mulțumiți de el și că nu a fost convins să mituiască: sunt destule motive ca oamenii să aleagă un pretor El este uimit de splendoare și bogat Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV, prin puterile cetăţeanului: aceasta este suficient pentru ca el să aleagă un edil Toate acestea sunt împrejurări despre care oamenii învață mult mai bine în locuri publice decât monarhul din palatul său Dar vor putea oamenii să facă afaceri, să fie conștienți de locul, împrejurările, timpul și vor putea profita de toate acestea? Nu, nu va putea face asta * (L II cap II) Este imposibil să nu vedem particularitățile acestui punct de vedere, care recunoaște capacitatea oamenilor de a aprecia meritele și de a distinge abilitățile, dar nu consideră poporul în ansamblu capabil de legislație și administrare Credința în adevărul imediat al poporului este înlocuită aici de o cu totul altă credință, în instinctul oamenilor pentru persoane, în capacitatea lor de a alege oameni

capabili și, în același timp, în înțelepciunea politică a reprezentării Acesta era un punct de vedere cu totul diferit de cel susținut de Rousseau Dar scriitorii de mai târziu, și mai ales Mably și Sieyes, au reușit să combine aceste două puncte de vedere diferite într-o singură doctrină: ei au păstrat, ca slogan suprem, ideea lui Rousseau - conceptul de suveranitate populară, voința generală de poporul, ci organul de exprimare al voinţei generale, conform învăţăturilor lui Montesquieu şi supunându-se condiţiilor practice de viaţă, au recunoscut reprezentarea populară De la Montesquieu au luat ideea lui practică, dar cu această idee au combinat credința lui Rousseau în infailibilitatea și adevărul voinței poporului Aceasta a fost împletirea particulară a elementelor separate în această nouă doctrină, care, după cum se vede acum clar, nu este doctrina nici a lui Rousseau, nici a lui Montesquieu, ci reprezintă ceva nou și original Acest lucru este valabil mai ales pentru Sieyes, principalul exponent al doctrinei revoluționare în forma sa originală Printre conducătorii revoluției s-au numărat și persoane sceptice cu privire la reprezentarea populară, care au acceptat-o doar ca o ieșire practică inevitabil, precum, de exemplu, Rabaud Saint-Étienne (vezi cit op Prof Kovalevsky, p)) Dar convingerea predominantă a fost, fără îndoială, punctul de vedere al lui Sieyes Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE Că ideea suveranității populare și voința generală a poporului, și chiar voința infailibilă și incontestabilă, era complet străină de învățăturile lui Montesquieu, acest lucru nu este supus disputei Am remarcat deja mai sus că el vorbea de fapt despre voința generală nu a poporului, ci a statului La fel de străin pentru el era patosul lui Rousseau, legat de ideea de democrație Dar, pe de altă parte, chiar și pentru Rousseau, ideea de reprezentare exprimată de Montesquieu era complet inacceptabilă Respingerea sistemului reprezentativ a izvorât chiar din temeliile "Contractului social", și nu trebuie să ne gândim că Mably sau Sieyes, acceptând această idee, au făcut doar o modificare minoră teoriei suveranității populare: nu, a fost în esență o ruptură cu această teorie, ascunsă pentru autorii înșiși Este suficient să reamintim cât de hotărâtor și categoric a respins Rousseau ideea de reprezentare voință, iar voința nu permite reprezentarea: ea este fie aceeași, fie diferită, acolo nu este cale de mijloc Deputatii poporului nu sunt deci reprezentantii lui si nu pot fi, sunt doar executori ai instructiunilor sale si nu pot decide nimic definitiv Nici o lege care sa nu fie aprobata de popor personal,nu conteaza,este nici măcar legea Englezii cred că sunt liberi, dar se înșală foarte mult; este liber numai în timpul alegerilor deputaților; de îndată ce sunt aleşi, el este sclav, nu este nimic" (L III cap XV) În acest pasaj remarcabil, reprezentarea este negata în însăşi esenţa ei: "voinţa nu admite reprezentare" Caracterul categoric al acestei afirmații este de așa natură încât poate fi fie acceptat, fie respins: nicio interpretare atenuantă sau conciliantă nu este de neconceput aici Iar cel care susține că voința poporului poate fi reprezentată, în Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV în esență, el a abandonat o astfel de viziune asupra suveranității inalienabile a poporului și a trecut la o viziune diferită Aceasta este ceea ce găsim printre teoreticienii și muncitorii epocii revoluționare Trebuie să arătăm acum că, atât practic cât și teoretic, punctele de vedere pe care s-au ghidat s-au aflat în cea mai decisivă contradicție cu principiile Contractului social v * Desigur, ar fi greu de așteptat ca reprezentanții poporului, care au intrat în Adunarea Națională și de la bun început s-au declarat organ autorizat al voinței generale, să înceapă să se îndoiască de principiul pe care

se întemeiază puterile lor Faptul că au pus bazele statului de drept, fiind membri ai unei adunări reprezentative și conștienți în mod viu de sarcinile lor transformatoare, s-a reflectat fundamental în opiniile lor În acest sens, momentul decisiv pentru Adunarea Națională a fost atitudinea față de chestiunile mandatelor imperative După cum am spus mai sus), chiar și în mandate, viziunea asupra rolului care le urma statelor generale era dublă; unele ordine declarau cu deplină certitudine că "Estatele Generale sunt organul voinței poporului"; altele spuneau cu egală certitudine că deputații sunt doar "grefieri și mandatari ai alegătorilor, doar interpreți ai voinței lor" Era clar, totuși , că pentru acea uriașă muncă reformativă așteptată de la reprezentanții convocați, era imposibil să-i facă dependenți servil de instrucțiunile primite și să creeze astfel un obstacol de netrecut în calea liberei discuții a treburilor ce le aveau în față) Vezi Arhive parlem I Seria T VS, p mier o expresie ulterioară a lui Ciñeca asupra puterilor Adunării Naționale, ibid , p -) Î Phil și psihic , carte , cip Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE Ratsii, citit in celebrul "Asezamant regal" ili, *) Problema volumului mandatelor imperative a fost agitata de cateva detasamente Dup-amiaza, si , dupa initiativa lui Talleyrand, s-a ivit pe aceasta problema, care a descoperit clar că adunarea era legată de atribuirea mandatelor imperative este absolut negativ * Pentru toată lumea era fără îndoială imposibilitatea totală a lucrului corect cu mandatele obligatorii încredințate reprezentanților și rechemarea deputaților de către alegători Întărirea acestora ea însăși ca importanță și autoritate, Adunarea Națională se simțea singurul organ autorizat al voinței generale Încă înainte de unificarea tuturor moșiilor în Adunarea Națională, într-o lucie separată, adoptată la propunerea lui Sieys, se spunea il n'appartient qu'à elle (cette assemblée) d'interpréter et de présenter la volonté générale de la nation *) În luna septembrie a aceluiași an, Sieyes vorbea, ca despre un început recunoscut și incontestabil: unde, dacă nu în Adunarea Națională, să caute voința națiunii? *) Evident, în această viziune, principiul voinței generale a fost înțeles într-un mod cu totul diferit decât în teoria "Contractului public" Omagiandu-se recunoașterii abstracte a acestui principiu și chiar recunoscând, în urma lui Rousseau, necesitatea pentru acordul general al tuturor pentru formarea unei Adunări publice deodată) Arhivă parlem I Seria T λTII p Art Sa Majesté déclare, etc) Arhivă parlem I Seria T VIII pp et suiv , et suiv Vezi detalii y Dandurand, Le mandat impératif, Paris p , et suiv) Arhive parlem, ibid T VIH, p *) Ibid , p) Acest lucru este recunoscut, de exemplu, de Sieyes (une association politique est l'ouvrage de la volonté unanime des associés Arch parlera T VI, p) şi Mirabeau Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV au adăugat, urmând lui Montesquieu, că în statele mari participarea directă a tuturor la legislație este imposibilă și voința generală poate fi exprimată în ele atât de către cetăţenii înșiși, cât și de către reprezentanții lor Ca adevăr evident, începutul ideii ~ (il n 'est dans toute association politique ,qu' un seul acte, care par sa nature exige un consentement supérieur á celui de la pluralité: c'est le pacte social qui, de lui même étant entièrement volontaire, ne peut exister sans un consentiment unanime" ibid p) Mirabeau a întemeiat cerinţa unanimităţii pentru formarea societăţii pe un argument împrumutat din "Contrat social"; acte legislative prin vot popular, după cum reiese din declaraţia sa categorică: "pour qu'une" volonté soit générale, il n'est pas toujours nécessaire qu'elle soit unanime, mais il est nécessaire, que toutes les voix soient comptées; toute

exclusion formelle rompt la generalité (L II, cap II notă) *) Această prevedere a fost formulată de Sieyes (în raportul său citit în comisia constituțională la și iulie) și apoi repetată de mai multe ori de către alți deputați În Siyes, această prevedere este formulată în art propunerea sa de declarație a drepturilor omului și cetățeanului: "La loi ne peut être que l'expression de la volonté générale Cheț un grand peuple, elle doit être l'ouvrage d'un corps de représentants choisis pour un temps court médiatement ou immédiatement par tous les citoyens qui ont à la chose publique intérêt avec capacité -Archives parlem T VIII, p) Voi cita aici și declarații similare ale altor deputați Deci la Rabaud Saint-Étienne, după propoziția generală că legile trebuie să provină din consimțământul tuturor, găsim limitarea acestei propoziții: si la société est trop nombreuse pour être assemblée en totalité, elle peut donner des pouvoirs de consentir pour, elle á des représentants librement élus, nommés et délégués par elle Arch alin T VIII, pp - La fel, Munier, după tine - *spunând "adevărul incontestabil" că începutul suveranității stă în națiune, adaugă: mais la nation ne peut se gouverner elle même Jamais aucun peuple nu este rezervat exercițiul tuturor puterilor Tous les peuples pour être libres et heureux, ont été obligés d'accorder leur confiance à des délégués Dans plusieurs républiques, il est vrai, le peuple s'est réservé le droit-de donner en corps son consentiment aux fJois propositiones par ses magistrati; mais ce droit ría pu être mis en usage que dans les petits Etats Din cele ce urmează, reiese clar că Munier consideră această ordine de legislație directă a poporului, accesibilă statelor mici, nu numai că nu exemplară, ci, pe plan dimpotrivă, legat de o masă de inconveniente grave Vezi Arh Parlem T VIII, p USD Munier a fost unul dintre cei în care se resimte în mod deosebit influența "Spiritului Legilor" Vezi discursul lui interesant, arh Parlem Vol VIII, pp et suiv , în special p Biblioteca "Runivers " CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE Autoritatea a fost exprimată și în textele constituțiilor acestei epoci, iar voința reprezentanților poporului a fost pur și simplu egalată cu voința tuturor cetățenilor Deci în declarația drepturilor omului și cetățeanului, care a fost cuprinsă în constituția din , în art spune: "Legea este expresia voinţei generale Toţi cetăţenii au dreptul de a participa la educaţia acesteia, fie personal, fie prin reprezentanţii lor "Aceleaşi definiţii sunt cuprinse în constituţia din (art din declaraţia drepturilor) şi în constituţia din Fructidor, III al Republica; în cea din urmă, cu o claritate deosebită, se exprimă poziția că "legea este voința generală exprimată de către majoritatea sau cetățenii sau reprezentanții acestora* (articolul)*) Dar pe lângă astfel de declarații pozitive care egalizează drepturile a reprezentanților cu drepturi ale întregului popor, constituțiile epocii revoluționare conțin și declarații de natură negativă care conțin indicii că poporul "nu poate legifera decât prin reprezentanții săi* Deci unul dintre articolele constituției din spune: " naţiunea, din care numai provin toate puterile, nu le poate folosi decât prin delegare", iar mai departe în articolul următor: "puterea legislativă se deleagă Adunării Naţionale, compusă din Puterea de reprezentare a națiunilor mari o găsim și la Mirabeau Arătând că fiecare uniune politică are nevoie de două abilități (deux pouvoirs): a vrea și a acționa, el continuă: cheț une grande nation, ces deux pouvoirs ne peuvent être exercés par elle même; de la nécessité des représentants du peuple pour l'exercice de la faculté de vouloir, ou de la puissance législative ibid p - Să arătăm în cele din urmă către Pétion, unul dintre cei mai zeloși adepți ai ideii democratice, care vedea și în

reprezentare o necesitate inevitabilă pentru statele mari: "pourquoi les peuples se choisissent ils des représentants? c'estt que la difficulté d'agir par eux memes est presque toujours insurmontable; car si ces grands corps pouvaient être constitués de manière à se mouvoir facilement et avec regularité, des délégués seraient inutiles; je dirai plus, ils seraient dangereucx Ibid p USD !) Duguit et Monnier, p Titlul III (des pouvoirs publics) Artă și art Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV conducători " *) Cât de puțină era în general ideea unui guvern direct al poporului, este evident din faptul că chiar și într-o perioadă în care populația Franței înclina spre forme democratice și o formă republicană de guvernare , toată lumea părea să fie de acord asupra faptului că trebuie înființată o republică reprezentativă După Olard, ideea că poporul poate și trebuie să-și exercite direct puterea supremă a fost exprimată doar de unul dintre membrii adunării electorale a departamentului Sena , și Oise El a propus stabilirea unui mandat, potrivit căruia deputații "să pretidă ca poporul să-și exercite singur puterea supremă, și nu prin medierea delegaților Atitudinea adunării față de această propunere poate fi judecată după faptul că nu este s-a discutat chiar) De asemenea, este interesant de observat că, deși în această perioadă ulterioară iacobinii au făcut cererea în spiritul lui Rousseau ca "un popor suveran să fie înstrăinat cât mai puțin posibil de suveranitatea sa", dar singurul rezultat care a fost derivat din aceasta și care Este interesant să comparăm oricare dintre aceste poziții cu ceea ce a spus el Rousseau, pentru a vedea contradicția lor ascuțită și vizibilă Declarația drepturilor Artă Legea este expresia vointei generale Toți cetățenii au dreptul de a contribui personal, sau prin reprezentanții lor, la formarea acestuia Constituția din septembrie Titlul III, art Naţiunea, din care numai emană toate puterile, le poate exercita numai prin delegare Art Puterea legislativă este delegată unei Adunări Naționale formată din reprezentanți temporari) Aulard, Istorie nota ; русск ре стр A Contractului Social L III , eli XV testamentul nu se reprezintă Orice lege pe care oamenii în persoană nu a ratificat-o este nulă; nu este o lege L III, c XII Legea fiind doar declarația de voință generală, este clar că, în puterea legislativă, poporul nu poate fi reprezentat politica revoluției franceze Paris p , , aprox Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE putea fi considerată mai general acceptată în cercurile iacobine, exista o cerință a unui vot popular al legilor, cel puțin constitutive Potrivit Olara, o astfel de cerere s-a repetat adesea în legătură cu constituția pe care ar fi trebuit să o întocmească Convenția Dar, de exemplu, o altă consecință în spiritul "Contractului social", cerința înlocuirii deputaților la voința ședințelor electorale, nu a găsit simpatie în rândul majorității grupurilor democratice Iacobinii au avut tendința de a face acest lucru în principiu; dar au recunoscut și dificultatea punerii în practică a acestui principiu, decurgând din considerația că odată ce un deputat ales încetează să mai fie autorizat de departamentul său și devine reprezentantul întregului popor francez *) Cel mai înalt triumf al ideilor lui Rousseau este considerat a fi perioada de guvernare a Convenției Într-adevăr, nici una dintre constituțiile epocii revoluționare nu a stat mai aproape de "Contractul social" decât constituția din iunie Caracterul politic al acestei constituții poate fi judecat după aprecierea pe care a primit-o deja în următorii ani de la oponenții săi şi susţinători iunie În , într-un raport citit la Convenţia de revizuire a constituţiei, Boissy d'Angla spunea: "am încercat să păstrăm din constituţia din tot ce putea fi de folos dar

considerăm este de datoria noastră să vă spunem că această constituție nu este alta decât păstrarea formală a tuturor elementelor dezordinei organizarea anarhiei" *) Și în același timp, în imaginația populară, constituția din a căpătat caracterul unui fel de "text mistic, magic, evanghelia democrației") *) Aulard, o c pp - ; русск пер стр -) Retipparire a vechiului Monitor, XXVI, pp i et suiv) Aulard, Istoria politică a revoluției franceze Paris P Eliminați "subiectele" П НОВГОРОДЦЕВЪ să nu ducă la îndeplinire ideea de suveranitate populară Tot în spiritul Contractului Social, Hérault de Sechelle spunea că deputații puteau reprezenta poporul doar în decrete guvernamentale, și nu în legi, care ar trebui să fie supuse sancțiunii poporului, "de unde rezultă clar că guvernul francez este reprezentativ numai în măsura în care, în anumite cazuri, poporul nu poate acţiona pe cont propriu " *) În consecinţă, constituţia a introdus prevederi conform cărora legile nu sunt emise, ci doar propuse de Corpul Legislativ şi apoi sub formă de proiecte de lege (loi) prorosée) sunt trimise la toate comunitățile republicii) La obiecția că, poate, este suficient să prezinte poporului numai legi constituționale, iar în raport cu restul să aștepte protestele sale (ses réclamations), Herault răspunde: "Ar fi o insultă la adresa poporului să dezmembram diferitele acte de suveranitate" Vedem că terminologia "Contractului social" se află în fața noastră în deplină inviolabilitate, iar de data aceasta se pare că ideile lui Rousseau triumfă cu adevărat, cu atât mai mult cu cât articolul din constituția din recunoaște poporului dreptul permanent de a revizui , actualizează și schimbă constituția, iar v menționează dreptul la răzvrătire ca decurgând din suveranitatea inalienabilă a poporului) Réimpression de Hyapsien Moniteur, XVI, p - Referindu-mă aici și mai jos la raportul lui Herault de Sechelles, nu pot să nu observ că reputația unui bărbat * ignorant, stabilit în urma lui și bazat pe scrisoarea sa către bibliotecarul Desone despre legile lui Minos, "care ar trebui să fie în colecția de legi grecești *, cu greu poate fi recunoscut ca meritat După cum sugerează Olar, această scrisoare este aparent o farsă Judecând după diversele lucrări ale lui Hérault de Sechelles, el ar trebui mai degrabă recunoscut ca o persoană educată, cu o erudiție rafinată (Aulard, o s , p) În ceea ce privește, în special, raportul lui Herault asupra proiectului de constituție din , da, mărturisește nu numai talentul literar, ci și cunoștințele deosebite binecunoscute ale autorului În orice caz, acest raport este o caracterizare extrem de valoroasă a constituției iacobinilor) Constituția din iunie , art , (Duguit et Monnier, p) Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE evlavie: "când guvernul încalcă drepturile poporului, revolta pentru popor și pentru fiecare parte a acestuia este dreptul cel mai sacru și cea mai necondiționată datorie * Cu toate acestea, în acest experiment de a construi o constituție pe principiile lui Rousseau, compilatorii săi s-au întâlnit - după cuvintele lui Herault de Se-chelles - cu "Imposibilitatea fizică de a o realiza* II aici a trebuit să mă abat de la începuturile stricte ale teoriei: "natura lucrurilor, obstacole de netrecut în calea implementării, adevăratele interese ale oamenilor prescriu acest sacrificiu; căci nu este de ajuns să slujim poporul: nu trebuie să-l înşele niciodată * *) În aceste cuvinte curioase ale raportului lui Herault, nu este greu de citit că abaterea de la teorie a fost cauzată în acest caz nu numai de dificultăți de netrecut, ci și de dorința de a se conforma nu atât cu voința poporului, cât și cu interesele lor Adoptând ca regulă că "nu trebuie să înșele niciodată poporul", redactorii constituției din au introdus în ea un anumit spirit de

prudență și previziune, în care ultimii cercetători văd, nu fără motiv, urme de neîncredere în popor si guvernarea poporului A spune că doctrina lui Rousseau a stat la baza acestei constituții este posibil doar cu cele mai serioase rezerve Am văzut deja că, conform proiectului comisiei constituţionale din , "Guvernul francez trebuia să fie reprezentativ în măsura în care poporul nu poate acţiona singur") Se presupunea că înainte *) Citez finalul acestui articol conform textului adoptat în Duguit et Monnier (p) pe baza manuscrisului Musée des Archives În textul oficial, tipărit la acea vreme, erau cuvintele: "le plus sacré et e plus indispensable des devoirs) Reimpression de l'ancien Moniteur, XVI, p) Dacă în acest caz raportul a menit să justifice anumite abateri de la Rousseau, atunci trebuie spus că o asemenea justificare a dus direct la Montesquieu, care a mai spus: "Le peuple qui a la souveraine puissance doit faire par lui même tout ce qu 'il peut bien faire; et ce qu'il ne peut pas bien faire, il faut qu'il le fasse par ses ministres Esprit des lois L II, cap II Sau altundeva: "il faut que le peuple fasse par ses représentants tout ce qu'il rie peut faire palui même " L XI, cap VI Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV adunarea constituantă va avea dreptul de a lua decizii independente numai în domeniul ordinelor administrative *) Nu se poate spune însă că astfel de subiecte au fost repartizate și în acest domeniu, care intră de obicei în sfera puterii legislative Iar comisia care a elaborat proiectul de constituție nu numai că a realizat, dar a subliniat și că în acest caz nu este vorba de o simplă executare a legii Hérault de Sechelle declară în mod explicit că deputații, ca reprezentanți ai poporului, nu trebuie echivalați cu simplii săi agenți> pentru reprezentare, după cum crede el, nu se referă la executarea voinței poporului, ci la acte mai importante *) Aceasta era în totală contradicție cu doctrina lui Rousseau, care afirma categoric că deputații nu pot fi reprezentanți ai poporului și nu trebuie să decidă nimic definitiv (L ili, cap XV) Evident, fundamentele constituției din reflectă nu numai influența generalului Potrivit art Constituțiile, sub denumirea specială de ordin administrativ, se înțeleg a fi acte ale Corpului Legislativ referitoare la: constituirea anuală a unui contingent de forțe terestre și maritime; - permisiunea sau interzicerea trecerii trupelor străine pe teritoriul francez; liniștea; ;- repartizarea anuală și temporară a indemnizației și lucrărilor publice; - comandă pentru fabricarea monedelor de orice fel; - cheltuieli neprevăzute și extraordinare; - măsuri locale și private referitoare la un anumit guvern, la o anumită comunitate sau la un anumit tip de lucrări publice; - protecția teritoriului;- tratate de declarații; - numirea și eliberarea din funcție a comandanților-șefi ai armatelor; - urmărirea penală a membrilor Consiliului și a funcționarilor; - urmărirea penală a celor implicați în conspirații împotriva securitatea publică a republicii; - orice modificare a repartizării parțiale a teritoriului francez; premii naționale (Duguit et Monnier, p h) Привожу здѣсь подлинныя слова изъ доклада Эро по этому поводу: "în consecință, părerea noastră să nu numim direct și imediat de către oamenii și agenții deputaților pe care le-au dorit, pe care nu le-au dorit de către jurați și nu ne-am dorit să le executăm tive) consiliul și-a primit misiunea în gradul I de la baza populară Poporul nu este reprezentat în executarea voinței sale Consiliul nu are deci caracter de reprezentare" Retipărire a vechiului Moniteur XVI, p - Библиотека "Runivers" КРИЗИСЪ СОВРЕМЕННАГО ПРАВОСОЗНАНIЯ ideea de reprezentare, întărită în mintea acelei vremuri de însăși practica vieții, a pătruns involuntar într-un sistem de idei de alt ordin Și nu

poate exista nicio îndoială că trebuie să caracterizăm constituția din ca o combinație a începutului democrației directe cu începutul reprezentării *) Această combinație deosebită o găsim printre altele și în fundamentele sistemului electoral pe care constituția iacobină stabilește După cum explică Herault, redactorii constituției au pornit de la ideea că în alegerea reprezentanților trebuie să se aibă în vedere "voința generală, care este în principiu indivizibilă", prin urmare au dorit "ca să fie posibilă întocmirea unei singure listă pentru întregul popor", sau, cu alte cuvinte, că toți oamenii au constituit un singur colegiu electoral, care își putea vota pentru întreaga listă de deputați Nu există nicio îndoială că o astfel de ordine ar fi mai potrivită cu principiul voinței generale indivizibile Totuși, din cauza dificultăților practice, a trebuit să renunț la aceasta și să "a recurs la mijloacele cele mai firești și mai simple cu ajutorul cărora te poți apropia cât mai mult de voința generală" *) circumscripții electorale conform la numărul de populație și la producerea de alegeri în acestea conform listelor Dar această ordine se apropie într-o anumită măsură de sistemul Montesquieu, care se baza nu pe principiul unei voințe generale indivizibile, ci pe necesitatea unei alegeri mai conștiente Oricum, constituția din a permis, evident, cele mai grave abateri de la teoria stăpânirii directe a oamenilor Dar mai mult decât atât: unele trăsături ale acestei constituții fac necesar să admitem că autorii ei nu au avut deplină încredere în abilitățile politice) Vezi Duguit et Monnier, Notices historiques (înainte de textul constituțiilor) p XXXIII) Reimpression de l'ancien Moniteur, XVI, p Întrebări de filosofie, carte , Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV oameni Acest lucru trebuie spus în special cu privire la condițiile pe care le-au stabilit pentru referendum Fiecare proiect de lege, conform articolului θ din constituție, este trimis în prealabil tuturor comunităților republicii; dar în virtutea art proiectul de lege devine lege, "dacă La patruzeci de zile după ce au fost trimise în majoritatea departamentelor, o zecime din ședințele electorale primare convocate în mod corespunzător în fiecare departament nu vor protesta ** Astfel, un referendum în sensul ulterior al cuvântului, adică, nu a fost intenționat aici votul popular pe probleme legislative Soarta proiectelor de lege a fost făcută dependentă de activitatea alegătorilor înșiși, care, dacă doreau, puteau protesta Dar pentru ca o astfel de afirmație să fie valabilă, a fost necesar ca ea să se unească în jurul ei în majoritatea departamentelor nu mai puțin de o zecime din adunările primare, electorale A fost o cerere, nu întotdeauna ușor de îndeplinit; ediţia originală a Art nu a mers atât de departe în acest sens: nu a vorbit despre o zecime din adunările electorale, ci despre una sau mai multe adunări din majoritatea departamentelor, ceea ce, desigur, a facilitat foarte mult posibilitatea ca oamenii să respingă proiectele Corpului legislativ O altă trăsătură curioasă de același fel în constituția din este aceea că păstrează alegeri în două etape pentru alegerea funcționarilor și a judecătorilor de penal și de casație Herault de Sechelles explică că acest lucru se face în interesul poporului însuși: "poporul trebuie să recunoască că de cele mai multe ori nu este în măsură să aleagă * Dar în ce se transformă într-un asemenea caz infailibilitatea suveranității populare, ne întrebăm împreună cu Duguit? Evident *) Duguit, L'Etat, les gouvernants et les agents Paris , p Dublu Caracterul esențial al constituției din este subliniat și de Aulard, pr s , rr - ; Rusă pe - și Esmein, Elements de dr const ediția a IV-a, pp - Este interesant de observat că, în unele cazuri, ca Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE

dar, ideile lui Rousseau sunt combinate aici cu vederi de o cu totul altă ordine Dar nici sub această formă nu au căpătat semnificație practică, întrucât constituția din a rămas o simplă demonstrație și nu a fost niciodată pusă în practică Având în vedere fundamentele constituțiilor epocii revoluționare, a trebuit să ajungem la concluzia că influența lui Rousseau s-a reflectat doar parțial în ele, iar în punctul cel mai esențial și fundamental - asupra Formei de exprimare a voinței generale - a cedat o altă influență mai puternică Începutul reprezentării, luat ca bază a reorganizării statului, a însemnat în esență o trecere la o viziune complet diferită a suveranității populare decât cea exprimată de Rousseau A fost o tranziție către perspectiva Montesquieu Înainte de a trece la o expunere ulterioară, să încercăm să ne dăm seama cât de departe a mers această ruptură cu principiile Contractului Social I-am văzut până acum consecințele; Să aflăm acum fundamentele sale Cu alte cuvinte, să ne punem o întrebare mai fundamentală și mai profundă: în ce măsură teoria reprezentării este de acord cu teoria suveranității populare? În timpul Revoluției Franceze, precum și după, acest acord a fost considerat de la sine înțeles În ciuda obiecțiilor pasionate ale lui Rousseau la adresa reprezentării, niciunul dintre teoreticienii doctrinei revoluționare nu i-a trecut prin minte că se îndepărtează de teoria voinței populare atunci când apăra independența adunărilor reprezentative Cu toate acestea, este suficient să ne amintim adevăratul sens al doctrinei lui Rousseau pentru a vedea cât de departe a mers linia divergenței dintre cele două puncte de vedere în acest caz de exemplu, în chestiunea condițiilor de contestare a legilor, Convenția a întărit restricțiile propuse de comisie Că constituția iacobină a fost în multe cazuri mai puțin democratică decât cea a girondinilor, complet terminată în proiect, dar nu a ajuns în considerarea Convenției, este suficient să explice Aulard Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV Deputații poporului, spunea Rousseau, nu pot fi reprezentanții acestuia: ei sunt doar executori ai instrucțiunilor sale și nu pot decide nimic definitiv Din această prevedere rezultă că puterea unui deputat poate fi armonizată doar cu suveranitatea populară, atunci când deputații urmează în toate instrucțiunile voinței poporului și, neavând semnificație independentă, îndeplinesc voința altcuiva În consecință, atât alegerile, cât și atribuțiile deputaților trebuie să dobândească un caracter cu totul aparte În ceea ce privește alegerile, ideea unei singure voințe generale ar corespunde în primul rând cu alegerea întregului corp de deputați de către tot poporul într-un act de vot unic și indivizibil, în care întreaga țară devine o singură circumscripție Aceasta a fost presupunerea perfect corectă a comisiei constituționale a Convenției din , despre care știm din raportul lui Hérault de Sechelles Odată cu o asemenea alegere, personalitatea celui ales își pierde semnificația: se votează anumite opinii, care, fiind aprobate de întreg poporul, capătă caracter de voință generală Deputații aleși n-ar avea alt scop într-un asemenea caz decât să ducă la îndeplinire programul aprobat de popor Legarea voinței lor printr-un mandat imperativ și posibilitatea revocării lor în caz de încălcare a mandatului nu ar întâmpina acele obiecții obișnuite care decurg din negarea dependenței deputaților de circumscripția lor, având în vedere sarcina lor de a fi reprezentanţi ai întregului popor Dacă pentru fiecare deputat circumscripția electorală coincide cu întregul ansamblu de alegători, dacă întreaga țară constituie un singur district (collège unique) și alege toți deputații, atunci evident, respectând mandatele imperative ale alegătorilor lor, deputații în același timp exprima voința întregului

popor Sistemul de alegere descris, fiind cea mai perfectă metodă de transmitere a voinței populare în forma sa pură și inviolabilă, elimină în esență ideea Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE alegere, care este asociată cu conceptul de selecție din masa generală a celor mai buni și mai capabili Sub denumirea de alegeri, aici, în esență, nu este vorba despre alegerea persoanelor, ci selecția programelor Exprimarea voinței poporului se exprimă în indicarea directă a dorințelor ei, personalitatea alesului nu joacă niciun rol, el este destinat doar a fi un punct de transfer pentru sarcinile care i-au fost atribuite *) Toate acestea presupun că voința poporului este o cantitate atât de certă încât din ea se pot desprinde toate definițiile necesare gata făcute și că toți cetățenii o pot transmite în mod egal, fără efort și căutare, ca un Fapte clar, care nu poate fi trecute cu vederea și nu pot fi distorsionate Tocmai aceasta este presupunerea pe care o implică teoria lui Rousseau, care înfățișează procesul de formare a legilor cu trăsături deja cunoscute nouă: "primul care le propune exprimă doar ceea ce Ceilalți au simțit deja; nu este nevoie de nicio solicitare sau elocvență specială aici pentru a pune în lege ceea ce fiecare a decis deja să facă, de îndată ce se asigură că ceilalți vor proceda în același mod ca și el După ce ne-am familiarizat cu teoriile epocii revoluţionare, putem spune cu deplină certitudine că viziunea reprezentării tocmai prezentată, singura conciliabilă cu doctrina lui Rousseau, nu a găsit nicio acceptare în ea Încercările separate de a-l aborda au trecut fără urmă și au fost spulberate de dificultatea implementării lor Al doilea principiu al unei singure circumscripții electorale și cererea unui mandat imperativ și ideea rechemarii deputaților, toate acestea au fost exprimate în epoca revoluției Dar victoria a fost câștigată de alte vederi, care au revărsat dintr-un punct de vedere complet diferit Ceyes numește astfel de reprezentanți des porteurs de votes, des cou-ers politiques Arhivele parlamentare, T VIII , p Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV Nimeni mai bun decât Sieyes nu a exprimat la vremea lui acea idee centrală, care stătea la acea vreme la baza sistemului reprezentativ În celebrul său discurs, rostit în Adunarea Națională la septembrie și încă citat în mod obișnuit în scrierile despre dreptul statului, el a exprimat gândurile cele mai caracteristice și interesante Explicând esența sistemului reprezentativ, el a remarcat printre altele că în acest sistem cetățenii au încredere în unii dintre ei; fără a-și înstrăina drepturile, încredințează altora punerea lor în aplicare, pentru binele comun își aleg reprezentanți, "mult mai capabili decât ei înșiși să înțeleagă interesul general și să interpreteze în consecință propria voință" *) Cuvintele pe care le-am subliniat ne duc imediat pe terenul unor opinii care nu au nimic în comun cu fundamentele "Contratului social" Sarcina reprezentării nu trebuie să exprime voința populară gata și clară, ci să o găsească și să o interpreteze În acest scop este nevoie de alţii mai capabili, iar alegerea este să-i găsească pe cei capabili În conformitate cu aceasta, deputaţilor le este recunoscută libertate deplină în exprimarea opiniilor sfatul alegătorilor săi direcţi numai în măsura în care aceste consilii vor corespunde la dorința națiunii Dar unde poate fi această dorință, unde poate fi cunoscută, dacă nu în Adunarea Națională însăși? Ideea aici nu este să calculăm rezultatul unui vot democratic, ci să propunem, să ascultăm, să negociem, schimba opiniile cuiva pentru a forma o vointa comuna* Seyes subliniază viguros aspectul care !) Arhive parlem I seria T VIII, p Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE în însăşi natura unei adunări reprezentative stă necesitatea formării

independente şi libere a deciziilor "În cele mai stricte democrații", crede el, "voința nu este formată de fiecare pentru sine și în prealabil, pentru a extrage mai târziu din ea voința generală Atunci când se întâlnesc, este pentru a discuta, a cunoaște părerea celuilalt, pentru a profita de informațiile reciproce, pentru a armoniza dorințele private, pentru a le modifica și împăca și, în final, pentru a obține un rezultat comun majorității Mă voi întreba acum: ce ar părea absurd în cea mai strictă și mai neîncrezătoare democrație, dacă ar fi regula pentru o adunare reprezentativă Fără îndoială că deputații se află în Adunarea Națională, nu pentru a anunța aici voința deja pregătită a alegătorilor lor direcți, ci pentru a discuta și a vota liber, după părerea lor actuală (d'après leur avis actuel), luminată de toți întunericul lumina pe care Adunarea o poate oferi tuturor") Era dificil să exprim cu mai multă claritate și distincție acea viziune asupra reprezentării, care corespundea esenței sale și de atunci a devenit dominantă Absența în rândul oamenilor a unei voințe generale clare și convingătoare pentru toți, necesitatea formării ei independente și libere prin discuții comune într-o adunare reprezentativă, alegerea celor mai capabili să găsească și să interpreteze voința generală - acestea sunt punctele principale a acestei vederi După cum explică savantul modern Esmen punctul de vedere al lui Sieyes, "participarea directă a oamenilor la legislație este esențial nesatisfăcătoare în sensul că marea majoritate a cetățenilor, fiind destul de capabili să aleagă reprezentanți în conformitate cu convingerile lor cunoscute și legislația de conducere și administrația în acest fel, sunt incapabile să evalueze legi sau proiecte de lege care x) Arhive parlem, ibid p Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV ar fi supus controlului Pentru aceasta îi lipsesc, după cum a subliniat Cieyes, două condiții necesare: educația pentru a înțelege aceste proiecte și timpul liber pentru a le studia "J) Dar ce rămâne atunci din teoria suveranității populare? Cum se înlătură obiecția fundamentală a lui Rousseau, că voința nu admite reprezentare? Am căuta zadarnic în Sieyes obiecţiile relevante*), dar le putem găsi în literatura ulterioară Esmen, la care tocmai ne-am referit, ca un succesor al opiniilor lui Sieyes, a prezentat explicații cu privire la acest subiect care au fost foarte instructive Citând considerații binecunoscute împotriva participării directe a oamenilor la legislație, Esmen notează: "Rămâne un argument de natură juridică, principalul argument al lui Rousseau Dreptul, împreună cu suveranitatea populară, este expresia voinței generale, iar voința, prin însăși natura sa, nu este transferabilă Dar definiția lui Rousseau nu este în întregime exactă; implică o utilizare greșită a cuvintelor Legea trebuie neapărat să vină de la popor, în sensul că numai poporul suveran poate face legi sau i se încredințează puterea de a le face; dar nu este adevărat că legea este în mod necesar și simplu expresia directă și imediată a voinței generale, Formulată într-un mod exact de majoritatea cetățenilor Legea, în primul rând, este norma justiției și a binelui comun Dacă are în mod necesar ca temelie autoritatea puterii suverane, atunci nimeni nu ar trebui să aibă dreptul să spună că puterea suverană poate stabili în mod deliberat legi nedrepte sau dăunătoare, iar acel sistem *) Esmein, Éléments de droit constitutionel Ediția a IV-a Paris, Pg jU-VS-) La Sieyes găsim, dimpotrivă, o afirmație directă că în anumite epoci reprezentarea voinței este absolut corectă, în care nu se mai poate vorbi de o voință generală reală Vezi Qu'est ce que le Tiers Etat, edition critique par Edine Champion, p : "ce n'est plus la volonté commune réelle qui agit, c'est une volonté commune

représentative* Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE un guvern care, recunoscând pe deplin poporul ca sursă permanentă a întregii puteri, se poate asigura cel mai bine că astfel de legi nu se mai fac, nu doar de bună-credință, ci din greșeală, un astfel de sistem va fi cel mai bun și mai legitim Oferă guvernul reprezentativ mai multe șanse decât guvernul direct pentru a obține o legislație justă, utilă, rațională? Întreaga întrebare se rezumă la aceasta, iar soluția ei, după cum pare, nu poate fi supusă îndoielii ") "O lege este în primul rând o normă a dreptății și a binelui comun, iar acel sistem de guvernare este mai bun care este mai capabil să asigure emiterea unor legi juste, utile, raționale" este, desigur, o obiecție foarte serioasă la adresa lui Rousseau teorie, dar o astfel de obiecție care nu corectează, dar elimină complet ideea de bază a Contractului Social Pentru Rousseau, legea este în primul rând expresia voinței generale și numai în acest caz este norma justiției; este imposibil să încredințezi nimănui exprimarea voinței generale, deoarece voința nu este transmisibilă Esmen nu pretinde că voința este transmisă; el vorbește despre transferul puterii, nu despre voință Dar aceasta înseamnă că conceptul de voință generală pierde pentru el semnificația principiului suprem; deasupra acesteia se află norma dreptății și binele comun Și dacă iei acest punct de vedere, atunci nu este clar de ce oamenii înșiși ar trebui să creeze legi: este mult mai corect să încredințezi compilarea lor celor care sunt mai capabili să înțeleagă dreptatea și binele comun Nu poate exista nicio îndoială că nu rămâne nici o urmă din teoria voinței populare și că acest punct de vedere are toate trăsăturile de asemănare cu învățăturile lui Montesquieu, și nu ale lui Rousseau Dacă nu ne-am limitat la instrucțiunile lui Esmen, ne-am gândit la felul în care arată alți cei mai noi scriitori *) Esnieîn, Elements de droit constit pp - Vezi traducerea în limba rusă ed Deryuzhinsky, p * Biblioteca "Runivers" p Novgorodtsev despre reprezentare, am găsi aici vederi la fel de caracteristice și la fel de radical în dezacord cu învățăturile lui Rousseau Iată, de exemplu, Formula lui Bedggott, eminentul interpret al constituției engleze din anii șaizeci: "Principiul guvernării populare este că puterea supremă, puterea reală de a decide probleme politice, nu aparține în mod necesar sau de obicei popor întreg, sau majorității aritmetice, ci oamenilor aleși, nym și cei mai buni oameni : așa este principiul în Anglia în toate țările libere*) Scriitorul italian modern Orlando vede în această acordare a puterii mai capabilă o legătură cu "principii aplicabile oricărei forme de guvernare" și reductibilă la următoarele principii: "I) elementele sociale ar trebui să aibă o influență importantă și permanentă asupra treburilor publice;) exercitarea funcţiilor politice trebuie să aparţină celor mai capabili* El vede semnificația reprezentării în "că alegerea celui mai capabil, în loc să fie lăsată la voia întâmplării sau încredințată numirii monarhului, este însușită direct cetățenilor Prin urmare, alegerea nu este o delegare a puterilor, ci un indiciu al capacității " În conformitate cu aceasta, Orlando interpretează teoria modernă a reprezentării populare în așa fel încât "organismele reprezentative ale statelor moderne nu sunt organisme pasive ale alegătorilor, ci au o viață proprie și independente; în loc să reprezinte dezvoltarea psihică medie a corpului electoral, sunt puțin mai sus decât aceasta, deoarece sunt alcătuite din cele mai bune elemente care se află în mediul politic al națiunilor la un moment dat " * Aceeași idee despre independența deputaților o găsim în teoria germană, care - în curentele sale dominante - recunoaște independența deplină a deputaților

Bedgzhot, constituție engleză, rusă trad , "p) Orlando, Principiile dreptului constituțional, trad rusă M , , p După cum spune Saripolos cu aceeași ocazie, reprezentarea nu este numită Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE de la alegători; totul este limitat de alegere Puterile adjuncților lor sunt obținute din constituție Acesta este punctul de vedere al lui Laband Așa este înțelegerea sistemului reprezentativ care, de la Sieyes până în zilele noastre, a dominat literatura Dar este clar că acest sistem este o negație a ideii de suveranitate populară Aici sunt negate toate fundamentele teoriei lui Rousseau: iar credința în superioritatea necondiționată a voinței poporului - aceasta se opune avantajelor guvernării de către cei mai capabili; și doctrina intransmisibilității voinței - este înlocuită cu ideea de a transfera reprezentanților puterile de a vorbi în numele poporului, în virtutea încrederii poporului în el și, în sfârșit, credința în posibilitatea de autodescoperire directă a voinței generale - dă loc ideii unui proces dificil și complex de căutare, în urma căruia se obține voința generală Sarcina unui reprezentant, din acest punct de vedere și în exprimarea lui ideală, este o muncă grea și mare Nu o perspectivă ușoară de a reflecta și transmite opinii gata făcute, ci o datorie dificilă de a crea și implementa un program politic complex în numele poporului și în interesul întregului - aceasta este ceea ce constituie esența puterilor deputate Înțelegerea constantului și invariabilului în egală măsură pentru voința comună totală și obligatorie, despre care a visat Russo, este descărcată de o altă înțelegere - o voință comună, ca despre începutul misterios și sofisticat, care nu este determinată de mecanicul complicare a voinţei private, ci printr-un proces special de rambursare a lui şi creativ Ajungem astfel la concluzia că teoria reprezentării, atât în consecințele sale practice, cât și în temeiurile ei, este un sistem de vederi complet independent, având doar înseamnă doar a transmite opinia alegătorilor: "c'est une sélection des meilleurs en vue de s'occuper librement et d'une façon indépendante, du bien général* Citește, așadar, că este corect să-i numim pe reprezentanți "educatori" ai poporului Saripolos, La démocratie et're lee ion proportionelle, p Biblioteca "Runivers" Aβ H NOVGOROTSEV cele mai generale puncte de contact cu doctrina "Contractului social" În cel mai important şi fundamental mod, este o abatere directă de la această doctrină Revenind acum din nou la punctele de vedere ale epocii revoluţionare, trebuie să spunem că abaterea de la teoria lui Rousseau tocmai discutată nu s-a limitat aici Cei care au invocat necontenit voinţa generală ca ultimă bază a presupunerilor lor au comis în curând o altă încălcare a acelor cerinţe care erau enunţate în Contractul social demonstrează suficient că în Franţa în a prevalat convingerea că numai cetăţenii mai înstăriţi erau chemaţi să guverneze de stat și se bucură de drepturi politice Cei mai democratici teoreticieni la acea vreme erau cei care doreau să includă în componența cetățenilor cu drepturi depline toți proprietarii fără excepție și chiar toți și săracii erau excluși din componența societății politice x) și avertizează în fiecare modalitate de a opune o parte a cetățenilor cu alta *) Cei care au avut o viziune diferită au simțit nevoia să-și justifice punctul de vedere și chiar să-l prezinte ca o corectare necesară a teoriei lui Rousseau Deci, de exemplu, Camille Desmoulins a încercat să introducă o limitare a numărului de cetățeni cu drepturi depline de către proprietari J) Aulard, pr Cu ρρ >- ; Rusă trad , p -) Opinia lui Olard și Edme Champion, că Rousseau împărtășește opinia că clasa de mijloc trebuie să prevaleze, este luată în principal din Lettres de la montagne și nu are

nimic de-a face cu Contractul Social Vezi Aular, ibid , p Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE dintre termenii contractului primitiv "Oamenii care au fost mai întâi uniți în societate au văzut* în curând că egalitatea inițială nu putea fi menținută mult timp, că în adunările care aveau să le urmeze pe primele, nu toți membrii societății ar avea același interes în menținerea contractului social care asigură proprietatea ; şi au avut grijă să scoată clasa inferioară a cetăţenilor de posibilitatea încălcării contractului social În acest scop, legiuitorii au scos din uniunea politică acea clasă de oameni care la Roma erau numiți proletari, ca fiind capabili doar să producă copii și să reînnoiască societatea; i-au delimitat într-un secol, care nu a avut nicio influență asupra întâlnirilor oamenilor Scos din treburile publice de o mie de preocupări și fiind într-o permanentă dependență, acest secol nu poate domina niciodată statul Simpla conștiință a poziției cuiva exclude membrii săi de la participarea la ședințele publice Dacă slujitorul își va depune propriul Mnes în stăpân, și sărăcia este aceeași, a cărei pomană îi dă "*) Comisia Adunării Naționale raportul său, în care a dat noi argumente în favoarea limitării dreptului de vot Apărând, ca și Rousseau, necesitatea acordului general al tuturor pentru formarea unei uniuni politice și, ca și el, exprimând cererea de egalitate generală, el a constatat, totuși, că această cerință ar trebui limitată la drepturile cetățeniei pasive: nu toată lumea poate fi cetățean activ și, prin urmare, nu toată lumea poate fi inclusă în numărul cetățenilor activi Astfel, pentru prima dată s-a făcut celebra distincție pe atunci între cetățenii activi și pasivi "Toți locuitorii țării", spune raportul lui Sieyes, "ar trebui să se bucure de drepturile pastorale x) La France libre Oeuvres de Cam Desmoulins Paris, T I , p Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV cetățean sivnayu: fiecare are dreptul la protecția persoanei sale, proprietății, libertății etc ; dar nu toți au dreptul de a lua parte activ la organizarea puterii publice, nu toți sunt cetățeni activi Femeile, cel puțin în starea actuală, copiii, străinii și în cele din urmă cei care nu contribuie cu nimic la menținerea ordinii sociale, nu ar trebui să aibă o influență activă asupra treburilor publice Toată lumea se poate bucura de beneficiile societății, dar numai cei care contribuie la ordinea socială sunt, parcă, adevărați acționari ai întreprinderii publice Numai ei sunt adevărați cetățeni activi, adevărați membri ai societății În consecință, Sieyès a cerut ca cetățenii care au un interes în afacerile publice și o capacitate față de ele (qui ont à la chose publique intérêt avec capacité *) să fie autorizați să participe la alegerea reprezentanților Nu vom urmări aici cursul evenimentelor, în urma căruia teoria lui Sieyes a fost recunoscută în decretul din decembrie și în alte decrete similare și apoi în constituția din) Ne este suficient să remarcăm că rezoluția privind cetățenii activi, care se afla în contradicție clară cu declarația drepturilor omului și cetățeanului, a întâmpinat o respingere deosebit de acută din partea celor care au luat punctul de vedere al lui Rousseau Agitația împotriva restricției de recensământ a votului a atins o intensitate deosebită în iunie , în timpul convocării adunărilor primare, care urmau să aleagă alegătorii pentru alegerile pentru Adunarea Legislativă Oponenții calificării, sperând să obțină desființarea ei, au ridicat o întreagă mișcare la Paris în favoarea unui vot popular În acest scop, au fost rostite discursuri, au fost distribuite apeluri tipărite și au fost întocmite petiții către membri *) Arhive, parlem, ibid , VIII, p) ibid , p) Un istoric detaliat al întrebării este dat de Aulard, pr p , pag

o et suiv ; Rusă pe p și urm Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE noi ai Adunării Naţionale Limbajul acestor petiții este foarte interesant; autorii lor cunoşteau în mod evident Contractul social Hotărârilor Adunării Naţionale se opun fundamentele teoriei lui Rousseau Întâlnirile găsesc doar ecoul slab Iată, de exemplu, o petiție extrem de curioasă semnată de președinții a treisprezece cluburi populare din Paris "Părinții Patriei! Oameni care se supun legilor, la formarea cărora nu au luat parte și pentru care nu și-au dat sancțiunea, sclavi Ați declarat că legea nu poate fi decât expresia voinței generale și totuși majoritatea populației este formată din cetățeni care poartă ciudatul nume de pasiv Dacă nu fixați o zi pentru sancționarea universală a legilor în mod necondiționat de către întregul corp de cetățeni, dacă nu desființați cruda distincție stabilită prin decretul dumneavoastră asupra mărcii de argint x) între membrii fraților aceluiași popor, dacă nu aboliți pentru totdeauna aceste diferite grade de electivitate, deci încălcând vădit declarația dumneavoastră a drepturilor omului, patria este în pericol La iulie , Parisul avea de oameni înarmați; lista cetățenilor activi publicată de municipalitate nu numără nici măcar Comparați aceste cifre și judecați " Nu mai puțin curios este textul petiției celor două secții electorale ale Parisului, convocate pentru ședințe primare: și aici, exact în același mod, în spiritul "Contractului social", cererea s-a afirmat: "pregătiți zilele sacre ale sancțiunii universale a legilor necondiționat de către întregul corp de cetățeni Fă cel mai bun lucru care a fost făcut vreodată Nu există națiune, constituție, libertate, dacă printre cei care se nasc liberi și !) O notă de argint este o calificare pentru alegerea deputaților Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV egal, cel puțin o persoană este obligată să se supună legilor la formarea cărora nu a avut dreptul de a participa "*) Este necesar să se explice modul în care ideile exprimate în aceste petiții și pregătite de propaganda elocventă a conducătorilor Partidul democrat Marat, Robespierre, Condorcet, Lustallo și alții, a coincis cu spiritul "Contractului social") Să adăugăm doar în această propagandă că ideea lui Rousseau despre necesitatea participării întregului popor la actele legislative a primit o expresie complet clară în Formula Clubului Cordelier: "Guvernul popular, adică sancțiunea anuală și universală a legilor" "un gouvernement natinaal c'est à dire la sanction ou ratification universelle et annuelle" Astfel, deja aici ideea de bază a "Contractului social" a fost identificată cu principiul acelui sistem care se numește acum referendum Petițiile și declarațiile pe care le-am citat sunt de cea mai mare importanță pentru noi: ele arată cât de clar a fost simțită atunci de mulți contradicția dintre propunerile legislative ale Adunării Naționale și preceptele lui Rousseau Nu este nevoie ca numele creatorului "Tratatului General" să fie menționat doar ocazional de către susținătorii săi, ca, de exemplu, în acel discurs al lui Robespierre, unde le-a spus cu reproș membrilor Adunării Naționale că în cadrul sistemului de calificare , Jean-Jacques Rousseau nu s-ar fi intrat în alegători, "între pentru că a luminat omenirea și geniul său puternic și virtuos ți-a pregătit lucrările Influența lui Rousseau se simte în fiecare rând) Textul acestor petiții și toate datele necesare privind ordinea întocmirii lor sunt date de Aulard pr s , rr - $; Rusă pe -g) La această propagandă a luat parte și Camille Desmoulins, cu câteva săptămâni mai devreme apără, împreună cu Sieyes, începutul votului limitat) Principiul referendumului pare să fi fost exprimat pentru prima dată de Lustallo în , iar apoi dezvoltat în anul următor de René de Girardin, care a adoptat o rezoluție corespunzătoare

la Cordeliers Vezi Aulard, pr Cu rr , ; Rusă pe pp loo și Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE declarații ale grupurilor democratice Dar Adunarea Națională însăși avea foarte puțină înclinație să se lase dusă de adevăratele învățături ale Contractului Social "Sancțiunea universală a tuturor legilor necondiționat de către întreaga componență a cetățenilor * nu i s-a părut deloc obligatorie Acest lucru a fost relevat cu o claritate deosebită în momentul în care a fost vorba de sancționarea poporului pentru legile fundamentale elaborate de Adunare Era vorba de obținerea consimțământului popular pentru instaurarea unei noi ordini, care era, parcă, formarea unei noi societăți Dar când, la august, I QI, domnul Malue a cerut ca constituția doar considerată să fie supusă poporului, în adunare au apărut semne de cea mai mare indignare Mai mult, ei s-au considerat în dreptul de a pune bariere, măcar pentru o anumită perioadă de timp, oricărei alte expresii a voinței populare și, în acest scop, au hotărât chiar în lege să instituie interzicerea revizuirii rapide a constituției S-a făcut, printre altele, o propunere de numire a treizeci de ani, ca perioadă în care a fost interzisă revizuirea constituției D'André, căruia îi aparținea această propunere, a motivat-o prin necesitatea de a paraliza mai mult timp intrigile unor persoane care, în virtutea viziunilor lor extreme, cele mai populare, ar putea realiza o revizuire a constituției și poate o tranziție la o republică "Propunerea mea", a spus d'André, "le dă oamenilor înţelepţi speranţa de a trăi în pace timp de treizeci de ani" *) Aplauzele care au urmat acestei fraze în adunare au arătat că deputații sunt simpatici cu motivația lui d'Andre Dar s-au auzit și voci din cealaltă parte, întâmpinate cu mormăieli, este adevărat, dar care declarau definitiv că Arhivele parlamentare I-re Serie, XXX, p) Arhive parlem , XXX, p Întrebări de filosofie, carte δ Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV, Căsătoria lui d'André este în contradicție cu noțiunea de suveranitate populară Contradicția era într-adevăr prea clară și, în ciuda simpatiei sale evidente pentru propunerea de treizeci de ani, adunarea nu a îndrăznit să adopte o rezoluție conform căreia constituția nu ar putea fi revizuită în de ani Calea de ieșire din dificultate a fost Formula Tronchet, care era de natură conciliantă Această Formula, adoptată de Adunare, spunea: "Poporul are dreptul incontestabil de a-și revizui constituția oricând dorește; dar Adunarea Națională declară că este în interesul poporului să suspende exercitarea acestui drept timp de de ani* Astfel s-au gândit să împace ideea de suveranitate populară proclamată de Adunarea însăși cu noțiunea dreptului Adunării de a vorbi și de a decide pentru popor Dar această reconciliere nu poate fi numită în niciun caz reușită În Formula lui Tronchet se vedea clar convingerea care distingea Adunarea Națională, că înțelege interesele poporului mai bine decât poporul însuși Aceasta, desigur, a dat o lovitură gravă ideii de suveranitate populară Cu toate acestea, Adunarea Națională nu a fost mulțumită de Formula nedefinită a lui Tronchet A doua zi, august, dezbaterea asupra aceleiași chestiuni s-a reluat din nou și, în final, a fost adoptată o rezoluție, care a intrat apoi în constituție și a reprodus în esență propunerea inițială a lui d'André S-a hotărât că o revizuire a constituției ar putea fi făcută numai dacă trei adunări legislative succesive (și fiecare dintre ele, conform constituției, a fost aleasă pentru doi ani) sunt în egală măsură în favoarea modificării unuia sau mai multor articole din constituție *) treizeci *) Arhive parlem , XXX, p) Arhive parlem , XXX, p Cp Constitution du juin Ch V titre VU Toată această secțiune a constituției din este, în esență, o încercare extrem de curioasă de a

elimina conceptul de suveranitate populară Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE s-a scurtat astfel termenul anului, dar într-o formă diferită s-a instituit interdicția oamenilor de a revizui constituția într-o anumită perioadă Ieșirea Adunării Naționale din spiritul "Contractului social" într-o asemenea măsură nu s-a arătat cu greu în nimic altceva, ca în această rezoluție a constituției secolului al XVII-lea, era și teama că voința populară ar putea în viitorul abate de la drumul cel bun și convingerea că există anumite principii ale vieții sociale care sunt mai înalte decât voința populară în schimbare și cu care aceasta trebuie să se conformeze Vom vedea acum cum această convingere s-a reflectat în discuția unei alte întrebări , afectate de petiţii - despre calificarea electorală Adunarea Națională nu a fost înclinată să facă concesii semnificative în acest sens În ciuda agitației grupurilor democratice în favoarea desființării complete a calificărilor, Adunarea s-a limitat doar la desființarea decretului privind marca de argint, calificarea pentru alegerea deputaților Funcționarea acestei ordonanțe de abrogare a fost însă suspendată timp de doi ani, în așteptarea unei noi convocări a Adunărilor Electorale, iar alegerile pentru Adunarea Legislativă s-au desfășurat sub efectul Decretului Marca de Argint În ceea ce privește celelalte restricții de calificare referitoare la alegători și alegători, acestea au fost doar formulate mai detaliat și au constituit poate cele mai lungi articole ale constituției din *) Din raportul lui Siye- ta, vezi mai ales art Autorii constituției și-au exprimat aici în întregime dorința de a-și păstra neschimbate fundamentele Formula lui Tronchet, care a adus un anumit tribut domniei poporului, este inclusă în art cu limitări semnificative și cuvintele "le droit imprescriptible de changer sa Constitution* sună în ea ca o referință pur abstractă, întrucât pe lângă aceasta se spune că acest drept al poporului lor ar trebui să folosească numai în limitele indicate *) Mă refer în special la artă (Ch i Secțiunea II) vezi Duguit et Monnier, p Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV ca, din care am citat mai sus, suntem familiarizați cu motivele care au obligat Adunarea să adere la sistemul de calificare Numai cei care contribuie la menținerea ordinii sociale, care îmbină interesul pentru treburile publice cu capacitatea pentru ele, pot fi cetățeni activi - așa a fost gândul lui Sieyes Când a discutat problema calificărilor în august , această idee a fost repetată în termeni diferiți de către Barnave Răspunzând lui Robespierre și altor vorbitori democratici, el a ținut un discurs care, judecând după aplauzele puternice ale adunării, a răspuns opiniilor majorității deputaților "Între alegători", a spus Barnaba, "a căror alegere nu este condiționată de plata unui impozit egal cu treizeci sau patruzeci de zile de salariu, funcția electorală este îndeplinită nu de un muncitor, nici de un fermier, nici de un cinstit artizan, pe care nevoia îi obligă să se complacă într-o muncă continuă, dar de oameni animați și mânați de intrigi aducând în întâlnirile primare spiritul de răzvrătire și dorința de schimbare, de care sunt devorați în interior; acești oameni, tocmai pentru că nu au nimic și pentru că nu pot găsi în munca cinstită mijloacele de subzistență care le lipsesc, se străduiesc să creeze o nouă ordine a lucrurilor în care intriga să poată lua locul onestității, o anumită doză de inteligență în loc de bunul simț, și un interes privat și mereu activ, un loc de interes public comun și durabil *)" "Interesul public general și durabil* este conceptul care, aparent, a exprimat cel mai bine, acel principiu, care, în opinia Adunării Naționale, trebuia să servească drept limitare și restrângere la declararea nestingherită a dorințelor populare În numele acestui

principiu s-a adoptat un sistem de calificări și s-a stabilit o împărțire a cetățenilor în activi și pasivi; în numele său s-au pus bariere legislative pentru revizuirea constituţiei x) Aulard, pr Cu R ; Rusă trad , p Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE tucia Dar este necesar să explicăm cât de mult acest concept politic a fost împotriva ideii de voință supremă a poporului în sensul lui Rousseau? A fost creată o perspectivă cu totul nouă asupra ideii de voință generală; aceasta și-a pierdut semnificația supremă și a fost supusă altor principii care stau deasupra ei Acesta a fost ultimul cuvânt al Adunării Naționale Evenimentele care au urmat s-au desfășurat apoi într-un ritm atât de febril încât nu au putut fi puse controale sau restricții Preocupările creatorilor primei constituții franceze cu privire la stabilitatea ordinii stabilite de aceasta s-au transformat în nimic înaintea acestui curs amețitor al istoriei Adunarea Legislativă, care a succedat Adunării Naționale, a depus un jurământ de fidelitate de nezdruncinat (de fidelité inébranlable) față de constituția din , dar câteva luni mai târziu a încălcat această constituție, refuzând regelui să-și exercite Funcțiile și adoptând o hotărâre convoacă o Convenție națională, care urma să ia măsuri "pentru a asigura suveranitatea poporului și regatul libertății și egalității " Această indicație abstractă a scopului noii adunări propuse, precum și chiar numele acesteia "convenție" (care în limbajul politic al vremii însemna o adunare care să revizuiască constituția) a indicat clar că noii legiuitori ai Franței au hotărât să încalce acele articole din constituția din care stabileau interdicția de a numi o revizuire a constituției înainte de trei legislaturi succesive se exprimase în favoarea unei astfel de revizuiri Valul democratic care a pus mâna pe Adunarea Legislativă a obligat-o să desființeze și sistemul de calificare Ar fi, totuși, greșit să afirmăm că domnia Adunării Legislative și a Convenției care a urmat-o au reprezentat un adevărat triumf al ideii de suveranitate populară În acest moment de cea mai mare tensiune a forțelor revoluționare, lupta rapidă cu trecutul Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV a dat întregii mișcări politice un caracter mai degrabă distructiv decât constructiv și ar fi în zadar să cauți aici o implementare consecventă a oricăror principii definite Principalul monument legislativ al acestei epoci, constituția din , nu a fost testată în practică și a rămas o simplă demonstrație și, în plus, insuficient de decisivă în favoarea principiului suveranității naționale Practica politică a acestei epoci, însă, după cum notează pe bună dreptate Janet, a fost mai degrabă o încălcare a acestui principiu decât o recunoaștere: "oligarhia democratică, uzurparea de jos, dictatura despotică, împodobită cu numele de bunăstare a poporului" domina aici, dar acolo nu a fost un adevărat triumf al voinţei oamenilor de rând) Imediat ce valul revoluționar s-a potolit, Convenția s-a grăbit să pună capăt acelor principii care i se păreau "Conservarea formală a dezordinii și stăpânirea anarhiei " Descriind direcția generală a figurilor din acea vreme, Olard spune că acestea au stabilit ei înșiși sarcina votului universal, care avea să supună din nou Franța jugul regilor și preoților sau teroriștilor, permițând doar celor mai luminați cetățeni să participe la viața politică, ei doreau să stabilească un guvern al rațiunii **) condiția care, potrivit autorilor săi, ar fi putut să-i pângărească, direcția cea mai matură și deliberată Așa că s-au îndreptat din nou către recunoașterea deschisă a principiului că chiar începutul revoluțiilor franceze a limitat și inteligent principiul oamenilor de a participa *) Janet, Histoire de la Science politique, II, p) Aulard, oc, p ; Rusă trad , p Biblioteca

"Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE în structura socială, ca la Sieyes, acum sub masca unei capacități de a evalua interese publice stabile, ca la Barnave, acum sub diferite alte nume și nume, acel principiu al capacității politice, care a jucat un asemenea rol la Montesquieu, este constant reprodus Proclamând cu îndrăzneală lozinca democrației, chemând poporul să ia totul în mâinile lor, în același timp nu au încredere deplină în popor, își amintesc ceea ce au spus Voltaire și Montesquieu, ceea ce a spus uneori însuși Rousseau; amintiți-vă că interesele culturii și iluminismului au propriile lor căi și fundamente, în fața cărora voința populară șovăitoare trebuie să se plece Acest motiv al neîncrederii în popor și în abilitățile lor politice se aude tot timpul în epoca revoluției; este clar vizibilă în activitățile Adunării Naționale, dar este vizibilă și în epoca Convenției, printre iacobini și, în sfârșit, ca motiv predominant, ca urmare a tuturor experiențelor anterioare, se aude printre autorii constituirea celui de-al treilea an al republicii Acum avem suficiente date pentru a răspunde la întrebarea în ce măsură principiul suveranității populare și-a găsit întruchiparea în ideile politice ale erei revoluționare Contactul cu practica vieții, așa cum am văzut, l-a transformat instantaneu Pentru a deveni un principiu organizator pozitiv al vieții politice, a întâmpinat nevoia de a găsi o organizare pentru exprimarea voinței populare, iar o astfel de organizare era sistemul de reprezentare Ca completare și corectare a reprezentării, s-a cerut și aplicat uneori un sistem de referendum, dar cu restricțiile care au fost introduse aici în acest sistem, acesta nu putea decât să constate Faptul de acord sau dezacord al poporului cu voința adunării reprezentative, care a primit astfel o valoare de frunte Reprezentanţa a fost înaintată ca un organism liber şi împuternicit de exprimare a voinţei poporului şi Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV a dobândit tocmai caracterul pe care Rousseau i l-a negat atât de categoric În legătură cu această concepție au existat și acele consecințe particulare care, deja în epoca revoluției, erau în mod cert asociate cu conceptul de reprezentare Negarea înlocuirii deputaților la latitudinea alegătorilor, negarea mandatului imperativ care leagă voința reprezentanților poporului, recunoașterea faptului că fiecare deputat este reprezentantul întregului popor, și nu reprezentantul alegătorilor săi - toate acestea au izvorât dintr-un gând comun, dintr-o dorință comună de a considera reprezentarea poporului ca un organ independent și liber de exprimare a voinței generale Toate acestea erau legate de credința în capacitatea reprezentării de a servi ca organ al acestei voințe și de expresia ei exactă Chiar și atunci, aceasta a fost combinată cu o viziune complet certă că reprezentarea nu este doar un drept care decurge din poziția de cetățean, ci și o datorie care leagă atât deputatul, cât și fiecare alegător de întreaga societate În special, membrii Adunării Naţionale s-au exprimat cu această ocazie cu mare energie Cuvintele lui Barnaba, citate atât de des, sunt binecunoscute: "Calitatea de alegător este doar o funcție socială, la care nimeni nu are dreptul, pe care societatea o distribuie așa cum îi dictează interesul Funcția unui alegător nu este un drept; fiecare o realizează de dragul tuturor; cetățenii activi numesc alegători pentru toată lumea Și aceasta nu a fost opinia privată a unui deputat individual După cum subliniază pe bună dreptate Esmain și Duguit, acesta a fost conceptul care predomină în toate constituțiile epocii revoluției, cu excepția constituției din *) Toate acestea sunt extrem de importante și caracteristice Evident, stăpânind conceptul de reprezentare, în același timp ar fi trebuit să stăpânească acea viziune

asupra *) Esniein, pr s , r ; Duguit, L'Etat, les gouvernants et les agents, pp et suiv   el, care decurgea din însăși esența acestui sistem Conform ideii sale, reprezentarea nu este un mandat privat și nu un drept personal, ci o obligație politică "Când o persoană particulară își încredințează treburile altuia, înseamnă executarea testamentului său personal, pe care acesta, în folosul sau confortul său, îl transferă avocatului care îi ia locul Acesta din urmă este aici un instrument sau un mijloc în mâinile celuilalt Toate acestea sunt de neconceput în reprezentarea populară Avocatului i se încredințează nu executarea voinței private a mandatarului, ci dezbaterea și hotărârea treburilor comune Nu se referă la beneficiile alegătorilor, ci la folosul statului Chemat să participe la treburile politice, el capătă o anumită cotă de putere și devine astfel superior alegătorilor săi, care, în calitate de supuși, sunt obligați să se supună deciziilor sale * În aceste cuvinte ale lui B N Chicherin, însăși esența reprezentării politice este perfectă dezvăluit Dar dacă da, atunci este clar că reprezentarea trebuie combinată cu capacitatea de a înțelege sarcinile comune Acesta este scopul alegerilor: să-i scoatem din rândul cetățenilor pe cei care sunt mai buni decât alții pot apăra interesul general Tocmai așa a înțeles Montesquieu sistemul de reprezentare Se presupune că reprezentanții sunt oameni care stau deasupra nivelului general, oameni care sunt aleși și cei mai buni, iar în acest sens avea dreptate Aristotel, care a considerat că alegerea este începutul aristocrației) Și în spatele tuturor acestor lucruri, în cele din urmă, stă ipoteza ulterioară că voința poporului nu este un Fapt gata făcut, care este clar pentru toată lumea și pe care orice cetățean îl poate exprima la fel ca oricare altul, ci doar o sarcină sau un ghid) B Chicherin, "Despre reprezentarea poporului", ed a II-a (Bibl, pt autoeducatie M ,), p -) Nu cu mult timp în urmă acest punct de vedere a fost apărat de Sidgwick (Elements of politics London, /pp -), care a constatat că sistemul reprezentativ îmbina un principiu aristocratic cu unul democratic   o normă, al cărei conținut pozitiv este dezvăluit doar celor care sunt capabili și chemați să o înțeleagă Vedem acum cu deplină claritate că consecințele acestui punct de vedere, ca și fundamentele sale, se aflau în cea mai decisivă contradicție cu ideea de suveranitate populară în sensul lui Rousseau Plecând de la ideea că, în condiții normale, voința generală este alături de convingerea comună a tuturor cetățenilor că merită ca cineva să propună o nouă lege pentru a exprima doar ceea ce simțeau deja alții, Rousseau credea că fiecare cetățean ar trebui participa la toate actele de suveranitate *) ' Din acest punct de vedere, nu numai că nu este necesar, dar este absolut inacceptabil să alegeți pe cineva care să-și exprime voința generală și să-i acorde drepturi de prioritate în acest sens Aceasta ar fi o încălcare a libertății și egalității tuturor celorlalți, care abia atunci își păstrează drepturile civile depline, atunci când toți împărtășesc în mod egal puterea suverană Voința poporului, ca convingere generală, ca adevăr gata făcut și absolut hotărât, vorbește despre sine prin gura fiecărui cetățean, iar dacă cineva ar fi uitat în numărarea generală a voturilor, acesta ar fi un formal încălcarea comunității juste de vot (toute exclusion formelle rompt la généralité) Dar cu acea atitudine indiscutabil negativă față de teoria lui Rousseau, care, în ciuda argumentelor susținătorilor săi, a prevalat în constituțiile epocii revoluționare, ce a devenit ideea de suveranitate populară și ce sens a păstrat ea în conceptele de atunci ? Chiar dacă în constituția din

semnificația organizatorică a acestui principiu s-a exprimat doar în recunoașterea ideii de referendum, iar dacă și aici s-a manifestat cu deplină claritate forța călăuzitoare a începutului reprezentării, aceasta a fost foarte semnificativă Aceasta a insemnat Rousseau vorbește despre aceasta ca pe un drept al fiecăruia, ceea ce este de la sine înțeles: "Le simple droit de voter dans tout acte de souveraineté, droit que rien ne peut ôter aux citoyens * (Cont, soc , L IV) , cap I) Biblioteca "Runivers" CRIZA CONSTIINTEI JURIDICE MODERNE că conceptul de suveranitate populară a fost aici nu atât un principiu juridic, ci cea mai înaltă sancțiune morală a tuturor autorităților și legilor În loc să devină o practică directă a vieții, dominând necondiționat toate instituțiile politice, a devenit o normă abstractă, o sursă îndepărtată - fons remota - de ordin recunoscut Pentru această nouă poziție de suveranitate populară au găsit și un nou termen, suficient de vag pentru a ascunde obscuritatea consecințelor care decurg din ea, un termen mai mistic decât legal, mai familiar nouă din conceptele religios-filosofice decât din construcțiile juridice Era un termen pentru emanatie, pentru emanarea tuturor puterilor din suveranitatea populara Se pare că Sieyes a fost primul în Adunarea Națională, în raportul său către comisia constituțională, care a folosit acest termen, care a trecut apoi în declarația de drepturi și în constituția din * * *) Caracter la fel de nehotărât a avut un alt termen care a fost folosit împreună cu acesta: "începutul oricărei suveranități rezidă (reside) în mod esențial în națiune *) Mai decisivă este definiția constituției din : "poporul suveran este totalitatea cetățenilor francezi"; dar în *) Arhivele Parlamentare, T VIII, p : Toate puterile publice, fără deosebire, sunt o emanație a voinței generale -Въ Декларации правъ-Art , въ Конституціи, Titlul III, art (naţiunea, numai din care emană toate puterile)) În ce sens acest termen era deja înțeles de unii la acea vreme, acest lucru se vede cel mai bine din următoarele cuvinte ale lui Munier: "Nu voi fi bănuit, desigur, de dorința de a nega că toată puterea emană (émane) din oamenii; dar singura consecință care se trage din acest principiu este că nu există guvern în interesul guvernatorilor; căci dacă toate puterile emană din popor, atunci este necesar pentru fericirea lui ca el să nu le folosească el însuși și să păstreze doar influența necesară pentru a-i împiedica pe deținătorii puterilor sale să le folosească contrar lui interese * Arhivele parlamentare, seria I-re, T VIII, p) Declarația de drepturi-Art Același termen se repetă în constituție tsii IП a anului: "La souveraineté réside essentiellement dans Puniversalité des ci jucării* (Art) Biblioteca "Runivers" P NOVGOROTSEV în cele din urmă, a fost încă doar o definiție abstractă, care, cu o ușoară modificare, a fost liber acceptată în constituția anului , care era străină de predilecția democratică Ele corespundeau pe deplin ideii de suveranitate populară ca sursă îndepărtată și finală, care, nefiind în sine un principiu activ și mișcător, comunică doar autorităților care emană din ea sensul inerent și constant Cum comunică? - La această întrebare răspund constituțiile epocii revoluționare: prin intermediul unei delegații Dar conceptul de delegare acoperea cele mai diverse fenomene din practica politică Puterea împăraților romani era considerată și rezultatul delegării poporului roman Teoria delegării puterii și a emanării autorității acesteia din voința poporului pune, în esență, voința poporului în postura de fons remota a autorităților recunoscute și admite practic ceea ce Rousseau se temea atât de mult - înstrăinarea suveranității, și împreună cu diverse forme de organizare a puterii supreme delegate Așadar, ajungem la concluzia că în forma în

care teoria suveranității populare a fost asimilată de practica vieții, aceasta a coincis doar ca nume și înfățișare cu doctrina lui Rousseau: ideile de bază ale "Contractului social" nu mai erau aici , așa cum nu au existat și în practica ulterioară a instituțiilor reprezentative din secolul Dacă, totuși, și până în prezent, teoreticieni de seamă ai dreptului de stat continuă să vorbească despre suveranitatea populară, atunci pentru ei acest termen are un caracter complet înţeles special şi numai convenţional Teoria suveranităţii populare în adevăratul sens al cuvântului nu a trecut niciodată din paginile Contractului social în viaţa reală (Va urma) P Novgorodtsev Constituția din iunie , art - Constitution du fructidor an III, art Biblioteca "Runivers" Împăratul Paul I v Despre mintea lui Paul I cunoastem cele mai opuse opinii Oamenii care l-au cunoscut și-au exprimat păreri foarte diferite asupra acestei chestiuni, astfel încât cineva să se poată forma o întreagă stâncă de opinii, de la cele mai măgulitoare până la cele mai negative Desigur, trebuie să se țină seama de faptul că întotdeauna există oameni care se închină în fața puternicilor acestei lumi atât de mult încât găsesc, și cu adevărat sincer, în ei toate virtuțile și mintea înaltă; prin urmare, opiniile unor persoane despre mintea strălucitoare a lui Pavel Petrovici nu pot fi considerate decât o manifestare a admirației lor pentru puternicul suveran al unui mare stat De exemplu, opinia baronesei Oberkirch, care a admirat inteligența și amabilitatea lui Pavel Petrovici, nu are nicio valoare Nu exista nicio îndoială că existau oameni inteligenți care cunoșteau oamenii și viața, care au găsit pe Pavel Petrovici o persoană foarte inteligentă și destul de rezonabilă Împăratul Iosif al II-lea i-a scris fratelui său Leopold: Le grand-duc et la grande-duchesse joignent à des talents peu communs et à des connaissances assez étendues une grande volonté de voir et de s'instruire et en même temps de réussir et de plaire dans toute l'Europe honnêtement S-a exprimat şi mai categoric într-o scrisoare din VI către Iosif al II-lea Leopold al Toscana: Le comte du Nord, que vous avez eu bien mieux occasions et temps de connaître que moi, a, outre beaucoup d'esprit, de talent x) Mémoires de la Baronne d'Oberkirch t I p Întrebări de filosofie, carte , Biblioteca "Runivers" V F chizh et de reflexion, le talent de saisir juste les idées et les choses et d'en voir avec promptitude toutes les faces et les circonstances On voit dans tous ses discours qu'il souhaite le bien x) Întrucât la acea vreme curtea austriacă a depus toate eforturile pentru a câștiga cuplul mare-ducal, a luat această chestiune foarte în serios, iar aceste scrisori nu riscau să fie citite, este evident că atât Iosif al II-lea, cât și Leopold au scris ceea ce au crezut Desigur, printre consilierii lor s-au numărat oameni de stat cu experiență care și-au dat sfaturile suveranilor despre cum să-l atragă alături pe moștenitorul tronului Rusiei, au discutat cum să influențeze cuplul mare-ducal pentru a le slăbi simpatia pentru Prusia Prinţul Eugen de Württemberg, în vârstă de treisprezece ani, tact^ l-a caracterizat pe Pavel Petrovici în ultimele zile ale vieţii sale: "La conversation refluait de paradoxes, et d'un gallimathias de phrases intelligibles") Interesant este că Chichagov, care, desigur, nu a citit notele prințului de Württemberg, caracterizează cu același termen raționamentul lui Paul I S-a discutat planul de apărare a Kronstadt-ului împotriva britanicilor "Le lendemain il (Paul I) nous développa son plan de campagne, je ne puis me rappeler tout le gallimathias qu'il nous débita" *) Evident, dacă doi oameni atât de diferiți ca caracter, de vârste atât de diferite, folosesc același termen extrem de expresiv, trebuie să admitem că au existat temeiuri suficiente pentru o astfel de judecată categorică; Atât

Chichagov, cât și prințul Eugen de Württemberg erau oameni inteligenți Chichagov, datorită legăturilor cu tatăl său și datorită poziției sale oficiale, ar putea avea informații destul de exacte despre mintea și dezvoltarea lui Pavel Petrovici - Iată ce spune el despre tinerețea lui Paul I: Lorsqu'il fut d'âge à s'occuper des affaires d' Etat, elle (Împărăteasa) essaya de l'associer à ses travaux; mais le secretaire d'Etat, prince Besborodko, qui assistait aux séances, declarit que ni l'imperatrice ni lui n'avaient pu rien lui faire comprendre, et qu'il entendait tout de travers Este evident că o contradicție atât de completă de opinie trebuie să-și aibă baza; dacă prinţul de Württemberg, în felul lui Schilder, p și · Schieman Die Ermordung Pauls S) Mémoires de l'amiral Tschitchagoff, p Id p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I tinerețea, înțelepciunea de neînțeles pentru el putea fi confundată cu o prostie, atunci Cichagov, atât în mintea lui, cât și în educația sa, nu ar fi putut comenta raționamentul mai mult sau mai puțin rezonabil al suveranului Chichagov a vrut chiar să explice adevărata stare a lucrurilor, dar s-a abținut la sfatul contelui Palen, care i-a spus: "ici il ne faut dire que oui et très bien" Chiar dacă admitem că împărăteasa era parțială față de fiul ei, atunci nu există nicio îndoială că foarte deșteptul Bezborodko nu s-ar fi hotărât, fără motive serioase, să vorbească atât de rău despre mintea moștenitorului tronului Deci, au existat, fără îndoială, oameni foarte respectabili care îl considerau pe Pavel Petrovici inteligent, educat și eficient; au existat și oameni care îl considerau incapabil să raționeze corect, care numeau judecățile sale prostii Fără îndoială că majoritatea a avut a doua opinie, după cum demonstrează cazul următor Paul I l-a instruit pe fratele lui Adam Czartoryzhsky să-i spună ofițerului care era de pază la Peterhof "qu'il était animal" Tânărul ofițer i-a răspuns lui Czartoryzhsky că nu-i pasă, "puisque cela venait de la part d'un homme privé de son bon sens" *) Este evident că o astfel de opinie despre mintea suveranului era atât de răspândită, încât tânărul ofițer a găsit posibil să-i spună adjutantului marelui duce Konstantin Pavlovici o recenzie atât de îndrăzneață a suveranului, pe deplin convins că el exprima bine- adevărul cunoscut Adjutantul Marelui Duce nu a fost deloc surprins să audă declarația acestui ofițer; probabil că știa că Konstantin Pavlovici avea aceeași părere, vorbind despre tatăl său astfel: "Mon pere a déclaré la guerre au bon sens avec la ferme intention de ne jamais conclure la paix" Este atât de greu să judeci mintea lui Pavel I, încât și acum, când istoricii au un număr mare de materiale despre viața lui, se pot raporta, datorită prescripției timpului, destul de imparțial la această personalitate istorică misterioasă, nu există în general înțelegerea acceptată chiar și a acestei părți a personalității lui Paul I Panchulidzev *) și Shumigorsky) nu oferă o definiție clară a abilităților mentale ale acestui nefericit *) Memoires du prince A Czartoryski t p) Istoria gărzilor de cavalerie) Pavel I Dicţionar bibliografic rus, p - ; Împăratul Paul I " Biblioteca "Runivers" V F chizh suveranul, dar în general îi afirmă viața și ordinele în așa fel încât să nu existe nicio îndoială în înalta lor părere despre abilitățile sale mentale Buninsky vorbește foarte bine despre mintea lui Pavel *) Studiul și analiza vieții mentale a lui Paul I este extrem de instructiv, fie și doar pentru că ar trebui să ne explice de ce s-au format astfel de opinii opuse în mintea acestui suveran, de ce moștenitorul tronului, despre care fiii Mariei Tereza a gândit atât de bine, s-a ruinat, fiind în cele mai favorabile condiții Este evident pentru toată lumea că o persoană mai mult sau mai puțin rezonabilă nu putea, de-a lungul

întregii sale vieți conștiente, să se ceartă cu toată lumea, să înarmeze pe toți împotriva sa și, între timp, este fără îndoială că Pavel I s-a certat cu toate persoanele cu care trebuia să aibă relații de afaceri, cu excepția lacheului Kutaisova Prin urmare, este necesar să se analizeze cu atenție activitatea mentală a lui Pavel Petrovici pentru a clarifica motivele opiniilor contradictorii * Nu există nicio îndoială că Pavel Petrovici era înzestrat cu o mare susceptibilitate; a perceput rapid și în general satisfăcător, nu mai puțin decât cei de nivel mediu Avea suficiente și chiar bune informații despre tot ceea ce a fost învățat și pe care, conform opiniilor din acea vreme, trebuia să știe A observat destul de satisfăcător tot ceea ce îl interesa și a întrebat cu suficientă acuratețe ce ar putea fi important pentru el Destul de normal, deloc sub nivelul mediu, abilitățile mentale ale lui Paul I s-au manifestat prin faptul că și-a finalizat educația școlară în timp util, a stăpânit limbile, s-a familiarizat cu situația politică modernă din Europa Adevărat, nu avea cunoștințe de legi, dar nu el era de vină, ci parțial profesorul său, parțial absența manualelor și a școlilor Stilul scrisorilor și notelor sale mărturisește atât o bună educație, cât și o dezvoltare suficientă Deci un om educat putea scrie, obișnuit să-și exprime gândurile în scris ' x) "Cu o minte remarcabilă, o memorie fenomenală, un conducător de state înalt educat, energic și muncitor și în cele din urmă înțelept (Recenzii despre Paul I, p) Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I Pavel Petrovici a fost, de asemenea, înzestrat cu observație, ceea ce, de exemplu, este dovedit de scrisorile sale către mama sa din Prusia: "Este clar că secolele au două avantaje față de noi în toate " Scrisorile din timpul lungii sale călătorii în străinătate vorbesc și despre puterile sale suficiente de observație A observat atât în Prusia cât și în Franța ceea ce l-ar putea interesa; purtarea militară a Prusiei și aristocrația Franței l-au încântat Pavel Petrovici, fascinat de militarismul Prusiei, a studiat serviciul de primă linie, ordinele, uniformele armatei lui Frederic al II-lea; a observat subtil toate nuanțele atitudinii curtenilor față de el și nici cea mai mică neglijență sau ireverență nu i-a scăpat atenției După cum știți, a fost foarte atent în rânduri și a observat cea mai mică omisiune, cea mai neînsemnată încălcare a formei, ceea ce făcea foarte greu să-l mulțumească în exerciții și manevre Numai cei mai sârguincioși și dibaci ofițeri puteau câștiga aprobarea lui El a stăpânit atât de satisfăcător ordinele prusace și regulamentele militare prusace, încât la Gatchina a aranjat o imitație completă a acestora Prințesa de Saxa-Coburg, care și-a adus fiicele în Rusia în , o descrie astfel pe Gatchina: "În posesiunile sale se găsesc imediat bariere, vopsite în negru, roșu și alb, așa cum este cazul Prusiei; la bariere sunt santinelele care chestionează trecătorii, ca prusacii Ofițerii arată exact ca și cum ar fi fost copiați de pe un album vechi Nu se poate spune că această metamorfoză a fost inventată cu inteligență " Acest isteț Prințesa a scris despre Pavel Petrovici după cum urmează: "În loc de ușurința care predomină la curtea imperială, am găsit constrângere aici, totul era încordat și tăcut Marele Duce, care, totuși, este deștept și poate fi plăcut să se deplaseze dacă dorește așa, se remarcă prin ciudățenii de neînțeles" x) Desigur, o astfel de mascarada nu este gândită "inteligent", dar o persoană lipsită de observație, nereceptivă, nu va putea aranja un lucru atât de uimitor; prin urmare, nu este clar de ce Prințesa de Saxa-Kaburg l-a găsit pe Pavel Petrovici "inteligent"; *) Shi l der, p Biblioteca "Runivers" V F chizh în opinia ei destul de corectă, istețul Mare Duce nu a venit cu înțelepciune Nu există nici un indiciu sau

măcar un indiciu al slăbiciunii memoriei lui Pavel Petrovici; foarte mulți, din motive destul de înțelese și, să spunem, legitime, ne-au lăsat povești care îl înfățișează pe Pavel Petrovici în cea mai proastă culoare, dar nu suntem conștienți de un singur fapt care să indice slăbiciunea memoriei și chiar uitarea lui Fără îndoială, ar fi fost mai bine atât pentru Rusia, cât și pentru Pavel Petrovici dacă nu și-ar fi amintit atât de bine de necazurile pe care a trebuit să le îndure În general, pe baza a tot ceea ce ne știm, se poate afirma că Pavel Petrovici era înzestrat cu o memorie bună; el, din nefericire, îşi aducea aminte până şi de lucrurile mărunte nedemne de atenţia suveranului vastului Imperiu *) Combinația de idei în Pavel Petrovici, atât în copilărie, cât și de-a lungul întregii sale vieți, s-a distins prin viteză, care a fost o trăsătură distinctivă a vieții sale mentale; era plin de resurse și plin de duh Cunoscută pentru inteligența sa, Prințesa D X Diven caracterizează mintea lui Pavel Petrovici astfel: "Il avait l'esprit orné, vif, ouvert, et enclin à la gaîté Sa conversation était saccadée, mais toujours animée *) Inteligența lui, chiar și la Paris, a atras atenția asupra ei și mărturisește nu numai bunele sale maniere, ci și viteza și chiar bogăția sa în combinarea ideilor În general, Pavel Petrovici ar putea combina rapid și corect ideile și, dacă este necesar, să fermecă oamenii Principala trăsătură a activității mentale a lui Paul I este predominanța relativă a unei combinații de idei în contrast În mintea acestui suveran, întotdeauna au apărut combinații de idei în contrast; aceste combinații se distingeau printr-o asemenea forță, posedau atâta forță, încât au ieșit în prim-plan, nu au stârnit nici critici, nici îndoieli, nici surprize Cele mai opuse noțiuni și idei au coexistat pașnic în mintea acestui suveran, iar el nu a observat cu hotărâre nici amuzantul, nici periculos în combinații care se exclud reciproc În , la Kazan, Paul I și-a amintit numele și vârsta surorii lui Engelhardt, pe care o văzuse pentru scurt timp în la Smolensk (Notele lui L N Engelhardt, p)) Scbiemann Die Erniordung Pauls, S Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I rânduri de reprezentări Cele mai bizare combinații ale întregii serii de reprezentări erau atât de comune, încât combinațiile în asemănare, în cauzalitate și chiar în coexistență nu le puteau înlocui Pavel I a spus odată: vreau să fiu Frederic al II-lea dimineața și Ludovic al XIV-lea seara Pavel I a arătat constant predominanța unei combinații de idei în contrast; la o săptămână după ce se autoproclamase șeful bisericii, a defilat în fața episcopului Moscovei în uniformă prusacă și dalmatică Șeful Bisericii Ortodoxe a acceptat cu bucurie titlul de Mare Maestru al Ordinului de Malta Când a vizitat-o pe doamna de ses pensées, servitorii săi purtau livrea Ordinului de Malta, a cărui principală cerință era castitatea; aceste călătorii erau făcute incognito - poliția interzicea cu strictețe oricui să-l recunoască pe suveran și, însoțit de un lacheu Kutaisov, acest cavaler al Ordinului de Malta a vizitat-o pe actrița Chevalier, care și-a comercializat în mod deschis influența *) Educatul și plin de spirit Paul I nu a observat că Kutaisov și Arakcheev, cel puțin, erau ridicoli ca cavaleri În general, este imposibil de enumerat toate cele mai incredibile combinații care au coexistat pașnic într-o minte în care au predominat combinațiile de contrast: aristocrația franceză a fost combinată cu corporalismul prusac și cu autocrația nelimitată Toată viața condamnând licențialitatea moravurilor, mândru de viața sa de familie, Paul I și-a făcut reclamă legătura cu "dame de ses pensées", alături de care conviețuia pașnic camera-jungfrau a virtuoasei soții Numai mintea, în care predominau combinațiile de contrast, nu a putut observa cât de

ciudat, cel puțin, să așeze pe sicriul lui Petru al III-lea ordinele stabilite de Ecaterina a II-a "Cortegiul funerar al lui Petru al III-lea a reprezentat și o altă latură curioasă: printre bannere se aflau și stemele regiunilor anexate Rusiei de Ecaterina a II-a, cumva, Masson, op cit p) Note ale lui Sablukov, p Biblioteca "Runivers" V F chizh stindardul stemei Tauride, Podolsk, Volynsk, Lituanian, Samogitsk, Semigalsk și Curland La sosirea procesiunii la Palatul de Iarnă, sicriul lui Petru a fost adus în sală și așezat într-un car funicular lângă sicriul împărătesei Ecaterina!!! *) Această înmormântare comună a lui Petru al III-lea, care a murit în , și a Ecaterinei, care a murit în , poate fi cea mai izbitoare și, s-ar putea spune, cea mai strălucită manifestare a unei combinații de idei contrastante din toată istoria În aceste înmormântări s-au manifestat atât forța, cât și slăbiciunea combinației în contrast; nu se poate nega măreția, dintr-un anumit punct de vedere, desigur, a ideii acestor înmormântări; dar combinațiile în contrast nu pot fi folosite decât de minți mari fără a cădea în ridicol Minților obișnuite le lipsește consistența pentru asta Ce s-a întâmplat exact cu Paul I: împodobirea sicriului lui Petru al III-lea cu ordine stabilite de Ecaterina a II-a, înconjurându-l cu stemele țărilor dobândite de marea împărăteasă, a arătat tuturor, chiar dacă au înțeles ceva, măreția lui mama și nesemnificația lui Petru al III-lea și, prin urmare, deplina inutilitate și chiar indecența extremă a tuturor acestei umilitoare ceremonii regale Predominanța combinațiilor de idei în contrast poate explica faptul că Pavel I nu a înțeles cum s-a umilit pe sine și demnitatea sa cu aceste înmormântări, că s-a dăruit pe sine, memoria tatălui său și a mamei sale la tribunal "de ces gens-la" Paulhan a acordat o atenție deosebită valorii combinației în contrast *); el afirmă pe bună dreptate că această formă de combinare predomină la persoanele nervoase, neliniştite, certate, dezechilibrate şi, în general, la cele a căror viaţă psihică este caracterizată de "activitatea independentă a elementelor minţii"; cel mai bine este să traduceți această definiție în rusă după cum urmează: la persoanele fără un rege în cap Cu Paulhan, cred că predominanța combinației în contrast nu poate fi considerată un semn de boală psihică; se întâmplă la isterici, se exprimă foarte tranșant la artiști, mai ales la caricaturiști Predominanță, desigur relativă, combinații în contrast *) Schilder, p) Les Caractères Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I depinde de influența puternică a sentimentelor asupra activității mentale; Acest lucru a fost subliniat și de Gefding: "dacă uneori în asociere, prin contrast, am văzut cazuri speciale de combinare a ideilor, atunci fenomenele relatate aici pot fi explicate foarte convenabil prin influența sentimentelor O trăsătură particulară a vieții sentimentelor este contrariile lor viața sentimentelor este determinată de contrastul dintre plăcere și suferință; iar aici efectul contrastului este mult mai puternic decât în domeniul senzaţiilor" x) Influența puternică a sentimentelor asupra activității mentale și predominanța combinațiilor în contrast ne explică pe deplin de ce Pavel I, care avea o memorie bună, combinații vii de idei, a avut cele mai incorecte judecăți despre cele mai importante lucruri, a amestecat realitatea cu produsele a imaginației sale, alături de a exprima cu judecăți ferme ceea ce Eugen de Württemberg și Chichagov a numit "prostii" "Asocierea prin contrast", spune Ribot, "prin natura sa, este vagă, arbitrară și nedefinită" *) Marea influență a sentimentelor asupra vieții mentale și predominanța combinației în contrast ne explică și rolul mare al imaginației în viața mentală a lui Paul I

Aceste condiții sunt necesare activității imaginației, așa cum a subliniat Ribot afară Schilder s) vorbește chiar despre "imaginația arzătoare" a lui Paul I; el ajunge la o asemenea concluzie pe baza următoarelor povestiri ale lui Poroshin "În timp ce își punea pantofii, înălțimea sa s-a destins să-mi spună că, în timp ce el a alergat ieri la biliard, iar eu am jucat biliard cu domnul Osterwald, i s-a părut că are loc o luptă și a condus un întreg regiment cu un shkvadron: nimeni nu a fost bătut De aici am profitat de ocazie pentru a-l întreba pe Suveranul Mare Duce despre alte vremuri când se demnește să alerge în jur și cu vocea fie trăgând, fie trăgând tobe și timpane făcând și făcând diverse comenzi, cu ce jocuri apoi se amuză imaginația sa vie L-ai multumit Eseuri în psihologie, p) Essai sur l'imagination créatrice,) Op cit , p Biblioteca "Runivers" V F h și w Comunitatea mea este dorința mea și s-a demnat să-mi povestească despre asta De mult, de mult, așa că în , i s-a părut că au fost recrutați doi nobili, care au slujit cu toții călare În acest corp, în imaginația lui, a fost mai întâi caporal-caporal, apoi sergent-major, și a postat această funcție chiar și pe vremea când am plecat de aici la Moscova în acel an Așa am luat de departe istoria închipuirii Înălțimii Sale În felul acesta, Înălțimea Sa, în închipuirea sa, trecând din stat în stat, trimite diverse poziții și uneori se distrează în timpul de odihnă" (IX)) Nu văd aici "fantezie arzătoare"; dimpotrivă, visele băiatului erau fragmentare și incoerente "După predare, m-am demnat să mă uit la amprentele Vues de Paris și la planurile orașului Paris M-am demnat să comand unde să locuiesc, dacă Parisul ar fi al nostru Se considera un colonel cuirasier, care, parcă cu un regiment, stătea la Paris "(X) "Atunci a poruncit să fie depus un atlas și a aranjat hărți ale Franței, s-a demnat să desemneze alte provincii, altele nouă și celorlalți cunoscuți ai lui; s-a numit Duc de St Cloud, și a împărțit ce fel de armată avea, în ce număr și cât de îmbrăcat (XI) Aici nu exista o fantezie arzătoare; uniformitatea extremă a imaginilor, desigur, poate fi explicată de tinerețe; astfel de vise sunt fenomenul cel mai des întâlnit, dar, din păcate, puțin studiat; importanţa visării cu ochii deschişi şi necesitatea studierii lor a fost subliniată recent de Benedikt*) La ce a visat Pavel Petrovici înainte de a prelua tronul, nu știm; putem spune doar că nu avea imaginație creatoare; dacă ar fi fost înzestrat cu o asemenea imaginație, ea s-ar fi manifestat în ceva Paul I nu putea avea o imaginație creatoare, deoarece, așa cum a stabilit Ribot, "imaginația în viața mentală este echivalentă cu voința în sfera motrică" *) Imaginația lui Pavel I avea caracterul unui confuz (imagination par confu- a doua viață Das Seelen Binnenleben des gesunden und kranken Menschen Clinica Wiener,) Essai sur l'imagination creation p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I sion), conform expresiei frumoase a lui Malapert *) "imaginile se îmbină, se amestecă, se anastomizează, se transformă una în alta Mintea este în puterea impresiilor întâmplătoare, atenția este complet pasivă, instabilă, incapabilă de consistență" Mințile ușoare, nerăbdătoare sunt ușor satisfăcute; prima opinie la întâmplare, o comparație ușor potrivită, un joc de cuvinte sunt suficiente pentru ei; ei nu au nici dorința, nici timpul, nici puterea asupra lor de a raționa Prin urmare, sunt aproape, în mod necesar, minți false (faux); nu disting obiectele și ideile cu atenția cuvenită, nu observă contradicții ascunse, nu își compară opiniile; nu au idei călăuzitoare și de control și, prin urmare, nu aduc într-un sistem toate elementele gândirii lor; contradicțiile și dezacordurile propriilor judecăți nu îi împovărează, pentru că nu le sesizează; se poate spune despre ei că ideile lor nu se

ciocnesc între ele, pentru că în esență nu vin în contact unele cu altele Întrucât imaginația lui Pavel I, la fel ca toată activitatea sa mentală, era complet dependentă de sentimente, a funcționat mai ales sub influența celui mai puternic sentiment al lui - frica: nu numai că și-a asumat otravă, ci și-a considerat în mod repetat otrăvit, a văzut în mod constant persecuție , încearcă să ia ceea ce el considera al său, adică tron, am văzut dușmani, conspiratori și spioni pretutindeni Înainte de urcarea pe tron, Pavel Petrovici s-a plâns lui Segur, adică unui străin: "Timp de câteva ore, a vorbit cu mine aproape exclusiv despre insultele imaginare din partea împărătesei și prințului Potemkin, despre aspectele neplăcute ale poziției sale, despre teama cu care l-au tratat și despre tristul soarta care i-a fost pregătită de curte, obișnuit să dorească și să îndure doar stăpânirea femeilor; soarta tristă a tatălui său l-a înspăimântat; se gândea constant la ea; acesta a fost gândul lui dominant (idée fixă) " Sfatul excelent al lui Segur nu a avut niciun folos "Cât despre nenorocirile de care te temi în viitor, atunci crede-mă că, temându-te de ele, aceasta le provoacă; ridică-te deasupra lor și vor dispărea*)" · J) Les elements du Caractère p) Schilder, p , Biblioteca "Runivers" V F chizh Desigur, sfaturile istețului Segur nu i-au putut aduce beneficii lui Pavel Petrovici în , la fel cum în cererile Mariei Fedorovna, "n'ayez pas des fantômes" nu au afectat În , Paul I a avut o conversație cu adjutantul lui Konstantin Pavlovich Komarovsky (i s-a acordat demnitatea de conte de către împăratul austriac în timpul domniei lui Alexandru I) "Atunci suveranul a început să-mi spună cum toată lumea era împotriva lui, adică împărăteasa și moștenitorul, că este înconjurat de spioni; în clipa aceea trecea în depărtare un ucenic frizer; suveranul, arătându-l cu degetul, mi-a spus: "Vedeți pe acest băiat; Nu sunt sigur că nici el nu a primit ordin să aibă grijă de mine" * *) Desigur, în aceste "fantome" cu ceva întindere se pot vedea produsele fanteziei; cel mai adesea, Paul I a completat realitatea cu fantome sau fantome mai mult sau mai puțin ciudate tocmai sub influența fricii; acest sentiment puternic i-a influențat cel mai mult viața mentală, cel mai mult a trezit activitatea imaginației, care respinge complet teoria lui Olzelt-Newin, care susținea că numai sentimentele și emoțiile astenice provoacă activitatea fanteziei Influența acestui sentiment puternic în Pavel I a fost atât de mare încât a avut constant idei greșite despre poziția sa, a discutat incorect realitatea, a fost superstițios, a crezut în presimțiri și vise profetice În , Pavel Petrovici a asigurat-o pe contesa Hotek: "Amintiți-vă cuvintele mele, nu voi ajunge la patruzeci și cinci de ani") Astfel, cea mai grosolană, neîntemeiată superstiție din sufletul lui Pavel I a coexistat perfect cu religiozitatea arzătoare În , Pavel Petrovici, după ce a aflat despre sarcina soției sale, i-a scris arhiepiscopului Platon: "Mâna lui a fost întotdeauna vizibilă Aș păcătui dacă m-aș fi îndoit cu această ocazie Dumnezeu, care mă binecuvântează în astfel de ocazii, nu mă va lăsa nici măcar cu aceasta) Desigur, mulți oameni sincer religioși sunt extrem de superstițioși, dar *) Id , p) Note ale contelui Komarovsky Buletinul istoric, , v s) Ueber Phantasievorstellungen, , S) Schilder, p) Id , p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I $ Pavel Petrovici a fost bine educat și a avut norocul de a fi studentul poate celui mai bun teolog al secolului al XVIII-lea, care, fără îndoială, a reușit să-i explice elevului său contradicția profundă dintre religie și superstiție Pavel Petrovici credea în vise profetice; Știu că mulți oameni cred în vise profetice, dar elevul lui N Panin, Platon și Poroshin ar putea sta deasupra unei astfel de prejudecăți naive în

acest sens Misteriosul și miraculosul au jucat un rol în viața țareviciului și îi plăcea să se oprească acolo Așa s-a întâmplat într-o zi memorabilă pentru Pavel Petrovici în noiembrie) Potrivit lui Rostopchin: "Înainte de cină, când însoțitorii și alte persoane s-au adunat, societatea Gatchina, Marele Duce și Marea Ducesă, i-au povestit lui Pleshcheev, Kushelev, Contele Velegorsky și Chamberlain Bibikov ce li sa întâmplat în acea noapte Moștenitorul a simțit într-un vis că o forță invizibilă și supranaturală îl ridică la cer Din această cauză se trezea adesea, apoi adormea și era trezit din nou de repetarea aceluiași vis; În cele din urmă, a observat că Marea Ducesă nu s-a odihnit, i-a povestit despre vis și a aflat, spre surprinderea lor reciprocă, că a văzut același lucru în vis și a fost trezită de același lucru de mai multe ori"*) Pentru a aprecia corect această poveste improbabilă, trebuie să ținem cont de faptul că Rostopchin l-a întâlnit pe Pavel Petrovici seara la Sofia, la noiembrie ; cât de mic a stat Rostopchin la ceremonie cu adevărul este bine cunoscut "În ajunul și oig martie Paul I am văzut un vis extraordinar, la fel ca în noaptea de; Noiembrie , Pavel Petrovici a visat că au tras un caftan îngust de brocart și cu atâta efort încât s-a trezit cu durere ") Dar din moment ce nu se stabilește cu exactitate cui exact și la ce oră a zilei de martie, Paul I a povestit despre acest vis, însuși faptul este cel puțin îndoielnic În , Pavel Petrovici, într-o scrisoare către N I Saltykov, a spus că a fost atacat de veselie "întotdeauna Id , p) Rostopchin Ultima zi, p ibo б) Shil der, p Biblioteca "Runivers" V F chizh tristețe roșie În sine, această observație este destul de corectă, dar Pavel Petrovici, prin natura minții sale, a atașat un sens misterios acestui fapt Desigur, la persoane ca el, nu predomină doar o combinație de idei în contrast, dar ele asociază și toate stările mentale - distracția provoacă tristețe, furia face loc milei, cruzimea milei, dragostea urii Valabilitatea acestei legi este dovedită de întreaga viață a lui Pavel Petrovici; viața sa mentală era condusă de combinație prin contrast Pavel Petrovici, în decursul multor ani ai vieții sale, a avut destul de mult la dispoziție timpul său liber și a avut-o din abundență, astfel încât să poată face orice se potrivea abilităților și gusturilor sale A primit o educație bună; la curtea lui erau oameni educați - Nikolai, Larofermier, Klinger; desigur, dacă ar fi vrut să se apropie de oameni de știință și scriitori, împărăteasa s-ar duce cu plăcere să-i îndeplinească dorințele Știm cum și-a petrecut timpul Pavel Petrovici, ce a făcut, ce l-a interesat și, prin urmare, putem judeca destul de corect despre dezvoltarea sa mentală, cerințele minții sale Oricât de plictisit ar fi fost Pavel Petrovici, oricât de îngreunat de inacțiunea lui, nu a avut niciodată dorința de a se angaja într-o lectură serioasă, de a căuta consolare în știință Era atât de educat încât știa cât de serios se pregăteau marii monarhi și oameni de stat pentru activitatea statului; l-a idolatrizat pe Frederic al II-lea, a încercat să-l imite și, desigur, știa cât de mult muncea regele-filosof Shumigorsky spune destul de serios că Pavel Petrovici a avut "o străduință constantă pentru adevăr" *), că patria iubitoare cu ardoare, dar prințul moștenitor, sărac, în liniștea biroului său, pregătea, după cum știm deja, o serie de proiecte care trebuiau, după părerea lui, să facă Rusia fericită " *) Pavel Petrovici, desigur, știa că mama lui, în folosul ei, citise multe atât înainte de urcarea ei pe tron, cât și pe tron, și totuși nu putea să se apuce de lectură Nu era înăuntru Împărăteasa Maria Edorovna, pag) Op cit, p Biblioteca Runiverse IMPARATUL PAUL I nevoile matinale, nu au fost influențate de exemplele regelui-filozof și ale Ecaterinei a II-a; chiar și așa-zisa lectură

ușoară a cântărit foarte mult pe Pavel Petrovici Czartoryzhsky spune că Maria Fedorovna a încercat să înceapă lecturile în orele după-amiezii, dar împăratul nu a fost prezent la ele *) Se știe că Pavel Petrovici l-a imitat pe Frederic al II-lea chiar și în fleacuri, prin urmare este firesc ca, în beneficiul Rusiei, pe care, potrivit lui Shumigorsky, a iubit-o cu drag și pentru propria sa bunăstare, a trebuit să se angajeze într-o lectură serioasă, dar pentru Pavel Petrovici o asemenea ocupaţie era imposibilă Desigur, știu că nu toți oamenii deștepți și capabili sunt pasionați de activități științifice; de asemenea, lui Pavel I nu i se poate reproșa mioparea sa în politică, neînțelegerea Rusiei și a stării ei Oamenii foarte inteligenți s-au dovedit adesea a fi cei mai răi politicieni și administratori *) Degeaba o acuză pe Ecaterina a II-a) pentru nepregătirea completă a lui Paul I pentru activitatea politică Pe atunci, în general, moștenitorii tronurilor nu erau implicați în administrarea statului; Elisabeta Petrovna și Ecaterina a II-a nu au luat parte la guvernare înainte de urcarea lor la tron, ceea ce nu le-a împiedicat să înțeleagă rapid arta guvernării Slăbiciunea judecății, lipsa de inteligență, incapacitatea de a combina idei generale, incapacitatea de a analiza fenomene complexe și de a distinge esențialul de detaliile lui Paul I s-au arătat destul de clar în acele opinii absurde pe care le avea despre drepturile și îndatoririle sale După cum a dovedit în timpul scurtei sale domnii, el în mod hotărât nu a înțeles situația politică din Rusia, nu a înțeles pentru ce se străduia, nu a înțeles că toate ordinele și acțiunile sale nu puteau în niciun caz să-i beneficieze nici pe el însuși, nici pe Rusia Dar nerezonabilul extrem al opiniilor și ordinelor sale politice încă nu poate servi !) Memoriile prințului Adam Czartorysky, p) Nu știm ce caracterizează mintea unui om politic, dar Burdach (Phisiologie Bd , I , s) a subliniat trăsăturile sale și faptul că "în politică femeile nu sunt inferioare bărbaților; N Ellîs (Mann und Weib , s) spune la fel; același autor explică lipsa noastră de înțelegere a acestei întrebări de către tinerii psihologiei) De exemplu Velyaminov-Zernov Schiemann, op cit s Biblioteca "Runivers" V F chizh dovadă a slăbiciunii minții sale, deoarece: Ce ne sont pas les opinions générales de l'esprit, qui nous déterminent à agir mais les passions présents du coeur *) Se poate explica nerezonabilitatea extremă a concepțiilor și ordinelor politice ale lui Pavel I prin marea influență, influența puternică a sentimentelor și pasiunilor asupra gândirii Este de la sine înțeles că persoanele ale căror sentimente le ghidează gândirea sunt incapabile de activitate politică și socială, chiar dacă sunt înzestrate cu mari facultăți mentale Imperfecțiunea activității mentale a lui Paul I, incapacitatea sa de a analiza, incapacitatea de a combina sub formă de judecăți, incapacitatea de a dezvolta idei generale și, cel mai important, slăbiciunea extremă a apercepției și, prin urmare, incapacitatea de a combina în mod consecvent ideile și idei pentru atingerea scopurilor prestabilite, sunt dovedite de faptul că, fiind în cele mai bune condiţii pentru o activitate fructuoasă timp de douăzeci de ani, nu a făcut nimic util, nimic care merită aprobare Nici măcar detractorii Ecaterinei a II-a nu îndrăznesc să spună că ea și-a asuprit sau asuprit fiul; ei spun doar că împărăteasa, geloasă pe putere, nu a vrut să împartă puterea cu fiul ei "deposedat" Fără îndoială că înainte de urcarea sa pe tron, Pavel Petrovici ar fi putut face ceva util, dacă ar fi fost măcar oarecum capabil de asta; ar fi asistenți și lideri Folosind funcția sa înaltă și mijloacele foarte mari, putea patrona educația, artele, agricultura, de exemplu creșterea cailor, grădinărit etc Nici un moștenitor al

tronului nu a avut astfel de mijloace precum Pavel Petrovici, care a construit două palate, a întreținut o armată inutilă, a ajutat cu generozitate rudele soției sale, dar nu a făcut nimic util Soția sa a lăsat o amprentă de durată în istoria noastră prin activitățile sale caritabile, contemporanul său, Alexei Orlov, și-a câștigat faima onorabilă pentru meritele sale în creșterea cailor; fiind în condiții mult mai bune decât aceste persoane, Pavel Petrovici nici nu a încercat să facă ceva util Bayle-Oeuvres divers, , Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I Cred că această neproductivitate completă a activității mentale este cea mai bună dovadă a slăbiciunii sale extreme, a slăbiciunii extreme a apercepției Pavel Petrovici se considera jignit, știa că nu este iubit; dacă ar putea combina ideile pentru a atinge un anumit scop, ar trebui să facă ceva pentru a-și demonstra capacitatea de activitate serioasă pentru a câștiga simpatia societății Pavel Petrovici se plângea constant de inactivitate, se plictisește în singurătatea lui; doar o persoană care este categoric incapabilă de orice activitate productivă, aflându-se în astfel de condiții, s-ar putea limita la "lucruri mărunte de ofițer" Este evident că doar incapacitatea completă de a face vreo afacere serioasă a dus la faptul că nici măcar apărătorii lui Paul I nu pot indica un singur lucru util care să fie îndatorat inițiativei sale Un interlocutor excelent educat, strălucit, ocupat timp de douăzeci de ani, Pavel Petrovici nu a făcut literalmente nimic pentru care să-l poată aminti cu recunoștință Nu există o singură floare, nici un singur soi de fructe, care să-i poarte numele; dacă ar cheltui banii pe care i-a cheltuit pe clădiri inutile, pe foloase pentru rudele soției sale, pe îmbunătățirea vitelor sau a găinilor, ne-am aminti de el cu recunoștință Mintea, ca orice putere, se manifestă invariabil într-o formă sau într-o anumită activitate, pentru că "când se aprinde o lumânare, ea nu este pusă sub un buchet, ci asupra preotesei și strălucește asupra tuturor celor care se află în templu" Neproductivitatea completă a activității mentale a lui Pavel Petrovici dovedește încă o dată că o memorie bună și o combinație vie de idei nu sunt suficiente în sine, că nu constituie mintea; au sens doar atunci când apercepția este suficient de dezvoltată, folosind ideile acumulate și combinațiile lor pentru a atinge obiectivele urmărite, oprind gândirea la subiectul principal și omițând detalii inutile pentru scopul urmărit Studiul activității mentale a lui Pavel I dă o confirmare strălucitoare a doctrinei activității întârziatoare și reglatoare !) Evanghelia după Matei : (într-o nouă traducere rusă de K P Pobedonostsev) Întrebări de filosofie, carte , Biblioteca "Runivers" V F chizh lobii anteriori (frontali) ai creierului; această învățătură a luat acum o formă complet completată în scrierile stimatului meu profesor, profesorul Flechsig, despre centrul de asociere frontală sau frontală *) Fruntea extrem de înclinată a lui Paul I, din câte se poate judeca din busturi, mărturisește o astfel de structură a craniului care nu permitea dezvoltarea corectă sau suficientă a acelei părți a creierului care controlează activitatea inhibitoare Craniul lui Paul I a fost de așa natură încât centrul asociativ anterior sau frontal al lui Flechsig nu a putut ajunge la dezvoltarea corespunzătoare și, prin urmare, prin însăși structura craniului, Paul I a trebuit să se distingă de nivelul mediu prin slăbiciune a atenției sau apercepție , centrele lui de arestare nu puteau atinge perfecțiunea cuvenită nu putea fi înzestrat cu atenție, nu putea controla combinații de idei, nu putea uni, reglementa, reduce la unitate toate actele sale mentale; nu avea, din cauza neregularitatii craniului, locul unde ar trebui sa aiba

loc aceste procese Desigur, acest nefericit suveran nu este de vină pentru faptul că, din cauza unei boli englezești, sau a altei, necunoscute nouă, craniul său s-a dezvoltat incorect, fruntea extrem de înclinată a interferat cu dezvoltarea corectă a lobilor anteriori ai creierului, și, prin urmare, centrul de asociere frontală, care este cel mai important pentru viața mentală, nu s-a dezvoltat pe deplin Dar nici Rusia nu a fost de vină pentru asta; a suferit mult din cauza acestei imperfecțiuni în dezvoltarea creierului lui Paul I Știu, desigur, cu câtă atenție trebuie folosite datele anatomiei și antropologiei în psihologie și, prin urmare, înțeleg pe deplin că fruntea extrem de înclinată a lui Paul I, ca atare, nu ne dă încă dreptul la nicio concluzie Dar, tocmai, întreaga viață a acestui suveran dovedește că îi lipseau, sau cel puțin avea foarte slab dezvoltate acele funcții care sunt îndeplinite, după cum spun cei mai competenți anatomiști și psihologi, în lobii anteriori ai creierului Desigur, se poate obiecta asupra acestui fapt că aceleași neajunsuri în activitatea mentală apar la oamenii cu obișnuit !) Flechsig Ueber die Associationscentren des menschlichen Gehirns Drifter Internationaler Congress fur Psychologie S - Gehirn und Seele Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I frunte Nefondarea acestei obiecții este prea evidentă Cine vrea să afle singur legătura sau dependența structurii craniului și a vieții mentale, ar trebui să compare fruntea nobilă a Ecaterinei a II-a și fruntea înclinată a fiului ei, să compare voința neînclinată, atenția uimitor de puternică, sinele neclintit -controlul marii imparatese cu lipsa totala de vointa, atentie extrem de slaba si lipsa totala de autocontrol a nefericitului ei fiu Fruntea Ecaterinei a II-a l-a fascinat pe cunoscător, la fel cum activitatea ei îl uimește pe istoric și psiholog Fruntea fiului ei, precum și activitățile sale, nu pot decât să provoace regrete, un reproș naturii, care a pedepsit atât de crunt Rusia Bineînțeles, din punct de vedere filozofic, martiriul lui E Gruzinov și tortul cumplit al lui Akimov nu sunt altceva decât o consecință a dezvoltării incorecte a craniului: poetul-filosoful avea dreptate "On ne peut plus haïr l' étre qu'on a compris" *) Trebuie să se facă dreptate lui Pavel Petrovici că a înțeles acest neajuns al lui În instrucțiunea sa, predată miresei (Maria Fedorovna), Pavel Petrovici a scris: "În primul rând, va trebui să se înarmeze cu răbdare și blândețe pentru a-mi îndura ardoarea și starea de spirit schimbătoare, precum și nerăbdarea mea") Paul I nu dorea ca Derzhavin să i se prezinte personal; "Așa cum a spus domnul Obolyaninov, este ca și cum suveranul ar fi răspuns: "El este fierbinte, și eu la fel, apoi ne vom certa din nou, dar lasă-mi rapoartele să vină prin tine") Subdezvoltarea centrilor de oprire sau reglare și unificare din partea anterioară a creierului este confirmată de viteza și dezordinea combinațiilor de idei la Paul I; atunci când activitatea centrului este slăbită, ca urmare a procesului patologic, combinația de idei este accelerată, dar combinația devine incoerentă, ideile sunt combinate în așa fel încât ceea ce se întâmplă în viața de zi cu zi să fie) Guyau Vers d'un philosophe) "Antichitatea Rusă", , v ; p) Lucrări de Derzhavin T VI; pagina , * Biblioteca "Runivers" V F h și w se numeste prostie Așa au fost numite judecățile lui Paul I atât de Chichagov, cât și de Eugenia de Württemberg Desigur, cu o slăbiciune sau chiar cu o absență completă a activității inhibitoare, combinațiile individuale de idei pot fi ireproșabile și chiar pline de spirit Prin urmare, se poate crede pe deplin persoanele care au admirat mintea lui Paul I, de exemplu, D Kh Liven: a auzit mai multe judecăți adevărate și pline de duh ale acestui suveran; de asemenea, se poate avea destulă încredere

în Eugene de Württemberg: a auzit multe combinații false și chiar absurde ale ideilor unchiului său Tocmai astfel de fenomene, desigur, le observăm într-o formă încă mai accentuată la bolnavii mintal, la care procesul patologic a afectat lobii anteriori ai creierului; combinațiile geniale de reprezentări sunt înlocuite cu prostii care nici măcar nu pot fi amintite; nu-şi putea aminti prostiile exprimate în timpul discuţiei despre planul de război cu Anglia, amiralul Chichagov x) Slăbiciunea atenției, dezvoltarea insuficientă a apercepției, acesta este motivul pentru care Pavel I, înzestrat cu bună susceptibilitate, memorie excelentă, o asociere vie de idei, bine educat, deținător de informații suficiente, de-a lungul întregii sale vieți nu a exprimat o singură idee utilă, nu a facut nici o fapta folositoare Excepție este legea succesiunii la tron; dar până la urmă, această lege nu reprezintă nimic nou: aceeași ordine în moștenire a funcționat la noi înaintea lui Petru cel Mare; aceeași ordine, deși numai prin forța obiceiului, a existat în multe țări Cu toate acestea, există dovezi că însuși Pavel I a vrut să se abată de la legea proclamată de el în timpul încoronării în favoarea nepotului său Eugeniu de Württemberg) Datorită predominării unei combinații de idei și, în general, a stărilor de spirit în contrast, o asemenea idee ar putea apărea în sufletul acestui nefericit suveran: s-a gândit mult timp la legea succesiunii la tron și, prin urmare, contrastul acestei legi ar fi trebuit să apară în capul lui; și-a iubit foarte mult soția și fiii mai mari și, prin urmare) Am demonstrat acest lucru experimental: V Chizh Măsurarea timpului proceselor mentale elementare Buletinul de Psihiatrie Timpul asocierii la persoanele sănătoase și bolnave mintal Buletinul Neurologic) Bernhardi Gesehichte Russlands Zweiter Theil SS , Schiemann op cit S Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I ar fi trebuit să-i urăsc cu pasiune Cât de grave au fost aceste gânduri, dacă ar fi avut reținerea, priceperea și curajul să ducă la îndeplinire aceste gânduri - istoria a dat deja răspunsul Este evident că un suveran care dorea să efectueze o asemenea lovitură de stat majoră ar fi trebuit să aibă putere asupra gândurilor și acțiunilor sale, adică centre de detenție bine dezvoltate, iar Paul I, fără să aștepte sosirea lui Arakcheev și Lindener, nu s-a putut abține suficient pentru a nu scoate o frază extrem de lipsită de ambiguitate: Sous peu je me verrai forcé de faire tomber des têtes qui jadis m'étaient chères Nu este nevoie de multă inteligență pentru a înțelege că oamenii care sunt amenințați cu moartea vor lua măsuri extreme pentru a-și salva capul În acest caz, catastrofa lui Paul I a dovedit încă o dată validitatea gândirii exprimate de Seneca: Si vis omnia tibí subjicere, te subjece rationi J) NOI Pentru a înțelege personalitatea lui Paul I, este necesar să-i studiem sentimentele cu o atenție deosebită, deoarece aceste elemente ale vieții sale mentale au ieșit mereu și pretutindeni în prim-plan, i-au determinat complet comportamentul și chiar activitatea mentală Este imposibil să înțelegi această personalitate particulară fără a-i studia sentimentele, fără a le elucida particularitățile, fără a le determina semnificația în viața sa mentală Întrucât istoricii l-au studiat și l-au definit pe Paul I prin aceleași metode, din același punct de vedere, ca și alte figuri istorice, personalitatea și activitățile acestui suveran le rămân cu totul de neînțeles, în ciuda vastului material pe care l-au avut la dispoziție Întreaga nenorocire a lui Paul I a constat în faptul că avea sentimente puternic dezvoltate, că era impresionabil; impresiile sale erau combinate cu sentimente puternice și, prin urmare, aproape toată viața a fost agitat, nu a putut nici să raționeze, nici să acționeze

calm și încet Tot comportamentul său, și chiar toate gândurile și seria de gânduri cunoscute nouă, mărturisesc că aproape întotdeauna a experimentat un sentiment atât de puternic încât era în întregime, sau aproape în totalitate, în puterea lui) Epistola XXXVII ' Biblioteca "Runivers" V F chizh S-ar părea că sentimentele puternice sunt podoaba unei persoane, o deosebesc de mulțime; desigur, dacă toate sentimentele la o anumită persoană sunt mai puternice decât cele ale muritorilor obișnuiți, atunci această persoană va ieși în evidență din mulțime, va sta deasupra ei Dar adevărul este că este dificil chiar și să-ți imaginezi o astfel de persoană, atât de rară este o astfel de excepție, dacă există cu adevărat Tot ceea ce știm despre psihologie, psihiatrie și istorie indică faptul că la persoanele cu sentimente foarte dezvoltate, doar anumite sentimente, sau anumite serii sau grupuri de sentimente, sunt cu adevărat intense Cei drepți au sentimente morale extrem de intense, artiștii au sentimente estetice, dar istoria nu cunoaște un singur exemplu de forță egală a sentimentelor morale și estetice; unii artiști, de ex Verlaine, se distingeau printr-o slăbiciune extremă a sentimentelor morale Chiar și astfel de sentimente înrudite precum estetice și intelectuale nu sunt la fel de intense la aceeași persoană; Goethe și Leonardo de Vinci constituie o excepție care confirmă valabilitatea regulii Din păcate, persoanele cu sentimente superioare puternic dezvoltate se nasc foarte rar; acești aleși se remarcă atât de mult din mulțime încât devin celebri ca oameni drepți, oameni de știință sau artiști Chiar și cei care au aceste sentimente mai înalte ceva mai puternice decât cele ale vecinilor lor sunt respectați pentru "sufletul" lor "înalt", "blând" și sensibil; se obișnuiește să se spună despre astfel de persoane că au sentimente puternice, că sunt înzestrate cu sensibilitate Dar adevărul este că aproape toate aceste persoane au sentimente foarte slabe inferioare și egoiste și, prin urmare, este complet greșit să credem că au sentimente puternice în general și sentimente egoiste*) Într-un cuvânt, până acum nu a existat încă o persoană în care toate sentimentele să fie puternice sau intense și nici nu ne putem imagina cum ar acționa, cum
*) Am vorbit despre asta mai detaliat în lucrarea: Psihologia] drepților noștri (Întrebări de filosofie) Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I a trăit un om atât de extraordinar Permiteți-mi să vă reamintesc cât de slabe au fost unele sentimente la Petru cel Mare, Kant și Napoleon Mult mai des oamenii se confruntă cu sentimente inferioare foarte dezvoltate; lacomi, petrecărați, afemeiați, vânători pasionați și sportivi în general, oameni veseli și bon vivant (este imposibil să traduc exact acest cuvânt în rusă), din păcate, nu constituie o excepție Sentimentele inferioare sunt deosebit de intense în tinerețe; apoi forțele fizice, și odată cu ele sentimentele inferioare, slăbesc și adesea mâncăciosul și afemeiatul se transformă într-un cetățean lent, inofensiv În general, persoanele cu sentimente inferioare puternice nu reprezintă un mare pericol pentru societate, deoarece cu ajutorul amenințării legilor penale este foarte adesea posibil să le frânăm în limitele a ceea ce este permis Comparativ rar, împreună cu sentimente inferioare puternice, natura dă și sentimente puternice mai înalte, de exemplu, unii artiști erau niște bon vivants voluptosi, unii oameni de știință erau mari gurmanzi și chiar lacomi, dar nu-mi amintesc un singur om de știință adevărat - bon vivant, lacom și afemeiat Natura, ca să spunem așa, este zgârcită și economică și, în general, mai generoasă cu sentimentele inferioare decât cu cele mai înalte Cele mai perfecte, cele mai înalte sentimente sunt aproape întotdeauna date unei persoane împreună cu alte sentimente slabe Doar o

aparentă respingere a ceea ce s-a spus poate fi faptul că unele persoane cu sentimente religioase puternice sunt înzestrate cu sentimente puternice inferioare și egoiste, de exemplu voluptate, răutate, răzbunare, lașitate Ideea este că sentimentele religioase sunt foarte complexe; sentimentele religioase inferioare, grosolane, sunt combinate cu frica și este destul de de înțeles că persoanele cu sentimente religioase inferioare puternice sunt înzestrate cu alte sentimente inferioare Dar persoanele în care sentimentul religios este combinat cu iubirea și închinarea perfecțiunii nu pot fi lași, lacomi, lacomi etc Nu există nicio îndoială că persoanele cu sentimente egoiste puternice sunt cei mai dăunători și cel puțin cei mai incomozi membri ai societății Lașitate, mânie, răutate, răzbunare, dispreț, un sentiment de putere sau autoritate, vanitate, egoism și sine Biblioteca "Runivers" V F chizh adorația constituie un grup omogen de sentimente înrudite și, prin urmare, se întâlnesc adesea oameni cu sentimente egoiste puternic dezvoltate Dacă o persoană cu sentimente egoiste puternice este înzestrată cu o minte mare, este un mare pericol pentru societate, dar, din fericire pentru omenire, astfel de oameni se nasc rar; Este destul de de înțeles că o persoană cu sentimente egoiste foarte puternice nu poate, din fericire pentru omenire, să-și folosească toate puterile mentale, deoarece sentimentele puternice creează afecte și pasiuni care împiedică în mod direct munca mentală fructuoasă Sentimentele egoiste sunt cele care condiționează afectele și pasiunile; sentimentele animalelor, prin însăși natura lor, rareori creează afecte și pasiuni; voluptatea poate provoca efecte violente, dar pe termen foarte scurt ; numai dragostea reală, spiritualizată, renaște în pasiune, creează afecte profunde și pe termen lung De asemenea, sentimentele superioare nu se transformă în afecte și pasiuni; doar foarte puțini aleși sunt capabili să aibă pasiuni pur spirituale, să se lase cu totul purtați de artă sau știință Sentimentele intelectuale nu pot crea afect; numai în cazuri excepţionale sentimentul moral sau religios se transformă în afecte Dar cele mai furtunoase, cele mai puternice afecte apar la persoanele cu puternice sentimente egoiste; lașitatea și mânia sunt pământul celor mai puternice emoții; un sentiment de proprietate, egoism, răzbunare - acesta este pământul pentru cele mai puternice și mai josnice pasiuni; un om lacom poate trăi prin pasiunea lui pentru acumularea de avere, la fel cum o persoană răzbunătoare se poate preda complet pasiunii sale pentru a se răzbuna pe inamic Sentimentele egoiste puternice, prin însăși natura lor, sunt fatale în viața purtătorului lor; întrucât marea majoritate se află în mod constant în diverse relații cu societatea, există întotdeauna condiții pentru excitarea acestor sentimente De fapt, o persoană cu un sentiment puternic de furie, cu o auto-adorare foarte dezvoltată, va avea în mod constant motive să fie supărată, va avea constant pe cineva de care să se răzbune și pe cineva de care să se teamă Ce este mai dificil Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I și cu cât este mai numeroasă relația unei astfel de persoane cu societatea, cu atât mai multă muncă, cu atât mai mulți stimuli pentru sentimentele sale , Este destul de de înțeles că, datorită omogenității acestor sentimente, un sentiment puternic este atât un sprijin, cât și un punct de plecare pentru altul, de ce o astfel de persoană, în timp ce acționează în societate, este mereu în agitație, întotdeauna se umple un fel de sentiment puternic sufletul lui Dragostea de sine duce la furie; fiecare insultă provoacă răzbunare; chipurile pe care o persoană se răzbună îi trezesc frică etc Viața unei astfel de persoane este grea pentru sine, iar oamenii mai mult sau mai puțin prudenti, cu

puternice sentimente egoiste, încearcă să trăiască în singurătate; cei dintre ei care nu posedă prudența necesară intră inevitabil în conflicte mai mult sau mai puțin severe cu semenii lor Cel mai puternic, cel mai important, cel mai frecvent sentiment la Paul I a fost furia Era supărat, și foarte puternic, cu fiecare ocazie, chiar și cu cea mai neînsemnată, de ce, desigur, era mereu sau aproape întotdeauna într-o dispoziție proastă, și nimeni nu-i putea mulțumi Mânia, ca cel mai înalt sentiment egoist, este departe de a fi întotdeauna, în intensitatea sa, proporțională cu motivul care a provocat-o; o încălcare gravă a intereselor unei persoane înzestrate cu un sentiment intens de furie poate provoca o ușoară furie, iar invers, cea mai nesemnificativă cauză poate provoca cea mai violentă izbucnire Acest lucru se explică prin faptul că gradul de furie depinde în mare măsură de starea organismului, de starea generală de spirit Cu toate acestea, furia este o manifestare a slăbiciunii, a impotenței organismului; oamenii perfect sănătoși, bine făcuți sunt extrem de rar înzestrați cu sentimente intense de furie: acest lucru este cunoscut Epuizarea corpului, bolile provoacă adesea chiar și izbucniri de furie fără cauza De asemenea, se știe că aproape toți ne enervăm, și mai des și mai puternic după o cină grea, după o noapte petrecută prost (ridicarea din piciorul stâng) Nu cunoaștem toate motivele intensificării furiei, dar este incontestabil că puterea furiei depinde de cauza care a provocat-o și de starea corpului nostru; chiar și oamenii foarte supărați au momente strălucitoare când sunt dispuși către bunătate și iubire Biblioteca "Runivers" V F chizh Prin urmare, este destul de de înțeles că izbucnirile de mânie ale lui Pavel I nu corespundeau motivelor care le-au provocat; nu s-a supărat sau s-a supărat puțin când se așteptau cele mai violente izbucniri și, dimpotrivă, furia lui a atins un grad extrem la cea mai neînsemnată ocazie După ce a vizitat Kazanul în , Paul I a arătat acolo o îngăduință uimitoare I-a remarcat generalului Lassius că nu era îmbrăcat conform uniformei sale; Lassius a răspuns că nu cunoaște noile reguli despre îmbrăcăminte; suveranul l-a sfătuit să-i întrebe pe Petersburg; La răspunsul lui Lassia că nu-i cunoștea, suveranul a spus: "Este evident că nu vă plac pe Petersburg; așa că îți voi spune: când ești în ghete, semn că ești pregătit pentru o funcție, și atunci trebuie să ai un baston; iar când ești în pantofi - semn că vrei să faci curte doamnelor, atunci nu este nevoie de baston Comment, votre majesté, voulez-vous qu'à mon âge je sache ces misères? (Cum vrei, Maiestate, ca la varsta mea sa stiu toate aceste mici lucruri) Suveranul a râs la acest răspuns irlandez Suveranul i-a spus generalului Lanzheron: "Trebuie să acceptați inspecția de la nebunul Igelstrom" Lanzheron a refuzat, invocând slaba sa cunoaștere a limbii ruse și prietenia lui Igelstrom cu el Suveranul "cu mare mânie" a plecat de la el și l-a instruit pe Nelidov să vorbească cu Lanzheron, care a refuzat totuși să accepte favoarea suveranului Pavel "a alergat la el cu furie, a bătut cu piciorul, a pufăit și a intrat în dormitor cu pași mari repezi " O jumătate de oră mai târziu, suveranul a părăsit dormitorul, s-a apropiat de conte și, lovindu-l pe umăr, a spus: "Langeron, vous êtes un bon enfant, toujours je me souviendrai de votre généreux procédé " Părăsind Kazanul, suveranul s-a întors către Lassius: "Ei bine, Lassius, spune adevărul, te bucuri că plec? Foarte mult - Cum? Pana acum crezi ca suntem foarte buni, dar suntem foarte imperfecti; așa că vreau să pleci, având o părere atât de măgulitoare despre noi și, dacă ai fi stat mai departe, atunci ai fi văzut mai multe din neajunsurile noastre "Adevărat, adevărul tău", a spus

suveranul Engelhardt relatează că atunci când Paul I a făcut o trecere în revistă a trupelor din Kazan: "Toată lumea a umblat cu teamă; Eram mai îngrozită Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL decât să meargă să asalteze Praga Suveranul a fost foarte amabil cu Engelhardt x) Așadar, Paul I, a cărui mânie toți tremurau atât de tare încât curajosul Engelhardt la parada în prezența cea mai înaltă a fost mai îngrozit decât să meargă la asaltul asupra Pragai, a fost foarte condescendent față de refuzul lui Lassia de a îndeplini regulile de îmbrăcăminte, care erau atât de importante în ochii lui Pavel, împăcat cu bunăvoință cu refuzul lui Langeron de a-și îndeplini ordinul, a ascultat cu bunăvoință declarația sinceră a lui Lassia că s-a bucurat de plecarea suveranului Blândețea lui Paul I la Kazan poate fi explicată atât prin efectul benefic asupra trupului și sufletului călătoriei, cât și prin faptul că la vremea aceea era îndrăgostit de Lopukhina și, în cele din urmă, prin curajul nobil al lui Lassia și Langeron; nu există nicio îndoială că forța morală, cel puțin uneori, îi influențează pe cei mai iritabili oameni Cred că călătoria a contat cel mai mult; Paul I a fost, de asemenea, calm față de guvernatorul Smolensk Filosofov în Nu există nicio îndoială că călătoria poate avea un efect benefic asupra unei persoane supărate, deși, desigur, în timpul unei călătorii obositoare, furia se poate intensifica, ceea ce, de exemplu, explică izbucnirile lui Paul și în timpul plimbărilor Schilder spune că în : "În timpul călătoriei, Pavel a fost mulțumit și vesel" Nu departe de Smolensk (lângă Pneva), suveranul a văzut meșteșuguri proaspete pe pod; a interzis corectarea drumurilor pentru călătoria sa La repararea podului, a văzut o încălcare a ordinului său, iar furia lui a fost atât de mare încât a vrut să fie scris imediat un decret prin care să-l împuște pe proprietarul terenului, pe al cărui teren a fost reparat podul Numai vicleanul Bezborodko a reușit să-l abate pe Paul I de la îndeplinirea intențiilor sale) Epuizarea drumului poate explica următoarea izbucnire a lui Paul I: Nelidinsky, care se afla în aceeași trăsură cu suveranul în , a spus: "Iată primii reprezentanți ai pădurilor Urali" - Paul I a fost atât de supărat încât i-a ordonat lui Nelidinsky a coborî din trăsură În acel moment, Pavel l-a tratat pe acest demnitar cu milă) Note de L N Engelhardt; p , , , ibb -) Memoriile lui Lubianovski "Rusă Arh ", , p Biblioteca "Runivers" c f chizh Pentru a aprecia îngăduința arătată de Paul I la Kazan, ar trebui să ne amintim acele izbucniri teribile de furie care i-a apărut în cele mai nesemnificative ocazii Odată suveranul a făcut o revizuire a Regimentului de Gărzi de Cai La intrarea în arenă comanda obișnuită era: "direcție spre dreapta"; de data aceasta suveranul a comandat "directoarea la stânga" Prima și a doua escadrilă au auzit comanda și au executat ordinul, dar ofițerul comandant al celei de-a treia escadrile, care se afla în piață în momentul în care suveranul a poruncit: "direcție la stânga", a ordonat să ia direcția spre dreapta Paul I a fost atât de supărat încât a strigat: "Neascultare! ia-l de pe cal, taie-l, dă-i o sută de bețe Nefericitul ofițer (Milyukov) a fost imediat tras de pe cal și, smulgându-și epoleții, a fost luat Konstantin Pavlovici, profitând de momentul potrivit, a îngenuncheat în fața tatălui său și a spus: "Domnule și părinte! Lasă-mă să fac o cerere " Pavel, luând o postură maiestuoasă, a răspuns: "Ce, domnule, vrei"? Marele Duce a cerut iertarea lui Milyukov I-am răspuns Paul "Nu poți, domnule! a fost bătut cu bastoane "Îmi pare rău, domnule, nu am îndeplinit acest ordin al dumneavoastră " - "Vă mulțumesc, Înălțimea Voastră Milyukov este acceptat în serviciu și promovat de două grade Este greu chiar de explicat ce a provocat în acest caz o mânie atât de

puternică a lui Pavel; în nici un fel nu se putea presupune că cornetul ar îndrăzni să nu asculte de suveran; în cel mai rău caz, actul lui Milyukov ar putea fi explicat prin neglijență; era uşor de văzut că nu putea auzi comenzi Și mai puțin de înțeles este izbucnirea de furie, care a atins gradul de pasiune, care a avut loc în Toamna lui a fost umedă și ploioasă În ciuda acestui fapt, împăratul a continuat să rămână în Gatchina, deoarece spera să se mute direct la Castelul Mihailovski ·* Împăratul a stat în mijlocul curții și a poruncit tura Când paznicul a fost îmbrăcat de vreo cavalerie *) Schilder (op cit , p ,) a folosit notele inedite ale lui A P Evreinov Șișkov povestește și despre acest act teribil al lui Pavel J (Note, p), dar potrivit lui, lui Milyukov i s-au atribuit de bețe Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I regiment, apoi gradele inferioare au intrat pe jos în curte, iar ofițerul de gardă călare călare; a trebuit să conducă până la împărat cu un pas liniștit, să raporteze apoi, cu același pas, s-a îndepărtat de suveran, a descălecat și a stat în flancul drept al primului rând al plutonului său Gardianul a intrat din Regimentul de Husari Life; sub el, Tutolmin, Dmitri Fedorovich, era ofițer Tutolmin avea un cal zelos; n-a putut s-o rețină și, apropiindu-se de împărat, l-a stropit cu noroi din cap până în picioare Instantaneu a intrat suveranul extrem de iritat și a început să țipe Tutolmin sa întors imediat înapoi; călare până la gardian, a sărit de pe cal și a rămas în locul lui Împăratul s-a repezit spre el cu un baston ridicat; văzând asta, Tutolmin a alergat printre rânduri; împărat în spatele lui; goana a continuat ceva timp; În cele din urmă, Tutolmin a dispărut complet Împăratul nu a încheiat divorțul și s-a întors la palat Era groaznic să mă uit la el A doua zi, destituind paznicul, suveranul, de îndată ce l-a văzut pe Tutolmin, s-a apropiat de el, i-a pus mâna pe umăr și i-a spus cu afecțiune în fața tuturor: "Mulțumesc; ieri m-ai salvat și pe tine și pe mine de necazuri Este evident că Pavel I însuși a înțeles nedreptatea sau nerezonabilul mâniei sale față de Milyukov și Tutolmin; nevinovăția deplină a acestor ofițeri era evidentă pentru însuși suveran, când a trecut explozia de furie nejustificată Desigur, nu știm despre toate astfel de focare, dar ceea ce știm este de-a dreptul îngrozitor; nu este nevoie să descriem toate aceste incidente extrem de triste Fără îndoială, însă, că izbucnirile cel mai puțin fundamentate au avut loc dimineața, la paradele de ceasuri Nobilul Shishkov, înzestrat cu un sentiment atât de intens - patriotism, încât nu s-a putut reține întotdeauna, explică foarte condescendent furia lui Paul I s-a trezit devreme și la șase dimineața s-a așezat să asculte rapoarte în care erau plasate rapoarte detaliate despre boli, x) Schilder (op cit , p ,) Din povestirile despre antichitate P P Lopukhin, înregistrat de prințul A B Lobanov-Rostovsky Biblioteca "Runivers" c F chizh I * 'moarte, crime, răutate și tot felul de nenorociri sau crime, într-un loc sau altul într-un regat atât de vast care s-a întâmplat; zilnic sau cel puțin frecvent, imediat după ce se trezea din somn, ascultarea acestor împrejurări îi revolta, fără îndoială, spiritul și îi înclina sentimentele la moros și mânie Cât de mult era Pavel dimineața "dispus la mânie" poate fi judecat după următoarea poveste a lui Șișkov, față de care suveranul ia tratat cu oarecare respect: Paul I era o persoană impresionabilă și, prin urmare, nu a putut să nu observe noblețea sufletului lui acest patriot "De îndată ce am intrat în biroul lui, a sărit de pe scaun, a alergat spre mine, mi-a smuls hârtiile din mâini și a strigat cu mare furie: "De ce umbli atât de leneș și de nepăsător? vino aici" Mi-am accelerat pasul Ne-am așezat amândoi și am început să citesc Șișkov a raportat o cerere de demitere a unui ofițer care a servit un an în grad

și nu a putut spune suveranului câte luni a fost ofițerul în acest grad de peste un an "Nu știi nimic", a intervenit el cu furie și a strigat la mine mult timp În cele din urmă, după ce am citit și alte rapoarte, îi dau scrisoarea primită de la Revel, înscrisă pe numele lui și sigilată A sărit din nou, mi l-a smuls cu inima mare și, fără să o citească încă, a spus: "Ar fi trebuit să mi se dea ieri Te înșeli în toate; bun pentru nicăieri! Du-te"*) Știm că oamenii slabi și nervoși se simt în general mai rău dimineața decât seara; este firesc că dimineața sunt mai "dispuși la mânie", ceea ce explică izbucnirile de furie complet fără cauza ale lui Paul I la reportajele matinale și la paradele de ceasuri În general, astfel de izbucniri complet nerezonabile, după toate probabilitățile, s-au datorat stării corpului, iar seara Pavel era mai îngăduitor și într-o dispoziție mai bună Pavel I a luat tronul în cele mai favorabile împrejurări pentru el; în întreg statul nu a existat o singură persoană, nici un singur grup de persoane care să nu fi vrut să se supună cu totul sincer noului suveran; toți voiau să-și câștige favoarea, toată lumea se temea de el și deci cu toată puterea a o sută *) Op cit , p , Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I a încercat să-i facă pe plac Pavel I nu a avut nici un motiv rezonabil să fie supărat pe cineva, pentru că unii de frică, alții nu numai de frică, ci și din conștiință, și-au îndeplinit poruncile cu râvnă Desigur, au existat oameni care și-au îndeplinit prost îndatoririle față de patrie, din lăcomie sau lene, nu au respectat interesele statului, dar tocmai aceste abateri nu au stârnit mânia suveranului, care nu știa administrația deloc și s-a interesat puțin de ea Paul I, neavând motive reale de mânie, s-a supărat fie fără niciun motiv (de exemplu, la Milyukov și Shishkov), fie cel mai * motiv nesemnificativ (la Tutolmin), fie în cele din urmă, la motive create de suspiciunea lui Nenorocirea lui Paul I a constat tocmai în faptul că avea sentimente egoiste intense, ceea ce este în general rar; oamenii furioși sunt rareori temători; rareori se combină auto-adorarea cu lașitatea, mânia și răzbunarea Este clar că o persoană înzestrată cu suspiciune puternică și lașitate va fi adesea supărată și răzbunată, deși în realitate nu va exista niciun motiv rezonabil pentru furie Şişkov explică destul de corect motivul unora dintre izbucnirile de furie ale lui Paul I şi fără gânduri asemenea măsuri pe care le-ar putea atrage mai degrabă decât să le îndepărteze Această suspiciune nefericită îi prezenta pericole peste tot Este de înțeles, așadar, cât de des era Pavel supărat pe oameni doar pentru că îi bănuia de infidelitate, ireverenta etc ; convins de propria greșeală, și-a umilit demnitatea, a trebuit să se justifice sau să-și ceară scuze Chichagov nu a vrut să intre în serviciu, considerându-se ocolit în serviciu: a primit un ordin, care, în opinia sa, nu i-a răsplătit meritele, și s-a retras, motiv pentru care a fost ocolit de colegi Când Paul I s-a hotărât să lupte cu Anglia, el a dorit să intre și Chichagov *) Op cit , p Biblioteca "Runivers" V F> chizh la serviciu și i-a oferit o numire onorifică prin Kushelev Cichagov i-a declarat aspru lui Kushelev despre ofensa pe care a suferit-o *) Cichagov, nebănuind nimic, a intrat în biroul lui Pavel Petrovici Împăratul stătea înconjurat de adjutanții săi și din ochii lui se vedea că era foarte supărat "Nu vrei să mă slujești? Vrei să slujești unui prinț străin, strigă împăratul Chichagov a vrut să deschidă gura pentru a-l asigura pe suveran de imposibilitatea acestui lucru, a vrut să demonstreze că constituția engleză nu permite angajarea străinilor, dar împăratul a bătut din picioare și a strigat și mai tare "Știu că ești iacobin ; dar îți voi distruge toate ideile Demite-l și pune-l sub arest!" spuse el,

întorcându-se către Kuselev și către adjutanți "Ia-i sabia! Eliminați comenzile de la el! Amiralul a ascultat strigătele împăratului cu deplină răcoare și a fost primul care și-a dat jos regaliile, predându-le adjutantului "Trimite-l în sat, cu interdicție de a purta uniforma militară; sau nu, ia-l de pe el acum", a continuat să fie supărat împăratul Aghiotantul s-a repezit spre amiral ca la un animal și l-a dezbrăcat cu o viteză neobișnuită Chichagov nu și-a pierdut prezența sufletească și, dându-și seama că împăratul poate ajunge în sfârșit la ultima etapă a pedepsei și-l trimite în Siberia, și-a amintit că are nevoie de bani și cu voce tare, cu demnitate, s-a îndreptat către unul dintre aghiotant aripa taberei cu o cerere de a scoate portofelul care a rămas în uniformă "Luați-l", a strigat împăratul Înainte ca Kușelev și amiralul să aibă timp să ajungă în apartament, aripa adjutant i-a înmânat suveranului un scris de mână notă la primul, care conținea ordinul de a pune Chichagov în Cetatea Petru și Pavel După ce l-au așezat pe amiralul aproape gol în trăsură, în primul rând l-au dus la contele Palen La început, Chichagov a fost băgat într-o celulă bună, dar apoi, în îndeplinirea celei mai înalte comenzi, au fost transferați într-o celulă secretă și rea La cererea lui Palen, Chichagov a fost iertat cu condiția să accepte numirea Când s-a prezentat suveranului, Paul I, strângând mâna lui Chichagov de inimă, a spus: "Să uităm tot ce s-a întâmplat; sa nu ne mai gandim la asta Memoriile amiralului Tchitchagoff, p io, n Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I mamă Și totuși, nu înțeleg cum ai putea face asta, mai ales cu asta ", iar suveranul a arătat spre crucea Sf Gheorghe atârnată de pieptul amiralului Chichagov a fost chiar surprins de cuvintele împăratului, care nu numai că nu a apreciat, dar chiar a urât acest ordin Apoi suveranul a continuat: "Știi cum este fapta ta? Este sigur că m-aș îmbăta și m-aș apuca să dansez în această stare Amiralului i-a fost greu să răspundă la aceste cuvinte și a considerat că era mai prudent să tacă "Dacă ești iacobin", a continuat împăratul, "atunci imaginează-ți că am o șapcă roșie, că sunt comandantul șef al tuturor iacobinilor și ascultă-mă " - "Știu", a răspuns amiralul cu demnitate "că porți o coroană care nu poate fi comparată cu o pălărie roșie și care, conform principiilor mele, ar trebui respectată " -" În acest caz, împăratul a spus: "Acum vă voi da o misiune și voi uita tot ce este sa întâmplat și rămân prieteni" În acest caz avem un afect tipic, în creștere rapidă; dar nu era nimic patologic în acest afect Pavel I avea dreptul să fie supărat, și foarte puternic pe Chichagov, dacă credea că Chichagov intenționează să se transfere la serviciul din Anglia Desigur, numai cu timiditate și suspiciune extremă puteau fi crezute asemenea prostii; dacă Paul I ar fi raționat calm, el, desigur, ar fi înțeles că Anglia nu are nevoie de Chichagov · Când furia a izbucnit în pasiune violentă, Paul I a crezut lui Palen că Chichagov nu intenționează să meargă să slujească în flota engleză; Consimțământul lui Chichagov de a accepta numirea l-a liniștit complet pe suveran Evident, există o diferență uriașă în comportamentul lui Paul I în raport cu Lanzheron și Chichagov Comparând efectele furiei lui Paul I care a izbucnit asupra lui Miliukov, Tutolmin și Cichagov, vedem că în aceste trei cazuri Paul I nu și-a pierdut cunoștința și a acționat cu o anumită consecvență Cel mai puțin de toate a fost Tutolmin de vină, furia a apărut brusc - suveranul a fost stropit cu noroi, reacția s-a manifestat rapid - urmărirea infractorului cu un băț ridicat; de asemenea, afectează rapid și s-a încheiat Desigur, Paul I ar fi putut să ordone să fie prins și bătut "Antichitatea Rusă" , vol , p $-$b Întrebări de filosofie, carte Biblioteca "Runivers" V F chizh kami; dar pasiunile au propriile lor

legi: dezvoltare rapidă, mișcare violentă și încetare rapidă din cauza epuizării generale S-a arătat o mare cruzime față de Miliukov, dar toată afacerea sa încheiat curând; pedeapsa lui era proporțională cu vinovăția sa imaginată; acest afect a fost mai puternic și mai durabil, deoarece motivul care l-a provocat a fost moral, și nu o insultă fizică - neascultarea Împăratul a uitat curând de Milyukov și nu numai că l-a iertat, dar, liniștit după patimă, și-a înțeles nevinovăția și, prin urmare, i-a acordat două grade Mai prelungit - o acumulare treptată, rezistență și un început lent de calm - a fost afectul cauzat de Chichagov; mai întâi reproșuri și amenințări, apoi o pedeapsă relativ blândă - exil în sat, apoi o pedeapsă mai crudă și mai grosolană - scoaterea uniformei; când Chichagov a fost luat, pasiunea a continuat: s-a scris un ordin de a-l întemnița într-o cetate Iertarea a urmat abia după câteva săptămâni Dar acest afect prelungit nu a atins înălțimea atinsă de emoțiile care au izbucnit peste Tutolmin și Miliukov; Cicagov nu a fost amenințat cu un băț, nici o pedeapsă nu a fost impusă cu bețe, deși dacă colonelul Gruzinov a fost bătut până la moarte, se putea ordona să i se dea lui Chichagov - de bețe În raport cu Shișkov, mânia nu a atins gradul de pasiune, ceea ce poate fi explicat prin faptul că mânia a fost trezită de mai multe împrejurări care au urmat la intervale considerabile și, ca să spunem așa, a fost întinsă, și nu concentrată; un oarecare respect al lui Paul I pentru Shishkov ar fi putut avea o influență Exemplele citate despre mânia și pasiunile majore ale lui Pavel conturează suficient această latură a caracterului său Dacă aceste izbucniri erau rare, atunci s-ar putea suporta, dar nenorocirea atât a lui Pavel, cât și a supușilor săi a constat în faptul că sentimentul de furie nu era doar foarte intens, ci era combinat cu timiditate, auto-adorarea și disprețul față de oameni Prin urmare, izbucnirile de furie au fost foarte frecvente, au constituit principala manifestare a puterii și, cel mai important, au fost fără cauză și, prin urmare, inamovibile Nimeni nu a fost vreodată imun de mânia lui Pavel, pentru că slujirea cea mai sârguincioasă nu a garantat nici măcar demnitarii principali de mânia statului Biblioteca Runiverse IMPARATUL PAUL I donând Numai la Bezborodko Pavel nu și-a permis să fie supărat și nu suntem conștienți de o singură necaz care s-a întâmplat pe acest demnitar viclean; o astfel de reținere, care atestă în mod clar sănătatea mintală completă a lui Pavel, a fost atât de dureroasă pentru suveran, încât s-a bucurat de moartea lui Bezborodko Ei spun că, atunci când suveranul a fost informat despre moartea lui Bezborodko, la care s-a spus: "Rusia a pierdut fără barbă", Pavel Petrovici a obiectat cu enervare: "Am pe toți fără barbă" Împărătesei, plângând de moartea lui Bezborodko, suveranul furios i-a spus Il a bien des gens capables de le remplacer "d) Mânia este proprietatea celor slabi și, prin urmare, este destul de firesc să te răzbuni chiar și pe amintirea unei persoane asupra căreia era imposibil să fii supărat Afectele furiei la Paul I au fost însoțite de schimbări tipice sau obișnuite în întregul organism; printul P P Lopukhin a descris cel mai bine aceste fenomene: "Împăratul a pălit, trăsăturile i s-au schimbat atât de mult, încât îi era greu să-l recunoască, pieptul i se zdrobea, s-a îndreptat, a aruncat capul pe spate, a gâfâit și a pufăit Durata acestor crize nu a fost întotdeauna aceeași" *) A M Turgheniev îl descrie pe Paul I într-o stare de pasiune: "Pavel Petrovici a venit foarte aproape de mine și a început să mă ciupească; în spatele lui, pe partea dreaptă, stătea înăuntru k Alexandru Pavlovici cu fața palidă, în partea stângă stătea Arakcheev; ciupirea s-a repetat de mai multe ori, ceea ce a trimis lacrimile din ochi ca de mazare Ochii lui Pavel Petrovici, mi s-au

părut, străluceau ca niște lumânări aprinse, în cele din urmă, s-a demnat să poruncească aceste cuvinte: "Spune regimentului și apoi vor spune mai departe că voi da afară spiritul Potemkin din tine, te voi trimite unde corbul oaselor tale nu va purta" Salutul nu este în întregime vesel, dar mi-a fost transmis oral în prezența a sau de ofițeri Majestatea Sa, repetând cea mai înaltă poruncă de cinci sau șase ori, continuând să ciupească, s-a demnit să-mi spună: "Dacă vă rog, domnule, mergeți la regiment" Afectul a trecut, iar suveranul, pe care Turgheniev l-a lovit cu sabia lată când se întoarce, proclamă: "ofițer curajos, ofițer glorios" Oh Schilder op cit , p id , p) "Antichitatea Rusă", , p , * Biblioteca "Runivers" V F chizh Acest afect a fost cauzat de ura pentru Potemkin, al cărui nume era numit regimentul; este posibil ca împăratului să se fi povestit despre relele intenţii ale ofiţerilor acestui regiment A fost la scurt timp după aderare; Nici atunci, Paul I nu a îndrăznit să pedepsească ofițerii cu bastoane și, prin urmare, s-a limitat la ciupire Pavel Petrovici nu a avut curaj; acest neajuns al lui era evident și toți contemporanii săi știau despre asta Pavel a călărit bine, dar, conform lui Czartoryzhsky), era foarte timid la călare, ceea ce s-a manifestat în timpul exercițiilor și manevrelor de cavalerie; din lașitate, nu a dus încărcătura de cavalerie până la capăt Conform tradiției familiei Razumovsky, Pavel Petrovici, după ce s-a dus cu mașina la Napoli, la casa pregătită pentru șederea sa, l-a prins de mână pe contele A Razumovsky și l-a târât într-o cameră goală; acolo, scoţându-şi sabia din teacă, stătea pe poziţie, exclamând: - Flamberge au vent, monsieur le compte Cavalerii care l-au însoțit pe prințul moștenitor nu l-au putut liniști decât cu greu) Această poveste mărturisește doar stăruința nestăpânită a soților Razumovsky; Desigur, arogantul rus Montmorency ar putea fi mulțumit că moștenitorul tronului Rusiei a vrut să lupte cu el, dar care, deși înțelege oarecum personajul lui Paul I, pentru asta această poveste este o anecdotă foarte prost inventată Cuplul mare-ducal, sosit la Napoli, a refuzat localul oferit de curtea regală și a rămas în localul pregătit de A K Razumovsky; dacă lui Pavel i-ar fi fost greu să se întâlnească cu Razumovsky, i s-ar fi ordonat să părăsească Napoli pentru o vreme Pavel, după cum remarcă Czartoryzhsky, n'etait pas très brave de sa personne și avea o manieră complet simplă de a trata persoanele care îi făceau pacoste Golovkin spune că odată ce țarevicul i-a ordonat lui Naryshkin să-i transmită următoarele: "Primul act de justiție la urcarea pe tron va fi că vei fi tăiat op cit , p) Vasilcikov, Familia Razumovsky, vol , p Șumigorski (împăratul Pavel I, p) transmite această fabulă ca un fapt istoric Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I cap" *) Mai mult, după cum se știe, Pavel Petrovici, după ce a atins puterea, nu s-a răzbunat pe Razumovsky; in sfarsit, gr Golovkin, care era trimis la Napoli, ar fi aflat despre duelul eșuat dintre Pavel Petrovici și Razumovsky și ne-ar fi spus despre asta dacă ar fi existat ceva asemănător cu invenția lui A Razumovsky Regina Caroline i-a spus dnei Golovkin despre trucul extrem de nepoliticos și indecent al lui Pavel, dar această poveste anume este similară cu adevărul După cum știți, Pavel Petrovici a vrut să ia parte la al doilea război turcesc și a fost cu armata care a luptat cu Suedia Comportamentul său în armată a fost de așa natură încât publicul a considerat comedia Vai-Bogatyr un pamflet despre Paul, deși Catherine îl avea în minte pe regele suedez Pavel Petrovici nu s-a confruntat niciodata cu un pericol real, dar de foarte multe ori a dat dovada de lipsa de curaj si de curaj moral Îi era mereu frică pentru soarta sa și nici măcar nu putea să ascundă "în ce măsură această frică îi otrăvea

sufletul" Convins de lipsa de temei a denunțului lui Dmitriev, Pavel Petrovici i-a spus împărătesei: "Acum sunt sigur că stau ferm pe tron", ceea ce a confirmat încă o dată validitatea proverbului: "frica are ochi mari" Nefericitul suveran îi era atât de frică de toată lumea și de tot, încât i-a fost neplăcut să afle despre neînfricarea Elisabetei Alexevna În timpul încoronării, "în momentul în care ne întorceam pe drum, aproape impracticabil din cauza dezghețului, trăsura în care se aflau împăratul și împărăteasa, ambii mari duci și mare ducesă Elisabeta, amenința că va cădea în fiecare minut Împăratul a fost amuzat de asta și l-a întrebat pe Marele Duce Alexandru: "Se teme Marii Ducese Elisabeta?" Marele Duce, gândindu-se să-și laude soția, i-a răspuns că nu, că nu este lașă și nu se teme de nimic "Tocmai asta nu-mi place", a răspuns sec împăratul" *) Este greu de decis dacă îi era frică de neînfricarea tinerei sale mirese sau dacă el, ca persoană timidă, nu se simțea confortabil cu curajul unei tinere Le manque de courage (Chartoryzhsky, p) Pavel Petrovici era atât de mare încât nici măcar nu putea să-l ascundă atât de La cour et le regne de Paul I, p) Note de Golovina, p Biblioteca "Runivers" V F chizh un deficit important al suveranului; cu toate acestea, trebuia să înțeleagă cât de neprofitabil era pentru el să dezvăluie acest neajuns în fața unor persoane pe care le considera capabile să lupte cu el însuși Timiditatea suveranului era atât de evidentă încât toată lumea știa despre ea și Ribas, care, după cum scrie sincerul Shișkov, "conform opiniei generale (Ribas) a fost primul care a complotat împotriva lui, cunoscând în astfel de cazuri timiditatea și credulitatea lui Paul, a știut să-l lovească tare imaginația* Și nu se poate decât să se întrebe cum cei din jur nu au știut să profite de timiditatea lui Pavel Petrovici, care s-a manifestat foarte, clar și tăios "Regimentul s-a adunat Suveranul iese din mânie, începe să învețe, iar la primele mișcări, cu înjurături și cuvinte amenințătoare, își exprimă deja nemulțumirea Între timp, la ordinul de încărcare a armelor, generalul ar fi trebuit să strige fără cartușe, dar în grabă, din greșeală, a strigat: cu cartușe Suveranul la acest cuvânt s-a schimbat la față și în loc de mânia așteptată, i-a spus cu un zâmbet afectuos: "De ce, domnule, cu cartușe? Nu există dușmani aici " După aceasta a devenit blând; iar învățătura, spre surprinderea tuturor, s-a încheiat fericit " Timiditatea extremă a lui Pavel Petrovici, lipsa de curaj și statornicia s-au manifestat foarte clar în relațiile cu mama sa; se considera jignit, era convins că mama lui îi încalcă drepturile neîndoielnice, dar nu a încercat niciodată să-și apere drepturile; totul se limita la meschin și nedemn de trezirea unei persoane curajoase Pavel Petrovici și-a explicat comportamentul în relația cu mama sa spunând că ar trebui să dea un exemplu pentru subiecții loiali, dar nu a putut explica în niciun fel conformitatea lui cu Platon Zubov Îl ura pe Potemkin cu toată puterea sufletului său, dar în timpul vieții mamei sale totul s-a limitat la înjurăturile lui Potemkin la spate) Pavel I a ordonat distrugerea monumentului lui Potemkin, construit de Ecaterina, a ordonat ca orașul Grigoriopol să fie redenumit Cerny După ce am învăţat de la Engelhardt (Notele lui L N En *) Note, p și) Şişkov, op cit , p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I Gelgardt, p) că era adjutantul lui Potemkin, Pavel a spus: "Uf, în ce oameni nobili te-ai băgat; Da, cum nu ai devenit ticălos, ca toți cei care au fost cu el? Se poate vedea multă bunătate în tine că ai supraviețuit și ai devenit un slujitor bun pentru mine Poveștile lui Turgheniev mărturisesc aceeași ură furioasă chiar și pentru memoria lui Potemkin; din ordinul lui Pavel, ofițerii regimentului Potemkin au fost

închiși în timpul încoronării în turnul Tainitskaya; este chiar greu de înțeles de ce suveranul era de fapt supărat pe ofițerii nevinovați Pavel era atât de lipsit de curaj, încât nu putea să înfrâneze, în limitele decenței, o asemenea neființă precum Platon Zubov Când, referitor la o remarcă făcută de Zubov, Pavel Petrovici a spus: "Sunt complet de acord cu prințul", Zubov a întrebat: "Am spus un fel de prostie"? Dacă această poveste nu este pe deplin adevărată, ea indică totuși că Zubov s-a comportat extrem de indecent față de țarevici, iar Pavel Petrovici a fost lipsit de orice curaj Este evident că Zubov, ca un laș și un omuleț neînsemnat, nici nu s-ar gândi să fie insolent față de țarevici, care știe să-și protejeze demnitatea umană Frica, ca toate sentimentele, a dominat complet mintea și voința lui Paul I și, prin urmare, o serie întreagă de acțiuni ale lui au fost de-a dreptul nesăbuite Fiind în permanență în strânsoarea fricii, gândindu-se constant la pericole inexistente, acest nefericit suveran și-a pregătit el însuși moartea, el însuși a scris și a predat șefului conspiratorilor un decret care l-a plasat pe fiul său într-o poziție de apărare necesară nu numai a persoanei sale, dar și a persoanei iubitei sale mame Frica a dominat atât de mult mintea și voința lui Pavel Petrovici, încât nu a ascuns acest sentiment, care în general evocă disprețul tuturor oamenilor cumsecade și, din câte știm, nici nu a considerat necesar să-l ascundă În general, printre contemporanii lui Pavel Petrovici, mulți i-au recunoscut drepturile; nu puţini erau cei cărora le făcea milă de el, care simpatizau, după cum li se părea, cu o poziţie asuprită ilegal, care îl considerau o victimă a poftei de putere a mamei sale; au existat, desigur, oameni care erau nemulțumiți de împărăteasa și, prin urmare, l-au întors pe fiu împotriva mamei, dar aproape că nu erau oameni printre ei care să-l cunoască pe Pavel Petr Biblioteca "Runivers" V F chizh Rovich și care l-au respectat Desigur, nu mă refer la oameni care venerau în el pe moștenitorul tronului Rusiei Lașii nu sunt nicăieri și nu sunt niciodată respectați de oamenii cumsecade, iar respectul oamenilor nesemnificativi nu are nici măcar o valoare practică grosolană, deoarece ei înșiși sunt lași Czartoryzhsky, la scurt timp după sosirea sa la Petersburg, a observat că nimeni nu îndrăznise vreodată să rostească un singur cuvânt lipsit de respect în legătură cu marea împărăteasă; "un sourire dédaigneux et moqueur accompagnait souvent le nom du grand duc Paul" "Le sombre caractère et l'humeur fantastique inspiraient toutes sortes de terreurs, somefois le mépris" Deși Czartoryzhsky, ca un patriot polonez, o ura pe Ecaterina a II-a, el mărturisește că Pavel Petrovici a fost o umbră a imaginii și a sporit efectul acesteia, că toată lumea dorea ca Catherine să rămână pe tron cât mai mult posibil Când a ocupat tronul, Pavel a inspirat tuturor teamă, dar nimeni nu l-a respectat; după mărturia tuturor contemporanilor, aceștia râdeau de suveran și, în general, pe cât posibil, nu și-au ascuns disprețul față de el Toată lumea știa cum Pavel Petrovici i-a trădat mamei sale (Salderna, contele Matyushkina) pe care i-a considerat devotat; știau că a făcut-o chiar și fără amenințări; este clar ce atitudine provoacă o asemenea lipsă de curaj faţă de sine De asemenea, toată lumea știa că, crud cu cei lipsiți de apărare, suveranul a tremurat mereu pentru propria soartă și a îndurat cu răbdare umilința chiar și de la Platon Zubov "le plus lache et le plus vil des hommes", prin definiția lui Langeron Mândria lui Paul I era vizibilă; în , când el era la Berlin, ea a uimit pe toată lumea; Thiebaud spune că "toată lumea a fost uimită de felul lui de a se înclina În general, cei puternici ai acestei lumi, când se înclină, își lasă capul în jos ușor, lăsându-ne pe noi, simpli

muritori, să ne aplecăm cu tot trupul; dar măcar ei se apleca puțin, chiar dacă puțin; Marele Duce a procedat cu totul invers: aruncă o privire spre cel care i se înclina și imediat și-a ridicat capul și mai sus, pe care nu l-a coborât deloc Într-un cuvânt, și-a permis doar a doua jumătate a arcului, așa că *) Op cit , p , Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I această mișcare a ieșit din el ca un fel de recepție imperativă "*) Atât de arogant s-a purtat Pavel Petrovici când îl vizita pe Frederic al II-lea, pe care îl idolatrizează, și după un incident care subminează aproape toată încrederea în propria superioritate Pe meritul lui Pavel I trebuie atribuit faptul că el nu avea o părere foarte înaltă nici despre aspectul său, nici despre mintea lui; și-a dat seama că era urât Sablukov relatează că a desenat o caricatură a lui Paul I și a distribuit - de exemplare ale acesteia; era sigur "că odată cu spionarea ofiţerilor Gatchina, povestea cu desenul meu a ajuns la cunoştinţa împăratului" La scurt timp după aceasta, suveranul a intrat în camera de gardă, în care Sablukov a copiat busturile lui Henric al IV-lea și Sully și l-a întrebat: "Mi-ai făcut vreodată (portretul)?" - De multe ori, Maiestate Suveranul a râs în hohote, s-a privit în oglindă și a spus: "Bine pentru un portret!" Apoi mi-a dat o palmă prietenoasă pe umăr și s-a întors în biroul lui, râzând cu poftă Nu suntem conștienți de un singur fapt care să demonstreze că Pavel I avea o părere exagerată despre abilitățile sale mentale, despre cunoștințele sale; nu și-a atribuit nici un talent și, în general, nu și-a supraestimat demnitatea personală Mândria lui Paul I, ca sentiment înnăscut, de bază, nu a fost motivată; personal, Pavel I nu i-a atribuit nicio calitate care să-i dea dreptul de a fi mândru de sine, de a fi arogant El, desigur, avea dreptul să fie mândru, ca fiu al Minervei, ca moștenitor și suveran al unui mare stat, dar tocmai de asta nu se mândrea Își ura mama, nu înțelegea și, prin urmare, nu aprecia măreția ei, disprețuia oamenii (ces gens-là) asupra cărora domnea Bineînțeles că știa ce fel de fețe erau tatăl și bunicul său; din câte se știe, nu și-a motivat o părere extrem de înaltă despre sine prin faptul că străbunicul său era Petru cel Mare Paul I nici nu a încercat să-i motiveze aroganța, să demonstreze că are dreptul să privească cu dispreț pe toată lumea Dacă Paul I Note ale academicianului Thiebo, "Antichitatea rusă", , XI, p -) Notele lui Sablukov, p Biblioteca "Runivers" V F chizh raționat cu consecvență, ar fi trebuit să ajungă la concluzia că nu are cu ce să se mândrească: este urât, nu talentat, fiul unei persoane care stârnește ură, care timp de treizeci și patru de ani a condus foarte rău un popor imoral, pe care îl însuși, din cauza crimei mamei sale, nu a putut corecta "Acest popor depravat vrea să fie condus în mod constant de femei, astfel încât conducătorii lor să fie favoriți, iar toate crimele să rămână nepedepsite", a spus Paul I oamenilor care s-au bucurat de încrederea lui Evident, regele unui astfel de popor nu are dreptul să fie mândru, cel puțin până nu-i corectează pe "oamenii corupti" Paul a disprețuit atât de mult "acest popor depravat" încât și-a îmbrăcat armata în uniforme prusace, a introdus ordinul prusac fără ceremonie și chiar și-a exprimat dorința ca hamul rusesc să nu fie folosit Mândria complet nemotivată a lui Pavel I și-a găsit justificarea într-o înțelegere fantastică a puterii sale Era atât de educat încât cunoștea totuși drepturile și îndatoririle suveranilor; nu mai puțin mândria lui se revărsa într-o înțelegere exagerată a acestei puteri; judecățile sale asupra puterii sale, ca toate judecățile sale, au fost condiționate sau motivate de sentimente puternice și, prin urmare, nerezonabile Prințesa Dashkova a descris în mod viu atitudinea

societății gânditoare din acea vreme față de mândria lui Paul I "Paul era insuportabil cu corporalismul său prusac, insuportabil prin faptul că a acordat o oarecare semnificație supranaturală demnității sale regale" *) Desigur, ca aproape întotdeauna, atunci când nu există argumente rezonabile care să justifice o judecată, era nevoie de un abuz de religie Pavel I a spus în mod repetat: "Nu întronează Dumnezeu toți suveranii? De aceea, mâna Lui îi călăuzește " Evident, Pavel I a acordat un fel de semnificație supranaturală demnității sale regale, nu pe baza oricăror judecăți logice, ci din cauza mândriei sale, care, în cele din urmă, și-a găsit atât justificare, cât și expresie Cu greu este necesar să se dovedească că el, în înțelegerea semnificației demnității regale, a fost extrem de inconsecvent chiar și din punctul său de vedere:) Însemnări ale Prințesei Dashkova, , p Biblioteca "Runivers" INPERATOR PAVEL I el însuși a condamnat atât urcarea, cât și domnia mamei sale, deși, din punctul său de vedere, Dumnezeu și-a așezat mama pe tron, iar mâna Sa a călăuzit-o timp de treizeci și patru de ani Dar tocmai ideile sunt susținute de sentimente puternice care sunt aproape întotdeauna false și nefondate Mândria extremă a lui Pavel I a dus la pofta de putere; mândria și pofta de putere erau expresia unui sentiment de sine foarte puternic, observat la el foarte devreme de Poroshin În timpul scurtei sale domnii, ei au căpătat asemenea proporții încât li se par bolnăvicioase, anormale pentru mulți Se considera o lege, se gândea că doar acea persoană nobilă cu care vorbea că poate face vreun soldat mareșal de câmp era sigur că, necunoscând nici viața, nici Rusia, poate stabili ordinea și dreptatea în rândul "acest popor corupt" Într-adevăr, aceasta este deja o astfel de dezvoltare a sentimentului de sine încât poate fi considerat semi-morbid (semi-morbid), așa cum o numește Ribot *) Despre o astfel de dezvoltare a mândriei și a poftei de putere, Ribot vorbește pe bună dreptate: "Puneți un om în asemenea condiții în care nimic nu-i împiedică lupta pentru putere nelimitată și va ajunge la sfârșit; acesta este un caz de putere nelimitată Fără îndoială, această condiție, excepțională și, ca să spunem așa, supraomenească, nu este suficientă Nebunia puterii este rezultatul a doi factori; cel mai important lucru este caracterul, adică puterea dorințelor egoiste; mereu satisfăcuți, ele cresc constant, iar voința, ca forță de reținere, slăbește constant; apoi, circumstanțe externe, absența oricărei rețineri, absența oricărei autorități care ar reține, ca o amenințare Pofta nemărginită de putere a lui Pavel I se explică, așadar, prin caracterul său și prin condițiile în care a trăit> Am subliniat deja semnificația extrem de importantă, pentru înțelegerea domniei acestui suveran, a situației politice care a fost creată de domnia marii sale mame Pofta de putere a lui Paul I, deși a căpătat proporții extraordinare, nu a fost încă un fenomen patologic Acest suveran nefericit, datorită influenței extrem de puternice a sentimentelor asupra gândirii sale, La Psychologie des sentiments, p Biblioteca "Runivers" V F chizh a ajuns la concluzia falsă că avea dreptul să interzică folosirea anumitor cuvinte pentru a comanda purtarea unei rochii și nu a alteia Se știe că Pavel I a ordonat tuturor, când s-au întâlnit cu el, să coboare din trăsură, să-și scoată haina exterioară și arcul, i-a persecutat aspru pe cei care au încălcat acest ordin; cu greu știa că tuturor le era frică să-l întâlnească La sfârşitul domniei lui Paul I, Petersburgul era pustiu, erau foarte puţini oameni pe străzi; cele mai bune case din oraș au fost scânduri Însuși nefericitul suveran a înțeles că este imposibil să trăiești așa, că îl urau și de aceea voiau să scape de el A prevăzut o catastrofă cu

câteva zile înainte de moartea sa "În timpul uneia dintre aceste plimbări, cu vreo patru-cinci zile înainte de moartea împăratului (a fost un dezgheț la vremea aceea), Pavel și-a oprit brusc calul și, întorcându-se către Ober-Stalmaster Mukhanov, care călărea lângă împărăteasa, a spus în o voce foarte entuziasmată: "Mi se părea că mă sufoc și nu aveam suficient aer să respir Am simțit că mor Vor să mă sugrume?" Mukhanov a răspuns: "Domnule, aceasta este probabil acțiunea dezghețului" Împăratul nu a răspuns, a clătinat din cap și chipul i-a devenit foarte gânditor Nu a rostit nici măcar un cuvânt până la întoarcerea la castel Această poveste mi-a fost spusă de Mukhanov în aceeași seară Astfel, este evident că Pavel I s-a temut întotdeauna pentru viața lui, a văzut dușmani și persecuții pretutindeni, dar nu s-a îndoit niciodată de dreptul său la "mener" "ces gens-là" Foarte categoric și clar, Paul I și-a exprimat o părere extrem de înaltă despre măreția sa morală Contesa Rosenberg: "vous connaissez mon coeur", și despre imoralitatea celor pe care ar trebui să-i conducă : "vous ne connaissez pas ces gens-là" Este clar că pentru o persoană cu inima curată îi este greu să facă față "ces gens-là"; sunt necesare măsuri drastice "ne vous etonnez pas de ce "que vous me verez faire", pentru că "je sais comme il faut les mener" s) Aici avem o explicație a dreptului de a corecta "acest lucru Cuvintele au fost interzise: sondaj, îndeplini, grad, indemnizație, pază, detașament, societate, cetățean, cetățean de onoare (nr) Notele lui Sablukov, p Schilder, p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I & oameni corupti" si frica constanta de otravire, eliminare si, in final, sufocare Este destul de de inteles ca "oamenii corupti", care vor ca "toate crimele lor sa ramana nepedepsite", vor incerca sa scape de moralizatorul inzestrat cu un rang inalt si inzestrat cu un "suflet mare" Chiar și viziunea, despre care Pavel Petrovici i-a spus încrezătoarei baronese Oberkirch, a recunoscut că era înzestrat cu un "suflet mare" "Marele Suflet", desigur, este amenințat de multe pericole; așa este soarta sufletelor mari și nu există altă cale de ieșire din această situație, cu excepția celei pe care o folosește Pavel I: exilarea și pedepsirea pe toți nemulțumiți și suspicioși Dar este evident că în Paul I era la fel ca în , adică când a asigurat-o pe contesa Rosenberg de măreția inimii sale și de imoralitatea rușilor, când a vorbit despre viziunea lui Nici exilul, nici pedeapsa, nici toate măsurile de severitate nu au schimbat câtuși de puțin situația; Cu câteva zile înainte de moartea sa, Paul I era clar conștient că "acest popor depravat" nu s-a îmbunătățit deloc și că el însuși avea dreptul să dea o "lovitură mare", pentru care l-a chemat pe Arakcheev Aici vedem toată puterea, toată inconsecvența și lipsa de temei ale judecății, motivate de sentimente puternice; pofta de putere neîntemeiată din punct de vedere logic, combinată cu timiditatea, a creat judecăți complet neîntemeiate cu privire la nevoia de "mener" "ces gens-là" și despre otrăvirea și persecuția de către "acest popor corupt" Severitatea care a urmat din aceste judecăți a dat motive de timiditate; timiditatea cerea din ce în ce mai multă severitate Evident, nu există nicio modalitate de a convinge pe cineva care se consideră un "suflet mare" că se înșală; de asemenea, este imposibil să-l convingi pe proprietarul unui "suflet mare" că cei care nu sunt de acord cu o părere atât de înaltă despre el despre ei înșiși nu sunt deloc "oameni corupti" Întrucât nu poate exista o înțelegere bazată pe rațiune între "sufletul cel mare" și "ces gens-là", atunci, din păcate, a existat doar o alegere între "lovitura cea mare" și martie Câștigătorul a fost cel care a acționat în mod rezonabil și a avut voință; pierit este cel ale cărui judecăți au fost condiționate de

puternice sentimente egoiste, deci cine nu este Biblioteca "Runivers" V F chizh a fost înzestrat cu testament Istoria este guvernată de legile psihologiei, iar puterea acestor legi a fost dovedită încă o dată în martie Puterea nelimitată s-a dovedit neputincioasă în mâinile suveranului, ale cărui gânduri și acțiuni erau complet controlate de puternice sentimente egoiste VII Profesorul Butsinsky își încheie pamfletul despre Paul I cu următoarele cuvinte: "Pace cenușei tale, prea cinstit om, un cavaler fără teamă și fără ocara, un cavaler al vremurilor trecute") Într-adevăr, Paul I putea fi considerat "cel mai cinstit" pentru că nu a înșelat pe nimeni Dacă aceasta este o dovadă incontestabilă de onestitate, atunci putem fi de acord cu Butsinsky Paul I chiar nu arăta ca politicieni, pentru că nu și-a putut ascunde niciodată gândurile și a informat mereu pe toată lumea despre intențiile lui Sinceritatea sau, mai corect, necumpătarea, poate părea a fi onestitatea; este doar păcat că a comunicat destul de neceremonios secretele de stat care i-au fost încredințate ca moștenitor al tronului Rusiei Regele Suediei a vizitat Petersburg în și a avut o conversație confidențială cu moștenitorul tronului rus despre politica prusacă Trebuie să ne gândim că Gustav al III-lea nici măcar nu a permis gândul că moștenitorul tronului Rusiei nu a considerat regulile adoptate între oameni decente obligatorii pentru el și, prin urmare, a vorbit cu Pavel Petrovici destul de sincer Moștenitorul tronului Rusiei l-a informat pe Frederic al II-lea despre această conversație Ca să nu mai vorbim de faptul că acest act este dezonorant în raport cu Rusia și Ecaterina a II-a, întrucât Gustav al III-lea a vorbit cu fiul Ecaterinei a II-a, moștenitorul tronului Rusiei, a fost o trădare în raport cu regele suedez Însuși Pavel Petrovici, într-o scrisoare către N Panin, a recunoscut că l-a rugat pe Gustav al III-lea "ca să mi se deschidă"; Pavel Petrovici a remarcat că "căldura l-a adus (Gustav al III-lea) mai departe decât și-a dorit el însuși" Sledova) Recenzii despre Paul I, p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I În consecință, Pavel Petrovici a profitat de credulitatea și necumpătarea lui Gustav al III-lea și a trădat secretul care i-a fost încredințat inamicului lui Gustav al III-lea Într-adevăr, potrivit lui Butsinsky, oamenii cinstiți procedează așa, cavaleri fără teamă și reproș Tot necavaleresc a fost și comportamentul lui Pavel Petrovici în ; nu numai că l-a convins pe trimisul rus la instanțele germane N P Rumyantsev să acționeze în interesul Prusiei, dar i-a promis și funcția de ministru al afacerilor externe în viitor, dacă va acționa conform dorințelor sale În consecință, "cavalerul fără teamă și reproș" a vrut pur și simplu să-l mituiască pe Rumyantsev pentru a trăda guvernul pe care îl slujea și care era condus de mama "cavalerului vremurilor trecute" Există multe astfel de exemple de onestitate a lui Pavel Petrovici Fără îndoială că nu a știut să-și ascundă gândurile și de aceea nu a înșelat pe nimeni, deși nu a înșelat tocmai pentru că nu era un "cavaler fără frică", uneori, sub influența fricii, ca toți cei slabi, oameni fricoși, a înșelat, deși foarte fără succes Așadar, cu câteva zile înainte de moartea lui Paul I, "fără să-i spună un cuvânt (Palen), a trimis după inamicul Palen Arakcheev, care locuia în Georgia, și el însuși a semnat călătoria în locul guvernatorului general Dar Palen l-a interceptat pe curier și i-a prezentat suveranului un pachet și un călător, ca falsificate Paul a trebuit să-și confirme personal comanda și astfel, vrând-nevrând, să-și dezvăluie suspiciunea Nefericitul suveran era viclean foarte stingher; chemându-i pe Arakcheev și Lindener, i-a amenințat că va da o "lovitură mare", a spus că va fi cu cincisprezece ani mai tânăr, că va fi obligat să decapiteze persoane dragi lui

Evident, dacă ar ști să-și ascundă intențiile, atunci înainte de sosirea lui Arakcheev și Lindener amabili cu cei de care se temea Czartoryzhsky, care s-a bucurat de încrederea lui Alexandru Pavlovici, spune pe bună dreptate: "Dacă Arakcheev ar fi ajuns la timp, Petersburg ar fi devenit un teatru al celor mai tragice scene" *) *) Shumigorsk Paul I, p) Mémoires, vol I, p- Biblioteca "Runivers" V F chizh Sablukov susține că Pavel I "a apreciat foarte mult adevărul, a urât minciuna și înșelăciunea, s-a preocupat de dreptate și a urmărit fără milă tot felul de abuzuri, în special estorcarea și mita") Potrivit lui Sablukov, Paul I spunea adesea că, fiind întotdeauna gata și fericit să ofere o instanță juridică și o satisfacție deplină oricui s-ar considera ocolit sau jignit, nu se temea să fie nedrept *) La întoarcerea din campania persană, cazacii Mării Negre "se aflau într-adevăr în cea mai extremă situație: au rămas complet fără pâine și fără niciun mijloc de a-și continua existența A fost un murmur între ei, în cele din urmă însăși răzvrătirea și neascultarea față de autorități Cu toate acestea, nu a fost nicio luptă și vărsare de sânge Rebelii (?) au cerut "să-i trimită suveranului și îi vor aduce plângerile lor" Șefii au fost de acord, iar cazacii, după ce și-au ales umblători, "s-au liniștit" Este destul de clar că cazacii analfabeti nu erau inferiori ca credulitate față de bine educat Sablukov Când cei aleși să facă plângere la cazaci au apărut în Gatchina, Rostopchin i-a primit și a spus: "că suveranul a plecat la plimbare și a poruncit să-l aștepte Am așteptat până la ora unu după-amiaza Nu am fost admiși la suveran, dar adjutantul Rostopchin a ieșit cu pază și a anunțat cea mai înaltă voință că cazacii au primit ordin să fie escortați la Cetatea Petru și Pavel Adjutantul m-a anunțat mai ales că, dacă vreunul dintre cazaci s-a gândit să reziste, atunci i se poruncește să-i pună pe aceia" Desigur, nimeni nu trebuia să fie "prins"; dintre cei șaisprezece cazaci care au ajuns în Gatchino la suveranul lor, în loc de "un proces legal și deplină satisfacție", doi "au fost pedepsiți exilați în Siberia", restul celor instanțe au făcut cel mai mult"; recuperare ușoară) Profesorul Butsinski, Sablukov și, în general, persoanele care laudă dragostea lui Paul I pentru dreptate, îi fac un deserviciu; este greu de imaginat un suveran care iubește nedreptatea J) Notele lui Sablukov, p) Id , p j Aventurile cazacului Mitrin, "Antichitățile rusești", , IX, p , Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I curtoazie; numai persoanelor care suferă de nebunie morală nu le place dreptatea, nu le deranjează minciunile Fiecare suveran iubește justiția pur și simplu pentru că nu este în niciun caz interesat de extorcare și abuz Doar Petru al III-lea, destul de bolnav, putea fi indiferent la estorcare Întrucât toți monarhii sunt plasați într-o astfel de poziție încât nu pot iubi extorcarea și nedreptatea, ei, cu toată puterea și priceperea lor, au luptat împotriva nedreptății și estorcării celor cărora aceste abuzuri sunt benefice Este clar că Pavel I nu a făcut excepție în acest sens, pentru că nu era bolnav mintal Paul I a vorbit mult despre dorința lui de a stabili dreptatea și i-a pedepsit foarte aspru pe cei acuzați de abuz Din păcate, pedepsele singure nu reduc abuzurile într-un mod semnificativ Pentru o evaluare corectă a luptei acestui suveran cu abuzurile, este necesar să se acorde atenție faptului că Pavel I a pedepsit foarte aspru pentru greșelile din rânduri și cu o cruzime teribilă i-a reprimat pe cei pe care îi considera dușmani sau se temea Gruzinov a fost bătut până la moarte, nu pentru abuz, ci pentru că ar fi fost "răușitor" Dacă în această domnie numai persoane expuse în abuzurilor, s-ar putea vorbi de dragostea lui Paul I pentru dreptate Limba și urechile lui Akimov au fost tăiate doar

pentru că a spus (dacă poeziile au fost cu adevărat scrise de el) adevărul despre "un cavaler fără teamă și reproș" Sunt surprins că Sablukov, care a văzut multe, nu știa că oamenii care vorbesc mult despre nedreptatea și imoralitatea vecinilor uită aproape întotdeauna de dreptate atunci când propriile interese sunt afectate Cazacii de la Marea Neagră, care au venit la suveranul lor să se plângă de nedreptatea autorităților față de ei, au experimentat pentru ei înșiși dragostea pentru dreptatea acestui suveran; probabil, în domnia precedentă, acești plimbări naivi le-ar fi fost mai bine ' Paul I nu ar fi putut avea o dragoste deosebit de puternică pentru dreptate, fie că nu era înzestrat cu sentimente intelectuale puternice Știm că nu-i plăceau activitățile mentale serioase, chiar și atunci când era plictisit de Questions of Philosophy, KN , Biblioteca "Runivers" V F chizh inactivitate; nu a fost niciodată îndrăgostit de vreo învățătură, idei, nu a suportat "înțelepții", a urât "istețimea" Ca și în copilărie, așa de-a lungul vieții, nu a înțeles "unde sunt atâtea cărți" - ba chiar a tratat cărțile cu ostilitate și a interzis importarea lor în statul său Numai o persoană cu sentimente intelectuale foarte slabe s-ar putea înconjura de oameni precum vicleanul lacheu Kutaisov, cinstul, dar extrem de limitat, Kotlubitsky, răul și extrem de nedezvoltat Arakcheev *); Rostopchin, pe care perspicacoasa Ecaterina a II-a l-a numit "Fedka nebună", a strălucit cu mintea acestui suveran Plictisit în singurătatea lui Gatchina, Paul I și-a satisfăcut nevoia de viață mentală cu compania Nelidovei; după plecarea Nelidovei a fost distrat de Rostopchin În general, sentimentele intelectuale ale lui Paul I erau atât de slabe încât nu înțelegea teoriile și ideile generale, nu avea nevoie de muncă mentală serioasă O conversație plină de spirit și plină de viață cu Nelidova și Rostopchin i-a satisfăcut pe deplin nevoile mentale și nu s-a apropiat niciodată de oameni serioși și gânditori Pentru singura dată în viața sa, Pavel Petrovici a arătat atenție reprezentanților științei: în le-a mulțumit profesorilor de la Universitatea din Leiden pentru faptul că prin munca lor i-au făcut pe mulți ruși capabili să slujească cu folos patria Aceste cuvinte pline de grație se datorează faptului că prințul A B Kurakin a fost cândva student la Universitatea Leiden Această curtoazie față de Kurakin a avut ca bază faptul că Kurakin la acea vreme era în defavoarea împărătesei Este clar că Catherine a II-a a evaluat corect această curtoazie neobișnuită a fiului ei față de oamenii de știință, iar A B Kurakin a fost îndepărtat din cuplul mare ducal Slăbiciunea sentimentelor intelectuale ale lui Paul I a ajuns departe de a ajunge la punctul în care se putea vedea ceva patologic aici; în acest sens, pur și simplu nu iese în evidență *) Subdezvoltarea lui Arakcheev este descrisă în detaliu în lucrarea mea The Psychology of the Villain, Questions of Philosophy Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I de la un nivel mediu, de vreme ce, din păcate, există destul de multe persoane psihice destul de sănătoase ale căror sentimente intelectuale sunt la fel de slab dezvoltate ca ale acestui nefericit suveran *) ♦ ' Este foarte greu de caracterizat sentimentele morale ale lui Paul I, având în vedere exclusivitatea poziției sale; nu poate exista nicio îndoială că, dacă ar fi fost o persoană privată, ar fi tratat oamenii cu totul diferit de modul în care a acționat, deținând o putere nelimitată Paul I a iubit mereu societatea, a fost împovărat de singurătate, cu alte cuvinte, societatea îi dădea sentimente plăcute, iar singurătatea îi dădea sentimente neplăcute Datorită vitezei extreme a cursului tuturor proceselor mentale, Paul I avea întotdeauna nevoie de noi impresii și,

prin urmare, nu putea trăi fără societate, pentru el erau necesare diverse contacte cu oamenii Întrucât nu putea munci sau studia cu sârguință și persistență, avea nevoie de distracție; este clar că chipurile care îl distrau îi erau plăcute; este, de asemenea, destul de de înțeles că era aproape imposibil să-l mulțumesc mult timp lui Paul I, deoarece gama de divertisment a lui era extrem de limitată Nu-i plăcea să se delecteze; de asemenea, divertismentul estetic și intelectual îi erau inaccesibile Paul I s-a atașat rapid și puternic de oameni, dar la fel de repede atașamentul a fost înlocuit de indiferență sau ură Și-a schimbat constant prietenii și doar Kutaisov, care a reușit să-i găsească o "dame de ses pensées", s-a bucurat de simpatia lui constantă Este ușor de înțeles cât de greu a fost să-l distrezi pe Pavel Petrovici, cât de greu a fost să-l faci pe plac Până și Nelidova, "acea fată bună și venerabilă", pentru a-i fi plăcută lui Pavel Petrovici, a trebuit să-i inventeze distracții excentrice Într-o zi, contele Golovkin, care a apărut la datorie, i s-a acordat mare atenție la Gatchina; asta l-a surprins; s-a dovedit că Nelidova și Pavel Petrovici aranjaseră patul în așa fel încât Golovkin a trebuit să cadă într-o baie plină cu apă; Pavel Petrovici era foarte supărat că era o glumă d) Am vorbit mai în detaliu despre această problemă n Sentimente intelectuale la bolnavii mintal " Buletinul necrolog i Biblioteca "Runivers" V F chizh a eșuat x) A fost, dacă Golovkin nu a inventat această anecdotă, în Știm că în ultimii ani ai vieții sale, Pavel I a jucat de bunăvoie orbul orbului în Mănăstirea Smolny Deși Pavel I, în nevoie de societate, i-a tratat cu amabilitate pe cei care i-au oferit o distracție plăcută, totuși, el nu poate fi numit bun, plin de compasiune Îi răsplătea cu generozitate pe cei care îi erau plăcuți, ale căror servicii îi făceau plăcere, dar nu și-a sacrificat niciodată propriile interese În , Derzhavin a cerut-o în căsătorie pe fiica iubitului său valet Petru al III-lea și pe asistenta Pavel Petrovici; "Suveranul Marele Duce al mirelui a ordonat să fie prezentat Singur cu afecțiune, și-a primit mama și ginerele în birou, promițând o zestre bună de îndată ce a putut "*) Derzhavin, care își descrie foarte atent situația financiară, nu menționează îndeplinirea acestei promisiuni; știm că înainte de urcarea la tron, Pavel Petrovici avea nevoie de bani, întrucât a cheltuit foarte mult pe clădiri și pe armata Gatchina; nu era "în putere" să răsplătească o zestre pentru sora lui de lactate În , împăratul "devenise brusc atât de dependent" de prințul Dashkov, "încât era în nebunie în acele zile când nu lua masa la curte Suveranul a petrecut zile întregi cu el singur în biroul său Prințul Dașkov, prin Kurakin, i-a cerut suveranului "întoarcerea libertății" mamei sale; când suveranul a acceptat să îndeplinească această cerere, "fiul meu a vrut să se arunce în genunchi înaintea lui; dar măreția sa l-a oprit, l-a sărutat și fiul meu, într-un acces de fericire, a uitat de statura mică a împăratului, l-a ridicat în aer, strângându-l în brațe Amândoi plângeau " Dashkov a primit o misiune importantă și secretă; suveranul "chiar i-a dat mai multe formulare semnate de el cu faptul că, la nevoie, le va completa" Dașkov de la Kiev a scris o scrisoare procurorului general Lopukhin, în care acesta sesiza "că unul dintre prizonierii din cetatea Kiev, un anume Altești (calomnia lui Platon Zubov) a fost închis nevinovat" De !) La cour et le regne de Paul I, p ,) Lucrări de Derzhavin T VI, p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I consecința a fost rescriptul: "Deoarece vă amestecați în chestiuni care nu vă privesc, vă dați demisia" Acest episod caracterizează în mod viu sentimentele morale ale lui Paul I; în timp ce Dashkov era plăcut cu el, l-au tratat cu bunătate; când compania sa a încetat să dea

plăcere, a fost aspru pedepsit doar pentru că și-a exprimat părerea procurorului general Este evident că o astfel de atitudine față de oameni bazată pe cel mai crud egoism indică o slăbiciune a sentimentelor morale Când este necesar să se lipsească de mica plăcere a banilor necesari pentru zestrea unei surori de pepinieră, atunci totul se limitează la o promisiune; când compania lui Dashkov a fost plăcută, mama lui a fost înapoiată la libertate; deși lui Dashkov i s-a oferit o mare încredere, ceea ce însemna că era considerat util pentru serviciu, a fost demis din serviciu când a încercat să folosească această încredere Evident, cu asemenea relații cu oamenii, Paul I nu putea avea prieteni, nu putea avea chipuri devotate; este clar că toată lumea a încercat să-i facă pe plac suveranului, să obțină o promovare, "suflete" și apoi, dacă se poate, să plece din timp Nu suntem conștienți de un singur fapt care să dovedească capacitatea lui Paul I de a-și sacrifica interesele pentru fericirea vecinilor săi: bineînțeles, trebuie să ținem cont de poziția sa înaltă Aproape toată lumea a încercat să profite de bunătatea suveranului pentru propria lor îmbogățire, dar și aici s-a manifestat cel mai, dacă nu nepoliticos, egoismul direct al lui Paul I După cum știți, cei mai generos premiați în această domnie au fost: Bezborodko , Repnin, Musin - Pușkin și Kutaisov Pavel I i-a apreciat pe primii trei pentru că i-au susținut drepturile la tron; Kutaisov pentru servicii de lachei În ziua încoronării, Bezborodko a primit ib oo soul, de acri de pământ în provincia Voronezh și un titlu princiar) Există dovezi că Bezborodko i-a arătat lui Paul I unde a fost păstrat ordinul Ecaterinei a II-a privind succesiunea la tron de către Alexandru Pavlovici Altfel, nu-) Note ale Prințesei Dashkova , p -) Schilder, p Biblioteca "Runivers" V F chizh se pot explica favorurile făcute de Bezborodko: la vremea aceea, din cauza stării sale de sănătate, nu mai putea oferi statului servicii esențiale Odată cu o asemenea generozitate față de persoanele care i-au oferit servicii personale lui Pavel Petrovici, în raport cu persoanele care au acoperit Rusia cu glorie nemuritoare, s-a manifestat o zgârcenie uimitoare noiembrie Da "E I V a acordat cu cea mai mare milă toate gradele inferioare ale trupelor aflate sub comanda generalisimului Prințul Italiei Suvorov - Rymniksky, ruble de persoană pentru curajul neînfricat arătat de aceștia în luptele repetate împotriva inamicului ") La acea vreme, această armată nemuritoare era atât de mică ca număr, încât întregul premiu era mai mic decât venitul anual din numele acordate de Bezborodko O comparație a acestor două premii demonstrează în mod clar inconsecvența tuturor declarațiilor despre justiția lui Paul L Desigur, soldații nu sunt premiați cu ruble, iar asociații lui Suvorov au fost decorați cu generozitate cu ordine, dar ce valoare ar putea în ochii oamenilor decente comenzile au când panglica Sfântului Andrei i-a fost acordată lui Kutaisov pentru serviciile lacheului Paul I rareori a arătat compasiune chiar și pentru nenorocirile pe care el însuși le provocase I-a pedepsit fără milă pe cei care nu i-au respectat întocmai ordinele, care i-au trezit suspiciuni, dar chiar și atunci când a fost dovedită nevinovăția celui pedepsit, rareori a arătat compasiune față de victimă Tatăl lui Sablukov a fost demis din serviciu, iar pacientul a fost îndepărtat din Sankt Petersburg doar pentru raportul că producătorii nu puteau vopsi pânza exact așa cum dorea suveranul Când a fost dezvăluită nevinovăția completă a lui Sablukov, "Împăratul, care tocmai și-a revenit de gripă și încă nu se simțea deloc bine, când a auzit cât de crud a fost executată sentința lui împotriva tatălui meu o scenă foarte emoționantă a a avut loc împăcarea între monarh și supusul său" a) Este foarte

posibil ca în acest caz, Paul I să fi arătat compasiune, deoarece el însuși tocmai suferise o boală și, prin urmare, a înțeles clar suferința lui Sablukov Dar așa Despre "Antichitatea Rusă" VPI, p *) Zapiski Sablukov, p - Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I manifestările de compasiune, - vai! - erau foarte puține; desigur, greșeala cu Sablukov nu l-a învățat pe Paul I să fie plin de compasiune față de persoanele care nu-i plăceau Unul dintre ultimele ordine ale lui Paul I a fost pedepse extrem de crude împotriva lui A P Ribopierre și a mamei sale Agrafena Alexandrovna, fiica neuitatului Alexandru Ilici Bibikov Bennigsen asigură că acest truc al lui Paul I a indignat profund societatea Ribopierre a luptat în duel și a fost rănit la braț; Pavel I era gelos pe el pentru prințesa Gagarina; a poruncit să fie închis într-o cetate Când a venit poliția să îndeplinească ordinul - suveranul, rănitul era bandajat; Ordinul a fost executat, iar rănitul a fost transferat la pat Disperarea mamei este de înțeles Când suveranul a fost informat că ordinul său a fost îndeplinit, a întrebat cum s-a comportat mama rănitului în același timp și, aflând că plânge, a ordonat să o trimită imediat din Petersburg J) Șișkov, care l-a cunoscut bine pe A I Ribopierre, povestește despre același act; după Șișkov, A A Ribopierre și-a găsit adăpost la un țăran care a luat o asemenea parte la nefericita mamă, încât și-a trimis fiul la Sankt Petersburg pentru a verifica starea de sănătate a răniților *) Următoarea împrejurare mărturisește egoismul extrem de grosier al lui Paul I, slăbiciunea sentimentelor sale altruiste La cererea lui Palen și Obolyaninov, prin decretele din noiembrie , a fost permis tuturor ofițerilor și funcționarilor expulzați din serviciu fără ordin judecătoresc "deocamdată să se alăture acestuia" Ce a cauzat această milă, nu se știe exact; Palen și-a atribuit cinstea acestui ordin; poate că Pavel I a crezut în predicția că, dacă a domnit în siguranță timp de patru ani, atunci nu mai avea de ce să se teamă și, prin urmare, a fost de acord să accepte în slujba unor persoane care i se păreau suspecte Șișkov explică aceste decrete prin faptul că Pavel I se temea "de un mare număr de cei jignați de el") Dar chiar și în acest act de milă, Pavel I s-a arătat extrem Des Generais Grafen von Bennigsen Brief an den General y Vulpe Hysto rische Vierteljahrsschrift , ss ,) Notele lui Shishkov; vol I, p ,) Id , p Biblioteca "Runivers" V F chizh cruzime: tuturor celor iertați li s-a poruncit "să se prezinte la Sankt Petersburg pentru o prezentare personală la noi" Este clar cât de greu a fost pentru majoritatea ofițerilor și funcționarilor lipsiți de toate mijloacele să se târască la Petersburg, "pentru o prezentare personală"; unii dintre nefericiţi au fost nevoiţi să meargă pe jos în capitală Pentru a-l justifica pe Pavel I, putem spune că nu a pătruns în esența măsurii propuse de Palen, iar în acest caz a fost crud fără a avea de gând să facă rău Într-adevăr, oamenii fac mult rău din cauza slăbiciunii atenției lor, iar Paul I tocmai nu era înzestrat cu atenție Maine-de Bihan a exprimat un adevăr profund: "Nu este greu să dovedești că atenția și rațiunea sunt abilități morale Obiceiul discuțiilor neatennte și frivole este cauza multor vicii Lui trebuie să i se atribuie în mare măsură duritatea inimii, pasiunile egoiste și antisociale Deținând atenția noastră, o putem opri asupra nenorocirilor vecinilor noștri și putem înțelege cât de groaznic este să fii cauza acestor nenorociri; ne putem simți mai bine obligația noastră de a preveni aceste suferințe, sau cel puțin de a alina suferințele vecinilor noștri Clever Palen, care l-a cunoscut bine pe Paul I, descrie extrema lipsă de inimă a acestui suveran chiar și celor față de care dorea să fie milostiv "Eram sigur că primul dintre ofițeri de

revenire va fi bine primit, dar că în curând îl vor enerva pe el, precum și pe cei care îi urmează Ceea ce s-a întâmplat a fost ceea ce am prevăzut: în fiecare zi sute de acești nenorociți se revărsau în Petersburg, în fiecare dimineață prezentau rapoarte împăratului de la avanpost El a fost curând dezgustat de această mulțime de sosiri; a încetat să-i accepte, apoi a început pur și simplu să persecute și și-a făcut astfel dușmani ireconciliabili în fața acestor nefericiți, din nou lipsiți de orice speranță și condamnați să moară de foame la porțile Sankt Petersburgului "*) Despre această lipsă de inimă a lui Paul I vorbește și Benigsen *) Oeuvres inédites Vol eu, p ,) Schilder, p s) Op cit , S Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I Sunt cunoscute anecdote despre generozitatea lui Paul I, care a împărțit "suflete", trepte și ordine pentru un răspuns reușit, ordine executată rapid și precis; asemenea binecuvântări dovedesc cu greu bunătatea și blândețea inimii acestui suveran În primul rând, aici nu a existat sacrificiu de sine și, în al doilea rând, nu se poate nega că Pavel I a vrut să câștige slujitori loiali cu recompense generoase Din câte se poate aprecia din informațiile disponibile, Pavel I a avut plăcerea să-și arate mila, să vadă oameni fericiți de generozitatea lor; era mulțumit de sine când făcea bine Nu se poate nega că ura umană îi era străină; nu era supărat și îi era neplăcut să facă rău oamenilor Viciosul Arakcheev îi era antipatic; de două ori în timpul domniei sale, Paul I l-a demis pe Arakcheev și l-a chemat să iasă din Gruzin doar când se considera în pericol Dacă acest nefericit suveran ar fi fost înconjurat de oameni buni, domnia lui nu ar fi fost atât de sumbră, atât de tristă, precum a rămas în istorie Sentimentele estetice ale lui Pavel Petrovici erau slabe; nu înțelegea deloc frumusețea, nici în viață, nici în natură, nici în artă În circumstanțele sale personale era simplu și nepretențios; nu era mulțumit de un cadru frumos, elegant, compania femeilor frumoase, balurile elegante etc Înainte de urcarea pe tron, se mulțumea cu un mediu simplu, și dorind doar să impresioneze, s-a înconjurat de lux după ascensiunea la tronul Maria Fedorovna a iubit natura sau, cel puțin, a respectat în această privință moda predominantă la acea vreme; a încercat să-și țină soțul plictisit ocupat cu plantarea de parcuri și grădini cu flori; dar nu a reușit să-l invite pe Pavel Petrovici la aceste ocupații Desigur, în conformitate cu spiritul vremurilor, atât în parcul Gatchina, cât și în Pavlovsk au fost amenajate și au fost amenajate grădini cu flori; dar până și idilicul Pavlovsk, în timpul șederii în ea a marii curți ducale, a căpătat aspectul unui lagăr militar Era înconjurat de un lanț de gardieni militari, care i-au chestionat pe toți călătorii și trecătorii - unde se îndreptau, de unde și în ce scop De la înălțimea turnului de lângă palat, Pavel Petrovici însuși a monitorizat executarea exactă a ordinelor sale și, observând cea mai mică defecțiune în gardă sau Biblioteca "Runivers" c f chizh oarecare abatere de la regulamentele militare, uneori mergea personal să-i pedepsească pe vinovați Rezultatul a fost că Pavlovsk, care anterior atrasese frumusețea locației sale și simplitatea rustică, a devenit acum pustiu Mulți au călătorit în mod deliberat în jurul Pavlovskului, făcând câteva verste în plus pentru a evita formalitățile stabilite în acesta Dar aceste ocoliri *l-au iritat pe proprietarul Pavlovskului, iar el a ordonat patrulelor sale să rețină și să interogheze pe toți cei care doar manifestau intenția de a se abate de la drumul direct către Pavlovsk) Prostul gust al lui Paul I s-a manifestat pe deplin în clădirile iubitei sale Gatchina: sumbru, inconfortabil, era, parcă, un contrast cu Pavlovsk, aranjat după gustul Mariei Feodorovna și mai ales al

Țarskoie Selo Toaleta lui Pavel Petrovici, precum și forma uniformă introdusă de el în trupe, demonstrează că Paul I nu înțelegea frumusețea Desigur, reverența sa nemărginită pentru Frederic al II-lea poate servi drept justificare; dar totuși, o persoană care nu este lipsită de gust ar simți cât de urâți sunt rușii în uniforma prusacă și ar adapta cumva uniforma prusacului tipului nostru național Toți contemporanii au condamnat în unanimitate forma urâtă, au găsit-o foarte urâtă Pavel I a spus odată - * "Vreau să fiu Frederic al II-lea dimineața și Ludovic al XIV-lea seara" *); a încercat chiar să-și îndeplinească această dorință indiscretă Dar știm cât de fără succes l-a imitat pe Regele Soare, cât de plictisitoare și lipsite de gust erau mingile lui, ce impresie grea a produs luxul și pompozitatea cu care s-a înconjurat Pavel Petrovici, cu mare dreptate, i-a reproșat mamei sale extravaganța, dar a depășit-o, desigur, relativ, în scurta durată a domniei sale Extravaganța nebună în raport cu persoanele care l-au mulțumit pe împărat a depășit cu greu risipa nebună de bani pe decorarea "artistică" a Castelului Mihailovski Era palatul preferat al lui Paul I; în ultima seară din viața lui, masa Masson Memorii secrete, p -) Masson, op cit , p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I a fost servit cu porțelan, decorat cu diferite tipuri ale Castelului Mihailovski "Împăratul a fost într-o admirație extremă, a sărutat în mod repetat desenele pe porțelan și a spus că aceasta a fost una dintre cele mai fericite zile din viața sa *) Suveranul a admirat atât de mult Castelul Mihailovski, încât i-a încredințat descrierea lui Kotzebue și a urmărit cu interes progresul lucrării sale Foarte condescendent Kotzebue, însă, nu putea să nu remarce că, alături de un lux uimitor și de lucrări cu adevărat artistice, unele lucruri erau sub orice critică În dormitorul suveranului "Un portret prost al lui Frederic al II-lea și o statuie proastă din ipsos înfățișând același rege călare, așezate într-un colț pe un piedestal de marmură, constituiau un contrast ciudat cu picturile magnifice" Referitor la unele tablouri, Kotzebue remarcă: "ce păcat că execuția lor nu a fost încredințată unui artist mai priceput" În fine, cea mai bună dovadă a slăbiciunii sentimentelor estetice ale lui Paul I este urâtul monument al lui Petru I, ridicat în fața Castelului Mihailovski Pavel I era religios; conform reamintirii mitropolitului Platon, el "a avut întotdeauna o dispoziție evlavioasă, iar raționamentul sau conversația despre Dumnezeu și credință i-a fost întotdeauna plăcută Aceasta, conform notei, i-a fost prezentată cu lapte de regretata împărăteasă Elizaveta Petrovna, care l-a iubit cu drag și l-a crescut cu persoane feminine foarte evlavioase desemnate de la ea "*) Pavel l-a avut pe unul dintre cei mai buni teologi ai noștri ca profesor de lege și, prin urmare, a primit o educație religioasă excelentă Dar, desigur, nici influența femeilor evlavioase, nici influența lui Platon nu au determinat evlavia lui Pavel; care nu cunoaște atei care au crescut în familii profund religioase; Pavel era evlavios pentru că aceasta era natura lui; nu putea trăi fără religie, avea nevoie de credință În religie a căutat consolare și sprijin; în general, o dispoziție mohorâtă domnea la Pavel Petrovici și a fost un martir al nenorocirilor și suferințelor închipuite de sine; se simțea ne-) Din memoriile lui P I Poletika "Arhiva Rusă",) Autobiografia lui Platon, p Biblioteca Runiverse V F Chizh fericit, se socotea persecutat, lipsit de drepturile sale, temeindu-se constant că nu i se va permite să urce la tron Sumbru, amar, speriat de pericolele inventate de el, era singur din punct de vedere moral printre oamenii care se bucurau de viață Este clar că el, negăsind un răspuns la dispoziţia sa spirituală în rândul celor din jur, îi considera pe toţi

duşmanii săi; certându-se constant chiar și cu oameni devotați, negăsind puterea de a lupta pentru drepturile sale, Pavel a căutat consolare și sprijin în religie Conștiința propriei sale neputințe complete, a singurătății complete și a lipsei de apărare este sursa principală a religiozității lui Pavel Dragostea lui platonică pentru Nelidova s-a datorat într-o oarecare măsură religiozității și dorinței sale de singurătate morală; Nelidova era și ea religioasă și nici nu era fericită; ea nu se bucura de viață și, prin urmare, între Paul și ea se putea dezvolta o prietenie de durată Conștient de slăbiciunea sa, temându-se constant pentru soarta lui, mereu nemulțumit de toate, ne preocupat serios de nimic, Pavel I avea nevoie de religie, și-a găsit confort și sprijin în ea Într-un moment solemn al vieții sale, când se îndrepta de la Gatchina la Petersburg pentru a lua tronul mamei sale pe moarte, Pavel Petrovici i-a exprimat lui Rostopchin gândul său din inimă j'ai vécu quarante deux ans Dieu m'a soutenu; peut-être donnera-t-il la force et la raison pour supporter l'état auquel il me destine Esperons tout de sa bonte Înainte de urcarea sa pe tron, Pavel s-a rugat mult și cu ardoare; în Palatul Gatchina au arătat locurile în care îngenunchea, cufundat în rugăciune și deseori vărsând lacrimi; parchetul a fost sters pozitiv in aceste locuri *) Cu toate acestea, religia nu a adus o mângâiere reală, nu i-a dat pace deplină lui Pavel I; neliniștea, neliniștea și distanța lui au crescut de-a lungul anilor; esența creștinismului era încă inaccesibilă sufletului său; religia nu l-a împăcat cu oamenii, nu i-a influențat viața morală și, prin urmare, când soarta i-a zâmbit lui Pavel Petrovici, el nu a mai căutat mângâiere în rugăciune Știm bine cum și-a petrecut timpul împăratul Paul I și, prin urmare Însemnări ale lui Sablukov, p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I Cred că ar putea să dedice doar câteva minute rugăciunii în timpul zilei În general, religia, ca toate sentimentele superioare ale lui Pavel, nu i-a influențat comportamentul, nu s-a combinat cu toate procesele vieții sale spirituale Oricine crede în puterea educației ar trebui să fie surprins că un teolog atât de excelent ca Platon nu a reușit să-l învețe pe Pavel Petrovici principiile principale ale creștinismului; este evident că principalele cerințe ale doctrinei creștine erau complet inaccesibile lui Pavel și, desigur, duhovnicul nu poate fi învinuit pentru acest lucru Pavel I nici nu a încercat să pară milostiv, nici nu a încercat să-și ierte dușmanii "Marea ducesa Elisabeta mi-a spus că a fost adesea surprinsă de iritabilitatea împăratului atunci când accidental nu-i plăcea ceva și de cruzimea rece cu care a glumit despre ajutorul pe care nefericitul l-a îndreptat * x) Desigur, cruzimea față de vinovați ar putea fi explicată de Pavel ca o necesitate de stat, dar un creștin adevărat nu poate justifica numeroasele acte crude ale lui Pavel, precum următoarele: odată ce calul de sub el a devenit capricios, el a ordonat să o omoare de foame; în a opta zi a murit; când directorul de apel i-a raportat asta lui Pavel Petrovici, el a spus - C'est bon În timpul unui exercițiu regimentar, un cal de ofițer a căzut; Pavel Petrovici i-a ordonat ofițerului să se ridice, la care acesta a răspuns că are piciorul rupt Paul lui crache dessus et se retire en jurant*) Nelidova a vrut să danseze cu Raevsky, a rezistat; Nelidova a râs și l-a târât de mână Împăratul, care nu era așteptat în acea seară, a intrat pe neașteptate pentru toată lumea și a văzut această scenă "Ia-l, târă-l", strigă el; Raevski a fost prins și, fără să meargă în apartamentul său, l-au aruncat într-o sanie și cu un curier l-au dus la Moscova, la garson, unde a stat două săptămâni pe pâine și apă, până când, la cererea rudelor sale , a fost eliberat, dar

fără drept de intrare în Sankt Petersburg) *) Note de Golovina, p ii) Masson Memorii secrete, p ,) Memorii ale lui E I Raevskaya Biblioteca "Runivers" V F chizh Multe astfel de fapte pot fi citate, dar pentru a încheia, voi cita o rezoluție care este interesantă pentru a caracteriza religiozitatea lui Pavel: sfântului Nicolae Făcătorul de Minuni și care a cerut să treacă un pașaport, i se refuză din cauza distanței și pericolului călătoriei Această rezoluție, atât ca conținut, cât și ca ton, este atât de asemănătoare cu hotărârile incontestabil proprii ale acestui suveran, încât a fost cu greu întocmită fără știrea lui Pavel I și aprobată de el absent Nu există nicio îndoială pentru noi, așa cum a fost și pentru Pavel I, că filistinul a fost destinat la sanctuarul Sf Nicolae să se roage pentru suveranul său și pentru întreaga Casă Regală La Paul I, nevoia de a arăta putere, de a face o "chicană" era puternică, iar dorința de a se ruga pentru el la altarul Sf Nicholas Făcătorul de Minuni, un filistin sincer credincios, era slab Pavel I a fost suficient de educat pentru a ști că nici un singur suveran ortodox nu și-a arogat dreptul de a sluji Liturghia; în orice caz, ar putea să se întrebe despre asta de la Pleshcheev, de la IV Lopukhin Există dovezi demne de încredere că Pavel I a dorit să-şi însuşească "demnitatea preoţească" Prințul Șihmatov-Șhirinsky, care luase monahismul, i-a spus episcopului Porfiry Uspensky că "când Pavel a hotărât să îmbine în persoana sa două virtuți - regală și mare preot și și-a pregătit deja sakkos episcopului, și-a luat în cap să învață preoția mai întâi în propria sa casă și se plimba pe aici cu un pas lung, repeta adesea exclamația: precum a ta este împărăția și puterea și slava în vecii vecilor, dar cu atâta rapiditate și cu atâta impetuozitate, accent și presiune încât lui însuși nu-i plăcea propria pronunție, care semăna mai mult cu a comanda un regiment decât o răvășire în fața lui Dumnezeu de ce și-a schimbat în mod repetat tonul și mustrarea, dar oricât s-a străduit să-i imite pe preoți, s-a rătăcit mereu pe cale militară Acest capriciu a fost auzit de bodyguarzii lui Golovkin informează și despre această intenție a lui Paul I; susține că veșmintele magnifice erau deja gata episcopul Porfiry Uspensky Geneza mea, partea a III-a, p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I voi, dar când suveranul a anunțat Sinodului intenția sa de a celebra slujbe divine, Sinodul i-a atras atenția asupra regulii canonice care interzice preoților care au încheiat o a doua căsătorie să slujească ca preoți Această direcție l-a făcut pe Pavel să-și abandoneze intenția *) Deși nu știm de ce Pavel I a abandonat de fapt "acest capriciu", dar nu va fi cunoscut niciodată; fie că a înțeles absurditatea acesteia, fie că a fost convins prin referire la regula canonică sau prin alte argumente Este extrem de important pentru noi că acest "moft" a fost și că Paul I nu a îndrăznit să-și îndeplinească dorința Acest lucru indică, fără îndoială, că, după urcarea pe tron, s-a rugat puțin, s-a gândit puțin la Dumnezeu, că religiozitatea sa și-a subordonat complet religiozitatea puterii Nici măcar un monarh ortodox nu s-a gândit să învețe să "slujească masa"; asemenea blasfemie indignează atât de mult evlavia cea mai grosolană și superficială, încât cei mai înfometați de putere monarhii nici nu au învățat să slujească masa și nici nu au îndrăznit să-și arogă un asemenea drept; numai cuviosul Paul I avea "acest capriciu" Atât contesa Golovkina, cât și contele Golovkin descriu exact în același mod acel extaz, acea bucurie pe care Pavel I a trăit-o în timpul sărbătorilor de încoronare A aranjat o ceremonie solemnă specială: la finalul sărbătorilor obișnuite, Cuplul Imperial s-a așezat pe tronuri; gradele superioare ale curții și-au dat jos coroanele, au luat sceptrul, orbul, ordinele și, în cele din urmă, și-

au scos mantia Dragostea lui Paul I pentru ceremonii era atât de puternică încât el, îmbrăcat într-o haină dalmatică peste uniformă, într-o pălărie cu trei colțuri, călare, a comandat o paradă în Piața Kremlinului; "Metropolitanul Platon a primit parada și a stropit cu apă sfințită " Chiar și o plăcere atât de nesemnificativă pe care ceremoniile o aduc oamenilor, Pavel s-a dovedit a fi mai puternic decât religiozitatea Evident, Paul I putea să-și stăpânească dorințele atunci când le-a găsit incomode pentru el însuși; știm de ce a tratat clerul cu reținere; știa cum a plătit tatăl său pentru lipsa de respect pentru religie și cleric și, prin urmare, își putea refuza plăcerea de a sluji Op cit , p Biblioteca "Runivers" V F chizh Masa de pranz Golovkin asigură că Paul I a vrut să slujească ca preot și să se spovedească membrilor familiei și demnitarilor lui; acest lucru este foarte probabil și este de înțeles cât de greu i-a fost suveranului suspect să refuze "acest capriciu"; dar când credea că acel pericol l-ar putea ameninţa, putea renunţa la cea mai arzătoare dorinţă; se temea de responsabilitatea pe pământ mai mult decât de răzbunare în viața de apoi VIII Necesitatea unei analize psihologice amănunțite a personalității acestui nefericit suveran este dovedită de faptul că până în ziua de azi nici istoricii foarte respectabili, de exemplu, Shumigorskys, nu înțeleg deloc caracterul lui Paul I Așa că Shumigorsky scrie: "S-a întâmplat ca Pavel, iritat, să se repezi la ofițeri, să le scoată espantonii, să înjure, să-i prindă pe vinovați de guler, de rever Asemenea scene ajungeau uneori până la comicitate: smulgând espantonul ofițerului, însuși Pavel a trecut în locul lui, parcă ar fi testat calmul celor prezenți, care trebuiau să mențină o privire serioasă, privind această mică siluetă, acționând cu un fel de convingere și cu toată puterea nimicului voință neînfrânată "*) * Inconsecvența completă a întregii judecăți a lui Shumi Gorsky este direct evidentă; niciodată scenele în care se manifestă adevărata convingere nu pot ajunge la comicitatea; fiecare ia în serios credințele și acțiunile pe care le dau naștere "Voința neîmblânzită" inspiră întotdeauna respect și chiar reverență, pentru că Nichts, oh Zarathustra, wachst Erfreulicheres auf Erden, als ein hoher starker Wille: der ist ihr schõnstes Gewãchs Eine ganze Landschaft erquickt sich an Eineni solchen Baume) Aceste scene nu au fost doar comice, ci și revoltătoare, pentru că un afect fără motiv sau dintr-un motiv neînsemnat provoacă atât ridicol, cât și indignare în rândul martorilor acestei stări, ceea ce dovedește slăbiciunea voinței, și slăbiciunea) Dicționar biografic rus Pavel I; p ( ) Pumigorsky i-a plăcut atât de mult această definiție a voinței lui Paul I, încât repetă această frază în noua sa lucrare: Paul I, p) Nietzsche Bd VI, s Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I va stârni inevitabil ridicol, indignare și, după cum pretinde Nietzsche, dispreț Istoria a confirmat cu brio corectitudinea opiniei acestui filozof Slăbiciunea extremă a voinței lui Pavel I a fost principalul său neajuns ca suveran S-a manifestat deosebit de puternic în întreaga sa viață, deoarece a primit o educație excelentă, a fost bine educat și, prin urmare, nu a putut avea opinii și judecăți care să-și justifice pe deplin acțiunile Era atât de educat încât știa despre îndatoririle suveranului, știa despre necesitatea unui guvern bun bazat pe dreptate, știa că suveranul trebuie să facă bine, să fie drept și milos Apărătorii lui Paul I susțin că el și-a dorit binele, a iubit dreptatea și a făcut binele cu bucurie Desigur, era atât de deștept și atât de educat încât nu a putut să nu înțeleagă sensul dreptății, importanța milei, nevoia de onestitate, dar, vai!, domnia sa este una dintre cele mai întunecate pagini ale istoriei

noastre și chiar apărătorii trebuie să-l justifice prin împrejurările vieții faptul că a fost înconjurat de oameni răi și chiar faptul că încercarea nedovedită de a-l otrăvi i-a tulburat sistemul nervos, prin urmare, în cele din urmă, totul se explică prin faptul că voința era extrem de slabă Cea mai bună și mai evidentă dovadă a extremei slăbiciuni a voinței acestui suveran este că de-a lungul vieții a fost mereu sub influența cuiva și, de îndată ce a scăpat de sub influența unei persoane, a căzut imediat sub influența alteia Desigur, nu este nimic surprinzător că înainte de căsătorie a fost sub influența tutorelui său N Panin Atunci prima lui soție și Andrey Razumovsky au preluat controlul complet asupra lui; a doua soție nu avea o voință puternică și, prin urmare, lui Nelidova nu i-a fost greu să-l subordoneze pe Pavel Petrovici influenței ei Nelidova, împreună cu Maria Fedorovna, a controlat mult timp voința lui Paul I, l-a înconjurat de prietenii lor, nu a permis oamenilor de a căror influență se temeau să-l vadă În cele din urmă, așa cum ar fi trebuit să fie, prin voința lui Paul I, neînsemnatul Ku-taisov a luat stăpânire și a luat stăpânire atât de mult încât Rostopchin, care a intrat în Întrebări de filosofie, KN , Biblioteca "Runivers" V F chizh lupta cu fostul frizer, a fost expulzat din Sankt Petersburg Întrucât Kutaisov era doar un lacheu și și-a folosit influența doar pentru propria sa îmbogățire, gr Nu i-a fost greu lui Palen să depășească Kutaisov și să preia controlul asupra voinței lui Paul I atât de mult încât acest suveran, potrivit lui Stanislav Poniatovski, care se considera infailibil și a afirmat "Nu este Dumnezeu cel care întronează toți suveranii Prin urmare, mâna Lui îi călăuzește ", a devenit o jucărie în mâinile lui c Palena A N Velyaminov-Zernov spune destul de corect: "cel mai puternic conducător al celei mai mari puteri din lume, un om născut cu abilități foarte bune, destul de bine educat și cu motive nobile, a murit De ce nu l-au salvat toate aceste calități de la distrugere? Deoarece prima calitate a unei persoane ar trebui să fie capacitatea de a-și controla pasiunile și abia atunci îi poate controla pe alții "Velyaminov-Zernov, altundeva în nota sa *) enumeră alte "calități" ale acestui suveran, explicând pe deplin "moartea" sa : "pasiune și patimi nestăpânite, generozitate și răzbunare în cel mai înalt grad, suspiciune la fiecare pas și lașitate la primul pericol, nerăbdare în toate, într-un cuvânt, impulsuri aprige și cele mai nemoderate alcătuiau tot caracterul lui Pavel În general, Velyaminov-Zernov este extrem de indulgent față de Pavel; găsește în el calități bune și raportează în același timp următoarele): "Pavel a fost excesiv în toate, atât în mânie, cât și în dragoste Îndrăgostit-o de domnișoara Nelidova și, întâmpinând o rezistență încăpățânată, i-a propus să-și omoare soția Nelidova a anunțat acest lucru Mariei Fedorovna, care până la moarte a păstrat pentru ea cea mai tandră prietenie și profundă recunoștință Este foarte posibil ca Pavel Petrovici să-i fi spus lui Nelidovei despre otrăvirea Mariei Feodorovna, este posibil să fi sugerat ca Nelidova însăși să comită o crimă, dar totul s-a limitat la simple conversații, deoarece "lașitatea la primul pericol" ar fi împiedicat dezvoltarea a unui plan, și Schiemann Die Ermordung Pauls, p) Id , p) Id , p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL T cu atât mai puţin să-l aducă în execuţie Dacă mesajul lui Velyaminov-Zernov este corect, atunci pur și simplu nu este clar despre ce "calități" vorbește Slăbiciunea voinței lui Pavel I ne explică atât domnia sa nefericită, cât și "moartea" Este evident că nu se poate fi "conducător" fără a avea voință, pentru că întregul sens al puterii este de a controla și completa voința celor conduși Evident, dacă toată lumea ar avea o

voință puternică, nu ar fi nevoie de un guvern, a cărui principală îndatorire, prin toate mijloacele care îi stau la dispoziție, este să inducă și să oblige oamenii să trăiască nu după motivele prezentului, ci printr-o viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat Agentul inferior al guvernului, în cele din urmă, cu toată puterea și priceperea lui, îl împiedică pe guvernat să acționeze sub influența motivelor prezentului - lupta mânioasă, furtul pentru cei nevoiași, cântatul tare pentru cei veseli etc Nu putem decât să ne minunăm de puterea de voință a marilor conducători, care au știut să facă state întregi să acționeze în scopuri foarte îndepărtate; oamenii au sacrificat sânge și bogăție pentru prosperitatea statului în viitorul îndepărtat Nimeni nu îndrăznește să afirme că mulți dintre angajații lui Ivan cel Groaznic au înțeles clar utilitatea cuceririlor Regatului Kazan, achiziția Livoniei Cu toate acestea, acest mare suveran a reușit să-i oblige pe mulți să-și sacrifice viețile și proprietățile pentru un viitor mai bun pentru Rusia; nu există nicio îndoială că marea majoritate a celor ale căror activități erau conduse de formidabilul rege au preferat să trăiască după motivele prezentului - să mănânce, să bea și să fie veseli Asemenea giganți ai voinței precum Ioan al IV-lea, Petru cel Mare, Ecaterina a II-a se nasc rar, dar fiecare conducător este obligat să dirijeze și să completeze voința celor conduși; dacă, din cauza slăbiciunii voinței sale, nu își poate îndeplini scopul, este înlăturat fie pașnic, fie ajunge la "moarte" Conducătorii buni, cu voință slabă înșiși se îndepărtează de conducere, ceea ce este luat de angajații lor care sunt capabili sau care își imaginează că sunt capabili să facă acest lucru, iar ei înșiși se bucură de viață și se mulțumesc cu onoarea atribuită conducătorilor Țarii Fiodor Ivanovici și Fiodor Alekseevici nu au lăsat o amintire proastă în urma lor Cu toate acestea, Paul avea o minte foarte superficială * Biblioteca "Runivers" V F chizh bine educat și, cel mai rău, toate procesele sale mentale au decurs foarte repede; - prin urmare, după ce a moștenit o stare complet confortabilă, deja după trei ani de domnie, a adus lucrurile până la punctul în care a devenit clar pentru toată lumea: această mizerie nu poate exista Paul I a acționat întotdeauna pe baza motivelor prezentului și doar foarte, foarte rar în numele viitorului îndepărtat; totuşi, în numele unor motive îndepărtate, a acţionat doar din "laşitate la primul pericol" Nu și-a permis să "trateze" clerul cu asprime, pentru că îl considera periculos, dar în general era întotdeauna complet dominat de motivul prezentului: ura, răzbunarea, bucuria, distracția, "lașitatea la primul pericol", dragoste pentru Lopukhina, gelozie pentru rivalii imaginari, dragoste pentru ceremonii și exerciții militare Nici el, nici vreunul dintre apropiații săi nu-și putea prezice viitorul comportament, activitățile sale politice sau administrative: totul depindea de ce motiv avea să-l stăpânească în acest moment Chiar și în chestiuni pe care le înțelegea perfect și despre care avea păreri clare și corecte, nu putea fi consecvent Laharpe, plecând în Elveția, l-a convins pe Pavel Petrovici de necesitatea de a trăi în prietenie cu copiii, de a-i trata cu încredere Acest adevăr incontestabil a ocupat atât de mult atenția lui Paul I, încât, cu câteva zile înainte de moartea sa, el și-a amintit sfatul lui La Harpe *) Pavel I a înțeles pe deplin necesitatea de a-și trata fiii cu încredere și prietenie; le-a dat funcții de onoare; El a ordonat ca moștenitorul tronului să fie prezent în Senat, dar voința lui a fost atât de slabă încât bunele intenții s-au dovedit a fi complet imposibile Alexandru Pavlovici a acționat ca un ofițer, a fost lipsit de orice putere și orice semnificație, a fost sub supraveghere

constantă, ca un important criminal de stat Următoarea poveste a lui Kotlubitsky, un om, în limitele sale, incapabil să inventeze nimic, descrie perfect cât de neîncredere i-a tratat Paul I x) Schilder, op cit, Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I fiul cel mai mare Kotlubitsky a fost trimis la Moscova pentru a împăca doi generali certați; după finalizarea cu succes a cazului - cel mai tânăr a fost, desigur, găsit vinovat - Kotlubitsky a apărut în fața suveranului și i s-a acordat ordinul; la sfârşitul procesului-verbal, a fost chemat la moştenitor, care era deja în pat cu soţia sa Moștenitorul i-a cerut lui Kotlubits-kago să povestească despre misiunea sa, dar el a fost de acord numai după ce moștenitorul înainte ca icoana a jurat că va păstra secretul x) Alexander Pavlovich se temea constant de tatăl său La februarie , împăratul în coroană și regalie a ieșit din biserică; în cele din urmă, numai Alexandru Pavlovici și contele Golovkin rătăceau în alaiul său Împăratul i-a spus fiului său: "Duval a spus adevărul: coroana este foarte grea" Alexandru Pavlovici tăcea; apoi suveranul l-a invitat să se asigure de greutatea coroanei; Alexandru Pavlovici era pierdut, se bâlbâia, tuși și nu îndrăznea să spună da sau nu *) În al -lea an, Alexandru Pavlovici era atât de speriat de tatăl său încât, potrivit lui Sablukov, arăta "ca un iepure înspăimântat"; când suveranul a intrat în camera în care Sablukov a vorbit cu Alexandru Pavlovici și Konstantin Pavlovici, Alexandru Pavlovici "a fugit în propriul apartament") Alexander Pavlovici avea toate motivele să se teamă de tatăl său, să se aștepte la ce e mai rău de la el Putea suporta irascibilitatea tatălui său; odată Alexandru Pavlovici a cerut îngăduință față de o persoană care a stârnit mânia suveranului; Pavel I și-a aruncat bățul spre fiul său și numai datorită Elizetei Alexevna, care și-a acoperit soțul cu trupul ei, s-a încheiat cu bucurie treaba) Dar Alexandru Pavlovici știa cât de ostil îi era tatăl său și, prin urmare, îi era frică să-și piardă libertatea și chiar viața Cu câteva zile înainte de moartea sa, Paul I a intrat pe neașteptate în camera fiului său cel mare și a găsit pe masă, printre alte cărți, tragedia lui Voltaire *) Poveștile lui Kotlubitsky Arhiva Rusă*, , p Conte Fedor Goovkine La cour et le regne de Paul I; p) Op cit , p) Shumigorsk Pavel I, p - Biblioteca "Runivers" c F chizh "Brut"; singurul lucru din această tragedie care i-a putut părea suspect pentru Paul I au fost ultimele două rânduri: Roma este liberă: ça suffit! Rendons graces aux dieux! Paul I a luat istoria lui Petru I din biblioteca sa, a găsit o descriere a morții lui Alexei Petrovici și l-a instruit pe contele Kutaisov să ducă cartea lui Alexandru Pavlovici și să-i transmită ordinul tatălui său de a citi această descriere *) Așadar, Paul I, pe deplin convins de necesitatea de a trata copiii cu încredere și prietenie, încercând chiar să stabilească relații bune cu fiii săi mai mari, și-a pus fiul cel mare, care în timpul vieții Ecaterinei a II-a și-a dovedit devotamentul complet față de tatăl său , pus într-o poziție de legitimă apărare Desigur, după ce a primit ordin prin Kutaisov de a reciti povestea lui Alexei Petrovici, adus de Obolyaninov la un al doilea jurământ de credință, a fost speriat de decretul scris de mână al lui Paul I, dându-i lui Palena dreptul de a o aresta pe împărăteasa, doi seniori marii duci și soții lor Cu toată lipsa de dorință de a-și trăda tatăl, frica pentru propria viață, pentru viața mamei, a soției, a fratelui și a soției sale, l-a forțat să dea consimțământul crimei Slăbiciunea voinței lui Paul I s-a manifestat și în relațiile sale cu marele Suvorov Din cel mai nesemnificativ motiv, Suvorov a fost privat de postul său, exilat la Konchanskoye și plasat sub supravegherea poliției Întrucât nimic nu-i amintea lui Pavel I de

Suvorov, el putea discuta cu calm această chestiune și, prin urmare, se pare că a înțeles că insultarea genialului comandant, iubit de armată, era cel puțin nerezonabilă Paul I îl cheamă pe Suvorov și încearcă să se împace cu marele comandant; Suvorov a fost atât de sincer încât a preferat viața în serviciul de paradă Konchansky Pavel Nu l-am înțeles pe Suvorov, a continuat să organizeze parade de ceas, iar Suvorov a vegetat în sat, eliberat de supravegherea poliției Când guvernul austriac a cerut lui Paul I să-l numească Ch Schiemann Die Ermordung Pauls I Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I Suvorov în calitate de comandant-șef al armatei aliate, Paul I a acceptat cu ușurință o astfel de numire; se pare că era măgulit că generalul său va comanda și armata austriacă L-a primit pe Suvorov extrem de binevoitor și i-a dat putere deplină; Din câte se știe, Suvorov l-a convins foarte ușor pe Paul I de superioritatea planului său de război Pavel I a răsplătit cu generozitate isprăvile nemuritoare ale lui Suvorov și ale asociaților săi; a ordonat trupelor "să dea Prințului Italiei, contele Suvorov-Rymniksky, chiar și în prezența suveranului, toate onorurile militare, precum cele date persoanei Majestății Sale Imperiale" (pentru victoria de la Novi) Când muribundul Suvorov s-a apropiat de Vilna, a aflat de dizgrația suveranului, care anterior promisese comandantului invincibil o întâlnire triumfătoare; împăratul a anunţat că la întâlnire va fi primul care va coborî din trăsură şi se va apropia de Suvo şanţ Felicitându-l pe Suvorov în ziua noului (oo) an, Paul I i-a cerut să transmită trupelor urările sale de bine numai în cazul în care "dacă el, suveran, potrivit lui Suvorov, toastează" Nu știm motivele rușinei care s-a abătut pe Suvorov; este doar cert că Suvorov nu putea fi vinovat de nimic în fața suveranului; numai Pavel I, lipsit de voia sa, putea fi supărat pe eroul muribund care i-a proslăvit domnia; nici nu a înțeles cât de inconsecvent și dăunător era să umilească favoritul poporului și al armatei, căruia i se conferă onorurile regale Slăbiciunea voinței lui Paul I se explică prin structura incorectă a craniului său și, în funcție de această imperfecțiune, subdezvoltarea lobilor anteriori ai creierului Aici trebuie să repetăm cele spuse despre cea mai înaltă activitate mentală a acestui suveran Oricine nu are încredere deplină în doctrina activității de oprire și reglare a părții anterioare a creierului ar trebui să compare fruntea frumoasă a Ecaterinei a II-a și fruntea înclinată a nefericitului ei fiu Voința puternică a Ecaterinei a II-a este binecunoscută, în cele mai periculoase și grele momente din viața ei nu și-a pierdut stăpânirea de sine, puterea asupra ei și a celor din jur; Paul I a fost mereu la cheremul circumstanțelor și a celor din jur și nu a putut lupta niciodată împotriva obstacolelor Se știe că până și detractorii marii împărătesi o numeau fericită: părea să fie norocoasă; care a studiat cu atenţie caracterul acestei mari împărătese, ştie cu siguranţă că Biblioteca "Runivers" V F chizh a avut mare succes în viață, pentru că poseda o voință care era rară chiar și printre oamenii mari, nu și-a pierdut niciodată puterea asupra ei înșiși și, prin urmare, a dobândit o putere extraordinară asupra oamenilor Până și admiratorii săi, de exemplu, Laharpe și Rostopchin, îl considerau nefericit pe fiul ei, iar el nu putea fi fericit, ca un suveran, pentru că, din cauza structurii greșite a capului, era înzestrat cu o voință slabă Nu a reușit, nu a făcut nimic util și, după ce a primit o putere absolut nelimitată fără niciun efort din partea sa, nu a putut să o păstreze, deși a făcut tot posibilul pentru a păstra această putere Din cauza unei voințe slabe, Pavel nu a putut duce la îndeplinire niciunul dintre scopurile propuse; el a inspirat frică prin măsuri pur fizice, adică pedepse, dar nu putea

obliga pe nimeni să-i asculte Chiar și cei apropiați fie l-au înșelat, fie l-au subjugat Partidul Împărătesei și Nelidova * a căutat să facă din Paul I un instrument al scopurilor și intereselor lor; multă vreme au reușit, iar prima jumătate a domniei lui Paul I, în esență, a fost perioada de administrare a acestui partid Când membrii săi au fost forțați de alte persoane, au discutat, potrivit lui Bernhard], un plan de a transfera puterea Mariei Fedorovna , Kotlubitsky și Kutaisov, sau carieriști fără principii, care visau să conducă suveranul cu voință slabă (Rostopchin) sau, în cele din urmă, cei care au decis să-l distrugă (Palen) Voința lui Pavel I era atât de slabă, încât ea nu putea supune pe nimeni și nimic; de fapt, despre ce fel de supunere se poate vorbi dacă "a fost abordată cu frică combinată cu dispreț" *) Chiar și în fleacuri, Pavel a arătat o voință slabă și, prin urmare, nu a putut fi consecvent Mândria lui extremă i-a sugerat o idee monstruoasă, s-ar putea spune, nebună: putea să stabilească dreptatea în Rusia; nu credea că nici măcar un suveran de geniu nu-și putea permite o asemenea sarcină, dar el - nu putea să nu știe asta - nu studia legile, nu *) Op cit , s ,) Notele lui Dashkova , p Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I a studiat Rusia, nu a avut suficient timp și, în cele din urmă, nu a avut răbdare Paul I nădăjduia să pună în aplicare acest gând monstruos în cel mai simplu mod: în palat s-a amenajat o fereastră vastă, prin care fiecare avea dreptul să-și lase cererea în numele împăratului *) Întrucât un astfel de gând s-ar fi putut maturiza în capul unei persoane înzestrate cu atenție slabă, sau, cu alte cuvinte, voință slabă, atunci, bineînțeles, nu a venit niciun beneficiu din acest mod deja foarte naiv de a face dreptate Paul I s-a săturat curând să rezolve reclamațiile și cererile; de asemenea, nu putea trata cu calmul cuvenit caricaturile si lampioanele care au fost aruncate in aceasta cutie Această cutie a fost distrusă și justiția a fost instituită prin mijloace și mai simple: pedepse aleatorii, dar crude, ale persoanelor jignite accidental sau chiar suspectate de nedreptate Din păcate, istoricii nu ne-au explicat deloc de ce slaba voință a lui Pavel I a reușit să influențeze armata; de ce domnia lui a lăsat urme atât de puternice asupra întregii noastre armate Fără îndoială, Pavel I a reușit să insufle armatei noastre multe lucruri neobișnuite pentru caracterul nostru național; nu există nicio îndoială că după moartea lui, mulți au acționat în spiritul lui multă vreme; Dacă nu mă înșel, Rusia a plătit un preț groaznic pentru ordinul în armată, neobișnuit pentru spiritul său național, instituit de Paul I Îmi pare foarte rău că nu am cunoștințe suficiente pentru a explica acest fenomen Nu există niciun motiv să ne îndoim că Pavel I a vrut să-și slăvească domnia cu fapte bune; fără îndoială că și-a dorit binele Quae sit natura voluntaos humanae, quae nempe est' velie universum suam beatitudinem, atque et hic necessaria voluntate prosile in omnes particulares actus liberos *) În consecință, întreaga domnie a lui Pavel I dovedește extrema slăbiciune a voinței sale, întrucât, fiind în cele mai bune condiții, acesta i-a făcut necontenit rău și și-a acoperit domnia cu infamie Desigur, dorea glorie, respect universal, lauda istoriei și, cel mai important, o domnie lungă și prosperă; ne este destul de clar, i-a fost foarte ușor O Zapiski Sablukov, p) Bossuet Schola in tuto, quaest ; artă Biblioteca "Runivers" V F chizh să domnească destul de sigur; este greu de imaginat acțiuni mai nepotrivite decât cele pe care le comitea constant Pavel I Când a raționat calm, a înțeles că acționează nepotrivit; de exemplu, a devenit interesat de ce la Moscova se tratează cu el cu simpatie, iar la Petersburg mai mult decât la rece, dar nu s-a putut forța să le

mulțumească pe Petersburg, întrucât marea sa mamă s-a forțat să se îndrăgostească la Moscova După cum știți, a făcut totul pentru a-l face și mai urât la Petersburg Într-un cuvânt, Pavel I și-a arătat voința slabă sporind constant nenorocirea propriei sale și a întregii Rusii și, în consecință, pregătindu-și propria soartă Dacă Bossuet are dreptate, atunci este evident că Pavel I în mod constant, atât în chestiuni importante, cât și în cele minore, a dat dovadă de slăbiciune a voinței, în timp ce a îndepărtat fericirea de el însuși și și-a pregătit propria moarte Desigur, chiar și o persoană înzestrată cu o voință puternică poate săvârși un act care atrage după sine nenorocire, dar Paul I, în esență, nu a făcut nimic pentru a îndepărta nenorocirea din sine, deși nu se afla în astfel de condiții în care greșelile fatale sunt inevitabile Întrucât în prezent întreaga doctrină a voinței se află într-o perioadă de revizuire și nu există în ea teorii general acceptate, trebuie să mă limitez la câteva explicații referitoare la cele mai consacrate manifestări ale voinței, evitând pe cât posibil controversele și obscure în doctrina modernă a voinţei Nu există nicio îndoială că definiția de mai sus a lui Bossuet este atât de largă, dreptatea ei este atât de evidentă încât este necesar să se examineze activitățile lui Paul I, tocmai pe baza acestei definiții; este de asemenea evident că suveranul, care și-a pregătit singur moartea, nu a făcut nimic bun sau util, nu a îndeplinit ceea ce a considerat necesar, a fost înzestrat cu o voință slabă Oricât de mult a încercat Paul I să anuleze legile și ordinele marii sale mame, ceea ce a creat ea trăiește până astăzi; toate evenimentele lui Pavel I au durat foarte puțin și le amintim, în cel mai bun caz, ca anecdote La Paul I, din cauza predominării proceselor catabolice și a subdezvoltării sau slăbiciunii centrilor inhibitori, toate procesele mentale au decurs extrem de rapid; de asemenea ar- Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I deciziile lui s-au maturizat repede; de asemenea, toate mişcările lui erau rapide şi impetuoase Pentru observatorii superficiali, el ar putea părea un făcător energic, constant ocupat să-și pună ideile în practică Într-adevăr, în el au apărut întotdeauna extrem de repede diverse dorințe, pe care le-a adus în împlinire atunci când nu a întâmpinat obstacole Această activitate agitată, însă, nu a fost rezultatul unei voințe puternice și, prin urmare, în loc de o muncă sistematică pentru atingerea unor obiective clar definite, acțiunile sale au fost aproape întotdeauna motivate de cel mai puternic sentiment de la acea vreme, drept care au fost inconsecvente si incoerente A fost doar o activitate agitată, dezordonată, din cauza unor circumstanțe întâmplătoare O împrejurare cu totul întâmplătoare - intriga sau, mai corect, înșelăciunea grosolană a contelui Litta, care a aranjat alegerea, oricât de incorectă, a lui Paul I ca Mare Maestru al Ordinului de Malta, a determinat politica externă a acestui suveran Este în război cu Franța; Napoleon returnează soldații ruși capturați, oferindu-le o rochie uniformă și se stabilesc relații de prietenie cu Franța A fost profitabil pentru Napoleon să devieze forțele Angliei către Rusia, iar Paul I declară război Angliei, deși nici Rusia, nici Anglia nu doresc acest război În consecință, chiar și în cele mai importante chestiuni - și la acea vreme relațiile externe erau considerate cea mai importantă chestiune - totul depindea de circumstanțele accidentale care au determinat activitățile lui Paul I dușmanul Angliei Sub influența acelorași împrejurări accidentale, esențial indiferente față de Rusia, prietenia arzătoare pentru Prusia a fost înlocuită de dușmănie Sub influența urii față de mama sa, Paul I a favorizat atât de mult Prusia încât primul său act politic a fost să-l informeze pe Frederic al II-

lea despre o conversație confidențială cu regele suedez; Ultimul ordin în domeniul politicii externe a lui Paul I a fost ordinul trimisului nostru de a opri relațiile cu guvernul prusac Necontenit preocupat, constant ocupat, extrem de mobil, Pavel I a făcut multe acțiuni, ca să spunem așa, dar asta nu dovedește încă că a fost înzestrat cu o voință puternică; aceste acțiuni nu au ajuns și nu au putut ajunge Biblioteca "Runivers" V F chizh acele scopuri la care aspira suveranul Activitatea sa agitată și dezordonată s-a datorat în principal unei creșteri a proceselor catabolice sau, altfel spus, s-a datorat unor cauze pur organice Astfel de persoane, la o observație superficială, sunt confundate cu active și energice; Într-adevăr, ei sunt mereu ocupați cu ceva, mereu agitați, rareori odihnindu-se; este foarte rar ca astfel de chipuri să nu fie ocupate cu nimic Cu toate acestea, motivele unei astfel de activități agitate sunt pur organice și, prin urmare, activitatea lor este dezordonată și inutilă Excitarea constantă sau, cel puțin, anxietatea unor astfel de persoane nu se datorează niciunui motive psihologice: în orice situație și în orice condiții, ei sunt în permanență agitați și ocupați cu unele treburi mărunte Când nu au afaceri mici de făcut - și sunt incapabili să urmărească în mod serios obiective îndepărtate - se plictisesc și se îngreunează de inactivitate Și Pavel Petrovici a fost împovărat de inactivitate până când a adus armata Gatchina; s-a ocupat de această armată cu acelaşi entuziasm ca şi de treburile statului Susținerea pur organică a unei astfel de activități este dovedită și de faptul că avea caracter de impulsivitate Dallemagne definește destul de corect acțiunile impulsive astfel: se disting prin viteza lor, lipsa de discuție, ezitare, curentul nervos trece prin centrele de asociere fără rezistență pe cele mai scurte căi; discutăm despre acțiunile noastre impulsive după ce au fost comise Aceasta a fost natura acțiunilor lui Paul I Nu există nicio îndoială că Pavel I, ca aproape toate persoanele înzestrate cu o voință slabă, deși nu este clar, a fost conștient de neajunsurile sale; îi era în permanenţă teamă să nu cadă sub influenţa celor apropiaţi Este foarte caracteristic persoanelor înzestrate cu o voință slabă că se tem în mod constant de influența prietenilor lor asupra lor, nu sunt de acord cu oamenii care le influențează, caută prieteni pe care i-ar putea influența Desigur, astfel de temeri la aceste subiecte cu voință slabă sunt foarte bine întemeiate: ele sunt în adâncul sufletului lor conștienți de influența celorlalți din jurul lor; din cauza slăbiciunii voinței, ei nu se pot elibera de o asemenea influență altfel decât într-un mod pur extern: ceartă cu un prieten, influență ʋ Pathologie de la volonté pp , Biblioteca "Runivers" IMPARATUL PAUL I pe care le simt asupra lor Persoanele cu o stare foarte slabă se vor certa sau se vor despărți de prieteni doar pentru a se elibera de influența altcuiva Pavel I era constant sub influența cuiva, era conștient de asta, voia să se elibereze și nu putea; influența unei persoane a fost înlocuită cu influența alteia "Cel mai plenipotențiar conducător al celei mai mari puteri din lume" a fost în mod constant împovărat de subordonarea sa, luptă constant pentru independență Nici nu știa să ascundă că s-a săturat de lipsa lui de independență, iar vicleanul lacheu își cunoștea atât de mult stăpânul, încât a reușit în cel mai nepoliticos mod să-l ceartă pe suveran cu soția și cel mai bun prieten, adică, Nelidova Baronul Geiking povestește în detaliu cum Kutaisov s-a certat în cele din urmă cu Paul I cu Maria Fedorovna și Nelidova Întrucât acest nefericit suveran nu a știut să-și ascundă secretele, putem avea încredere în povestea lui Geiking Pavel I l-a întrebat pe Kutaisov: "de ce este primit atât de entuziasmat la Moscova și atât de rece față de

el la Sankt Petersburg" Kutaisov, "luând o promisiune de la suveran de a nu transmite acest lucru nici împărătesei, nici domnișoarei de onoare Nelidova", a spus următoarele: "Domnule, adevărul este că aici ești văzut așa cum ești în realitate - amabil, generos și sensibil, între timp, ca la Petersburg dacă arăți vreo favoare, atunci se spune că fie împărăteasa, fie domnișoara de onoare Nelidova, fie Kurakinii ți-au cerut-o Astfel, se dovedește că atunci când faci bine, atunci ei o fac, dar dacă pedepsești, atunci vine de la tine - Dar ai dreptate așa că se spune că le-am lăsat pe aceste două femei să mă conducă - Așa este, milord "Ei bine, doamnelor mele, vă voi arăta cum să mă gestionați" *) Dacă această poveste este în general adevărată, atunci se dovedește că • Paul I era conștient că se afla sub influența Mariei Feodorovna și Nelidova, știa că această influență era atât de cunoscută încât a permis unui lacheu devotat să-i vorbească Dacă cel mai devotat slujitor ar fi îndrăznit să spună așa ceva unei persoane înzestrate cu voință, chestiunea s-ar fi încheiat fie cu ordin de a tace, fie cu râs Paul chiar l-am avut *) Aus den Tagen Kaiser Paul, S I -irò) Folosesc traducerea lui Schilder op cit , p Biblioteca "Runivers" V F chizh părerea exagerată despre puterea sa, despre nelimitarea puterii sale, o respecta pe împărăteasa în persoana soției sale, era atașată de Nelidova și totuși permitea lacheului său să se amestece în astfel de relații care, chiar și pentru cei mai nemodesti oameni, constituie sfântul sfintelor Dar acest nefericit suveran, datorită voinței sale slabe, se temea de influența străină asupra sa și dorea să fie eliberat de ea atât de mult, încât să nu-i fie rușine să vorbească cu un lacheu despre relația lui cu soția și cel mai bun prieten Este de la sine înțeles că toate eforturile lui Pavel I, precum și în general ale persoanelor înzestrate cu o voință slabă, de a se elibera de influența altora au rămas fără succes Pavel I era mereu obosit de faptul că voința lui era extrem de slabă; i se temea constant că nu i se acordă respectul cuvenit, că nu i se executa ordinele, că i se asculta rău De fapt, nu este ciudat că "cel mai plenipotențiar conducător al celei mai mari puteri din lume" a permis o nesupunere conștientă a ordinului său * din partea unui ofițer șef, de exemplu, Milyukov Desigur, doar suveranul, care este încontinuu împovărat de voința sa slabă, ar fi putut să vină cu ideea că până și ofițerul șef se opune voinței sale, adică neascultă în mod deliberat ordinele sale În ciuda faptului că toată lumea și întotdeauna a îndeplinit ordinele lui Pavel I, sau, cel puțin, s-a prefăcut că o face, nimeni nu i-a arătat o opoziție vădită, el, dându-și seama că este înzestrat cu o voință slabă, a văzut neascultarea peste tot, s-a temut de rezistență, a fost rareori satisfăcut de apropiații lor Conștiința propriei sale neputințe era atât de mare și atât de constantă în el, încât, în ciuda întregii sale puteri enorme, nu o exercita cu demnitatea potrivită unui monarh de mare putere Conștiința propriei impotențe, desigur, a provocat în mare măsură iritabilitate și meschinărie; întreaga domnie a fost plină de o luptă meschină pentru putere, împotriva căreia nimeni nu nu a încercat, dar care a scăpat din mâinile suveranului, lipsit de voința lui Nici măcar toată influența puterii, creată de întreaga noastră istorie, adusă la punctul culminant de voința puternică a Ecaterinei a II-a, nu a putut da stabilitate domniei acestui suveran, deoarece propria sa voință era foarte slabă (Va urma finalul) V F Chizh' Biblioteca Runiverse Teoria evoluției lui Herder și filosofia istoriei Aproximativ jumătate a secolului al XVIII-lea, au început să apară teorii în diferite domenii ale gândirii europene, care arătau spre unitatea principiului de bază care pătrunde în întregul univers, absența

granițelor clare între formațiuni separate și succesiunea tranzițiilor de la formele inferioare la cele superioare cele Opoziția carteziană a sufletului și a corpului ca două substanțe diferite și distincția Wolffiană între abilitățile mentale superioare (rațiunea) și inferioare (sentimentul), ca două surse diferite de cunoaștere, în secolul al XVIII-lea și chiar mult mai devreme au început să provoace obiecții din diferite părți În filozofie, psihologie, științele naturii și chiar în literatura de specialitate, spre deosebire de dualismul lui Wolf și cartezian, a început să se afirme unitatea minții și simțirii, sufletului și trupului, spiritului și materiei Spinoza a exprimat deja ideea unității naturii (extindere) și spiritului (gândirii) în Dumnezeu Leibniz a rezolvat problema relaţiei sufletului cu trupul cu teoria armoniei prestabilite numai pentru cei neiniţiaţi; pentru iniţiaţi , el a avut o altă învăţătură, ezoterică (expusa în lucrarea publicată abia după moartea sa (în): Nouveaux essais sur l'entendement humain Conform acestei învăţături, corpul uman este un complex complex de multe, unite printr-un principiu de monade, care se deosebesc între ele doar prin diferite grade de claritate a ideilor lor; sufletul este doar cea mai înaltă dintre aceste monade, unindu-le și stăpânind asupra lor ca și cum ar fi asupra propriei sale posesiuni natura, și-a imaginat că este umplut cu la fel Biblioteca "Runivers" V PERTSEV puterea mea spirituală, trăind cu aceleași sentimente ca și corpul uman, și acest sentimentalism naturalist a eliminat diferența puternică dintre procesele fizice din natură și procesele mentale la om, au adus lumea materială mai aproape de lumea spirituală Dar cele mai convingătoare argumente în favoarea teoriei monismului au fost date de fiziologi și psihologi Celebrul fiziolog Haller, prin lucrarea sa despre psihologia sentimentelor, a dovedit importanța extraordinară a nivelurilor inferioare ale activității mentale și a subliniat legătura lor strânsă cu cele superioare Psihologul Creux, pentru a apropia sufletul și trupul, a înaintat în ipoteza existenței "ființelor medii" (Mitteldinge) între ele Fiziologul Tetens a dovedit că capacitatea de a percepe senzații și de a răspunde la ele este inerentă tuturor animalelor, că omul diferă de alte animale doar printr-o impresionabilitate mai puternică și o activitate mentală mai activă și în acest sens nu este un maestru, ci doar coroana creare În cele din urmă, psihologul Sulzer a extins analogia cu omul în lumea anorganică și a văzut acțiunea aceleiași forțe spirituale în pietrele moarte, în structura plantelor și animalelor și în mintea unui geniu Nici măcar geografii nu au rămas străini de aceste aspirații moniste Ei căutau un principiu unic, atot-unificator, care stă la baza tuturor * fenomenelor naturale și au atribuit geografiei sarcina de a dovedi legătura organică a tuturor fenomenelor vieții pământești; - au considerat pământul ca un produs al dorinței forțelor naturale a se revărsa într-un întreg organic, unit printr-un singur principiu, spiritual în felul ei natura La baza tuturor acestor curente stă punctul de vedere cosmico-monist Esența sa era următoarea: aceeași forță umple întregul cosmos, manifestându-se numai sub diferite forme, iar o singură lege guvernează întregul univers Acest punct de vedere cosmico-monist a fost aplicat de Herder filozofiei istoriei Sarcina lui a fost să demonstreze că omenirea este, de asemenea, un produs al acelorași forțe care au format universul, pământul și toate formațiunile pământești Prin urmare, el a amânat primul moment al istoriei omenirii până la momentul apariției lumii și și-a început filozofia istoriei omenirii "din cer" "Pentru că a noastră Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI locul de reședință, pământul, în sine nu este

nimic, - spune el, - ci primește propriile caracteristici și înfățișare, capacitatea sa de a organiza și conserva creațiile din forțele cerești care se răspândesc în tot universul, atunci trebuie luat în considerare, mai întâi, dintre toate, nu izolate și solitare, ci în corul altor lumi (i, i)" Pământul este doar un fir de praf, pierdut printre numeroasele corpuri imense ale lumii; dar această fărâmă de praf este inclusă în sistemul întregului, iar mișcarea, poziția și mărimea lui sunt determinate de aceleași legi care operează în infinit Natura se dezvăluie pretutindeni în "plinătatea indivizibilă a puterii, înțelepciunii și bunătății sale"; "Doar o singură forță a creat soarele strălucitor și mi-a atașat firul de praf de el, a făcut calea lactee a soarelui să se miște în jurul lui Sirius și, în legile gravitației, acționează asupra corpului meu pământesc ("Idei, I, i) " În unitatea legilor lumii stă o mare mângâiere pentru toți cei care sunt chinuiți de nesemnificația existenței lor personale: la urma urmei, ființa lor neînsemnată este în legătură cu forțele eterne, neschimbate și inepuizabile care controlează soarele și stelele "Structura construcției lumii asigură existența eternă a germenului existenței mele, a vieții mele interioare Oriunde și orice aș fi, voi fi ceea ce sunt acum - o forță în sistemul tuturor forțelor, o ființă inclusă în armonia nemărginită a lumii lui Dumnezeu (i, i)" Herder explică formarea unor organizații pământești separate în felul următor: din haosul biblic - bobul a tot ceea ce există - au început treptat să iasă în evidență la început elemente separate - pământ, foc, apă, aer, apoi, după mii de ani de viaţa spontană a naturii, au început să apară formaţiuni pământeşti separate I, la început anorganice, apoi organice Ordinea în care au apărut creațiile pământului a fost ordinea complexității crescânde a organizațiilor lor Mai întâi au apărut cele mai simple organizații, apoi, "trecând de la piatră la cristal, de la cristal la metal, de la metal la plante, de la plante la animale și de la animale la om", organizațiile s-au complicat treptat până când au atins apogeul în om "De la legi simple, de la imagini brute, natura trece la mai complex, artificial, subtil; iar dacă am avea un sentiment, prin intermediul Questions of Philosophy, Vol , Biblioteca "Runivers" V PERTSEV pe care am putea vedea prototipurile (Urgestalten) și primii germeni ai lucrurilor, apoi, poate, în cel mai mic punct am vedea progresul întregii creații "(i, i) Întreaga natură este o serie continuă de organizații care devin treptat mai complexe, interconectate printr-o succesiune de tranziții; în același timp, apariția unor organizații mai simple a precedat cronologic apariția altora mai complexe Herder explică complicarea treptată a tuturor organizațiilor pământești prin creșterea energiei spirituale primare care stă la baza tuturor lucrurilor El ia punctul de vedere al panpsihismului și spune: "un singur principiu al vieții domnește în natură: este curentul eteric și electric (Strom), care este procesat în forme tot mai fine în tulpinile unei plante, în vene și mușchii unui animal, în cele din urmă în sistemul nervos și în cele din urmă, aprinde toate acele aspirații minunate și forțe spirituale, a căror acțiune suntem surprinși în animale și oameni "(III, i) Acest curent, pe care Herder în alte locuri îl numește "lumină", "eter", "flux ceresc de foc", "spirit ceresc invizibil" (V,), nu este niciodată în repaus, curge pentru totdeauna și în cursul său se descompune într-un serii de stand unul deasupra celuilalt într-o ordine ierarhică a forțelor organice, unite în esența lor, transformându-se treptat unele în altele și deosebindu-se unele de altele numai după gradul de dezvoltare pe care se află, și nu după natură Forțele organice nu apar și nu sunt distruse, spre deosebire de

formele exterioare, organe materiale, care pier de fiecare dată după ce sunt abandonate de forțele care le-au organizat și reînviat Forțele organice există pentru totdeauna, dar în niciun moment al existenței lor nu sunt egale cu ele însele: înainte de apariția acelei forme exterioare în care se află la un moment dat orice forță organică, aceasta din urmă exista deja, dar numai într-un grad mai scăzut al dezvoltării sale ; va exista si dupa moartea acestei forme exterioare, abia atunci va trece intr-o stare superioara "Valul exterior cade", spune Herder, "dar forța care a existat înainte de acest văl rămâne, deși într-o stare organică inferioară Dacă era posibil ca ea să treacă de la precedentul Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI nu se află în starea actuală, apoi după distrugerea acoperirii exterioare actuale, este posibilă o nouă tranziție pentru ea * (V, ,) În fiecare dintre tranzițiile sale, forța organică organizează din materia moartă o formă potrivită pentru manifestarea ei exterioară Formarea tuturor organismelor "este acțiunea forțelor interne; natura le-a pregătit celor din urmă materia pe care o transformă (Sich zubilden), în care trebuie să se manifeste în afară (Sichtbar machen)" (V,) Forțele organice pot exista doar în organele externe și invers - niciun organ nu este posibil fără o forță vitalizantă Organul material este "strâns și armonios" legat de forța organică care îl formează Materia exista chiar înainte de unirea ei cu forțele organice; dar "era fără viață și fără formă înainte ca ei să-l organizeze și să-l învieze" (V,) Datorită legăturii strânse a organelor externe cu forțele interne care le animă, dezvoltarea progresivă a acestora din urmă corespunde complicației progresive a primelor Dar Herder nu recunoaște posibilitatea de a permite transformarea organizațiilor externe, trecerea unei forme la alta Numai forțele organice sunt supuse dezvoltării, și nu organizațiile externe formate de ele Căile pe care se desfășoară dezvoltarea forțelor organice sunt neschimbate, constante și precis determinate; toate acele organizații externe care ar putea fi formate de forțe organice în evoluția lor au fost deja formate în primul moment al creației, iar natura nu mai are nimic de creat După ce l-a creat pe om, natura nu poate merge mai departe, nu poate aduce la existență noi forme, altele decât cele existente deja Ea a terminat cu lucrarea creației, Dumnezeu s-a odihnit de lucrările lui: așa înțelege Herder textul biblic Prin urmare, deși toate creațiile pământești stau una deasupra celeilalte în ordinea complexității crescânde a organizațiilor lor, totuși fiecare dintre ele trebuie să rămână pentru totdeauna la locul său, o dată pentru totdeauna hotărât pentru el, să fie veșnic credincios organizației sale, care nu este supusă a schimba Prin urmare, organizațiile tuturor creaturilor pământești sunt neschimbate și imobile; acum au aceeași formă pe care le-a dat-o natura formativă cu mii de secole în urmă "Fiecare creație poate și ar trebui să fie Biblioteca "Runivers" V PERTSEV organizate numai de creaţii de acelaşi fel Mama Natură, în dragostea ei pentru o ordine stabilă, a determinat cu precizie căile pe care forța organică, în rolul de conducător sau de slujitor trebuie să realizeze activitate vizibilă și nimic nu se poate abate de la forme definite odată pentru totdeauna "(V ,) Astfel, spre deosebire de forțele organice mereu curgătoare, în continuă evoluție, organizarea externă a lui Herder este înghețată și pietrificată; sunt incapabili de dezvoltare și, odată creați, devin doar "conducători" de forțe organice pe drumurile lor către formele superioare de existență: stau în așa ordine încât forța organică, trecând succesiv prin ele, în fiecare etapă a dezvoltării sale găsește organe potrivite pentru

manifestarea sa în exterior - Aceasta arată cât de neîntemeiat a văzut Bărenbach în Herder ca predecesorul lui Darwin: creațiile pământești individuale ale lui Herder nu sunt legate genetic: nu pot renaște unele în altele, iar organizațiile superioare nu au apărut din cele inferioare Fiecare "creatură a pământului" își datorează existența numai forțelor organice care lucrează din interior Forța organică invizibilă, creând și formând forme exterioare, își dezvăluie natura interioară, așa cum ar fi "Von innen aus wirkt sie ganz allgemein in die Wir-klichkeit" Noua creație "nu este altceva decât ideea realizată a naturii creatoare, care, prin gândire, creează (nur thătig denkt)" (VII,) După ce a creat un organism, forța organică devine principiul formării și dezvoltării sale ulterioare: numai datorită acestei forțe, munca tuturor organelor merge armonios și este îndreptată către un singur scop - conservarea și întreținerea întregului organism Puterea organică este "înnăscută nouă, organică, genetică*) (angeboren, organiseli, genetisch); ea este fundamentul forțelor mele naturale, geniul interior al existenței mele " De aici ipostaza lui Herder: "Thiereigenschaften" el produce din "Thiersein", funcțiile organelor umane din forța vitală a omului etc Toate acestea îl îndepărtează atât de mult pe Herder de Darwin încât *) Barenbach Herder, este Vorganger Darwins) Din punctul de vedere al lui Herder, nu există corpuri anorganice, deoarece forțele organice care formează o unitate coerentă sunt inerente în tot ceea ce există Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂSTORULUI Nu poate fi vorba de continuitatea opiniilor lor: simplul concept de dezvoltare internă, imanentă și indicarea apariției creaturilor pământești în ordinea complexității crescânde a organizațiilor lor, deși neagă transformarea, nu este suficient pentru a primi titlul de predecesorul lui Darwin În vârful tuturor creațiilor lui Herder se află omul, ultima verigă din lanțul creaturilor pământești, cea mai înaltă organizație posibilă de pe pământ, dincolo de care forțele creatoare ale naturii nu pot trece El este coroana creației, dar împreună cu aceasta este și centrul acesteia El stă deasupra tuturor celorlalte creaturi ale pământului, dar în același timp ocupă un loc central între ele, este "creația mijlocului" (Mittegeschõpf) Natura a organizat tot ce există, ca și cum ar avea în vedere un singur model, și a ales ca model omul "Omul este cea mai largă formă (ausgebreitete) în care trăsăturile tuturor raselor sunt adunate în cea mai fină totalitate (im feinsten Inbegriff)" (II,) Organizația umană a lui Herder domină toate celelalte organizații, iar omul este scopul către care sunt atrase toate creaturile pământești, deși nici una dintre ele nu poate atinge înălțimea pe care se află Herder numește omul "centrul sacru" al pământului, în jurul căruia "în cea mai mare varietate de proprietăți și organizații" puterea creatoare a naturii aruncă mii de culori și i se adresează jalnic: "bucură-te de starea ta, omule, și studiază-te pe tine însuți" , creația nobilă a mijlocului, în tot ceea ce trăiește în jurul tău" (II,) Recunoscând organizarea umană drept cel mai înalt scop pentru toate organizațiile pământești, Herder a adoptat un punct de vedere antropocentric, a introdus principiul oportunității în raționamentul său; dar teleologia lui era imanentă în sensul că în om a văzut dezvăluirea deplină a ceea ce în organismele inferioare este doar în stare embrionară; într-o organizație umană, potrivit lui Herder, doar ceea ce există la cel mai de jos nivel există ca o forță potențială capabilă să se dezvolte: mintea subtilă a unei persoane este doar produsul cel mai înalt al "atracției întunecate" a obiectelor anorganice Prin teleologia sa, Herder nu încalcă conexiunea internă în procesul de dezvoltare a

organicului Biblioteca "Runivers" V PERTSEV forțe, dar indică doar tendința generală a acestui proces - dorința tuturor creaturilor pământești de a se umaniza Pentru a folosi terminologia lui Paulsen*), am spune că Herder recunoaște doar Zielstrebigkeit și nu Absichtlichkeit în procesul de dezvoltare ** * Astfel, Herder a legat toate creațiile pământești cu principiul dezvoltării imanente a forțelor organice care le animă Anterior, el fusese aici sub vraja descoperirilor în domeniul științelor naturale Descoperirile fizicii și chimiei, indicând unitatea principiilor de bază ale întregii lumi reale, anatomie și fiziologie, descoperind analogii în structura omului, animalelor și chiar plantelor și dovedind absența diferențelor ascuțite între regnurile individuale ale naturii - toate acestea l-au inspirat pe Herder ideea unei asemănări strânse între organizațiile terestre individuale În fundamentarea filozofică a acestei asemănări, Herder a fost mai ales influențat de Spinoza, Leibniz și Shefstbury Herder a fost de acord cu Spinoza prin faptul că a recunoscut principiul unic al tot ceea ce există Dar la Spinoza, unicul său principiu a absorbit totul individual; obiectele separate erau pentru Spinoza doar fantome, iar multiplicitatea lucrurilor separate era înșelăciune și amăgire Herder, care a avut întotdeauna un interes viu pentru tot ceea ce este individual, nu s-a putut împăca cu aceasta, iar odată cu el unicul principiu al lui Spinoza a fost descompus într-o multitudine de forțe organice interconectate prin principiul dezvoltării; aceste forțe nu erau de origine primară (precum monadele lui Leibniz), dar nu erau doar forme trecătoare de substanță imuabilă (ca tot ceea ce este individual în Spinoza): erau nemuritoare, indestructibile și erau părți destul de reale ale forței spirituale primare (Urkraft)) Spinoza, care a trăit în secolul descoperirilor matematice și mecanice, a definit lumea materială din latura ei formală, și nu reală, a considerat că principala ei caracteristică este extinderea În timpul lui Herder, obiectele materiale au fost examinate mai atent din partea lor fizică și chimică, au fost descoperite forțe care ar putea fi considerate operaționale Paulsen Einleitung in die Philosophie Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚIEI HERDER ȘI FILOZOFIA ISTORIEI materia inferioară și, prin urmare, conceptul de forță organică ca bază reală a tuturor fenomenelor naturale a înlocuit conceptul lui Spinoz de extensie ca trăsătură principală a dimensiunii materiale la Herder De la Leibniz Herder a preluat principiul dezvoltării imanente și ideea că totul în natură este organizat și nu există materie moartă Dar cu Leibniz, dezvoltarea a fost limitată doar de viața monadelor individuale, iar între monade înseși el nu avea nicio legătură evolutivă; Herder, spre deosebire de aceasta, a legat toate forțele sale organice cu conceptul de dezvoltare, le-a unit pe toate într-un singur principiu și a văzut diferența dintre ele în gradul de dezvoltare, și nu în natura lor, care este aceeași pentru toate dintre ei Herder are cele mai multe în comun cu Shaftesbury: ambii au văzut lumea ca pe un sistem coerent de forțe unite într-o singură forță primară (Urkraft) și în ambele, această forță primară nu a absorbit particularitatea individuală a fenomenelor; dimpotrivă, îmbinarea unităţii cu multiplicitatea li se părea o lege naturală necesară *) Într-unul din articolele sale, apărut în , imediat după încheierea celei de-a treia părți a "Ideilor", sub titlul ciudat "Dumnezeu Câteva dialoguri scrise de I G Herder" - Herder a încercat să-i împace pe Spinoza cu Leibniz Herder a vrut să dea în acest articol o expunere imparțială a filozofiei lui Spinoza și să o compare pe aceasta din urmă cu Leibniz, dar a făcut-o în așa fel încât, după

tocmai remarca lui Heim, Spinoza a devenit în el ca Leibniz, iar Leibniz ca Spinoza El este de acord cu Spinoza că Dumnezeu este causa immanens a universului; dar el înlocuiește conceptul de atribute la Spinoza cu conceptul de forțe organice, iar armonia leibniziană prestabilită între monade cu armonia dintre forțele vii, veșnic active Drept urmare, în loc de Dumnezeul lui Spinoza cu două atribute, el primește pe Dumnezeu, care se revelează într-un mod infinit într-o serie infinită de forțe organice, iar în locul lui Leibniz) În Dumnezeu, Herder a scris că "toate florile filozofiei lui Leibniz au înflorit în scrierile lui Shaftesbury fără ipotezele ei îndrăznețe în toată frumusețea lor proaspătă" Biblioteca "Runivers" V PERTSEV un astfel de Dumnezeu personal este un principiu atotcuprinzător care conține toată diversitatea fenomenelor, dar nu distruge originalitatea lor individuală, ci o păstrează Herder nu vrea să știe în acest articol nici Dumnezeu existent în afara universului, nici Dumnezeu în formă umană și nu fără motiv îi reproșează lui Leibniz o reprezentare antropomorfă a Divinității Dumnezeul lui Herder se contopește cu natura, fiecare obiect din al lui Herder este o "manifestare modificată a puterii divine", dezvăluindu-se într-o serie nesfârșită de trepte descendetoare Astfel, în Dumnezeu, Herder adoptă deschis un punct de vedere panteist, pe care în Idei a încercat să-l mascheze prin faptul că în locul cuvântului "Dumnezeu" a folosit cuvântul "natura" și "forță primară", și că vorbea despre îndrumarea divină Creatorul este acolo unde, rămânând consecvent, a trebuit să vorbească numai despre legile naturii Acum el îi reproșează direct lui Leibniz că l-a separat pe Dumnezeu de natură și că a căutat scopurile lui Dumnezeu în natură, în loc să arate către legile eterne, neschimbate, ale dezvoltării ei Dar Dumnezeul lui Herder nu este, în același timp, principiul imobil matematic și metafizic al lui Spinoza: El este plin de viață subiectivă și "se bucură de toți oamenii, de toate creaturile sale și de o mie de milioane de organisme, așa cum ne bucurăm de el în acel timp el rămâne în noi El stă deasupra tuturor ideilor, înclinațiilor, aspirațiilor, dar le conține pe toate, le înțelege, le iubește și totuși se odihnește în sine, ca în unitatea tuturor timpurilor veșnice, a tuturor forțelor și a tuturor spațiilor * * * Totalitatea tuturor avantajelor spirituale ale unei persoane Herder le exprimă într-un singur cuvânt "umanitate" Umanitatea, așa cum arată cuvântul însuși, nu este altceva decât ceea ce semnifică esența naturii umane "Omul nu are un cuvânt mai nobil pentru definiția sa decât el însuși, el, în care se reflectă imaginea Creatorului pământului nostru Pentru a-i afla cele mai nobile îndatoriri, trebuie să se arate doar imaginea lui naturală (IV,)) " Omul face bine când își urmează natura; el post- Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI merge prost când merge împotriva ei În consecință, omul însuși poartă principiul scopului său moral: acesta din urmă coincide cu natura sa În acest fel, Herder nu a separat ființa de datorie, ceea ce este, ceea ce ar trebui să fie, și în aceasta a fost de acord cu Rousseau, ci s-a depărtat complet de Kant: pentru Kant, comportamentul moral nu a decurge din natura umană, ca și pentru Herder și Rousseau , ci din prescripția necondiționată a unui imperativ categoric, al cărui sens obligatoriu nu depinde de înclinațiile naturale ale oamenilor, de dacă oamenii simt sau nu o atracție firească față de implementarea lui, chiar dacă a fost îndeplinit vreodată de cineva în lume Ceea ce ar trebui să fie, după Kant, nu stă în nicio legătură cu ceea ce este; noţiunea de datorie, care se presupune că determină voinţa, nu are nimic de-a face cu înclinaţiile care o pot determina şi o fac adesea La Herder,

dimpotrivă, principiul său moral (umanitatea) nu era un maestru formidabil și adesea chiar neiubit, ca la Kant, ci o lege naturală, forțând să urmeze doar ceea ce este în acord cu înclinațiile și înclinațiile naturale; îndeplinirea cerințelor umanității, după Herder, conține ceva în sine atractiv, este cauza fericirii, o sursă de plăceri morale Herder a redus esența umanității la o trăsătură de bază a naturii umane, care este rațiunea*) Rațiunea este ceea ce prețuim în toate treburile umane, pentru că ele sunt cu adevărat umane Trebuie remarcat că prin raționalitate Herder înțelege nu numai o stare intelectuală, ci și o stare morală Mintea lui are o latură teoretică și una practică Primul îl desemnează simplu prin cuvântul "Vernunñ", al doilea prin cuvintele "Bii-ligkeit" sau "Güte" *) Idealul raționalității (și, în consecință, al umanității) pentru el este o minte subtilă, combinată cu bunătate perfectă, un gând clar și o inimă curată Gradul de raționalitate, la care o persoană este capabilă să se ridice, este diferit în Vezi XV*, , : "Caracterul umanității se numește rațiune*) Vezi XV, , : "Domnia dreptății nu este altceva decât rațiune practică * Biblioteca "Runivers" V PERTSEV oameni cu o dezvoltare morală și intelectuală diferită, dar cu cât oamenii sunt mai înalți, cu atât înțeleg mai asemănător idealul adevăratei raționalități "Socrate și Confucius, Zoroastru, Platon și Cicero sunt de acord asupra a ceea ce este rațiunea pură și morala justă Cât despre un rătăcitor, este cea mai îmbucurătoare plăcere dacă peste tot, chiar și acolo unde nu se aștepta, îi găsește urme de așa ceva , un geniu gânditor, simțitor, ne încântă și în istoria neamului omenesc ecoul tuturor timpurilor și popoarelor, care în cele mai nobile suflete sună a bunătății și adevărului omenesc "(XV, h) Definiția lui Herder despre umanitate conținea o contradicție internă Dacă cerințele moralității sunt de acord cu înclinațiile naturale ale oamenilor, dacă ceea ce ar trebui să fie (postulatul moral) există deja ca fapt psihologic sau ca potențialitate capabilă să treacă în el, atunci căruia ar trebui să se atribuie calitățile rele ale unei persoane , a cărui prezență în sufletul omului Herder nu a negat-o? Perversiuni ale esenței reale a naturii umane? Dar dacă aceste perversiuni decurg natural din natura umană, atunci nu este adevărat că ea este în sine nobilă; dacă nu decurg din ea, atunci pentru a le explica, trebuie să admitem vreo înclinație malefică străină naturii umane, interferând în mod arbitrar cu cursul natural al proceselor mentale din sufletul uman, încălcând legătura cauzală dintre ele Dar Herder nu a vrut să renunțe nici la ideea că omul este bun prin natură, nici la principiul cauzalității aplicat vieții mentale a omului, iar contradicția indicată a rămas nerezolvată pentru el Herder nu a vrut să creadă că marea gradație a ființelor vii se termină în om Dacă forțele creatoare ale naturii terestre nu pot crea nimic mai înalt decât omul, atunci nu rezultă că în alte lumi nu sunt posibile organizații mai înalte decât cea a omului Dimpotrivă, întreaga analogie a naturii, în care vedem o trecere constantă de la inferior la superior, ne convinge că dezvoltarea forțelor organice care îl animă nu se poate opri asupra organizării pământești a omului și că cel mai înalt produs a lui spiritual

forțe - umanitatea - o persoană după moarte trebuie să se transfere într-o altă lume pentru a se întrupa într-o organizație mai fină, pentru îmbunătățire și dezvoltare ulterioară Umanitatea noastră este "doar un mugur pentru o floare viitoare", iar omul - ultima verigă din lanțul organizațiilor pământești - va fi membrul său cel mai de jos într-o altă serie de creații Prin urmare, o persoană este un "membru de

legătură a două lumi", iar pământul nostru nu este un "castel vesel de reședință permanentă", nu o "grădină a plantelor eterne", ci doar un hotel pentru călătorii în continuă schimbare Herder nu a fost de acord cu Lessing, care a presupus că sufletul defunctului poate renaște într-o altă persoană născută mai târziu și și-a imaginat nemurirea ca rătăcirea sufletului prin secole și epoci, dar numai în limitele existenței umane pământești Pentru Herder, moartea a fost o tranziție de la o organizație mai grosolană la una mai fină, de la o stare inferioară la una superioară O persoană care părăsește viața pământească îi adresează aceste cuvinte: "Te-ai bucurat de multe lucruri bune pe pământ Ai ajuns la o organizație pe ea, în care ai învățat să privești în jurul tău și deasupra ta, ca un fiu al raiului Încearcă să o lași cu un sentiment de satisfacție și să o binecuvântezi, ca valea în care te-ai jucat, ca un copil al nemuririi și ca o școală în care, prin suferință și bucurie, ai ajuns la vârsta unui bărbat Nu mai ai dreptul la ea, ea nu are niciun drept asupra ta Încoronat cu cununa libertății și împletit cu o centură cerească, îndreptați cu bucurie toiagul vostru rătăcitor mai departe" (V,) * * * Omenirea este pentru Herder scopul moral nu numai al indivizilor, ci al întregii omeniri Este scopul final nu numai al dezvoltării individuale, ci și al dezvoltării istorice mondiale Dezvoltarea umanității este supusă aceluiași principiu al teleologiei imanente al lui Herder, la fel ca și dezvoltarea individului Scopul fiecărei lucrări trebuie să se afle în sine; prin urmare, scopul istoriei omenirii trebuie să fie ca esența de bază a naturii umane, umanitatea, să se realizeze în fiecare dintre acele unități, a căror totalitate constituie întreaga umanitate Dacă scopul dezvoltării istorice a omenirii se află în afara ei, și nu în Biblioteca "Runivers" V PERTSEV desigur, atunci oamenii ar fi doar jucării inconștiente în mâinile unei zeități, forțându-i să realizeze ceea ce nu au nevoie, ceea ce le este indiferent Filosofia istoriei a lui Herder poate fi privită și ca o teodicee, deoarece în căile istoriei el vede căi divine, iar în umanitate - nu doar un principiu uman, ci și un principiu divin, "chipul Divinului în sufletele oamenilor" (XV, j), cu a cărei deplină realizare va exista o "ordine divină" în istorie; dar căile Divinității pentru Herder coincid cu legile naturale ale dezvoltării umane, iar ordinea divină în destinele istorice ale omenirii se realizează nu după un plan dat din exterior, ci doar ca rezultat al dezvăluirii treptate a esența de bază a naturii umane Herder admite doar prezența lui Dumnezeu în istorie, dar neagă posibilitatea intervenției arbitrare a Divinului în cursul istoriei "Dumnezeu", spune el, "pe care eu îl caut în istorie, trebuie să fie același Dumnezeu care este prezent în natură, pentru că omul este doar o mică parte a întregului, iar istoria lui, precum istoria unui vierme, este strâns împletită cu acea țesătură în care trăiește Tot în ea trebuie să aibă forță acele legi naturale, care se află în esența lucrurilor și deasupra cărora divinitatea nu se poate ridica, pentru că tocmai în aceste legi, pe care el însuși le-a întemeiat, se revelează în toată puterea lui cu neschimbătoare, înțelepte și frumusețe bună (gutigen) Tot ce se poate întâmpla pe pământ trebuie să se întâmple, numai dacă se întâmplă după legi care poartă în sine desăvârșirea lor" (XV,) Herder nu se îndoia că omenirea progresa treptat și că în cele din urmă idealul umanității va fi realizat În general, filosofia sa a istoriei este impregnată de un optimism profund (deși pe alocuri se pot găsi în el gânduri pesimiste) "Pentru întreaga rasă umană", spune el, "mintea umană avansează; inventează, deși încă nu poate aplica; el deschide, deși mâinile rele își folosesc greșit descoperirile pentru o

lungă perioadă de timp Dar abuzul în sine va aduce pedeapsa asupra lui însuși, iar dezordinea va deveni ordine în decursul timpului, datorită zelului neobosit al unei minți în continuă creștere Poco- Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI Ridicând patimile, mintea se întărește și se purifică Asuprit aici, se duce în alt loc și extinde cercul stăpânirii sale asupra pământului Nu este un vis sau o amăgire să nădăjduiți că, oriunde locuiesc oamenii, vor fi odată oameni înțelepți, drepți și fericiți" (XV,) Drumul pe care umblă omenirea nu este în întregime presărat cu trandafiri; dar până la urmă "în istoria generală, ca și în viața celor mai necinstiți oameni individuali, prostia și viciile omenești se vor epuiza, iar oamenii vor fi siliți să învețe rațiunea și dreptatea (Vernunft und Billigkeit) (XV,) Și mai departe: "Genurile unice se sting, dar întregul nemuritor îndură suferința agonizantă a părților sale componente care pier și chiar extrage indicii utile din rău" Expunând umanitatea ca scop final al procesului istoric, Herder a văzut progresul doar în dezvoltarea individuală, și nu în dezvoltarea socială și politică Starea ideală, în opinia sa, nu va veni atunci când se va realiza cea mai bună ordine socială și politică, ci atunci când fiecare persoană individuală, a cărei sumă alcătuiește întreaga umanitate, realizează în sine, prin perfecțiunea interioară, idealul umanității Herder a apreciat comunitatea, a considerat dorința ca aceasta să fie unul dintre cele mai esențiale semne ale umanității, ba chiar a numit starea socială "starea naturală a neamului omenesc" (IX,) Dar Herder a înțeles această stare de natură în sensul unei astfel de stări în care legătura dintre membrii individuali ai societății se bazează nu pe o ordine exterioară care stabilește relații obligatorii între ei, ci pe dragostea și respectul lor real unul față de celălalt, pe o sentiment viu de apropiere reciprocă Când acest sentiment scade și o ordine exterioară coercitivă devine necesară pentru a menține legătura dintre membrii societății, starea socială încetează să mai fie naturală și devine artificială Fiecare ordine exterioară limitează libertatea individuală, obligă oamenii să intre în anumite relații între ei și, prin urmare, Herder nu găsește posibil să o justifice nici în cazul în care are în vedere binele comun Individul, și nu himera binelui comun, spune Herder, trebuie să fie scopul nostru în toate acțiunile noastre Individualism Biblioteca "Runivers" V PERTSEV Herder era dezgustat de subordonarea intereselor personale unor considerente de bine comun În acest sens, este interesant să-l comparăm cu Kant Kant, odată cu Herder, s-a interesat de chestiunile filozofice și istorice, iar în i-a fost publicat articolul: "Idee zur einer allgemeinen Geschichte inweltbürgerlicher Absicht" Gândul inițial al lui Kant în acest articol este similar cu unul dintre gândurile principale ale lui Herder din Idei Kant spune că tuturor ființelor li se oferă atunci abilitățile lor, pentru ca într-o zi să ajungă la o dezvoltare perfectă Omul este prin natură o ființă rațională și, prin urmare, scopul existenței sale este dezvoltarea perfectă a minții sale Prin urmare, în istoria omenirii, totul există de dragul rațiunii - acesta este planul pe care natura l-a pus în istorie *) Dar o persoană nu există izolat, ci în societatea altor oameni, "pe care nu îi poate tolera, dar fără de care nu se poate", voința sa intră în conflict cu voința lor și de aici apare lupta și rivalitatea dintre indivizi separati Pentru a pune această luptă în limitele sale proprii, pentru a o transforma dintr-o forță distructivă într-un factor de progres, este necesar să se stabilească o ordine socială în care libertatea fiecărui individ să fie limitată de libertatea tuturor celorlalți , egoismul aspirațiilor

privatе ar fi subordonat considerațiilor de bine comun și puterea întregului ar fi legată de libertatea fiecărui individ În această ordine, și numai în această ordine, facultățile umane pot ajunge fără piedici la cea mai înaltă dezvoltare și, prin urmare, scopul dezvoltării istorice ar trebui să fie crearea unor instituții civile rezonabile care să asigure o astfel de ordine, o ordine care se extinde la întreaga lume , unind toate statele separate într-o singură uniune la nivel național) În implementarea treptată a rațiunii în istorie, Kant a dorit să vadă succesiunea logică a momentelor individuale și, prin urmare, a găsit posibilă construirea procesului istoric a priori, conform legilor logicii, iar conținutul empiric al istoriei nu corespund acestei noi construcții a priori, după Kant, nu a dovedit încă falsitatea acesteia din urmă Herder, care nu a căutat niciodată logica în istorie, s-a deosebit favorabil în acest sens de vechiul său profesor Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI Astfel, potrivit lui Kant, o persoană își poate îndeplini numirea doar într-o organizație publică, mai mult decât atât, doar sub una dintre formele acesteia - statul, întrucât Kant nu cunoștea nicio altă organizație publică, cu excepția statului Când Herder a scris cea de-a doua parte a Ideilor sale, era deja familiarizat cu acest articol al lui Kant, iar unele pasaje din cartea a opta a Idei sunt direct îndreptate împotriva lui Herder nu vrea să fie de acord cu ideea lui Kant că fericirea omului provine din constituirea statului, ba chiar merge până la o negare directă a statului Popoarele care trăiesc în afara statului, spune el, sunt adesea mai fericite decât popoarele civilizate Herder atacă în special marile monarhii "În statele mari, sute trebuie să moară de foame pentru ca un singur cheltuitor să trăiască în lux; zeci de mii sunt asupriți și mânați la moarte, astfel încât un prost sau înțelept încoronat să-și poată duce fanteziile la bun sfârșit Întrucât, în sfârșit, așa cum spun toți oamenii de stat (Staatslehrer), fiecare stare bine ordonată trebuie să fie o mașină controlată de gândul unuia singur, atunci cum poate aduce o fericire mai mare cuiva decât să servească ca o componentă inconștientă a acestei mașini ? (VIII,) Și mai departe: "Tată și mamă, soț și soție, copil și frate, prieten și bărbat - toate acestea sunt relații naturale, datorită cărora suntem fericiți, în timp ce statul ne poate oferi doar instrumente artificiale (Kunstwerkzeuge), dar, din păcate, , poate fura avem mult mai esential, noi insine" (VIII,), i e să ne priveze de libertate Protestul împotriva statului capătă în Herder un caracter ostil culturii și îl aduce la idealizarea unui sălbatic "Sălbaticul care, cu bucurie calmă, se iubește pe sine, pe soția sa și pe copilul său și într-un cerc restrâns de activitate arde de dragoste pentru tribul său, cât și pentru viața lui, seamănă mai mult cu o persoană reală, mi se pare, decât acea umbră învățată care arde de dragoste pentru himeră a întregului neam uman, adică la un singur nume În coliba lui săraca, sălbaticul va găsi un loc pentru fiecare străin, pe care îl va primi cu aceeași cordialitate ca și fratele său și nu-l va întreba niciodată de unde a venit În inima largă a inactivului Biblioteca "Runivers" V PERTSEV (mùssigen) cosmopolitul nu are adăpost pentru nimeni" (VIII,) În acest atac asupra cosmopolitismului, Herder a avut în vedere acea unire universală a popoarelor cu care, în opinia lui Kant, istoria omenirii avea să se încheie Părerea lui Kant că numai într-un sistem de stat perfect poate omenirea să-și împlinească destinul a fost neplăcută pentru Herder și pentru că, potrivit acestuia, întregul proces istoric a fost considerat ca efectuând în favoarea "celor care trebuie să vină ultimii", și a tuturor oamenilor

care trăiesc înainte de realizarea unei ordini ideale, erau doar "îngrăşăminte ale solului" pe care "la sfârşitul timpului" se va construi bunăstarea celor puţini norocoşi Dar același reproș i se putea face lui Herder însuși Și face din istorie scopul suprem - răspândirea umanității pe tot globul - și recunoașterea scopului final al dezvoltării istorice, oricare ar fi acest scop, face ca din punct de vedere logic să fie necesar să se privească pe toți cei care au trăit înainte de a atinge acest scop, ca și cum există nu de dragul lor, ci de dragul acelor puțini care în cele din urmă vor ajunge la el Din punctul de vedere al teoriei scopurilor finale, doar perioada finală a istoriei omenirii poate avea o semnificație independentă, în timp ce numai o semnificație pregătitoare ar trebui să fie atribuită tuturor nivelurilor inferioare ale culturii Mai mult, pentru teoreticianul scopurilor finale, toată istoria trebuie prezentată ca un drum monoton, ale cărui etape diferite diferă doar prin gradul de abordare a punctului final, doar cantitativ, nu calitativ; conform teoriei scopurilor finale, pot exista doar niveluri superioare și inferioare de cultură, și nu forme de cultură calitativ diferite, fiecare dintre ele colorate într-o culoare unică, unică caracteristică a locului și timpului Pentru a trage aceste concluzii din principiul scopului final al dezvoltării istorice, i e să recunoască doar o semnificație pregătitoare pentru stările inferioare ale culturii și să atribuie diferitelor sale stadii doar diferențe cantitative, și nu calitative între ele - nu era în spiritul lui Herder, care a fost întotdeauna profund interesat de etapele inferioare ale culturii , care a căutat pretutindeni diferențe individuale, semne deosebite și a negat posibilitatea de a folosi o scală pentru a estima Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI la toate fenomenele din trecut Prin urmare, în partea a doua a Idei, el a preferat să renunțe la conceptul de umanitate ca scop ultim al dezvoltării istorice, concept care are un conținut comun care este constant pentru toți oamenii și pentru toate epocile și se caracterizează prin semne invariabile (Vernunft und Gute) și în loc de umanitate, numirea rasei umane pe care am văzut-o în fericire (Glückseligkeit), "care este de natură subiectivă, accesibilă oricărui popor, posibilă în orice stadiu de dezvoltare Din punctul de vedere al "fericirii", ca criteriu de evaluare a fenomenelor istorice, toate epocile și popoarele sunt egale, au același drept la semnificație independentă în istoria omenirii și, împreună cu aceasta, fiecare epocă și fiecare națiune primește un amprentă particulară, ca mod de a te bucura de viață diversificat la nesfârșit în funcție de circumstanțe Omul este "fiul fericirii, care l-a aruncat în cutare sau cutare loc și i-a determinat calea plăcerilor, felul și măsura bucuriilor și suferințelor sale, după țara, timpul, organizarea, împrejurările în care trăiește Ar fi nebun de mândru să pretindem că locuitorii din toate părțile lumii au fost europeni pentru a trăi fericiți: am fi noi înșine ceea ce suntem, în afara Europei? Cel care ne-a plasat aici i-a plasat pe alții în altă parte și le-a dat același drept de a se bucura de viața pământească Fericirea este o stare interioară, a cărei măsură și determinare nu se află în exterior, ci în sânul fiecărei ființe; celălalt nu are dreptul să mă forțeze la simțirea lui (Gefühl), la fel cum nu are puterea de a-mi transmite modul lui de a simți (Empfindungsart) și de a-mi transforma existența în a lui" (VIII) Fericirea nu depinde de cultură, cultura înaltă chiar interferează cu ea: "Un cap debordant de cunoștințe, chiar dacă ar fi cunoștințe de aur, deprimă corpul, îngustează pieptul, întunecă privirea și devine o povară dureroasă pentru cel care îl poartă "

(VIII,) Și mai departe: "fericirea noastră este un sentiment mai liniștit decât un gând strălucit; sentimentele inimii, mult mai mult decât munca profundă a minții, ne răsplătesc cu dragoste și bucurie în viață" (VIII,) Dar dacă destinul omenirii constă în fericire, atunci rezultă că nu există progres în istorie (adică, re-Questions of Philosophy, cartea) Biblioteca "Runivers" V PERTSEV progresul de la stări de fericire inferioară la stări de fericire mai mare): la nivelurile inferioare ale culturii, oamenii trăiesc și mai fericiți decât la cele mai înalte: "Popoarele despre care credem că natura le-a fost mama vitregă, au fost, poate, copiii ei iubiți, pentru că, dacă i-a lipsit de o sărbătoare de dulci otrăvuri, dar cu mâinile aspre ale muncii le-a înmânat un vas de sănătate și căldură vitală (Lebenswărme) reînviindu-i din interior Veselie, neînsoțită de niciun gând, un sentimentul interior de fericire este pentru ei fericire, scop și bucurie de viață; poate exista o altă plăcere mai subtilă și mai durabilă?" (VIII,) De asemenea, nu există un scop ultim în istorie, deoarece fericirea este la îndemâna tuturor, întotdeauna și pretutindeni și, prin urmare, nu poate servi drept scop pentru dezvoltarea istorică; orice altceva, cu excepția fericirii, este lipsit de valoare reală "Filosofia scopurilor ultime", spune Herder în partea a treia a Ideilor, "nu a fost de nici un folos istoriei naturale; ea și-a mulțumit adepții nu cu cercetări științifice, ci cu iluzii; cu atât mai puțin util ar putea aduce istoriei omenirii, ale cărei scopuri diverg în o mie de direcții diferite" (XIV,) Prin urmare, Herder refuză să privească fenomenele istorice ca mijloace pentru orice scop, sau chiar ca pași într-o dezvoltare treptată Singura întrebare care trebuie pusă atunci când se analizează fenomenele istorice este întrebarea "de ce?" "De ce au venit grecii luminați pe lume? - Pentru că au apărut și în condițiile date nu ar fi putut fi altfel decât iluminați De ce s-a mutat Alexandru în India? - Pentru că era fiul lui Filip, pentru că a fost condus la un plan atât de îndrăzneț de instituțiile introduse de tatăl său, spiritul eroic al națiunii sale, vârsta și caracterul său, entuziasmul pentru lucrările lui Homer etc Cu aceste condiţii, nu se putea gândi la nimic mai bun (XIII,) Romanii nu au format o verigă mai perfectă în lanțul culturii decât grecii care au trăit înaintea lor, iar istoria lor trebuie considerată ca "orice alt fenomen natural, ale cărui cauze *) Păstor înseamnă locuitorii Orientului Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI vrem să explorăm liber, fără a împinge niciun plan (ohne untergeschobenen Plan) sub el Romanii au fost și au devenit ceea ce puteau deveni; odată cu ei, tot ce ar putea să piară sau să supraviețuiască a pierit sau a supraviețuit Timpurile trec și odată cu ele copilul vremurilor - umanitatea diversă Tot ce putea înflori a înflorit pe pământ - totul la timpul său și în propriul său cerc; se stinge și va înflori iar dacă îi va veni vremea" (XIV,) Astfel, în diferite părți ale operei sale, Herder a ajuns la vederi complet opuse asupra istoriei În primul și în unele locuri din partea a treia (XV, ,) el a apărat progresul și scopul final al istoriei, dar în același timp a trebuit să privеze istoria individuală a popoarelor individuale și a perioadelor istorice individuale de semnificația lor independentă si originalitate În al doilea și în alte locuri ale părții a treia (XIII, și XIV,) a reușit să apere independența și originalitatea istoriilor private și a perioadelor individuale, dar acest lucru l-a determinat să nege progresul și scopul ultim al istoriei, adică m-a făcut să cad în contradicție cu mine însumi Kant nu a ratat ocazia de a sublinia această contradicție în trecerea în

revistă a celei de-a doua părți a Ideei Kant a susținut că dacă fericirea individuală este recunoscută ca scop al vieții umane, atunci unitatea rasei umane va fi pierdută din vedere și aceasta din urmă se va sparge într-o multitudine de personalități independente, autosuficiente Între timp, rasa umană este un întreg real și, deși este alcătuită dintr-o serie nesfârșită de ființe, își poate avea scopul numai în sine, ca și în întreg Prin urmare, scopul istoriei nu poate fi doar acela care privește indivizii individuali, trebuie să fie acela care îmbrățișează condițiile generale de existență ale tuturor oamenilor; iar acesta nu poate fi decât un sistem statal care sa răspândit la toată omenirea, unind toate popoarele într-o uniune mondială Fericirea nu poate fi destinul omenirii; arată doar ceea ce simt indivizii Dar ceea ce este important pentru cultură nu este ceea ce simt ei, ci ce achiziții culturale fac, cât de mult contribuie la progresul minții umane Și întrucât cel mai înalt grad de cultură nu poate fi decât produsul statului Biblioteca "Runivers" V PERTSEV dispozitiv care face din antagonismul aspirațiilor private un mijloc puternic de dezvoltare a minții umane, atunci nu poate exista progres în afara statului Într-o recenzie a cărții a zecea a Idei (partea a doua), Kant a susținut că fericirea individului nu poate servi drept scop al istoriei, deoarece primul pas către progres a fost o pierdere pentru individ, care trebuia să plătească pentru aceasta cu libertatea stării de natură și un câștig pentru specie În locul vieții libere a unui sălbatic, a venit vremea unei lupte acerbe, dar această luptă a fost benefică, pentru că până la urmă trebuia să obișnuiască oamenii cu activități comune, adică promovarea dezvoltării societății și ordinii civile Ceea ce era rău pentru individ, pentru societate era un mijloc necesar de progres Când acest lucru va fi înțeles, atunci visele la reluarea epocii de aur, la fericirea universală căzută în timpuri preistorice, vor dispărea, iar în viață vor aprecia nu plăcerile, ci doar "acțiunile" care conduc la progres Înțelegerea opusă a procesului istoric de către Herder depindea de faptul că filosofia sa a istoriei a fost dezvoltată sub două influențe - pe de o parte, sub influența filozofiei iluminatoare a secolului al XVIII-lea, cuvântul ei de dezvoltare istorică, și pe de altă parte , reacția emergentă împotriva filozofiei Iluminismului, reacție care a fost parțial legată de activitatea literară a "geniilor turbulente" germane, parțial de vaga filozofie mitică a lui Iacov, Lavater și "vrăjitorul nordic" Hamann Cu această reacție, el a fost adus împreună de dorința de reabilitare a sentimentelor și de un interes profund pentru tot ceea ce este particular și individual La un moment dat, Herder a fost considerat chiar șeful "geniilor furtunoase", deși tactul său literar înnăscut nu i-a permis niciodată să intre în extremele și excesele acestora din urmă Prin caracterul său, extrem de instabil și în același timp extrem de susceptibil la tot felul de direcții și influențe, Herder s-a aflat multă vreme sub dubla influență atât a "filozofiei sentimentului" romantic, cât și a "filozofiei minții" iluminatoare, și , în ciuda hotărârii sale timpurii și a antipatiei puternic exprimate față de iluminatori, în Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI În unele privințe, a fost dependent ideologic de ei aproape până la sfârșitul vieții Tocmai această susceptibilitate la influențe direct opuse l-a făcut pe Herder să vacileze constant între teoria scopurilor ultime, care l-a determinat să prețuiască doar ultimele momente ale istoriei lumii și a fost legată ideologic de filosofia secolului al XVIII-lea și teoria fericirii, ca obiectiv principal al omenirii existența care a idealizat epoca de aur

"copilăria popoarelor"și direct adiacentă romantismului timpuriu Herder era clar conștient de inconsecvența teoriei sale filozofice și istorice, iar unele capitole (în principal cel de-al treilea) din cartea a XV-a a ideilor sunt o încercare de a reconcilia cele două opinii opuse asupra istoriei exprimate de Herder mai devreme, dar această încercare nu poate fi numit succes În aceste capitole, fără a abandona conceptul de umanitate, Herder îl privează de trăsăturile generale care îmbrățișează toate diferențele naționale (Vernunft und Güte), și conferă umanității caracterul a ceva schimbător, diferit pentru fiecare popor și pentru fiecare epocă Fiecare națiune, spune Herder, se străduiește să-și atingă propria sa formă de umanitate unică, a cărei natură este determinată de trăsăturile specifice ale fizionomiei spirituale a poporului Omenirea, deci, aici încetează să mai fie aceeași pentru toți, își pierde caracterul general și primește diverse expresii naționale; nu mai este scopul dezvoltării istorice mondiale, ci doar națională Umanitatea fiecărei națiuni constă în proporția armonioasă a forțelor sale, pe care Herder le numește tahitul dezvoltării naționale Machititele forțelor vitale ale popoarelor individuale aduse în armonie (adică, formele de umanitate caracteristice popoarelor) nu sunt numai diferite pentru diferite popoare, ci sunt și incomparabile (unvergleichbar) între ele și se pot chiar exclude unele pe altele Pentru chinezi, acest tahit este "morală politică", pentru fenicieni era "spiritul zelului maritim și comercial", pentru greci - "senzual frumos în viață, arte, științe și instituții politice", pentru romani - " virtutea patriotismului" și etc Conform dorinței caracteristice a lui Herder de a identifica legile cărora le este supusă istoria omenirii, cu legile naturii, el și teoria sa despre tahită Biblioteca "Runivers" V PERTSEV Am vrut să fundamentez forțele vitale ale oamenilor într-un mod naturalist Esența umanității, spune el, este explicată prin cele mai generale legi ale existenței "S-a dovedit în științele matematice, ale naturii *)> că pentru existența stabilă a unui lucru (Zuni Beharrungszustande) este necesar un anumit fel de perfecțiune, maximă sau minimă, care decurge din modul de acțiune al forțelor acest lucru Conform acestei frumoase legi naturale, fiecare ființă își poartă în sine adevărul fizic, bunătatea (Güte) și necesitatea, ca sământă a existenței sale De asemenea, sa dovedit că fiecare perfecțiune și frumusețe a lucrurilor limitate compozite (Zusammengesetz-ter eingeschrãnkter Dinge) sau a sistemelor lor se bazează pe o astfel de tacitit'Ъ De asemenea, s-a dovedit că, dacă o ființă sau un sistem de ființe este scos din această stare stabilă (Beharrungszustande) a adevărului, bunătății și frumuseții sale, atunci prin munca forței interioare ei se vor apropia din nou de el, pentru că în afară această stare nu au o existență stabilă "(XV, III) În mod similar, pentru popoarele individuale, dintre care fiecare reprezintă un sistem natural al celor mai diverse forțe, trebuie să existe astfel de tachi-tit-uri de forțe care acționează împreună (Zusammenwirkender Krãfte); fiecare națiune "poartă în sine o măsură a perfecțiunii sale, incomparabilă cu altele" Forțele vitale ale poporului se confundă aleatoriu între ele și se ciocnesc ostil, "până când, potrivit legilor imuabile ale naturii, principiile contradictorii se limitează reciproc și se stabilesc echilibrul și armonia în mișcare" (XV,) Atunci poporul va atinge maximul puterii sale, care va fi forma de umanitate caracteristică acestui popor Shahi-tit-urile acelorași oameni pot fi diferite în diferite domenii ale vieții "Unele dintre ele se exclud sau se limitează reciproc până când, în cele din urmă, se stabilește un echilibru în întreg, astfel încât ar fi o concluzie extrem de falsă

dacă ar fi să deducem dintr-o perfecțiune a oricărei națiuni toate celelalte perfecțiuni ale ei Dacă, de exemplu, Atena a avut oratori buni, atunci ei nu ar fi trebuit să aibă o formă bună de guvernare, iar dacă China are un Despre Lambert; dar Herder nu-l cheamă pe nume pe Lambert Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI moralizat, atunci sistemul de stat chinez nu este încă o structură de stat model Imaginea guvernării se bazează pe ceva cu totul diferit de un cuvânt moral bun sau de un discurs patetic, deși, în cele din urmă, într-o singură și aceeași națiune, toate domeniile, deși se limitează și se exclud unele pe altele, sunt legate între ele" (XV,)) Astfel, Herder aici, în locul diferitelor etape ale umanității, care diferă doar în grad, a început să vorbească despre diverse forme de umanitate, diferite calitativ, incomparabile una cu cealaltă Conceptul de umanitate, în consecință, a fost lipsit de orice conținut real, pentru că ce era în comun în ceea ce privește conținutul între "moralitatea politică" a chinezilor și a grecilor "senzual frumoși"? Dar dacă nu era nimic comun în conținut între formele naționale ale umanității, atunci ce l-a făcut pe Herder să dea tuturor acestor forme același nume de umanitate? Doar faptul că fiecare dintre ei a fost un takhitit al forțelor vitale ale poporului care se înfrânează reciproc - nu are nicio diferență, oricare ar fi aceste forțe în sine Astfel, nu Vernunft și Giare, ca forțe reale ale sufletului uman, erau acum semnele esențiale ale umanității, ci principiul pur formal al armoniei și proporționalității între forțele vitale ale națiunii Acest lucru a salvat originalitatea și independența istoriilor private, deoarece fiecare popor și-a primit propriul scop în sine, acesta din urmă nu a depășit limitele istoriei naționale, dar pe de altă parte, unitatea istoriei lumii, îndreptată către un singur scop, a fost din nou a pierdut din vedere și scopul continuu al culturii a fost rupt în mai multe părți independente, una de cealaltă independentă Aceasta este principala diferență dintre concepțiile istorice și filozofice ale lui Kant și Herder Potrivit lui Kant, a existat un scop obiectiv al dezvoltării istorice mondiale - un sistem statal perfect - și toată istoria i se părea doar o trecere de la un sistem de stat mai puțin dezvoltat la unul mai dezvoltat, iar Herder dorința sa de a apăra originalitatea și independența a vieților individuale (în partea a doua, împotriva concepțiilor filozofice și istorice, față de care Kant doar s-a opus) sau formelor naționale de dezvoltare (capitolul al treilea al cărții XV, care a apărut după tipărire) Biblioteca "Runivers" V PERTSEV taniya din recenziile kantiene), ne-a împiedicat întotdeauna să stabilim ferm și să definim cu precizie scopul unic al istoriei lumii Prin urmare, Kant a acordat mai multă importanță semnelor obiective ale culturii, acțiunilor exterioare, achizițiilor reale ale rațiunii, iar Herder a ceea ce simt oamenii și cum gândesc ei, i e aspecte intime, subiective ale vieții naționale, în care trăsăturile particulare ale fizionomiei spirituale sunt cel mai bine exprimate Kant are mai multă consecvență în dezvoltarea istorică, are loc o trecere de la inferior la superior; dar la Herder se ține mai mult cont de caracteristicile individuale ale națiunii, se remarcă mai mult principiul naționalității Heim vorbește foarte bine despre diferența dintre Kant și Herder: "La Kant combini puritatea desenului cu uniformitatea contururilor exterioare, în timp ce la Herder frumusețea tabloului, îmbrățișând întreaga lățime a existenței umane, este combinată cu nedeterminarea contururilor" ("Herder", vol II, p) Așadar, teoria progresului istoric mondial a lui Herder nu era compatibilă cu conceptele de independență și originalitate ale unor

istorii particulare și, recunoscându-le pe cele din urmă, a trebuit să o respingă pe prima Dar neputând ieși din această contradicție, Herder încă nu a renunțat la credința sa în progresul istoric mondial; el și-a exprimat încrederea că, așa cum mersul nostru, în ciuda abaterilor constante la dreapta și la stânga, în general, ne conduce totuși înainte, așa și lanțul culturii, care străbate istoria tuturor popoarelor, va alege cele mai bune dintre toate formele naționale de umanitatea, aruncați contradictorii și uniți restul într-un întreg armonios, care formează "bobul de aur" al adevăratei rațiuni și al adevăratei bunătăți Cum se va întâmpla asta, Herder nu a arătat și nu a putut să arate, dar a crezut profund în asta Deși doar o umbră a rațiunii și a dreptății, spunea el, ar trebui să existe în toate treburile umane, în toate formele naționale de umanitate și, apropiindu-se treptat de eternul, comun pentru întregul ideal al umanității, ea conduce omenirea înainte Cu fiecare nou pas al omenirii, "lumina se revarsă în sufletele oamenilor, bunătatea în inimile lor, perfecțiunea în starea lor, fericirea în viața lor Въ Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI oricât de abatere și curbare a rațiunii omenești, ea a ieșit din izvorul etern al adevărului și, prin natura sa, nu se poate pierde niciodată Cine bea din ea, bea putere (Dauer) și viață" (XV,) # * * Încercarea de a prezenta dezvoltarea istorică ca un proces îndreptat către un singur scop s-a încheiat, așadar, cu Herder în eșec Dar Herder restabilește din nou unitatea ruptă a istoriei lumii, acceptând principiul nu al teleologicului, ci al dependenței cauzale a momentelor istorice individuale unul față de celălalt Această dependență, după Herder, decurge din faptul că există o influență spirituală a unor oameni asupra altora, pentru care nu există bariere cronologice și spațiale, educația celor care au apărut mai târziu a apărut mai devreme, cu alte cuvinte, tradiția Recunoașterea tradiției pune în mâinile lui Herder acele dovezi ale unității reale a rasei umane, pe care concepțiile sale teleologice nu i-au putut oferi "Dacă omul", spune Herder, "ar percepe totul de la sine și s-ar dezvolta independent de obiectele exterioare, atunci ar fi posibilă numai istoria omului, dar nu a oamenilor, nu a întregii rase umane" (XV, i) Rasa umană nu este, desigur, o valoare reală", continuă el, făcând aluzie la gândirea lui Kant, "că omenirea în ansamblu ar trebui să fie obiectul unui studiu istoric; numai unitățile componentelor sale sunt reale; dar pe de altă parte, fiecare dintre aceste unități percepe, prin imitație și în virtutea eredității, experiența tuturor oamenilor care au trăit înaintea ei O persoană este un "elev al minții altora", o lucrare colectivă de secole (IX, i) Educația prin tradiție a fost pentru Herder nu doar o stratificare mecanică, ci și un act creativ O persoană nu numai că percepe, ci și procesează ceea ce percepe în conformitate cu natura sa Prin urmare, al doilea factor de dezvoltare istorică (după tradiție) este organicul forțelor oamenilor, abilităților lor naturale, forțate să respingă ceea ce este dezgustător pentru natura umană în general și caracteristicile individuale ale fiecărei plecări ale persoanei în special , și să înveți doar că oamenii simt ceva natural Și în această proprietate a vieții Biblioteca "Runivers" V PERTSEV Herder, în maniera sa obișnuită de a "naturaliza" tot ceea ce este uman, vede legea naturală universală a naturii, legea autoconservării, care constă în dorința inerentă a tuturor creaturilor pământești de a rămâne ele însele, de a-și păstra esența individuală Al treilea factor al lui Herder în istorie este natura externă În concepțiile lui Herder asupra influenței condițiilor geografice asupra dezvoltării istorice, există atât de multe lucruri

noi, în comparație cu predecesorii săi, și semnificative, încât ne vom opri asupra lor mai detaliat Totalitatea influențelor externe asupra umanității, emanate din natură, Herder desemnează într-un singur cuvânt: climă Dar prin cuvântul "climă" Herder nu înțelege ceea ce înțelegem noi acum prin el; în conceptul de "climă", el include nu numai relațiile de temperatură, gradul de umiditate sau uscăciunea aerului care înconjoară pământul, ci și "înălțimea și adâncimea centurii pământului (adică, rapoartele verticale și orizontale pe pământ), trăsăturile sale și trăsăturile hranei, alimentelor și băuturii pe care o persoană le folosește, stilul de viață pe care îl duce, îmbrăcămintea, stările obișnuite (Stellungen), plăcerile și artele, cu o întreagă gamă de alte circumstanțe "(VII,); adică, din câte se poate înțelege, climatul pentru Herder este toată natura exterioară și cele mai comune obiceiuri ale oamenilor datorită influenței sale, care sunt atât de adânc înrădăcinate în ele încât formează, parcă, o a doua natură a oamenilor Această a doua natură "climatică" a omului, așa cum este condiționată de influențele externe, diferă la Herder de natura primară, care s-a format "genetic" și a crescut din înclinațiile interne ale organismului uman În ceea ce privește relația dintre influențele naturii externe și alți factori ai dezvoltării umane, Herder nu are o teorie dezvoltată, iar părerile sale asupra semnificației "climei" pentru omenire se schimbă adesea, în funcție de legătura în care le expune - în unele locuri îi atribuie climatului mai multă valoare, în altele, mai puțin În general, valoarea) Cuvântul "generiseli" Herder, după Lamprecht, nu derivă din γιγνομαι, ci din γεννάω, i e îl înțelege în sensul de "dezvoltare din înclinații naturale" Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI Clima lui Herder este grozavă, deși nu ajunge niciodată până la a nega alți factori Într-un loc el exclamă: "Dacă munții și râurile ar fi situate diferit, iar marea ar avea alte țărmuri, cât de diferit s-ar împrăștia oamenii în această arena a națiunilor" Având în vedere diversele influențe ale climei asupra omului, Herder îi numește pe doctorii și filozofii care observă aceste influențe nu numai "studenți ai naturii", ci și "profesori ai filozofilor" Earth for Herder este o uriașă "casă educațională a omenirii", deși cu multe departamente, clase și săli, dar cu un singur tip de educație" (IX, x) Influența climei "este mult mai extinsă asupra maselor de ființe decât asupra indivizilor, dar asupra primelor doar prin cele din urmă"; este insesizabil la intervale scurte de timp, "dar domină pe spații mari cronologice, unde se deschide târziu, și chiar și atunci, poate, în împrejurări nesemnificative În fine, clima nu forțează, ci înclină; dă o dispoziție discretă, pe care, deși se poate observa printre popoarele indigene (bei eingewurzelten Võlkern) în întregul tablou al obiceiurilor și modului de viață, este foarte greu de descris, mai ales separat "(VII,) În spiritul lui Ritter, Herder introduce un element istoric în antropogeografie când spune că nu se poate atribui naturii aceeași influență asupra dezvoltării omenirii în orice moment al existenței sale și că, pe măsură ce mintea se dezvoltă, oamenii se eliberează de supunere pentru a climatiza, devin din ce în ce mai multe ființe care se autodetermina și chiar pornesc de la propria lor natură subjugată (VII,) Deosebit de originale sunt gândurile lui Herder despre influența climei asupra naturii spirituale a omului În urma lui Hipocrate*), care, ca medic, era interesat în mod deosebit de problema influenței climei asupra temperamentelor popoarelor, Herder a explicat caracterul locuitorilor din diferite climate printr-o poziție zonală În sud, după spusele lui Herder, unde natura oferă toate mijloacele pentru

a satisface nevoile necesare, nu puteau apărea popoare cu un caracter puternic și vesel; Acolo, Herder l-a tratat pe Hipocrate cu mare respect și și-a lăudat prudența în a trage concluzii generale Dar în particular, după cum vom vedea, el nu a fost de acord cu Hipocrate acolo unde roadele naturale ale pământului cad în mâinile oamenilor fără nicio muncă din partea lor, se poate dezvolta numai lenea și îngustia de minte Lenea fericită și plăcută, uneori întreruptă de izbucniri violente de senzualitate, este starea obișnuită a locuitorilor din Sud (VIII,) De asemenea, clima rece nu favorizează dezvoltarea energiei și a întreprinderii La locuitorii țărilor reci, sângele curge lent și încet, excitabilitatea este slabă; principala lor virtute este nepasiunea și iubirea calmă, blândă Ei nu caută să-și îmbunătățească situația decât dacă mor de foame Aceștia suportă neajunsurile și tratează cu dispreț tot ceea ce nu este absolut necesar (VI, I și VIII,) Aici Herder nu este de acord cu Montesquieu, care susținea că locuitorii țărilor din nord sunt cei mai curajoși și că curajul și vigoarea scad pe măsură ce te apropii de sud Herder atribuia locuitorilor unui climat temperat, blând, nu rece, cea mai mare vigoare spirituală și cel mai mare curaj (spre deosebire de Hipocrate, care credea că blândețea climei contribuie la lene și slăbiciune) Numai acolo, unde anotimpurile se schimbă corect, unde nu există tranziții climatice ascuțite, doar că este posibilă acea moderare a mișcărilor spirituale și acea elasticitate a spiritului, în care viața este corect distribuită între plăcerea liniștită și activitatea calmă Prin urmare, numai într-un climat temperat este posibilă cultura înaltă În țările din sud, oamenii nu făceau un singur pas spre cultură, pentru că natura le era prea generoasă: nu era nevoie nici măcar de haine, foc și locuințe În Nord, cultura nu a depășit începuturile aspre, aici s-au făcut invenții, concepute doar pentru nevoile cele mai simple și necesare: arc, săgeți, bărci, foc, îmbrăcăminte, locuințe etc Într-un climat temperat, cultura a făcut nu numai primii pași, timizi, dar și s-au ridicat sus, au înaintat mult Semnificația socio-politică a influențelor naturale l-a interesat foarte puțin pe Herder * El nu a depășit afirmațiile generale că solul și situația naturală a țării influențează într-o oarecare măsură forma de guvernare și sistemul social, subliniind în special un singur caz de o asemenea influență   El a fost cel care a subliniat că în spațiile mari, cărora natura însăși le-a stabilit granițe naturale sub formă de râuri, munți, mări sau deșerturi, este facilitată formarea marilor state monarhice (Spania, Franța, Asia de Sud); dimpotrivă, pe spații lipsite de granițe naturale (Asia de Nord) sau excesiv de divizate de acestea (Italia), formarea statelor mari este dificilă (XVIII, i, ; i, ; XIV,) (Și Ritter a explicat apariția multor state din Europa, spre deosebire de Africa și Asia de Nord, prin existența granițelor naturale) Sistemul social, formele de guvernare de stat în general, l-au ocupat pe Herder destul de slab și, în plus, l-au ocupat doar în măsura în care vedea în ele evoluţie, mişcare În aceasta el a reprezentat exact opusul lui Montesquieu Montesquieu, mult mai amănunțit decât Herder, a studiat semnificația socio-politică a condițiilor geografice; dar, făcând formele socio-politice dependente de un factor slab schimbător - natura exterioară - Montesquieu atribuia chiar acestor forme o slabă capacitate de schimbare Ele i se păreau neschimbate, hotărâte odată pentru totdeauna Păstorul în istoria socio-politică, ca și în alte părți, era în căutarea mișcării și, prin urmare, sistemul său social (în sens larg) corespundea într-o măsură mult mai mare vârstei

poporului decât naturii țării în care s-a format Potrivit lui Herder, era necesar să nu se caute clasificarea formelor de guvernare, ca ceva complet definit, înghețat pentru veșnicie, ci să se descopere legile eterne ale dezvoltării lor La Herder, condiţiile naturale joacă un cu totul alt rol în naşterea iniţială a culturii, în aşezarea iniţială a popoarelor, în răspândirea culturii, în relaţiile comerciale, în dezvoltarea ideilor religioase Primii pași ai culturii umane, când cele mai înalte abilități ale omului nu s-au întărit încă, iar tradiția nu a reușit încă să dobândească autoritatea antichității, Herder o face dependentă aproape exclusiv de influențele naturale Principala contribuție a lui Herder la antropogeografie constă în indicarea semnificației acestuia din urmă pentru dezvoltarea istorică Iar înaintea lui Pălărerul Biblioteca "Runivers" V PERTSEV (Gatterer) și Kant au subliniat legătura dintre geografie și istorie; dar s-au limitat la indicaţii generale, fără a încerca să ia în considerare în special în ce constă această legătură Herder a fost primul care a aplicat propunerile lor generale la studiul propriu-zis al datelor geografice și istorice și nu numai că a subliniat legătura dintre istorie și geografie, dar a demonstrat-o și prin multe exemple El nu a prezentat o prezentare sistematică a gândurilor sale pe acest subiect, ci le-a împrăștiat în diferite locuri în opera sa Cu toate acestea, el a reușit să evidențieze modul în care principalii factori ai mișcării istorice - asupra condițiilor foarte naturale cărora Karl Ritter a început mai târziu să le acorde importanță principală - și anume, asupra poziției centurii, raportului dintre spațiul teren și apă, spațiul marginal sau continent mijlociu, poziție insulară, numărul și dimensiunea mărilor, râurilor, stepelor, deșerturii, coastei indentate *) Кантъ въ Geografia fizică писалъ: Istoria a ceea ce s-a întâmplat între timpuri diferite și doar istoria actuală nu este altceva decât geografie continuă Istoria se deosebește astfel de geografie doar în ceea ce privește spațiul și timpul) Să subliniem câteva dintre remarcile antropogeografice ale lui Herder Situația "la capătul lumii" provoacă de obicei stagnare culturală (China) La capătul de est al Asiei, spune Herder, Grecia nu a putut apărea (XI, i; XI, $) Dar Portugalia, Anglia, Spania, Țările de Jos și Franța Herder, deși nu am considerat că poziția lor marginală pe continent este "la sfârșitul lumii"; se întind doar la marginea Lumii Vechi, iar din moment ce, datorită apropierii lor de mare, sunt punctele de plecare pentru călătoria în Lumea Nouă, poziția lor poate fi chiar numită favorabilă pentru ei (XX,) Țările mici care se află pe căile pe care se deplasează popoarele în timpul migrațiilor nu sunt mult timp în aceleași mâini Deci Armenia a trecut constant din mână în mână (XVII,) Dar dacă oamenii "de mijloc" reușesc să-și mențină independența, atunci poziția lor de mijloc va contribui la importanța lor comercială Poziția "de mijloc", oferind acces facil la țările din jur, poate inspira și o pasiune pentru cucerire (Arabia) Deșerturile Herder nu a luat în considerare obstacole serioase între popoare: în Africa, popoarele diferă puțin unele de altele, deoarece nu sunt separate unele de altele prin mări, golfuri și munți, ci deșerturi Dimpotrivă, popoarele care locuiesc în America diferă foarte mult unele de altele, deoarece America este tăiată de râuri, lacuri și munți Astfel, la Herder, râurile și lacurile din America nu sunt căi care facilitează comunicarea, ci granițe care ridică bariere între popoare În sens invers Biblioteca "Runivers TEORIA EVOLUȚIEI HERDER ȘI FILOZOFIA ISTORIEI Vederile antropogeografice ale lui Herder reprezintă un mare progres în raport cu opiniile antropogeografilor anteriori El a adunat

toate remarcile particulare despre influența naturii asupra omului, care i-au apărut în timp ce citi descrierile călătoriilor și, într-o măsură considerabilă, le-a aprofundat, a ridicat observațiile individuale la nivelul prevederilor generale El nu numai că a înaintat cererea ca pământul să fie considerat căminul educațional al rasei umane, dar a arătat și prin exemplu prin ce fel de școală trece omenirea în această casă, cum este crescută și a explicat primii pași ai omului istoria destul de firesc prin influenţa factorului geografic În expunerea sistematică, el a fost cu mult inferior lui Montesquieu, dar, pe de altă parte, a aruncat mai multă lumină asupra conexiunii dintre natură și om, a dat dovadă de mai multă prudență în tragerea concluziilor generale, iar remarcile lui antropogeografice nu pot fi infirmate atât de ușor ca multe dintre cele ale lui Montesquieu generalizări îndrăznețe Prin urmare, printre predecesorii lui K Ritter, el ar trebui să ocupe pe bună dreptate primul loc * * * În concluzie, vom încerca să răspundem la întrebarea generală: care a stat la baza semnificației lui Herder pentru literatură, filozofie și știință de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea Enormitatea acestei semnificații este mai mult sau mai puțin un fapt general recunoscut Gettner în "Istoria literaturii secolului al XVIII-lea" îl numește pe Herder "unul dintre cei mai importanți și influenți eroi ai spiritului" "El și-a influențat timpul atât de profund", spune Gettner, "încât marea poezie a lui Goethe și Schiller, așa-numita școală romantică din Germania, filozofia lui Schelling și Hegel nu ar fi fost de conceput fără el " Scrierile lui Herder au continuat să-și păstreze influența și să servească drept inspirație pentru lucrări noi, "aprinde minți" (în cuvintele unuia dintre criticii lui Herder) de-a lungul secolului al XIX-lea "Și încearcă Alec Humboldt, spune Gaim, la aceasta în Europa, spaţiile de apă - golfurile şi marea pătrunzând adânc în continent - au făcut posibil ca locuitorii diferitelor ţări să intre în contact între ei, formând, parcă, un "ferein al naţiunii " Biblioteca "Runivers" V PERTSEV pentru a descrie întregul sistem al universului și studiile multilaterale spirituale ale lui K· E Eforturile lui Bera și K Ritter de a explica istoria omenirii prin proprietățile domeniului în care s-a dezvoltat activitatea sa - toate acestea indică în mod direct influența "Ideilor" lui Herder, de care au fost conștienți și scriitorii numiți Această capacitate de a "aprinde mințile", de a excita la munca activă, conferă activității lui Herder valoarea sa principală Herder însuși a creat puține lucruri pozitive, dar în spatele lui rămâne gloria unui mare profesor și mentor al altora Oriunde vorbea Herder, era un inovator îndrăzneț, un vestitor strălucit al punctelor de vedere noi, dar un muncitor nerăbdător, lăsând în urmă concluzii bine fundamentate și bine dovedite În spirit, Herder este cel mai apropiat de Leibniz A fost la fel de mult un universalist atât în ceea ce privește conținutul, cât și scopurile activității sale literare S-a străduit în mod constant să capteze toate domeniile de cunoaștere și să pună concluzii separate ale disciplinelor speciale în raport cu cele mai înalte și ultime puncte de vedere Pentru el nu era nimic inexplicabil, nimic inaccesibil rațiunii A început cu idei care erau cel mai ușor de demonstrat și apoi a trecut treptat la întrebări din ce în ce mai abstracte despre legătura dintre suflet și corp, spirit și natură și, în final, lume și Dumnezeu În cele din urmă, el a început să considere întregul univers ca pe ceva unificat, întreg organic, impregnat de un singur principiu divin; odată cu el s-a reînnoit armonistul filosofiei leibniziene, doar într-o formă mai poetică În universalismul lui Herder, în versatilitatea intereselor sale și în

susceptibilitatea lui la tot felul de influențe, stă interesul profund al studiului său Dar tocmai acest universalism l-a împiedicat pe Herder să lase urme pozitive în urma lui A înțeles prea larg, s-a grăbit prea devreme la concluzii definitive și a încercat cu prea multă grabă să folosească aproape fiecare nouă descoperire din domeniul științific pentru a construi cele mai ample generalizări Herder însuși era incapabil să verifice cu atenție faptele și metodele strict logice de probă În lipsa acestora din urmă, el a recurs adesea la dispozitive retorice de persuasiune și adesea violente Biblioteca "Runivers" TEORIA EVOLUȚII ȘI FILOZOFIA ISTORIEI PĂȘTORULUI elocvența a luat locul deducțiilor logice și a făcut neclare întrebările pe care le interpreta Prin urmare, conjecturile sale geniale aveau nevoie de o dezvoltare mai atentă de către alții, mai asidui și precauți, deși oameni de știință mai puțin talentați, iar numele său nu a fost asociat cu amintirea vreunei achiziții culturale de durată care să facă acest nume memorabil pentru toată lumea Vl Pertsev Întrebări de filosofie, KN Biblioteca "Runivers" Seria legea vieții Primul volum al Criticii experienței pure, cea mai importantă operă filosofică a lui Richard Avenarius, a apărut în a doua ediție *) Acest volum este dedicat unei descrieri abstracte a vieții particulare a creierului, și anume, fundamentării și dezvoltării acelei teorii a vieții creierului, care se bazează pe legea seriei vieții stabilită de Avenarius Aici Avenarius apare mai mult ca biolog decât ca filozof Concluziile la care ajunge ar putea găsi susținători printre biologi Dintre scriitorii care sunt în întregime sau parțial adiacenți în această privință cu Avenarius, ar trebui să menționăm, printre altele, biologi precum Lensen în Breslau, Wagner în Innsbruck, Gaule în Zurich Cu toate acestea, numărul lor este foarte mic Deși au trecut aproximativ douăzeci de ani de la prima apariție a Criticii, totuși, conform justei remarci a editorului noii ediții, Petzoldt, opera lui Avenarius poate fi acum considerată o carte nouă În această notă se încearcă familiarizarea, în termeni generali, cu conținutul primului volum al Criticii Substituția empirică La lecțiile practice cu studenții săi despre teoria generală a cunoașterii, Avenarius a făcut unele corecții la textul Criticii, care a fost apoi adunat și publicat de unul dintre participanții la aceste clase *) Modificările pe care le-au făcut au fost *) Richard Avenariiis Kritik der reinen Erfahrung IB Zweite, namentlich nach hinterlassenen Aufzeichnungen des Verfassers verbesserte Auflage Lpzg,) Avenarius' Berichtigungen zur Kritik dr Erfahrung , V fw Phil, B Biblioteca "Runivers" SERIA LEGEA VIEȚII de cele mai multe ori neimportant; ele pot da o idee despre acuratețea la care s-a străduit Avenarius în expunerea sa, dar pentru înțelegerea textului dau relativ puține noutăți Totuși, următoarea variantă propusă de Avenarius merită atenție: cuvintele - "mișcări ale individului" - au fost înlocuite într-o ediție corectată de sintagma - "modificări ale organului nervos central, descărcarea mișcării" *) Înlocuirea organului central organul sistemului nervos în locul individului este un truc care se desfășoară în mod constant în teoria cunoașterii lui Avenarius și cu care Avenarius este complet acasă "Eu, sau organul central al sistemului meu nervos" *), spune, de exemplu, Avenarius "Pentru individul uman, deci", explică Avenarius, "pentru organul central al sistemului nervos") Câți indivizi, atâtea sisteme nervoase: "deci doi indivizi", reflectă Avenarius, "două organe centrale ale sistemului nervos") Descompunând individul uman în părțile sale componente, Avenarius remarcă din componența întregului individ organul central al sistemului nervos, ca parte cea mai importantă pentru teoria sa a cunoașterii), și consideră

necesară fixarea terminologică a acestei substituții: "inevitabil în circumstanțele indicate (însăși acelea în care etsya "Cunoașterea" în "Critică") înlocuirea individului cu organul central al sistemului nervos vom numi o substituție empiriocrită și fiecare schimbare definită a sistemului nervos central organ un substitut empiriocritic" b) Substituția empirio-critică introduce în teoria cunoașterii a lui Avenarius organul central al sistemului nervos sau, folosind simbolul prin care el denotă acest organ, sistemul C Întregul volum întâi al Criticii este dedicat descrierii vieții particulare a sistemului C Avenarius studiază în detaliu planul structurii sale, analizează procesele care decurg din !) Kritik, IL, S) Ib P, S s) Ib I, S , și d) ID I, S / *) Ib IS -) Der menschliche Weltbegriif, S * Biblioteca "Runivers" DAVID VIKTOROV a acestui plan, care stau la baza activității sale și în care se desfășoară dezvoltarea lui Aceasta este a vieții sale auditive, sau mecanica vieții umane, sau "byamechanics)) Avenarus a dat sensul primordial, iar sarcina noastră ar fi să aflăm compoziția biomecanicii și caracterul general al acesteia, să respingem conducerea principiilor și înțelegerea de bază a acesteia, pentru a indica poziția, pentru a indica aspectul, pentru a indica ocupat de acesta în teoria cunoașterii lui Avenarius Compoziția biomecanicii Compoziția biomecanicii include: a) teoria conservării vieții și dezvoltării sistemului C; b) definirea unor concepte care trebuie folosite la descrierea plecărilor sale; c) clasificarea unor elemente ale sistemului C și a unor relații ale acestuia cu mediul a) Locul principal în biomecanică îl ocupă teoria conservării vieții a sistemului C, bazată pe legea seriei vieții, legea ecuației muncii și alimentației Legea descoperită de el, Avenarius, a considerat posibil de exprimat într-o formulă matematică simplă și s-a gândit că, analizând formula pe care o obținuse, se pot stabili condițiile pentru autoafirmarea sistemului C și să prezică tot felul de cazuri a autoafirmarii sale Conținutul biomecanicii sale, în partea sa cea mai importantă, Avenarius s-a gândit să ajungă în acest fel, prin dezvoltarea unei formule de bază, care determină în mare măsură metoda construcțiilor sale și însăși natura teoriei sale Ghidându-se după formula obţinută de el, se pot prevedea numeroase şi mai variate combinaţii; tipurile particulare de autoafirmare ale sistemului C pe care le invocă în teoria sa sunt parțiale, doar excluderi minore din numărul de deducții posibile Fără a se baza pe date anatomice și fiziologice specifice și limitându-se la o simplă analiză a formulei sale de bază, Avenarius construiește o teorie a vieții creierului într-un mod atât de formal și analitic Aceasta din urmă este obținută prin dezvăluirea unui "gând general* și duce la "cazuri imaginabile*, poate niciodată observate de nimeni în prezent Biblioteca "Runivers" SERIA LEGEA VIEȚII viața unui creier adevărat De aici rezultă caracterul formal al biomecanicii, care nu trebuie trecut cu vederea în evaluarea teoriei lui Avenarius și la o considerație mai detaliată la care ne întoarcem acum b) În descrierea funcțiilor sistemului C, Avenarius a trebuit să folosească concepte împrumutate din fiziologia și anatomia sistemului nervos Dar, din moment ce trebuia să le folosească în alte scopuri, non-fiziologice și anatomice, i-a venit sarcina de a defini aceste concepte într-un mod adaptativ pentru propriile sale scopuri speciale În îndeplinirea acestei sarcini, Avenarius dezvăluie o mare capacitate de a stabili cu acuratețe, pe cât posibil fără teorii preconcepute, linii directoare pentru descrierea fenomenelor vitale de la început Aceasta este, de exemplu, definiția lui a ceea ce se numește stimul în fiziologie Iritația este definită în teoria lui Avenarius ca

o condiție suplimentară a experienței emoționale, spre deosebire de condițiile ei imediate, exprimate în conceptul de organ central al sistemului nervos În această definiție formală, după cum se vede, se evită cu pricepere problema "efectului" stimulării asupra sistemului nervos, este ocolită acea schemă de relație cauzală, care dă naștere la o serie de probleme de natură filozofică Avenarius s-a străduit pretutindeni pentru o astfel de exprimare formală a conceptelor fiziologice și anatomice în definițiile sale și și-a exprimat dorința ca "anumite expresii materiale", păstrate în teoria sa, datorită confortului utilizării lor, să fie înlocuite în timp, cu reelaborarea ulterioară a teoria lui, de alții, "pur "formală" *) Numeroasele afirmații ale lui Avenarius mărturisesc natura formală a analizelor sale fiziologice El dorește să rămână în întregime "în această sferă formală, să se abțină de la modul formal de considerare" El își numește biomecanica "o considerație pur formală a modificărilor organului central nervos" (I, XVIII-IX) Orice experiență mentală presupune ca condiție logică o * schimbare definită formal în sistemul C", iar fiecare dintre aceste schimbări este considerată "după o anumită formă a lor" (II,)) Kritik I, S XV Biblioteca "Runivers" DAVID VIKTOROV Prin urmare, deși biomecanica lui Avenarius se ocupă de același grup de fenomene care sunt supuse cunoștințelor anatomistului și fiziologului, precum și a biologului, și deși pare să aplice aceleași concepte care sunt folosite în anatomie, fiziologie etc , dar nu este în concordanță cu aceste discipline Avenarius vede unul dintre mijloacele de a realiza o asemenea independență comparativă a biomecanicii sale în faptul că din faptele și considerentele date de fiziologie, se alege doar "presupozițiile cele mai generale"; fără să se bazeze în analiza sa pe ipoteze mai speciale ale particularităților fiziologice (I, XVIII), Avenarius încearcă să ocolească termenii fiziologici specifici în care este plasată viața organismului (II,) Avenarius se gândește să-și facă biomecanica mai independentă de starea temporală a cunoștințelor fiziologice și mai stabilă în fundamentele sale, deoarece, în comparație cu particularitățile fiziologice, aceste presupuneri generale în sine sunt mai stabile Încearcă să ocolească particularitățile fiziologice chiar și acolo unde se pare că ar avea ocazia să folosească concluziile fiziologice, fără a risca să devină victima involuntară a unor prejudecăți fiziologice Și în astfel de cazuri, Avenarius alege o cale obișnuită a analizei sale formale și trebuie doar indirect să ghicească despre faptele fiziologice corespunzătoare Acest lucru dă naștere unei lipse perceptibile de "contemplare vizuală clară" care ar corespunde conceptelor de biomecanică, o lipsă - recunoscută chiar de autor, sensibil la cititor, remarcată de unii critici*) În acest fel, desigur, se poate realiza independența comparativă a deducțiilor biomecanicii din starea temporală a cunoștințelor noastre despre anatomia și fiziologia creierului, dar acestea sunt amenințate de un alt pericol din această cauză Izolarea de terenul științific adecvat poate duce cu ușurință la lipsa de conținut și la o oarecare sterilitate a conceptelor de bază introduse de biomecanică Avenarius prevede posibilitatea acestei obiecții și admite parțial valabilitatea ei; el admite că metoda pe care a descoperit-o cu ajutorul analizei formale Barrii-Kr d Erf Philosophische Moiiatsheite, , , S Biblioteca "Runivers" SERIA LEGEA VIEȚII scanările și subdiviziunile tuturor cazurilor imaginabile de autoafirmare a sistemului C "ar putea deveni cu adevărat fructuoase numai pe baza acelei baze științifice care nu a fost încă găsită", care nu este încă acolo, dar, crede el, nu există nu rezultă că "gândirea

generală" a metodei pe care a găsit-o a rămas complet nefolosită (I, -) Avenarius prevede, cu alte cuvinte, una dintre consecințele la care poate duce o analiză formală în acest domeniu, dar nu se oprește nici înaintea acestor consecințe Avenarius introduce, mai departe, în biomecanica sa anumite concepte care nu pot fi realizate, cărora nu le corespunde relații reale El consideră că este posibil, de exemplu, să se introducă conceptul de "mediu ideal", adică un astfel de mediu care nu conține momente nefavorabile într-un fel sau altul pentru menținerea sistemului C (I,), și îl completează cu presupunerea unui "sistem ideal C", care într-un mod complet, cel mai simplu și mai stabil modul reflectă orice încercare asupra integrității sale (I, Ambele presupuneri au sensul de ficțiuni, necesare doar pentru a pune în mișcare "analiza formală", și ar fi o greșeală să le dăm sensul realităților biologice sau anatomice *) b) Pe lângă definiții, Avenarius dă încă o dată cu atenție *) Multe dintre prevederile biomecanicii au forma unor judecăți analitice și abordează în natura lor tautologii evidente Dacă aceste afirmații tautologice sunt interpretate în sensul judecăților care stabilesc relații reale, atunci se poate ajunge la concluzii profund eronate Ca exemplu potrivit, putem folosi următoarea propoziție: "dacă la un moment dat se presupune o valoare mai mare a salvatorului sistemului C, atunci păstrarea absolută a tuturor părților sale este permisă" * Această poziție poate fi înțeleasă și înțeleasă în sensul că Avenarius recunoaște autoafirmarea absolută a sistemului nervos, sau că admite valoarea absolută a salvarii vieții, sau că este susținătorul unei înțelegeri statice a vieții Cu toate acestea, în realitate, afirmația de mai sus este o judecată exclusiv analitică și exprimă tautologia evidentă conform căreia maximul de salvare generală a sistemului C trebuie să fie egal cu salvarea maximă a părților sale individuale (I,) În același timp, întrebarea dacă maximul imaginabil de salvare a vieții este realizabil în condiții reale rămâne complet deschisă și nu este afectată de prevederea de mai sus Biblioteca "Runivers" DAVID VIKTOROV clasificări elaborate ale unor funcţii ale organului central al sistemului nervos în viaţa sa internă şi în relaţiile sale cu mediul Astfel, de exemplu, este o clasificare foarte valoroasă a modificărilor pregătitoare ale sistemului nervos x), sau o clasificare a modalităților de restabilire a echilibrului în viața sistemului C printr-o modificare a relației sale cu mediul), etc Sistemul C Când vine vorba de sistemul nervos, limbajul scriitorilor care se identifică cu școala empirio-critică capătă un caracter liric: creierul, această cea mai mare capodoperă natură! ce sunt valurile oceanului în comparație cu valurile oceanului creierului uman? (Petzoldt) În primele două sute de pagini ale Criticii, după un calcul aproximativ făcut de noi, "sistemul C" apare de până la cinci sute de ori Avenarius, s-ar putea spune, s-a obișnuit cu ea și, ca lucru extrem de apropiat și familiar, pe alocuri este personificată de el Și cum în alte școli filozofice ">?" "Nu-I" este contrastat> deci în Avenarius "C" este opus "Nu-S" *) Treptat, Avenarius și-a dezvoltat propriul mod empiriocritic special de a citi Din punct de vedere empirio-critic, substituind psihic organul central al sistemului nervos, a citit diverse feluri de literatură, în diverse situații cotidiene: un program de concert, o reclamă la ziar, Biblia, Fliegende Blãtter, Iulius Caesar și Eugene Onegin Acest concept de bază este asociat cu o dublă semnificație pentru întreaga predare a empiriocriticii: este, în primul rând, un set de condiții care determină modificări ale sistemului nervos, adică conceptul este pur formal și, în al doilea rând, sistemul C este un "organ corporal",

adică se abordează conceptul de sistem nervos central empiric) În principal) Ib IS -) Ib IS -) Kritik 'IS pot fi considerate cantități opuse Dacă f(R) are semnul +, atunci /(S) are semnul - sau invers; munca consumă ceea ce hrănește; iar hrana reface ceea ce este cheltuit prin muncă Și, în cele din urmă, în al treilea rând, doar raportul armonic, sau corespondența acestor doi factori opusi, exprimă caracterul complet al condițiilor de conservare a sistemului C Salvarea maximă a vieții elementului nervos se realizează numai atunci când acești factori opusi sunt egal Când cantitatea de muncă este egală cu cantitatea de nutriție, când egalitatea este valabilă pentru un anumit element nervos sau, ceea ce este același, când acest element nervos se află în cel mai înalt punct al conservării vieții Dimpotrivă, atunci când egalitatea de muncă și hrană este încălcată de fiecare dată, ca egalitate /(I)+/($) = o intră în inegalitate /(I)+/(£)> o, elementul nervos se abate de la salvarea maximă, iar dacă organismul supraviețuiește și persistă în lupta vieții, atunci aceasta înseamnă că toate astfel de abateri sunt eliminate într-un fel sau altul, iar salvarea maximă pierdută este restabilită Și fiecare schimbare individuală a sistemului nervos ocupă una sau alta poziție definită în aceste procese de încălcare constantă și restabilire a conservării maxime a vieții Dacă suntem de acord să numim starea de repaus acea stare a sistemului nervos, în care pentru fiecare dintre elementele sale egalitatea Exercițiul creează legături și relații între elemente, iar în aceste legături și relații, elementele, în sine indiferente, formează organe deconectate capabile de funcții specifice, iar odată cu schimbarea exercițiului are loc o nouă distribuție a funcțiilor În critica sa la adresa legii energiilor specifice, Wundt, propunând semnificația iritației și periferiei, admite, după cum reiese din cele spuse, posibilitatea adaptării funcționale în limitele cele mai largi și atribuie un rol mai semnificativ aptitudinii individuale si dezvoltare Înainte de Avenarius, unul dintre colaboratorii celor trei luni de filosofie științifică, Riehl, a folosit critica lui Wundt în scopurile teoriei cunoașterii, găsind în ea confirmarea realismului său, care cu greu ar fi putut fi necunoscut autorului Criticii Experiență pură Trecerea din punct de vedere psihologic al Prolegomenelor la noul punct de vedere al Criticii, Avenarius nu a putut face înainte de ceea ce "a alăturat mai strâns" *) Riehl -D philosophische Criticismus P V I Th Lpzg $· °-^ · Biblioteca "Runivers" DAVID VIKTOROV la psihologia fiziologică a lui Wundt în această parte a acesteia "Alți autori, în afară de cei deja mărturisiți de Prolegomeni, nu au avut de fapt nicio influență decisivă asupra mea, dacă memoria îmi servește bine", avertizează Avenarius în prefața "Criticii", "M-am alăturat doar mai aproape de V Wundt (mai ales la acordul său extrem de fructuos, după cum mi se pare, al "experimentelor privind separarea funcțională a organelor cu poziția indiferenței funcționale a părților elementare") *) Totuși, în urma acestui lucru, Avenarius își corectează memoria subliniind efectul extrem de încurajator pe care l-au avut și lucrările lui Ernst Mach asupra lui Nutriție În comparație cu exercițiul, factorul de nutriție ocupă o poziție secundară și subordonată în teoria lui Avenarius În acele linii ale vieții pe care le distinge dintre altele în scopul teoriei cunoașterii, schimbările care le încep privesc exercițiul, munca; factorul nutrițional nu este luat în considerare în acest caz, deoarece se presupune că valoarea acestuia, în condiții normale, rămâne mai mult sau mai puțin constantă și nu afectează cursul și compoziția seriei de viață În plus, factorul exercițiului, în dezvoltarea ulterioară a seriei de viață, se dovedește

a fi factorul principal și chiar este recunoscut ca o "condiție a seriei de viață în sine") Prin urmare, nu atât nutriția în sine, cât "obiceiurile" permanente ale nutriției, sau schimbările care apar în alimentația "obișnuită", pot fi de interes pentru teoria activității umane Despre formula legii biomecanice Legea biomecanica de baza stabilita de Avenarius este rezumata in urmatoarea prevedere succinta: Sistemul C, trecând din starea în care W+/(£) = o, i) Critic L S HIP) Ib IS i Biblioteca "Runivers" SERIA LEGEA VIEȚII la o asemenea stare în care oh, se abate de la salvarea maximă a vieții, dar apoi trece de la o stare în care H^) + /( )>o, la o asemenea stare în care din nou rW+/( ) = o Este îndoielnic că formulele date acum pot avea sensul de formule matematice în sens strict Și anume, apar unele îndoieli cu privire la suma /(I) care apare constant în aceste tranziții de la egalitate la inegalitate și apoi la o nouă egalitate Pe de o parte, nu se încadrează în conceptul de sumă aritmetică: în aritmetică, se permite să se adauge numai cantități pozitive și, prin urmare, suma aritmetică nu ar putea fi egală cu zero, așa cum ar trebui să fie dacă mâncarea și munca sunt egal Dar, pe de altă parte, nici nu se încadrează în conceptul de sumă algebrică Dacă ar fi o sumă algebrică, ar putea fi, de asemenea, mai mică decât zero, adică ar putea fi o valoare negativă; dar este exclusă posibilitatea acestui ultim caz, care se vede, în primul rând, dintr-o controversă apărută în legătură cu formularea legii biomecanice și, în al doilea rând, același lucru se poate concluziona pe baza propriilor cuvinte ale lui Avenarius La un an de la publicarea primului volum al Criticii, primul articol mic dedicat unei noi lucrări filosofice a apărut în revista Das Magasin fur die Litteratur des In-und-Auslandes von Potonié, scris de Petzoldt, un elev al lui Avenarius, deja cunoscut de noi Transmițând în prezentarea sa formulele de mai sus, Petzoldt a formulat cazurile de inegalitate a muncii și alimentației de parcă ar fi avut de-a face cu o sumă algebrică în sensul exact al cuvântului, exact ca și cum ar putea fi atât mai mare, cât și mai mică decât zero, adică - - Petzoldt -Kritik der reiner Erfahrung Das Magazin für die Litteratur des In-und-Auslandes von Potonié N Biblioteca "Runivers" DAVID VIKTOROV Cu toate acestea, la scurt timp după aceea, în "Trei luni de filozofie științifică" a apărut, desigur, nu fără știrea editorului, o notă în care articolul lui Petzoldt a fost criticat în această parte a ei Autorul notei a subliniat că suma hranei și muncii nu poate fi niciodată mai mică de zero și că în inegalitatea hranei și muncii poate fi întotdeauna doar unul semn: f(R)+f(S)>o Și așa a învățat însuși Avenarius Diferența dintre mâncare și muncă, sau, care este aceeași (întrucât acestea sunt cantități opuse), suma lor nu poate, spune el, "să fie considerată a fi mai mică decât zero") Suma alimentelor și muncii, egală cu zero, servește, așadar, ca măsură de conservare maximă a vieții, deoarece diferența nu mai poate fi mai mică de zero Prin urmare, suma lor nu corespunde cu ceea ce se numește sumă algebrică În consecință, suma hranei și a muncii, chiar dacă erau cantități omogene care pot fi adăugate, nu este deloc o sumă în sens strict matematic Metoda mecanică de examinare În primul volum al "Criticii" se realizează în mod consecvent cerința de a imagina oamenii ca "mecanisme pure (fără gândire și fără simțire)", iar societatea umană ca "un sistem de mecanisme pure") Dintre cele trei presupuneri posibile: mișcările "intenționate" ale individului uman provin din conștiință, sau sunt efectuate cu conștiință, sau se desfășoară fără conștiință, - Avenarius îl alege pe acesta din urmă ca principiu călăuzitor, adică propune să pornească de la presupunerea că ei procedează complet fără conștiință Proprietarul organului central al

sistemului nervos cu toate seriile de viață în care se realizează autoafirmarea sistemului C, individul uman ar putea fi înainte ca creatorul să-i sufle un suflet viu Sistemul C nu este delimitat, după cum am văzut, de măduva spinării special pentru) R Henke - Bemerkung zu Richard Avenarius' Kr dr Erf V fw Phil) Kritik I S) Der menschliche Weltbegriff S și, de asemenea, cca al -lea la pagina iib pentru a arăta că orice, chiar și o distincție logică în sistemul nervos general a părților înzestrate cu conștiință, de părți lipsite de "funcții ale conștiinței", se va dovedi întotdeauna mai mult sau mai puțin arbitrară *) După ce a fost exprimată ideea binecunoscută de "psihologie fără suflet", ideea ar fi trebuit să apară cu atât mai mult de a construi o teorie a vieții creierului, nu numai fără implicarea anumitor spirite, ci și fără spirit în general Dacă fenomenele conștiinței sunt considerate ocazional în abstracție din "purtătorul lor material", atunci, în mod similar, schimbările din acesta din urmă pot fi considerate în abstracție de posibili sateliți psihici În primul volum al Criticii, este luată în considerare doar seria vieții "independenți" și nicăieri nu este implicată "expresia psihică" sau "latura conștiinței" a acesteia; dimpotrivă, peste tot se presupune că mișcările oamenilor au o semnificație exclusiv mecanică Mișcările descrise și clasificate sistematic ale individului uman trebuie reduse la modificări ale organului nervos central, a căror posesie se presupune că este independentă de conștiință; este necesar să se descrie cum ar trebui să urmeze din planul general al structurii sistemului C, "pur și numai din modificări ale organului nervos central", din "sistemul nervos ca atare: fără conștiință" În același timp, cititorul trebuie să învețe el însuși, prin exercițiu, să înțeleagă toate mișcările unui organism viu, atât cele mai simple, cât și cele mai complexe, într-un grad înalt de expedient, funcțiile unui individ uman, de exemplu, vorbirea etc , complet mecanic, la fel ca și modul în care înțelegem punctul de vedere mecanic în aplicare la "acțiunile oportune" efectuate în timpul unei crize de epilepsie, în anumite stări de hipnoză, cu afectare traumatică a creierului; în mod similar, mai departe, cum am învățat să înțelegem mecanic "structura minunată" a organismelor vegetale și animale, apariția și creșterea lor, colorarea și hrănirea lor, vindecarea rănilor și vindecarea de boli, adaptarea lor la mediu Funcționează creierul unui gânditor strălucit, de exemplu, Kant, când el, într-un efort de a "salva libertatea", *) Kritik IS - trece treptat de la cel mai simplu tren al gândirii la construcții mentale din ce în ce mai complexe, iar trecerea "expedient" de la reacțiile mai simple la cele mai complexe, observată la broasca fără cap, se bazează, după legile biomecanicii, pe același principiu din seria vieții Un astfel de mod uniform de a considera toate acțiunile umane fără excepție ar fi, crede acum, Avenarius, cel mai în acord atât cu principiul celei mai mici măsuri de forță, cât și cu cerințele oportunității Dacă mintea care guvernează și stabilește obiective ar putea obține un rezultat atât de cuprinzător cu ajutorul unui început simplu, atunci ar fi atât cel mai minunat, cât și cel mai rezonabil Din acest punct de vedere, sarcina pe care și-o pune acum Avenarius este opusă celei pe care și-a propus-o în Prolegomeni Acolo, Avenarius a redus principiul mecanic al activității mentale, sau mecanica psihică, la principiul teleologic al expedierilor de expediere; aici le propune psihologilor, care sunt obișnuiți să explice fenomenele conștiinței prin principii mecanice, să extindă "metoda mecanică a considerației" la așa-numitele funcții utile ale

organismului Pentru "eficacitatea" principiilor mecanice, trebuie să fie complet indiferent, în cuvintele lui, la ceea ce sunt aplicate - unui "element de formă neuronală" sau unei "reprezentări conștiente" dar numai în schimbări *) Prelegerile fiziologului Ludwig, pe care Avenarius le-a ascultat, potrivit biografului său,), teoria automatismului, care este larg răspândită în psihologie, și mai ales Etica lui Spinoza, i-ar putea sugera lui Avenarius trenul de gândire pe care îl urmează aici O cunoaștere apropiată a lui Avenarius cu spinozismul, un studiu special al "Eticii" lui Spinoza este dovedit de studiul istoric al panteismului lui Spinoza), cu care Avenarius și-a început activitatea literară, care a fost i) Kritik I S ") Ib IS) Carsta n jen -Richard Avenarius V fw Phil V XX *) Ueber die beiden ersten Phasen des Spinozischen Pantheismus Lpzg Biblioteca "Runivers" SERIA LEGEA VIEȚII, teza sa de doctorat Unele dintre definițiile găsite în primul volum al Criticii aduc în minte pasaje similare din Etică Ideea călăuzitoare pusă de Avenarius ca bază a teoriei vieții cerebrale, ideea autoafirmării sistemului C, este indiscutabil legată de conceptul lui Spinoza de conatus Ca și substanța lui Spinoza, sistemul C in suo esse perseverare conatur Avenarius vede unul dintre avantajele biomecanicii sale în faptul că indică "singurul teren neutru pe care întrebările care sunt atât de capabile să ne trezească pasiunile în formele lor subiective pot fi deocamdată discutate cu totul fără pasiune" Asemenea lui Spinoza, Avenarius crede că în deducțiile biomecanicii sale nu există loc pentru "evaluări subiective", nu există pericol de "afecte ostile rațiunii") Avenarius încheie expunerea sa asupra legilor biomecanicii cu reamintirea lui Spinoza că până acum nimeni nu a putut determina cu exactitate, quid corpus ex solis to gibus naturae, quatenus corporea tantum consideratur> possit agere) Și să te apropii de soluția acestei probleme este acum scopul aspirațiilor lui Avenarius Dar metoda mecanică de considerare este doar o cerință a metodologiei științifice Întrebarea sistematică a fizicului și mentalului, a animației altcuiva, a semnelor sufletului, nu numai că nu este predeterminată de această cerință, dar nu este afectată de ea Este imposibil să dovedești că mișcările intenționate ale unui individ uman sunt "de fapt" efectuate fără conștiință, la fel cum este imposibil să dovedești inversul Cu toate acestea, în scopul cercetării biomecanice, nu este necesară o astfel de dovadă; trebuie să arate doar modul în care "este posibil să ne gândim" la ele ca fiind realizate mecanic Abstracția din conștiință necesară aici are "doar un sens metodologic") Din punct de vedere științific, este convenabil să se înlăture orice semnificație din acțiunile umane, dar în realitate asumarea semnificației lor exclusiv mecanice ar fi inutilă și implementarea sa consecventă ar fi asociată, poate, cu dificultăți insurmontabile) Kritik I S , XVIII-XIX) Ib IS δ) Ib S) D menschliche Weltbegriff S Biblioteca "Runivers" DAVID VIKTOROV Sistemul C, introdus prin substituție empirio-critică, poate servi chiar și ca semn experimental al psihicului Un semn al spiritualului Vor exista psihologi pentru care problema posibilității vieții mentale în plante s-ar decide într-un fel sau altul, în funcție de dacă ar fi posibilă stabilirea pozitivă a existenței în plante a ceva asemănător cu sistemul nervos al organismelor animale Cu o soluție pozitivă la această ultimă întrebare, întrebarea posibilității unei psihologii a plantelor ar fi rezolvată și într-un mod pozitiv pentru astfel de psihologi În mod similar, pentru Avenarius, prezența cunoștințelor și a experienței a fost determinată de prezența organului central al sistemului nervos Sistemul nervos este un semn extern și

experimental al sufletului; prezenţa lui serveşte ca un astfel de criteriu obiectiv, ghidat după care avem dreptul de a concluziona despre posibilitatea prezenţei lumii psihice Avenarius stătea în acest punct de vedere Gândurile sale legate de aceasta sunt legate de opiniile sale asupra subiectului psihologiei și asupra naturii obiectelor acesteia Aici ne limităm la multe considerații, în măsura în care acest lucru este necesar pentru a face plauzibilă necesitatea substituirii empirio-critice, adică necesitatea înlocuirii individului cu organul central al sistemului nervos Avenarius respinge semnele distinctive ale fenomenelor mentale, de obicei recunoscute în psihologie, în comparație cu cele fizice Ei și-au pierdut, în opinia lui, semnificația anterioară Termenul "psihic" și-a pierdut un anumit sens Este imposibil să distingem fenomenele mentale, ca interne, de cele fizice, ca externe sau ca experiență directă de experiența mediată După deducerea diferențelor recunoscute, rămâne, după Avenarius, sistemul nervos ca criteriu obiectiv și mai mult sau mai puțin incontestabil al mentalului Sistemul nervos distinge o ființă animată de o componentă neînsuflețită a mediului Această diferență nu este absolută, ci doar relativă, deoarece în compoziția sa finală sistemul nervos conține aceleași elemente ale mediului Și pinul poate simți dacă i se dă un nervos Biblioteca "Runivers" SERIA LEGEA VIEȚII sistem De îndată ce partea componentă a mediului capătă semnificația sistemului nervos, elementele asociate acestuia capătă semnificația cantităților mentale În această dependenţă ele constituie obiectul psihologiei Ideea fenomenelor mentale care nu se limitează la niciun sistem nervos nu este mai puțin fantastică decât ideea că o ființă muritoare poate vedea fără ochi și se poate mișca fără mușchi*) Substituția empirio-critică trebuie astfel să transmită acest semn experiențial al psihicului; serveşte ca expresie a criteriului obiectiv al experienţelor mentale Experiment în psihologie Punctul de aplicare al experimentului în psihologie este efectul stimulării asupra sistemului nervos, care face posibilă abordarea așa-numitelor stări interne din exterior și, în anumite limite, direcționarea fluxului acestora Influențând sistemul nervos prin iritare, experimentatorul modifică compoziția procesului mental și încearcă să noteze și să consolideze schimbarea care a avut loc Conform acestei scheme binecunoscute a unui experiment psihofizic, cercetarea trebuie să treacă de la iritare, mai întâi la un proces din sistemul nervos, iar apoi deja la experiența emoţională Procesul nervos, ca veriga de mijloc, este o componentă indispensabilă a unui experiment psihic Această legătură de mijloc poate determina alegerea uneia sau alteia metode de experimentare, efectul său poate afecta rezultatele experimentului și chiar interpretarea rezultatelor obținute va depinde parțial de modul în care ne imaginăm natura legăturii fiziologice intermediare Se știe, de exemplu, ce semnificație are această legătură în psihofizică, în verificarea legii Weber-Fechner, precum și în descoperirea și eventualele interpretări ale acesteia Din moment ce această schemă este inevitabilă, psihologia experimentală) Trenul de gândire conturat este dezvoltat în articolul "Ueber den Gegenstand der Psychologie" Biblioteca "Runivers" DAVID VIKTOROV % în ultima sa bază, nu poate decât să fie fiziologic Și astfel, metoda fiziologică a considerației, care este introdusă prin substituție empirio-critică, a fost stabilită în teoria cunoașterii a lui Avenarius în imitație a metodelor psihologiei experimentale Avenarius dorește să transfere soluția întrebărilor teoriei cunoașterii în mediul laboratoarelor de psihologie, intenționând să ia în considerare cunoașterea în acele condiții în care faptele de percepție, distincție,

atenție etc sunt studiate în institutele de psihologie Așadar, pleacă de la relația dintre mediu și organul central al sistemului nervos, iar înainte de a trece la "fenomenele conștiinței" dependente, consideră că este necesar să urmărească mai întâi modificările pe care iritația le produce în organul central al conștiinței sistem nervos "Săritul" peste această verigă intermediară nu ar fi recomandat, spune el, epistemologilor) Expresia sa este, conform acestei interpretări, substituție empirio-critică Substituția empiric-critică a fost un instrument educațional util pentru Avenarius: trebuia să-i ascuți instinctul psihologic, să-i sporească puterile psihologice de observație Intrând, ca să spunem așa, din pridvorul negru, din partea sistemului nervos, ca un experimentator, era mai ușor să caute toate acele locuri în care procesele complexe ale cunoașterii intră în contact cu cele mai simple funcții mentale, era mai degrabă posibil să se surprindă asemănări care aduc activitățile mentale superioare mai aproape de senzațiile și percepțiile inferioare Amintindu-și cum din punct de vedere fizic explică educația secundară automată - inutilă, laterală, laterală, în aer liber și mișcare dărăpănată, Avenarius a venit cu același punct de vedere și judecăți similare: "acesta este predsuvi", "acesta este un alarmat -bătrân" Amintindu-și modul în care relația dintre percepție, imaginea secvențială și imaginea memoriei este considerată din punct de vedere fiziologic, Avenarius, din același unghi de vedere, a privit și judecăți despre ce este un și ce este) Kritik ESTE IX Biblioteca "Runivers" SERIA LEGEA VIEȚII "gând" Numeroase aproximări și comparații, care abundă în caracterizarea seriei vieții dependente din volumul II al Criticii, sunt plauzibile și convingătoare, valoroase, acceptabile chiar și pentru cineva care ar neglija substituenții fiziologici, ghidându-se după care Avenarius i-a atacat Ele mărturisesc rafinamentul observației, care s-a dezvoltat datorită îndreptării sistematice a atenției către dependența experiențelor mentale de sistemul nervos David Viktorov Biblioteca "Runivers" CRITICA SI BIBLIOGRAFIE Recenzie de cărți E Wasmann Rezultatele SI ale psihologiei comparate Partea I Instinctul și raționalitatea în regnul animal Ch I Studii comparative ale vieții mentale a furnicilor și a animalelor superioare Traducere cu el V A Karavaev cu adăugarea traducătorului "Viziuni zoopsihologice ale lui V Wagner", Kiev, P Preț ruble k Cartea lui E Wasmann tradusă de V A Karavaev aparține fenomenelor remarcabile ale literaturii zoopsihologice Autorul său este un cercetător excelent, care posedă un instinct psihologic remarcabil, care, combinat cu amploarea sa filozofică inerentă, face cartea sa extrem de interesantă nu numai pentru psihologii de specialitate, ci, în general, pentru toți cei implicați în filozofie E Wasmann este unul dintre acei puțini zoopsihologi care sunt pe deplin orientați în probleme de psihologie generală și, din această cauză, dezvoltarea temelor zoopsihologice de care a atins depășește cu mult aria pe care o studiază Traducatorul a dat un titlu foarte bun pentru două articole incluse în carte - "Rezultatele psihologiei comparate" Într-adevăr, avem în fața noastră nu doar un rezumat reușit al materialului de bază, ci și o încercare serioasă de a înțelege problemele zoopsihologiei din punctul de vedere al psihologiei sistematice În acest sens, apariția cărții lui Wasmann trebuie privită ca o contribuție foarte valoroasă la psihologia generală Extrem de valoros - datorită particularităților psihologiei ca știință - este faptul că principala psihologie a animalelor și-a găsit locul în cartea lui Wasmann Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE literatura geică În știința naturii, cunoașterea literaturii are mai

degrabă o valoare auxiliară, dar în psihologie, pentru care formularea corectă a problemei este atât de importantă și în același timp atât de dificilă, cunoașterea literaturii este de o importanță capitală Cu toate acestea, este imposibil să nu remarcăm imediat deficiența generală a cărții, care a fost deja subliniată în literatură, că Wasmann își pune concluziile psihologice în legătură prea strânsă cu filosofia scolastică Aflându-se aproape peste tot în apogeul psihologiei științifice, el, atât în terminologie, cât și în construcțiile psihologice, se alătură lui Toma de Aquino și prin el cu Aristotel; Din nefericire, el nu își dă osteneala să constate acceptabilitatea propunerilor psihologice de bază ale profesorilor săi din punctul de vedere al psihologiei moderne Toate acestea reduc adesea valoarea operei lui Wasmann, cu atât mai mult cu cât psihologia modernă, cel puțin în persoana lui Wundt, acord cu care (cu edițiile a II-a și a III-a a "Lecturi despre sufletul omului și al animalelor") îl subliniază pe Wasmann el însuși, oferă suficiente date pentru a-și fundamenta premisele Între timp, dorința de a-și prezenta gândurile în termeni de filozofie școlară îl determină adesea pe Wasmann să exprime poziții psihologice riscante Tema principală a lui Wasmann este logico-psihologică: el își propune "să supună unei critici amănunțite utilizarea conceptelor de instinct și raționalitate de către zoopsihologia modernă" După ce a descompus întrebarea principală într-un număr de altele mai particulare, Wasmann le elucidează cu succes atât prin considerații psihologice generale, cât și prin date zoopsihologice Criticând aspru maniera obișnuită a zoopsihologilor - de a umaniza viața psihică a animalelor - Wasmann le opune prin metoda sa critică, pe care o formulează în cuvintele: "Nu avem dreptul să atribuim animalelor funcții mentale superioare, ci doar acelea pe care aparent ele afişa " Wasmann numește această propoziție "legea fundamentală a psihologiei comparate" și trebuie să- i facem dreptate că el critică cu o pricepere remarcabilă "psihologia mersului" a diverșilor cercetători ai psihicului) M Etttinger Untersucbungen über die Bedeutung der Deszendenztheorie für die Psychologie S Anni eu Întrebări de filosofie, carte θ Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE viata animala El reproșează pe bună dreptate zoopsihologilor moderni lipsa lor de școală psihologică - și el însuși dă exemple excelente de analiză psihologică reală Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că cartea lui Wasmann reflectă puțin asupra diferitelor tendințe din psihologia generală Conceptul de "psihologie critică", la care Wasmann se referă constant, de fapt, are un conținut diferit pentru psihologii din diferite școli Și cu aceste tendințe în psihologia generală, Vasmann aproape că nu ține cont deloc, fără a uita, totuși, să atingă cele mai mici nuanțe ale literaturii zoopsihologice De exemplu, să subliniem că, în ceea ce privește problema capacității de abstractizare, Wasmann îl critică doar pe psihologul animal Amery, complet fără a atinge, de exemplu, lucrarea pur psihologică a lui Ribot, Evoluția ideilor generale, în care opiniile apărate de Emery sunt prezentate într-o formă mai sistematică și mai fundamentată psihologic Să mai arătăm un exemplu: examinând chestiunea "posibilității psihologiei comparate", Wasmann argumentează cu zoopsihologii Uexküll, Bethe și alții, trecând pe lângă foarte serioasă lucrare sceptică a lui Hauptmann: "Die Metaphysik in der modernen Physiologie" În această carte, după o analiză critică a lucrărilor privind fiziologia creierului, dezvoltă, în legătură cu teoria empirio-critică a cunoașterii, la care aderă Hauptmann, o "teorie dinamică a vieții", care, în opinia autorului, face posibilă interpretarea

fenomenelor vieții animale fără concluzii "analogice" În general, din punct de vedere al psihologiei generale, cartea lui Vasmann, cu toate meritele ei neîndoielnice și majore, are nevoie de un mare adaos psihologic general Acest lucru, desigur, nu-i putem reproșa lui Wasmann, care și-a îndeplinit perfect sarcina - de a verifica critic aplicarea conceptelor de instinct și raționalitate în zoopsihologie -, dar nu putem decât să remarcăm ceea ce însuși autorul simpatizează clar - că problemele zoopsihologiei nu pot să fie studiate izolat de psihologia generală Concluziile care decurg din materialul zoopsihologic trebuie - verificate si reunite din punct de vedere al psihologiei generale Și dacă autorul însuși nu a făcut acest lucru, este pentru că aderă la filozofia scolastică, ale căror principii psihologice generale le împărtășește Între asta Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE pentru psihologul modern, mult din ceea ce era incontestabil pentru filosofia medievală este discutabil Repetăm însă că, în ciuda tuturor acestor lucruri, valoarea cărții lui Wasmann este foarte mare Să trecem acum la o analiză mai detaliată a conținutului cărții lui Wasmann De dragul ordinii logice, nu ne vom respecta ordinea de prezentare a lui Wasmann și îi vom grupa gândurile oarecum diferit față de ale lui Este posibilă psihologia comparată? Există temeiuri obiective care să justifice cercetarea psihologică a vieții mentale a animalelor? Unul dintre zoopsihologii moderni și-a formulat răspunsul la această îndoială, împărtășită de mulți, în următoarele cuvinte dure: "Întrebarea sufletului animalelor nu intră deloc în domeniul științei exacte, deoarece în acest sens se poate doar crede , dar nu se poate ști nimic sigur " Față de aceste îndoieli, Wasmann, referindu-se la principiul general al cercetării psihologice, subliniază că, deși admitând prin analogie viața mentală la alți oameni, trebuie logic să o admitem și la animale, întrucât există temeiuri suficiente pentru o astfel de concluzie prin analogie Scepticismul cu privire la posibilitatea psihologiei comparate trebuie, în consecință, să se transforme într-o atitudine sceptică față de psihologie în general: faptul că ne cunoaștem în mod direct doar viața mentală fie exclude complet posibilitatea psihologiei empirice, fie nu încalcă deloc posibilitatea aceasta În mod logic, respingerea psihologiei comparate, alături de recunoașterea psihologiei umane, este o contradicție Pe lângă această critică pur logică, Wasmann subliniază că sursa îndoielilor cu privire la posibilitatea psihologiei comparate constă în faptul că majoritatea cercetătorilor aderă la teoria paralelistică, adică recunoaște un lanț închis de procese materiale Din punctul de vedere al paralelismului empiric, studiul psihologic al omului este, ca să spunem așa, impus asupra noastră, în timp ce în studiul animalelor problema vieții este complet rezolvabilă chiar și fără admiterea psihicului Wasmann critică, prin urmare, teoria paralelismului (adiacentă în multe privințe lui Stumpf - celebrului său discurs la Congresul Psihologilor de la München); după ce a arătat inacceptabilitatea paralelismului, Wasmann subliniază că * Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE odată cu căderea sa, nu există niciun motiv să ne îndoim de caracterul științific al cercetării psihologice comparate După ce termină cu această întrebare, Wasmann se oprește la condițiile de aplicare a metodei analoge care stă la baza psihologiei comparate Problema aici este cât de departe este permisă utilizarea în studiul vieții mentale a animalelor inferioare a acelor concepte psihologice a căror compoziție este determinată de datele psihologiei generale? Aici este pus sub semnul întrebării principiul fundamental al psihologiei critice, pe care Wasmann îl formulează în următoarele

cuvinte: "Pentru o înțelegere științifică a vieții mentale a animalelor, cheia trebuie să fie comparația cu viața mentală umană" Acest principiu face necesară investirea în conceptele zoopsihologice a conținutului exact și definit sugerat de psihologia generală Iată o obiecție tipică la aceasta: "Furnicile în organizarea lor, și mai ales în structura sistemului nervos, sunt atât de diferite de mamiferele superioare și de om, încât viața lor mentală nu poate suporta nicio comparație cu viața mentală a acestuia din urmă" Wasmann obiectează în primul rând asupra aspectului psihofiziologic al acestei îndoieli O caracterizare anatomică și fiziologică comparativă detaliată a organelor de simț și a sistemului nervos central îl conduce la concluzia că există toate motivele pentru a aplica o scară uniformă abilităților artropodelor, precum și ale vertebratelor Dar, pe lângă aceasta, latura psihologică a îndoielii de mai sus, potrivit lui Wasmann, nici nu ține apă "Întrebarea dacă furnicile au sau nu inteligență în adevăratul sens al cuvântului este și rămâne în ultimă instanță o întrebare psihologică, și nu anatomică " "Este complet nefondat", argumentează Wasmann cu unii zoopsihologi, "numai pe baza unor considerații anatomice, să desemnăm aceeași acțiune la maimuțe drept rațională și la furnici drept instinctivă Fie atât furnicile, cât și maimuțele acționează doar instinctiv, fie ambele doar rațional Nu există cale de mijloc " "Desigur", spune Wasmann, "nu cerem în niciun caz de la furnici rațiune, care în gradul său este la același nivel cu raționalitatea umană Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE și nu a cerut niciodată așa ceva de la furnici; dar raționalitatea furnicilor trebuie să posede și semne esențiale ale raționalității; altfel nu este deloc raţionalitate După ce a clarificat condițiile logice ale analizei zoopsihologice, Wasmann trece la problema dificilă a naturii anumitor acțiuni instinctive - în legătură cu explicația mecanică a acestora prezentată de Loeb, Bethe și alții - în binecunoscuta lor teorie a tropismelor Consecința acestei teorii mecanice este că ar trebui să acceptăm abilitățile psihice numai acolo unde animalul este capabil să-și modifice activitățile ereditare pe baza experienței individuale Astfel, potrivit lui Wasmann, din domeniul vieții mentale a animalelor, este necesar să se șterge întregul câmp al senzațiilor simple și al percepției senzoriale și să-l atribuie, ca simplu mecanism reflex, domeniului fiziologiei nervoase Wasmann critică separat atât ideea principală, cât și concluziile teoriei mecanice de mai sus, subliniind că deținerea organelor de simț este un criteriu de încredere pentru viața senzorială a animalului Alături de Binet, care în lucrarea sa "La vie psychique des Microorganisnies" a clarificat în detaliu toată nesatisfăcătoarea psihologică a teoriei tropismelor, Wasmann respinge această teorie, recunoscând că este necesară introducerea în explicația vieții microorganismelor a conceptului de alegere instinctivă , pe care o stabilește și pentru alte animale * Problema rolului experienței individuale în viața mentală a animalelor, a capacității, pe baza experienței senzoriale, de a-și modifica activitățile ereditare, capătă o semnificație deosebită în legătură cu problema instinctului Conform definiţiei general acceptate, sfera instinctivă se caracterizează prin ereditatea momentelor psihice; influența experienței personale aparține deja sferei raționalității Deci, Ziegler admite că "acele asociații care se formează în timpul vieții individuale a animalelor prin asimilarea impresiilor senzoriale se bazează pe rațiune; cele care se formează independent de experienţa exterioară sunt instinctive În același mod, sub denumirea de instinctiv, Romens desemnează doar acele activități utile care sunt independente de experiența individuală

Wasmann este de acord cu asta Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE trebuie făcută o distincție între acțiunile care decurg direct din baza moștenită a cunoașterii și atracției senzoriale și cele care decurg din aceeași bază prin experiența senzorială a animalului (Wasmann le consideră instinctive în sens restrâns, cele din urmă intensive în sensul restrâns) un sens larg) Dar este imposibil de trasat o linie ascuțită între aceste două categorii de acțiuni Deoarece, din punctul de vedere al psihologiei moderne, nu se poate recunoaște că ideile gata făcute sunt transmise ereditar și trebuie să recunoaștem moștenirea doar a abilităților psihice sau a predispozițiilor sistemului nervos, este imposibil să se facă o distincție profundă între capacitatea ereditară şi implementarea ei activă Pentru implementarea activă a oricărui "instinct", în caz contrar, pentru implementarea activă a asociației instinctive, este necesară participarea percepției senzoriale, ca membru inițial al asociației instinctive Dacă trecem acum la cazul în care o asociere formată din experiență determină debutul unei activități sau alteia, atunci este clar că în acest caz natura psihologică a ambelor procese asociative, bazată pe baza moștenită a cunoașterii senzoriale și a atracției, este unul si acelasi *) Dacă percepția senzorială sau amintirea este membrul inițial al asociației nu schimbă natura procesului, care în ambele cazuri este asociativ Prin urmare, prezența memoriei senzoriale nu ne duce încă dincolo de limitele vieții instinctive Desigur, rămâne încă o întrebare dacă toate activitățile animalelor pot fi explicate cu ajutorul legilor asocierii, dar, din moment ce vorbim despre viața mentală asociativă, trebuie să recunoaștem că, în esență, nu depășește aceeași sferă în care noi includ implementarea activă a asociațiilor ereditare Animalele sunt capabile de experiență - acest fapt, în măsura în care îl putem încadra în limitele funcționării legilor asocierii, nu ne duce dincolo de tărâmul instinctului Înainte de a trece la o analiză ulterioară, trebuie să ne oprim puțin asupra analizei conceptului de raționalitate *) Omitem detaliile analizei psihologice, deoarece nu va fi dificil pentru cititor să o reconstituie el însuși - Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE Raționalitatea îmbrățișează în Wasmann sfera activității mentale, ireductibilă la legile asocierii Potrivit lui Wasmann, aceasta include în primul rând capacitatea de abstractizare, care determină astfel de formațiuni mentale ca concepte Acest lucru creează posibilitatea de a cunoaște relațiile reciproce ale conceptelor și de a deduce concluzii din aceasta; din acesta din urmă sunt explicate și faptele de intenție, adică capacitatea de a pătrunde în relaţia dintre scop şi mijloace De aici rezultă că faptele de oportunitate conștientă trebuie plasate în domeniul raționalității Pentru a interpreta faptele oportunității inconștiente, trebuie să presupunem o legătură ereditară între atracția senzuală și cunoaștere Ceea ce este obiectiv util este perceput de cunoașterea senzorială ca fiind plăcut; cunoașterea senzorială funcționează aici ca o facultate de evaluare (vis aestimativa) - reprezentând la animale, după Wasmann, analogum rationis Controlul oportun pe care îl exercită, desigur, nu presupune deloc pătrunderea în relaţiile lucrurilor, structura sa psihologică nu prezintă nicio urmă de raţionalitate; o putem explica numai recunoscând baza ereditară a oportunității facultății de cunoaștere și atracție senzuală Astfel, instinctul, potrivit lui Wasmann, denotă în primul rând o atracție senzuală care induce activități, a căror utilitate se află în afara ariei cognitive a subiectului dat; atunci activitatea cunoașterii senzuale intră în sfera instinctivă, dirijând aceste impulsuri "Instinctul", scrie Wasmann,

"este orb doar în măsura în care acțiunile instinctive nu sunt ghidate de raționamentul rațional al animalului, nu orb în măsura în care această activitate este determinată și dirijată de cunoașterea externă și internă a animalului" În mod corespunzător conexiunii dintre cunoașterea senzorială și atracție, în sfera raționalității găsim legătura dintre cunoașterea spirituală și liberul arbitru Astfel, viața mentală superioară a omului trebuie înțeleasă din interacțiunea a două sfere diferite: instinctul și inteligența Aceste două sfere nu trec treptat una în alta, deoarece în sfera instinctivă există legi de asociere care nu pot explica aspectele caracteristice ale raționalității De fapt Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE Această legătură între cele două sfere nu elimină diferența lor, care trebuie recunoscută ca o diferență profundă, calitativă După ce au stabilit aceste propoziții psihologice, Wasmann trece la întrebarea cum ar trebui să explicăm viața mentală a animalelor Are semne de raționalitate, sau nu depășește limitele vieții instinctive (în sensul cel mai larg)? Unul dintre criticii lui Wasmann (Emery) a subliniat că conceptele generale funcționează ca atare la animale, dar ele nu fac nimic pentru a fertiliza viața mentală a animalelor datorită faptului că conceptele din ele nu sunt exprimate în cuvinte Pe de altă parte, în procesul cognitiv al omului, reprezentările senzoriale complexe și abstracțiunile abstracte trec unele în altele fără o graniță clară; în consecință, dacă recunoaștem reprezentări senzoriale complexe și la animale, atunci trebuie să recunoaștem și abstracțiuni abstracte în ele În general, continuă Emery, reprezentările senzoriale complexe și abstracțiile sunt în esență una și aceeași; sunt doar etape diferite ale activității de abstractizare Wasmann critică în primul rând aspectul metodologic al acestei obiecții Faptul că în om viața asociativă este strâns împletită cu viața mentală superioară nu dă nicio bază pentru concluzia că acolo unde este prima, există a doua Desigur, dacă nu reușim să explicăm viața mentală a animalelor din legile de asociere, atunci va trebui să le atribuim și lor raționalitate, dar nu putem face acest lucru pe baze metodologice Trecând la o critică a laturii psihologice a obiecției lui Emery, Wasmann, urmând psihologia modernă, subliniază că nu putem accepta existența unor abstracțiuni inferioare, "imagini genetice", pregătind pur mecanic concepte abstracte superioare Așa-numitele "imagini generice" sunt de fapt întotdeauna concrete, individuale, deși nedefinite Această nedeterminare a lor nu poate fi numită o generalitate; de aceea facultatea de abstractizare nu poate fi dedusă din legile asocierii Și din moment ce nu putem accepta imagini senzoriale generale și din moment ce nu avem niciun motiv să trecem dincolo de legile asocierii în explicarea vieții mentale a animalelor, nu putem vorbi de prezența la animale a unei "abstracție de primul fel" Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE Să ne întoarcem acum la problema rolului vorbirii în dezvoltarea inteligenței Dacă admitem că principala condiție care determină dezvoltarea conceptelor generale și capacitatea de inferență este vorbirea, atunci evident că trebuie trasată o limită pur externă între sfera instinctivă și cea rațională și, desigur, nu este nimic de spus despre o diferență fundamentală Întrebarea care trebuie discutată aici poate fi pusă astfel: dezvoltarea inteligenței determină dezvoltarea vorbirii, sau invers? Citând o serie de date psihologice, Wasmann ajunge la concluzia că "nu este adevărat că conceptele generale ale minții devin abstracțiuni doar prin exprimarea verbală" "Fără inteligență, nu există nici posibilitate logică, nici nevoie psihologică de vorbire " Din aceasta, după Wasmann, rezultă că

din absența limbajului putem deduce absența inteligenței; capacitatea diferitelor animale de a produce sunete s-ar putea dezvolta cu ușurință în limbaj dacă la aceasta s-ar adăuga prezența vieții inteligente Este adevărat că diverse animale au un analog al vorbirii umane, dar tocmai limbajul lor nu se bazează pe o combinație inteligentă conștientă a anumitor sunete cu concepte generale Acele semne pe care animalele sunt capabile să le ofere altora nu au nimic în comun cu scopul rezonabil pe care o persoană îl oferă vorbirii sale Să ne întoarcem acum la problema capacității de a produce inferențe O analiză plină de spirit a diverselor cazuri, care, după unii cercetători, relevă capacitatea de a trage concluzii, îl duce pe Wasmann la concluzia că, de fapt, toate aceste cazuri sunt perfect explicate prin asociații Pentru a clarifica problema, Wasmann reamintește distincția scolastică dintre inferențe formale și materiale Prima este inferența reală; al doilea îmbrățișează acele cazuri în care, fie direct din pulsiuni instinctive înnăscute, fie în legătură cu experiența senzorială, animalele efectuează acțiuni care pot fi înțelese și ca implementarea concluziilor din concluzii reale ("formale") Wasmann scrie: "Motivul cel mai profund pentru care este posibil să descompunem concluziile materiale ale facultății de reprezentare senzorială în concluzii formale este că ele conțin Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE conformitatea obiectivă cu legea, care poate fi percepută de mintea umană și exprimată sub forma unui silogism Este clar că, atribuind animalelor inferențe materiale (sau, așa cum le numește Forel, "inferențe instinctive prin analogie"), nu depășim limitele vieții instinctive Nu am conturat încă conținutul foarte interesant al capitolelor "despre diverse forme de doctrină" și "exemple de raționalitate a unor animale superioare", dar, având în vedere unele dintre specialitatea lor, ne limităm la cele afirmate până acum Concluzia generală la care ajunge Wasmann este că "viața spirituală (rațiunea) începe numai cu omul, deși în cea mai strânsă legătură cu viața senzuală pe care o împărtășește cu vertebratele superioare, dar cu toate acestea diferă semnificativ de acestea din urmă și se extinde cu mult dincolo de limite a acestuia din urmă" În viitor, autorul leagă această concluzie cu perspectiva sa religioasă Nu vom intra într-o analiză critică detaliată a ideilor principale ale lui Wasmann și nu vom sublinia un singur lucru: lucrarea lui Wasmann arată excelent legătura strânsă dintre psihologia animală și psihologia generală În funcție de principiile generale ale psihologiei, construcția materialului se va schimba, iar acolo unde Wasmann îi pune capăt, un alt psiholog va vedea doar o problemă Oricât de adâncă ar fi diferența dintre viața mentală asociativă și cea superioară, dar dacă poate fi adâncită în felul în care o face Wasmann, dacă este necesar să refuzăm rezolvarea problemei dezvoltării vieții mentale superioare din cea inferioară, toate acestea nu pot fi decise doar pe baza "faptelor" Toate acestea sunt întrebări de psihologie sistematică și oricât de departe am fi de un sistem de psihologie, nu există nicio îndoială că în psihologie, ca și în știința naturii, nu numai "faptele" determină sistemul acelor presupoziții care stau la baza De știință Desigur, compararea faptelor, corpus lor critic corectează aceste premise, dar cele mai recente presupuneri ale științei sunt supuse doar judecății filozofiei Și dacă ne amintim că abisul epistemologic Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE Între pozitivism și tot felul de idealism, trece prin întreaga istorie a filosofiei, va fi clar că, în ultimă instanță, problema ridicată de Basmann permite două atingeri absolut opuse, la fel de potrivite pentru reducerea acelorași fapte, dar poate fi fără echivoc Niya În aceasta vedem marele merit al lui Vasmann, că a

putut să pună soluția problemei pe care a tratat-o în legătură cu problemele generale ale psihologiei și filosofiei Adevărat, afirmațiile sale sunt adesea mai categorice decât ar permite starea actuală a științei Dar acel spirit critic care pătrunde în întreaga carte, acea impecabilitate și claritatea metodei care o distinge, fac ca opera lui Wasmann să fie de mare valoare Cartea lui Wasmann este completată de traducătorul V A / Karavaev - "Viziuni zoopsihologice despre V Wagner" Acest articol completează expunerea lui Wasmann a literaturii zoopsihologice și oferă o prezentare critică a concluziilor lui Wagner V V Zenkovsky A D Gulieev Învățătura etică în Gândurile lui Pascal Lucrarea lui A D Gulyaev este un studiu bun și amănunțit al filozofiei morale a lui Pascal, care este de mare interes și semnificație, deoarece în literatura filozofică rusă acest subiect nu a servit încă ca subiect de dezvoltare independentă După ce a indicat la începutul lucrării sale sarcina și planul general al cercetării sale (p -), autorul trece la scurte observații asupra scrierilor lui Pascal (p -), le enumerează, le stabilește cronologic ordinea, ia în considerare problema autenticității lor, în trăsături, el se oprește cu atenție asupra originii și compoziției "Gândurilor" lui Pascal, caracterizează lucrările complete colectate ale lui Pascal În plus, autorul trece la întrebarea schiței expunerii învățăturii lui Pascal (p -) și insistă că planul original al "Gândurilor", expus în "Prefața" de E Perrier, a fost semnificativ schimbată şi aprofundată de Pascal, cu o dezvoltare amănunţită a temei alese de acesta După aceasta, autorul face trecerea la o expunere detaliată, plină de viață, constând în cea mai mare parte din citate alese cu talent, o expunere a opiniilor lui Pascal Atribuirea lui Pascal Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE număr de filozofi-antropologi care văd în om cel mai important obiect al cunoașterii, el explică pentru Pascal sensul conceptului de bine cel mai înalt, precum și sarcina descrierii sale a omului: constă în arătarea dualității eticii natura omului, opusul aspirațiilor umane de bază, contrar, adică, între numirea unui om și starea sa actuală (pp -) El transmite învățătura lui Pascal despre măreția umană, exprimată în lupta pentru Divin, în căutarea neobosită a adevărului, în dragostea pentru frumos, în respectul involuntar pentru sufletul uman în sine și în ceilalți și despre nesemnificația omului * * în om ѣ, alături de cele mai înalte proprietăți ale naturii sale, se dă iubirea de sine, care îl îndepărtează de ființa universală, obligându-l să se facă pe sine centrul oricărei ființe și reprezentând sursa tuturor relelor umane; după Pascal, din egoism în oameni se naște înșelăciunea lor, ura lor față de adevăr, vrăjmășia lor reciprocă, înclinația spre violență, ignoranța lor mulțumită de sine și, în cele din urmă, se naște tot neadevărul ordinii sociale Autorul mai arată cum, din punctul de vedere al lui Pascal, din confuzia și lupta dintre aspirațiile și ideile adevărate și false ■ se compune toată realitatea umană și cât de nefericită este pentru el condiția generală a omului (p) -) În capitolul II, autorul prezintă critica lui Pascal a diverselor încercări de rezolvare a problemei binelui, în principal a învățăturilor dogmatismului stoic și scepticismului epicureian (pp - o) Apoi, în capitolul III, trece la soluția lui Pascal a acestei probleme, în special punând în discuție semnificația în ochii lui Pascal a antinomiilor involuntare ale conștiinței morale ca motive inamovibile pentru credința morală în adevărurile fundamentale ale creștinismului (pp o-)) În sfârșit, în capitolul IV, autorul expune învățăturile epistemologice ale lui Pascal, evaluarea sa sceptică a cunoașterii raționale, doctrina sa despre inimă ca sursă de cunoaștere directă a

adevărurilor originare și, în special, a cunoașterii Divinului și, negând caracterizarea lui Pascal ca un tic sceptic absolut, îl recunoaște doar ca un susținător al relativității cunoașterii umane (pp -), Aceasta se încheie prima parte a cărții domnului Guliaev Al doilea este dedicat unui studiu critic al predării etice Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE Pascal El ia în considerare în detaliu întrebarea: în ce măsură a fost pregătită învățătura lui Pascal de istoria anterioară a gândirii filozofice și ce este nou și original în ea? Autorul indică o serie de predecesori ai lui Pascal în cele mai importante prevederi ale filozofiei sale morale, la care se referă pe Socrate, Platon, Aristotel, stoici, epicurieni, Plotin și alți neoplatoniști, Lactantia, beatitudine Augustin, Abelard, Toma d'Aquino, Duns Scotus, Ockham, Montaigne, Sharron, Bacon, Descartes etc Pe parcurs, el oferă o expunere clară şi vie a învăţăturilor individuale ale acestor predecesori şi le supune unei critici temeinice, toate acestea dovedind extinsa sa erudiție filozofică În rezultatul final, autorul ajunge la o astfel de evaluare generală a concepțiilor filosofice ale lui Pascal: originalitatea lui Pascal nu este în anumite detalii ale descrierilor sale despre natura umană, care au apărut înaintea lui (p), și nu în anumite opinii filozofice, în pe care el știe în cea mai mare parte să limiteze predecesorii (în special Montaigne și Fericitul Augustin); Originalitatea lui Pascal constă în metoda cercetării sale etice (p) Potrivit domnului Gulyaev, principalul merit al lui Pascal este că a introdus metoda inductiv-științifică în filosofia morală (p) În felul acesta, el a distins critic domeniul științei de domeniul credinței moral-religioase (p) Dogme religioase, pe care Pascal le considera ca la baza viziunii sale morale asupra lumii, de exemplu despre căderea omului, sunt considerate de autor drept ipoteze inevitabile care explică contradicțiile naturii umane stabilite de Pascal - iar în legătură cu aceasta, metoda lui Pascal se caracterizează ca fiind o metodă inductiv-ipotetică strict științifică (p) În construirea concluziilor sale, Pascal se arată a fi "un mare maestru al metodologiei științifice"; a pus prea repede un sens evreiesc-creștin în postulatele sale morale (p) În mod similar, în doctrina cunoașterii, Pascal nu este nici dogmatist, nici sceptic, ci critic Potrivit autorului, direcția critică în doctrina cunoașterii este meritul incontestabil al lui Pascal (p) Critica lui Pascal este îndreptată împotriva metafizicii, dar nu fundamentează pirronismul, ci pozitivismul (p) A doua parte a cărții Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE Domnul Gulyaev încheie cu observații suplimentare despre învățăturile lui Pascal, pe baza datelor biografice disponibile despre el (p -) Un neajuns grav al lucrării luate în considerare constă în metoda ei generală: în lucrările monografice de acest fel, mai ales când sunt consacrate unei singure lucrări a filosofului studiat, în primul rând, problema personalității acestui filosof, a soarta lui, a evoluției interioare pe care a trăit-o și despre aspirații și stări, sub influența cărora s- a format această lucrare Cu atât mai mult ar trebui să se ridice o astfel de întrebare când este vorba de o astfel de operă subiectivă, în multe privințe pur lirică, care este Gândurile lui Pascal Cu greu se poate vedea în ele o prezentare calmă a unei viziuni neschimbate asupra lumii care a trecut prin întreaga viață a unui filozof Scurta viață a lui Pascal a fost o tragedie spirituală profundă; scrierea "Gândurilor" a fost precedată de o imensă tulburare interioară, în urma căreia genialul om de știință și secular s-a transformat într-un pustnic sever, auto-chinuitor, dezamăgit de viață, dezamăgit de cunoaștere, dezamăgit de puterile mentale și morale ale

unui Persoana care vede în oameni soarta oilor este doar un coșmar dureros de durere, melancolie și declin moral continuu, fără lumină și speranță pentru altceva decât miracolul harului mântuitor al lui Dumnezeu Așa este starea de spirit cu forță și sinceritate captivantă revărsată în Gândurile lui Pascal Apar întrebări în sine: a gândit Pascal întotdeauna și despre orice așa cum a gândit în ultima perioadă a vieții sale? Ce schimbări au avut loc în concepția sa teoretică în conformitate cu schimbarea stării sale de spirit și a întregii sale ființe morale? Nu găsim un răspuns clar la aceste întrebări în lucrarea domnului Gulyaev Adevărat, la sfârșitul operei sale, el introduce o biografie a lui Pascal și încearcă să caracterizeze influența schimbărilor din viața lui asupra cursului gândirii sale; dar această parte a lucrării sale este prea scurtă și prea puțin legată de capitolele precedente ale studiului său Dimpotrivă, în alte părți ale cărții, aceste întrebări cumva nu se ating deloc Învățătura lui Pascal din "Gânduri" este considerată de autor ca ceva Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE ceva autosuficient fără niciun fundal biografic sau cultural-istoric Foarte des, când expune cutare sau cutare viziune despre Pascal, autorul, alături de citate din Gânduri, citează indiferent citate din alte lucrări ale lui Pascal dintr-o perioadă anterioară Cu greu este necesar să insistăm cât de riscantă este această abordare, dacă calea de dezvoltare a gânditorului studiat nu este stabilită anterior Mi se pare că, în principal, din aceste neajunsuri ale metodelor de cercetare ale autorului depinde o oarecare părtinire și tensiune în evaluarea sa finală a semnificației concepțiilor etice ale lui Pascal în Gândurile sale Lăsând deoparte momentele individuale și subiective atât de esențiale pentru Gânduri, el încearcă să caracterizeze această lucrare ca o lucrare strict științifică care urmărește o sarcină pur teoretică de studiu inductiv al naturii umane (pp , , os) În ochii lui, Pascal este ca ar fi un anticipator al lui Kant, și nu numai în morală, ci și în teoria cunoașterii Chiar și credința morală în căderea omului, în care Pascal a văzut singura cale de ieșire din conștiința opresivă a contradicțiilor naturii noastre, autorul o consideră drept o ipoteză inductiv-științifică legitimă, întrucât dă o explicație oportună a proprietăților umane Cu greu este posibil ca autorul să-l înalțe pe Pascal dând operei sale o acoperire atât de străină și greu potrivită Înțeleg că se poate vorbi despre subtilitatea și severitatea dispozitivelor dialectice ale lui Pascal în fundamentarea sa a necesității credinței morale în adevărurile de bază ale creștinismului Dar cum pot fi identificate aceste adevăruri cu ipotezele științifice? Dacă puritatea originară a omului, căderea în păcat, ereditatea păcatului, existența lui Dumnezeu sunt ipoteze inductive din punct de vedere științific, atunci nu va fi necesar să recunoaștem toate dogmele religioase și filozofice ca ipoteze inductive valabile științific? La urma urmei, toate sunt într-un fel sau altul dictate de conștiința contradicțiilor profunde practice și teoretice din noi și din jurul nostru În continuare, reproșul meu se va referi la atitudinea autorului față de predecesorii lui Pascal Pe de o parte, domnul Gulyaev a rezolvat problema predecesorilor lui Pascal foarte atent și în detaliu și arată clar că Pascal Biblioteca "Runivers" RECENZIE DE CARTE aproape că există un singur gând care să nu fi fost exprimat într-o formă sau alta înaintea lui Dar, pe de altă parte, în rezolvarea acestei probleme, autorului pare să îi lipsească perspectiva El însuși dovedește foarte convingător că Pascal nu a fost deosebit de bine citit în literatura filosofică anterioară, că știe chiar despre învățăturile

individuale ale lui Platon, aparent, doar de Bl Augustin, că, în cele din urmă, nu și-a studiat cu mare atenție propriile scrieri S-ar părea că toate acestea necesită, pe cât posibil, o distincție clară între acei filozofi care au avut o influență directă asupra lui Pascal, de cei care l-au influențat doar indirect sau chiar au coincis cu el în ideile lor: este clar că unul a avut pentru a măsura diferite măsuri de influență pentru Pascal, de exemplu, Montaigne sau Platon și Porfiry În special, s-ar părea că era necesar să se evidențieze influența asupra lui Pascal a contemporanilor săi de la reprezentanții antichității îndepărtate Printre contemporanii lui Pascal a existat doar unul, atitudinea față de care gânditorul studiat a fost elucidată de domnul Gulieev în mod neașteptat, cumpătat și vag Adică în acest caz Descartes G Gulyaev propune doar atitudinea negativă a lui Pascal față de raționalismul absolut al lui Descartes Este corectă această abordare? La urma urmei, Descartes și Pascal erau apropiați atât prin geniul lor științific, cât și prin atmosfera mentală în care trăiau amândoi În cele din urmă, Descartes a fost primul care a dat o formulă izbitor de clară și riguroasă acelei noi viziuni filozofice asupra lumii care s-a format sub influența marilor descoperiri științifice care au marcat începutul unei noi istorii Ar putea sistemul lui Descartes, în ceea ce privește conținutul conceptelor sale de bază, să rămână fără o influență pozitivă asupra Gândurilor lui Pascal? Multe spun despre exact contrariul: atât viziunea lui Pascal despre suflet, ca ființă doar gânditoare, dar care nu are deloc definiții locale sau exterioare, cât și conceptul pur mecanic al materiei, care exclude din elementele materiei orice motive ideale și motoare și o doctrină foarte accentuată a nemărginirii existenței materiale atât în general, cât și în părțile sale cele mai mici Să ne amintim groaza pe care spațiile vaste și tăcute ale universului au inspirat-o lui Pascal Dacă toate aceste idei nu sunt inspirate din lumea carteziană Biblioteca Runiverse RECENZIE DE CARTE vedere, atunci de unde au venit în Pascal? Și ar fi putut ei să rămână fără urmă pentru înțelegerea lui despre viață? Nu este necesar, dimpotrivă, să ne gândim că ea se află în moartea mecanismului automat al naturii materiale, în infinitul ei teribil și rece, în neputincioasa pierdere dintre ea a personalității umane, în îndepărtarea de sufletul uman? al Dumnezeului abstract și de neînțeles, care a creat o lume atât de imensă și atât de lipsită de viață, - în toate aceste concepții carteziene, atât de noi și atât de străine atât pentru Platon, cât și pentru Augustin, și pentru toți ceilalți idealiști ai trecutului, se află cel mai puternic motiv care a determinat Pascal să caute adevărul real nu în concluziile clare ale rațiunii, ci în revelațiile întunecate ale instinctului și inimii Acum, deficiențele indicate în cartea lui A D Gulyaev nu îi diminuează câtuși de puțin meritele majore și importante; în orice caz, reprezintă o contribuție serioasă la literatura filozofică rusă a timpului nostru, de profund interes nu numai pentru specialiști, ci și pentru cititorul obișnuit, ca o imagine adevărată, vie, gândită schițată a viziunii intime asupra lumii a unuia dintre cei mai buni reprezentanți ai secolului al XVII-lea L Lopatin Cărți și broșuri noi primite de la editori Atlanticus Marxismul sau teoria productivității celei mai înalte? Transl cu el manuscrisele lui Ya E Lieberman Biblioteca de interes public SPb , Art depune C k Blanc Louis Istoria Revoluţiei de la Trad S Ch cu un eseu critic de E Kolbasin despre socialismul lui Luiblan Biblioteca "Oficiul public" SPb , Art SXXXVIC- C s r- Bogomolov, S A Vederi moderne asupra axiomelor și metodelor geometriei SPb , Art Ditzgen, Iosif Cuceriri (Achiziție) ale filosofiei și o scrisoare despre logică Transl cu el P Dauge şi A

Orlova Cu prefață la rusă transl Evg Dietzgen Cu un portret al autorului SPb , Art XIIФ- C i R Ed P G Dauge Al lui Articole filozofice minore Transl cu el G Rus-Vo prosy filosofii, KN Biblioteca "Runivers" CĂRȚI ȘI BROȘURI noi sute Ed si cu intrare articol "Filosofie și tactică" P Dauge SPb , Art XVII+ C o k Al lui Esența lucrării capului omului Transl cu el B S Weinberg Moscova, Art XXVP+ C o k Al lui Excursii ale unui socialist în domeniul cunoașterii Cu anexa articolului Evg Dietzgen, Max Stirner și Joseph Dietzgey Transl cu el B S Weinberg, ed II Dauge SPb , Art C k Judd Charles Hubbard Introducere generală în psihologie New w-Work , P HP+ Kazhanov, H Evoluția socială și economică și schimbarea civilizațiilor Cu o prefață a prof A I Skvortsova SPb , Art VIII+ C k h Kotik, N G , Dr Emanarea energiei psihofizice Moscova, Art C o k Lossky, N Culegere de exerciții elementare de logică SPb , Art VII- C k Mastryukov, A Trăim în atom Moscova, Art ib C io k Markov, Veniamin Individul are dreptate SPb , Art o C k Marteson-Gnidkin, Alexander O respingere susținută de stat a învățăturilor false despre dreptul cutumiar și relațiile juridice ca dovadă a naturii neștiințifice a așa-numitei științe sociale și a celor trei diviziuni general recunoscute ale ei: drept, studii morale și economice Moscova, Art C p k Nikolaev, Yuri Cereri de gandire SPb , Art C i r k ' Raport al Bibliotecii Publice Penza numită după M Yu Lermontov, de la octombrie până la octombrie Penza, Art Pervov, D P Cititor pedagogic Kamensky, Locke, Rousseau, Pestalozzi, Ushinsky, Pirogov Moscova, Art VP+ C I p k Scrisori de la I F Beckner, I Dietzgen, F Engels, K Marx și alții către F A Sorge și alții cu el Politicus Cu scrisorile și biografia lui F A Sorge, Evg Dietzgen Cu prefață N Lenin Cu un portret al lui F A Sorge Ed P G Dauge SPb , Art XXVI - C p k Biblioteca "Runivers" CĂRȚI ȘI BROȘURI NOI Rousseau, J J Despre cauzele inegalității SPb , Art XXIV - C J la Bibl "Ușoară" Ed S A Vengerova Al lui Despre contractul social Transl L Nemanova Ed D E Jukovski SPb , Art II - C k Roland-Holst Henrietta Schițe despre estetica socialistă Transl cu el Strungar C K Art Moscova, Ed P Dauge Rumyantsev, N E Laborator de psihologie pedagogică experimentală SPb , Art C k Al lui Studiu experimental al personalității SPb , Art C k * Sidis, Boris Studii în Psihopatologie Boston, P Simon Teodor Psihologia apostolului Pavel Transl cu el episcopul George Moscova, Art VII-j- C k Somov, S Gr Bazele fiziologice ale psihologiei sociale Saratov, Art IV-j-a C k Sokalsky, L Creșterea clasei de mijloc în Rusia ca o consecință a opririi creșterii teritoriului statului Odesa, Art V-|-i C k Al lui Reforma funciară Odesa, Art C - k Al lui Întrebări ale zilei Odesa, Art C k Mișcarea socială în Franța modernă Culegere de articole de E Bert, G Lagordel, E Pouget, J Sorel și G Herve Transl cu manuscris, ed și prefață L Kozlovsky Moscova, Art XXXP+ C i r SpaldaF, P A Clovëk a zvirt Praga, Art C şi Kg N Stevan I Radosavlevit Unu Razmyshlyana Kivig are dreptate și este un prieten Beograd, Art si C I carte dinar și po, cartea II dinari, cru nu Stepnyak-Kravchinsky, S M Lucrări colectate Partea a II-a Rusia subterană SPb , C şi râu Biblie "Ușoară" Ed S A Vengerova Al lui Lucrări adunate Partea a III-a Casa pe Volga Convertit Povestea banului SPb Art IV-P C i r Biblie "Ușoară" Ed S A Vengerova Tormazov, S Geneza râsului și a vorbirii SPb , Art C k Proceedings of the First All-Russian Congress of Spiritualists and Persons Interested in Questions of Psychism and Mediumism la Moscova din octombrie până la octombrie Moscova, Art C p unsprezece* Biblioteca "Runivers" de cărți și broșuri noi Unterman Ernest Antonio Labriola și Joseph Dietzgen Experiență în compararea materialismului istoric și monist Transl cu el I Naumova SPb , Art XIII-f~ C k Ed P Dauge Al lui Studii dialectice

Prelegeri populare din domeniul monismului proletar Transl cu el I Naumova Moscova, Art C o k Ed P Dauge Stirner, Max Singurul și proprietatea lui Partea I Sankt Petersburg, C i p Artă IV - Biblie "Ușoară" Ed S A Vengerova Biblioteca "Runivers" Revizuirea revistelor Archiv fur Gesehiehte der Philosophie Trupa Neunzehnter Neue folie Banda a XII-a Heft I - Karl WeideL - Mecanism și teleologie în filosofia lui Lotze eu În articolul său, autorul conturează în primul rând filosofia lui Lotze, apoi face câteva remarci critice cu privire la punctele principale ale învățăturii sale Aceste puncte principale în filosofia lui Lotze sunt mecanismul și teleologia Esența viziunii sale mecanice este următoarea: totul în lume este supus legilor de strictă necesitate, extinzându-se nu numai la entitățile anorganice, ci și la entitățile organice Întrucât ambele, în toată diversitatea lor, constituie o lume unică, legile care le guvernează trebuie, în egală măsură, să fie derivate în mod necesar dintr-un singur principiu legislativ, care are semnificația necesară pentru tot ceea ce există Această regularitate universală determină posibilitatea cunoașterii noastre a lumii fenomenelor din jurul nostru, care este supusă acelorași legi ca și gândirea noastră, dar nu poate fi derivată din experiență, deoarece ea însăși o determină și este o certitudine a priori, încorporată în noi înainte de orice experiență Principalele legi care leagă gândirea noastră cu lumea realității din jurul nostru sunt legile cauzalității și mai ales ale identității Originalitatea opiniilor lui Lotze a fost exprimată mai ales în extinderea sa a punctului de vedere mecanic la natura organică, pe care o distinge de natura anorganică nu în principiu, ci într-o distribuție diferită a elementelor materiale Conform definiției sale, organismul este un anumit, corespunzător naturalului Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV scopul este direcția și combinarea proceselor pur mecanice El respinge hotărât teoria unei forțe vitale speciale pretins inerente oricărui organism, subliniind că această teorie nu numai că nu își găsește confirmarea pentru ea însăși în experiența reală, ci este insuportabilă în sine, deoarece se bazează pe o confuzie a conceptelor de scop si cauza Acest punct al relației dintre mecanism și teleologie este extrem de important pentru filosofia lui Lotze Conceptele de scop și cauză sunt profund diferite în esența lor și în relație cu realitatea Scopul, ca atare, nu este ceva real, ci fie trebuie să fie (până când este atins), fie pur și simplu o anumită relație - acțiunea sau suferința obiectelor (când este deja atinsă) Din această cauză, scopul, spre deosebire de cauză, nu poate determina niciodată actualul, ci este doar o formă a unei comenzi, în conformitate cu care aranjarea realității are loc deja conform legilor cauzalității loc în câmpul mecanic al fenomenelor lumii, contribuind la explicarea lor, iar scopul este teleologic, determinând sensul fenomenelor și subliniind astfel că la baza tuturor proceselor lumii nu stă o forță oarbă, ci rațională Mecanismul are loc nu numai în viața externă, organică, ci și internă, mentală, determinându-i forma, dar nu generând elementele sale, care sunt toate produse ale celei mai înalte activități a spiritului uman Pe lângă mecanismul fizic și psihic, Lotze, pornind de la conceptul de instinct, pe care nu îndrăznește să-l atribuie nici uneia, nici alteia, admite și unul psihofizic, care are loc în senzații și mișcare În sistemul său, Lotze delimitează cu strictețe toate aceste zone, argumentând că între ele nu poate exista o comunicare directă, drept urmare este necesar să se admită existența unei conexiuni intermediare, definite de Lotze ca putere superioară De aici rezultă clar că nu se poate limita la o explicație mecanică a ordinii existente a fenomenelor

lumii, dar este necesar să admitem la baza puterii sale raționale superioare, puterea Absolutului, care prescrie scopurile finale ale lumii Astfel, în lume în ansamblu, se conturează trei elemente: i) tărâmul legilor universale necesare, Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV) totalitatea tuturor realităților și) planul, spre implementarea căruia tot ceea ce există se străduiește conform voinței Absolutului Această idee absolută este concepută de Lotze nu numai ca o idee sau o esență a lumii, ci ca un Dumnezeu personal, iar întrebarea cea mai interesantă a problemei este relația lui Dumnezeu cu mecanismul lumii, pentru a cărui rezolvare se folosește premise metafizice Cu același caracter este și discursul său despre liberul arbitru În critica sa față de această încercare a lui Lotze, pe baza unui mecanism de construire a unei viziuni teleologico-religioase asupra lumii, autorul acestui articol se oprește în principal asupra acelor puncte ale sistemului, unde contradicțiile, inevitabile cu o asemenea dualitate a punctului de plecare al vedere, ies în evidență cu o ușurare deosebită O astfel de dualitate este explicată de către recenzent într-un mod psihologic, pe baza personalității lui Lotze însuși, care este la fel de devotat atât intereselor științifice naturale, cât și intereselor religioase Dorind cu sinceritate o reconciliere a acestor interese eterogene și în majoritatea cazurilor direct opuse, a permis unele compromisuri în sistemul său, fără a observa contradicții logice majore R Salinger - Antinomiile lui Kant și dovezile lui Zeno împotriva mișcării II Cuvântul "antinomie", explicat în originea sa etimologică ca "opus", după Kant, are un sens ferm stabilit al unei contradicții insolubile în care mintea noastră se încadrează în dorința ei de a rezolva întrebări despre esența lumii, limitele și componentele ei părți În Critica rațiunii pure, Kant a indicat patru tipuri de antinomii, clasificând două dintre ele drept dinamice, iar celelalte două drept matematice Autorul acestui articol analizează doar două dintre acestea din urmă, în care problema este despre spațiu și timp I - teza - "Lumea are un început în timp și spațiu " Antiteză - "Lumea în timp și spațiu este infinită" II - Teza - "Totul în lume este format din simplu (indivizibil) " Antiteză - "Nimic nu este simplu, dar totul este complicat" Problema gradului de corectitudine a formulării și explicației de către Kant a acestor antinomii a ocupat mulți filozofi care au studiat Critica rațiunii pure și aproape pe toți, fără a-i exclude înflăcărați Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV adepții lui Kant, au recunoscut doctrina antinomiilor ca departe de a fi perfectă Demonstrațiile lui Kant în antinomiile matematice suferă, în opinia autorului acestui articol, de eroarea logică quaternio ternunoruin, întrucât în tezele sale el preia conceptul de infinit actual, concepibil într-o formă finită, iar în antitezele sale are un potențial infinit, înțeles în sensul unei posibilități nelimitate de schimbare niya în cele din urmă A doua lacună în raționamentul său este lipsa de clarificare a conceptelor de constanță și continuitate în raport cu spațiu și timp, care stau la baza întregii doctrine În sistemul său, Kant a pierdut complet din vedere importanța analizării acestor concepte pentru rezolvarea problemei antinomiilor, ceea ce ar ajuta la explicarea principalei contradicții insolubile, iar acest lucru este cu atât mai ciudat că deja în antichitate o încercare similară a fost făcută de către unul dintre reprezentanții școlii Eleane - Zeno În dovezile sale împotriva mișcării, conducând la afirmații vădit absurde, el a arătat clar dificultățile metafizice cu care mintea noastră se întâlnește în chestiunile privind divizibilitatea infinită a spațiului și timpului, a

constanței și continuității lor Din aceste dovezi, atent analizate de autorul acestui articol, se vede clar că permanența și infinitul sunt numai posibile, dar nu și concepte reale Ambele nu pot fi obiecte ale experienței și sunt doar postulate ale gândirii formale, dar nu empirice Conștiința noastră nu poate decât să-și imagineze diferite mărimi, dar nu și originea lor, iar în această limitare a ei stă antinomia insolubilă a problemelor spațiului și timpului, pe care Kant a încercat în zadar să le rezolve în idealismul său transcendental Heft - Ferdinand Tõnnies - Hobbes Analekten III Autorul citează și comentează două scrisori latine și una franceză a lui Hobbes către Mersenne, care a fost, parcă, un intermediar în relațiile dintre filozoful englez și Descartes Aceste scrisori se referă la controversa care a avut loc între Hobbes și Descartes cu privire la unele dintre scrierile acestuia din urmă și nu sunt lipsite de interes din punctul de vedere al clarificării relațiilor personale ale ambilor filosofi Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV Romaine Newbold -Philolaus IV Deși, potrivit autorului acestui articol, monografiile lui Beck despre Philolaus se disting printr-o mare acuratețe și completitudine, totuși, interpretarea lui a unor pasaje, care sunt de mare importanță pentru înțelegerea întregii filozofii a lui Philolaus, este atât de obscură încât un nou studiu în acest domeniu este necesar Scopul articolului său este să ia în considerare două dintre aceste pasaje Prima dintre ele se referă la funcțiile minții în raport cu valorile numerice, a doua, natura principiilor infinitului și a limitei, după Philolaus, περαίνοντα și απεφα El citează aceste pasaje în original, împreună cu traducerea, dând în același timp și cele mai detaliate comentarii asupra celor mai importante, în opinia sa, locuri legate de rolul și semnificația numerelor în univers Valorile numerice ale lui Philolaus, exprimate în formule matematice exacte, fac posibil să se explice multe în filosofia sa, în special în cosmologie, și sunt, de asemenea, extrem de importante pentru dezvoltarea filozofiei în general Autorul indică începuturile teoriei pitagoreice a numerelor în Egiptul antic Dr Wilh M Frankl - Despre înțelegerea eticii lui Spinoza, V În baza eticii lui Spinoza, autorul are două principii de bază, care sunt direct opuse unul față de celălalt, care sunt explicate, în funcție de numeroasele sale ambiguități din sistemele sale, I) principiul divergenței complete a imaginabilului și a existența Paninexualismului conformării depline a imaginabilului şi existentului În raționamentul său, autorul pleacă de la conceptul de atribut, care se bazează pe pluralitate Legătura sa cu substanța, care se bazează pe unitate, indică faptul că multiplu pentru minte în esență este unul El își confirmă concluziile cu numeroase extrase din scrierile lui Spinoza, în care această contradicție a principiilor de bază este clar vizibilă Heft -Lewis Robinson -Studiu despre metafizica lui Spinoza h și Heft VI Autorul își bazează cercetările pe două lucrări ale lui Spinoza - Tratat și Etică - și își stabilește sarcina de a urmări modul în care esența lui Dumnezeu este înțeleasă în ele După ce am analizat cu atenție toate dovezile existenței lui Dumnezeu, ca în Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV atât în cea de-a doua cât și în cea de-a doua lucrare, după ce le-a împărțit anterior în a priori și a posteriori, el găsește, parcă, o oarecare dualitate în viziunea lui Spinoza asupra esenței divine În "Tratat" Dumnezeu este identificat cu natura, care nu este una, ci totalitatea multor substanțe independente - prin urmare, subliniază pluralitatea principiului Divin - atributele sale În "Etică" iese în prim plan tendința monistă, principiul unității, eternității, substanțialității O asemenea dualitate în definirea naturii lui

Dumnezeu este explicată de autor nu prin inconsecvența și obscuritatea concepțiilor metafizice ale lui Spinoza însuși, ci prin scopurile speciale pe care le-a urmărit în ambele scrieri Potrivit autorului, Spinoza tace în mod deliberat despre începutul monist din Tratat, dorind să evite confuzia terminologică, întrucât în această lucrare toată atenția este concentrată pe atribute Dar această reticență nu este o negare La rândul său, principiul unității "Eticii" nu neagă câtuși de puțin pluralitatea principiului principal, întrucât este considerat de Spinoza ca o singură entitate, formată dintr-un număr infinit de atribute W A Heidel - Schimbări calitative în filozofia presocratică VII Acest eseu este dedicat clarificării conceptului de schimbare calitativă în literatura filozofică greacă antică Autorul consideră că άίλοίω^ις sau ετεροίωσής sunt cei mai importanți și mai des folosiți termeni pentru acest concept, referindu-l pe ultimul dintre ei la o perioadă anterioară După ce a determinat semnificația exactă a acestor termeni, în esență omogeni, el trece să ia în considerare toate cele mai importante sisteme filozofice ale Greciei antice pentru a afla în ce sens este folosit acest concept de schimbare calitativă în fiecare dintre ele și nu găsește a folosit și dezacorduri destul de mari Arthur Lovejoy -Despre obiecția lui Kant la adresa lui Hume VIII În cercetările sale, autorul își stabilește scopul de a urmări dacă, prin doctrina sa despre principiul cauzalității, Kant l-a respins cu adevărat pe Hume și a adus la această întrebare multe lucruri noi în comparație cu predecesorii săi, Leibniz și Wolff În acest scop, el examinează în detaliu studiul Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV cunoașterea principiului cauzalității în sistemele tuturor acestor filozofi și ajunge la concluzia că meritele lui Kant în acest domeniu sunt mult exagerate de către istoricii filozofiei sale În principalele sale discuții despre acest principiu, Kant, fără să-l infirme câtuși de puțin pe Hume, nu face decât să repete argumentele deja exprimate cu mult înaintea lui de Wolff și Leibniz și, în același timp, le confundă atât de mult cu propriile sale completări încât este aproape imposibil să să înțeleagă cursul principal al raționamentului său În același timp, aceste completări nu reprezintă nimic nou sau deosebit de important pentru înțelegerea principiului cauzalității, deoarece în ele Kant se contrazice foarte des De exemplu, el declară că legea cauzalității universale este o judecată sintetică a priori, totuși rezultă din toate raționamentele sale - ceea ce se observă mai ales în a doua analogie a experienței - că această lege trebuie în mod necesar atribuită tipului de judecăți pe care el definește drept analitic Heft M Clodius Piat -Ființă și bunătate după Platon IX În articolul său, autorul urmărește: i) să arate modul în care Platon își construiește conceptul de ființă,) să determine relația acestui concept cu ideea de bine La baza tuturor sistemelor filozofice dinaintea lui Platon stă conceptul de ființă, sau ca apariție a celui din mulți, sau al multor din unul Dar nici una, nici alta dintre aceste înțelegeri nu a epuizat câtuși de puțin problema esenței ființei și nu a rezolvat-o Soluția întrebării nu poate fi decât în unitatea acestor două principii, ceea ce face Platon în doctrina sa despre idei, gândindu-le în același timp ca multe și în același timp unite de cel mai înalt principiu unic Acest principiu unic de umplere este cea mai înaltă formă de ființă - ideea de bunătate Conținutul conceptului de bine la Platon este modificat în funcție de cursul dezvoltării ideologiei sale, dar, în general, întreaga sa filozofie poartă invariabil un caracter moral suprem, care o deosebește clar de filosofia lui Aristotel, în care intelectualul principiul este ridicat

la cel mai înalt principiu Albert Leclère -O schiță a unei istorii generale și comparate a sistemelor filosofice medievale François Pic αν et X Autorul îl consideră pe Picavet unul dintre cei mai remarcabili Biblioteca "Runivers" δβ' RECENZIE Jurnalul, istoricilor moderni ai filosofiei și își dedică eseul luării în considerare a "Schiței", care este, parcă, un studiu preliminar la "Istoria" sa Aceasta este cea mai completă și mai dezvoltată lucrare asupra problemelor ridicate în ea, la fel de diversă și profund interesantă precum viața Evului Mediu în sine, combinând rămășițele unei culturi străvechi și începuturile unei noi culturi - perioadă care constituie una dintre cele mai importante și necesare verigi în evoluția spiritului uman Potrivit lui Picavet, trăsătura cea mai caracteristică a filozofiei Evului Mediu este preponderența intereselor religioase, pur teologice, asupra naturalismului lumii antice, de care însă gândirea medievală nu se rupe complet Picavet, în schița sa, urmărește cele mai mici întorsături ale acestui gând în toate domeniile cunoașterii filozofice, îndeosebi insistând asupra opoziției dintre lumile divinului, superiorului și umanului, celui inferior și căutarea unei legături şi comunicarea între aceste lumi, din care ia naştere invenţia diverşilor mediatori etape, în diverse manifestări viaţa din Evul Mediu luând o formă aparte Această epocă ne-a lăsat cu un ideal profund al umanității Acest idealism, dezvoltându-se și realizându-se treptat, se va contopi în viitor cu concluziile gândirii științifice, așa cum în lumea antică a fost realizat și fuzionat cu filosofia naturală greacă Andreas Freiherrn Di Pauli -Quadratus Martyr, der Skoteino-loge XI Autorul încearcă să găsească urme ale influenței heraclitismului în Acta Quadrati comparând textul acestora cu textul Acta Apolloni, în care această influență a fost deja dovedită Din această comparație este evidentă asemănarea fără îndoială a acestor pasaje atât ca formă, cât și ca conținut, din care autorul trage o concluzie despre semnificația heraclitismului pentru apologetica primelor secole ale creștinismului James Lindsau -Platon și Aristotel în Probleme ale cauzelor eficiente XII În opiniile lui Platon și Aristotel cu privire la natura și esența cauzelor care acționează, autorul afirmă o diferență fundamentală, care, în opinia sa, se datorează parțial înțelegerii lor diferite a ființei, a cărei esență Aristotel o vede în energie și Platon în minte, parțial într-un depozit personal Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV ambii filozofi Platon este mai interesat de latura morală, metafizică a principiului cauzalității decât de cea logică și, prin urmare, în sistemul său nu se poate observa o distincție strictă și precisă între cauzele eficiente și cele finale Aristotel se află în această privință într-un punct de vedere mai corect, științific, deși nu poate fi considerat complet liber de influența lui Platon în această întrebare Jahresbericht über sãmtliehe Erseheinungen auf dem Gebie-te der Geschichte der Philosophie Heft I -Heinrich von Struve -Filosofia poloneză a ultimului deceniu (-) eu Ultima parte a lucrării lui Struve, autorul acestei recenzii "Introducere critică în filosofie", ale cărei prime părți au fost prezentate în recenzia anterioară, conține un studiu al spiritului filozofic, care, pe de o parte, este înțeles de către autor în mod individual, ca abilități filosofice ale indivizilor și, pe de altă parte, în general, ca dezvoltare a filozofiei în istoria popoarelor individuale și a întregii omeniri În primul rând, autorul analizează diverse tipuri de înzestrare filosofică, pe care le reduce la trei: i) dialectică,) critică și) constructivă Prima se caracterizează în principal prin formarea unor concepte abstracte separate, tipul critic are o capacitate remarcabilă

de a analiza concepte și sisteme deja date, constituind un element necesar activității productive a filozofiei, dar fiind o forță distructivă; cea constructivă are în vedere în principal construirea unei întregi viziuni filosofice asupra lumii, folosindu-se ca material necesar rezultatele lucrării primului, din două tipuri Autorul pune această clasificare a tipurilor la baza studiului său asupra dezvoltării istorice a spiritului filozofic, încercând pe baza ei să stabilească legea acestei dezvoltări Etapa dialectică, conform acestei diviziuni, cuprinde perioada filosofiei grecești și medievale până la Bacon și Descartes Încep perioada critică, reprezentanții cei mai proeminenți ai căror autor îi consideră pe Hume și Kant Cu toate acestea, această perioadă nu și-a găsit încă sfârșitul, așa cum arată cea mai recentă lucrare din domeniul criticii și, deși există acum încercări separate de Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV caracter, dar această tendință va înflori abia atunci când criticul și dialecticul își vor avea ultimul cuvânt Pentru fiecare secțiune a operei sale, autorul indică literatura relevantă, la final este atașat un dicționar de termeni filozofici și o listă cu autori străini și polonezi citați Recent, Struve, pe lângă lucrarea menționată mai sus, a publicat o serie de mici eseuri despre diverse domenii ale filozofiei - metafizica, istoria filosofiei în general și filosofia poloneză în special, dintre care autorul le numește cel mai important în recenzia sa El se oprește în special asupra lui Kant, încercând să determine semnificația acestuia pentru dezvoltarea filozofiei (un articol din Biblioteka Worzawska despre Herbert Spencer și Kant,) Sub propria sa redacție, au fost publicate multe traduceri poloneze ale diferitelor lucrări filozofice În ceea ce privește alte lucrări de filozofie, toate cele mai importante tendințe ale timpurilor recente, până la Nietzsche inclusiv, își găsesc reprezentanții printre savanții din Varșovia, dar majoritatea au un caracter foarte popular Cu toate acestea, printre ele există și lucrări strict științifice Dintre aceștia, în domeniul empiriocriticii, recenzentul numește doi: Josephe Kodis și Erdmann Primul dintre autorii numiți se ocupă în lucrările sale de natura sentimentelor și analiza apercepției, în timp ce al doilea este angajat în dezvoltarea teoriei expresiilor și conceptelor din punctul de vedere al pasigrafiei În domeniul materialismului, primul loc îi revine lui Abramovski, care în numeroasele sale scrieri și articole încearcă să fundamenteze psihologic și epistemologic concepțiile sociologice ale lui Marx El își bazează cercetările pe fenomenalismul subiectiv El reduce viața socială la elemente individuale și susține că nu există în afară de individ Autorul îl plasează pe Kaz Kelles-Krauz printre sociologii școlii din Varșovia, deși în prezent lucrează la Bruxelles În scrierile sale, numitul autor pleacă de la principiile fundamentale ale marxismului și încearcă să le dezvolte în continuare cu ajutorul unor idei noi, deși încă nu și-a fundamentat filozofic concepțiile sociologice Printre alți autori, recenzentul se oprește la Brzhozovsky, care în viziunea sa asupra lumii îmbină neokantianismul cu idealismul nietzschean De Biblioteca "Runivers" RECENZIE Jurnalul, în opinia sa, filozofia în istoria dezvoltării spiritului uman ocupă un loc între religie şi ştiinţă Sarcina sa este de a ajuta omenirea să realizeze cel mai înalt obiectiv, care este satisfacerea sentimentelor și aspirațiilor individuale Dintre reprezentanții curentului teologic, autorul îl numește pe W M Debiski a căror sarcină este să critice curentele filozofice la modă, care duc inevitabil la scepticism atât intelectual, cât și etic și, prin urmare, se autodistrug În acest sens, a scris o lucrare interesantă "Der grosse intellek-tuelle Bankrott"

Lucrarea distructivă a acestui scepticism poate fi oprită doar printr-o întoarcere la o credință religioasă fundamentată științific În celelalte scrieri ale sale: "Philosophie des Nichts" și "Religionsphilosophischen Studien und Skizen", autorul vorbește despre consecințele nocive ale unei direcții pesimiste în termeni teoretici și practici Cea mai recentă filozofie, în special cercetarea în domeniul teoriei cunoașterii și psihologiei, și-a găsit o largă aplicare în lucrările doctorilor și matematicienilor din Varșovia Revenind la o trecere în revistă a acestor lucrări, autorul se oprește în primul rând asupra lucrărilor celebrului histolog Noyer, care a scris Critica darwinismului, Despre metoda cercetării științifice și o serie întreagă de lucrări mai mici consacrate analizei concepte de bază științifice naturale ale genului: subiect și obiect, regularitate și întâmplare, fapt și ipoteză, cauză și efect etc , care sunt întotdeauna folosite de toată lumea, dar în esență au un sens destul de obscur și nedefinit De un interes deosebit este analiza lui asupra conceptului de cauzalitate, care, în opinia sa, are un sens definit doar în fizică În alte științe, în special în domeniul activității practice, acest sens este departe de a fi important, iar conceptul de cauză este adesea redus la conceptul de scop În domeniul teoriei cunoașterii și logicii, munca doctorilor Bieganski și Beerpaska merită atenție Deosebit de interesant din lucrarea lui Bieganski este "The Problem to the Theory of Medical Kwledge", în prima parte a căreia autorul vorbește despre fundamente metodologice, iar a doua este dedicată problemelor biologice În teoria sa a cunoașterii, el stă din punctul de vedere al empirismului critic și exprimă opinia că în științele naturii, precum și în mine Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV medicamentul trebuie aplicat printr-o metodă mecanică Cu toate acestea, nu poate fi exclusiv, deoarece duce doar la rezultate relative, nu absolute Idealismului i se dă un loc și el, dar numai de dragul unei definiri precise a limitelor mecanismului Autorul exclude complet metoda psihologică de cunoaștere a naturii, întrucât reduce principiul cauzalității la simple relații între reprezentări, din care apar contradicții inevitabile În a doua parte, autorul întreprinde cercetări biologice, aderând la principiul monist din acestea În ceea ce privește cealaltă lucrare a sa "Grundlagen der allgemeinen Logik", pe lângă Introducere, ea are trei părți principale: i) Doctrina conceptelor,) Despre judecăți și h) Despre inferențe Autorul definește logica ca știința normelor cunoașterii adevărate, în timp ce cunoașterea adevărată este înțeleasă de el ca acordul produselor gândirii noastre cu realitatea Din acest punct de vedere, el are în vedere cele trei funcții principale ale gândirii logice În același timp, autorul folosește atât literatura logică antică, cât și cea nouă, încercând să verifice critic și să-și fundamenteze concluziile Deși din punctul său de vedere Bieganski încearcă să separe complet logica de filozofie, totuși opera sa merită o mare atenție și ar trebui plasată printre cele mai interesante și destul de științifice lucrări filosofice ale literaturii poloneze din ultimul deceniu Un alt dintre autorii numiți, Biernacki, se ocupă în principal de principiile fundamentale ale medicinei și a scris multe lucrări speciale pe acest subiect, cu intenția de a prezenta o "sinteză a medicinei" În ele, autorul propune bazele metodologice ale științelor medicale, fără a atinge, după cum spune el, "studiile lor metafizice" Dar, cu toate acestea, el dedică unul dintre capitolele lucrării sale "Grundlagen der medizinischen Erkenntnis" analizei conceptului de cauză, stabilind diferența dintre cauzalitatea rațională și cea empirică și înțelegerea cauzei în sine, pe de o parte, ca forță activă , iar pe de alta, ca

obiect pasiv al actiunii cauzale În general, acest eseu este de natură destul de elementară, iar expunerea se remarcă printr-o mare accesibilitate Așa sunt scrierile lui Zlotnicki, al cărui punct de vedere principal este naturalismul biologic În plus față de acești recenzenți s-au oprit Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV Se găsește și în analiza lucrărilor lui Dickstein și Gosiewsk'aro, primul dintre care a devenit faimos în special pentru monografia sa realizată de matematicianul și filozoful polonez Hoene-Wrónski, stabilind o legătură interesantă între principiile sale filozofice și formularea matematică a lui "legea lui superioară" Gosiewski atrage atenția în special asupra lucrării sale "Grundriss einer der Théorie mathema-tischen Monadologie", care este deosebit de interesantă în comparație cu "Monadologia" a lui Leibniz Gosiewski, ca și Leibniz, atribuie monadelor identitate și conștiință, dar în timp ce monadele lui Leibniz sunt dependente de cel mai înalt principiu, Dumnezeu, Gosiewski recunoaște între toate o relație colegială complet egală, fără niciun principiu de dominație Efortul sau voința unei monade se realizează în voința alteia, astfel încât existența lor comună seamănă cu o constituție republicană La sfârșitul recenziei sale, autorul numește o serie întreagă de lucrări enciclopedice ale oamenilor de știință din Varșovia, cuprinzând articole despre diferite ramuri ale filosofiei: teoria cunoașterii, metafizica, etica, estetica și filosofia naturală, afirmând totodată că recenzia sa poate departe de a fi considerată completă, deoarece a numi toate lucrările oamenilor de știință polonezi în domeniul filozofiei, care au apărut în ultimul deceniu, este foarte dificil, din cauza numărului lor mare și, prin urmare, și-a propus sarcina de a revizui doar cele mai importante și cele mai interesante dintre ei Gomperz -Literatura germană despre filosofia socratică, platoniciană și aristotelică, - Greutatea , si IL În recenzia sa, autorul face o scurtă trecere în revistă a tuturor scrierilor germane pentru anii - , referitoare la filosofia lui Socrate, Platon și Aristotel, insistând în special asupra următoarelor: eseu Autorul este un neokantian Apoi) Adolf Mannheimer: "Geschite der Philosophie in ûbersichtlicher Darstellung" este o sarcină interesantă, dar deloc o lucrare științifică Expunerea este plină de contradicții și întinderi) A Kalthoff: "Die Philosophie der Griechen auf kulturgeschichtlicher Grundlage dargestelh" este o privire de ansamblu rapidă, dar destul de amănunțită și interesantă a filozofiei grecești De remarcat în mod deosebit sunt secțiunile despre Platon, Questions of Philosophy, Vol Biblioteca "Runivers" G REVIEW JOURNALOV și Aristotel, deși recenzentul nu împărtășește unele dintre concluziile sale) Heinrich Gomperz: "Die Lebensauâssung der griechischen Philosophen und das Ideal der inneren Freicheit " - În cartea sa, autorul exprimă ideea că etica filozofică greacă, în contrast cu etica populară, este etica libertății interioare, apoi analizează ceea ce formele pe care le ia pentru fiecare filosof individual, în funcție de caracteristicile lor psihologice și personale) Otto Apelt: "Die Ansichten der griechischen Philosophen über den Anfang der Kul-tun -În cartea sa Apelt explică semnificația lui Platon, Aristotel, Zenon, Epicur și alții pentru dezvoltarea culturii în general, schițând principalele faze ale această dezvoltare Cartea este destul de științifică și merită o atenție serioasă Dar mai ales Hompertz în analiza sa se oprește asupra compoziției) Karl Joël* "Der echte und der Xenophontische Sokrates", vol II și) Hubert Rôck: "Der unverfalschte Sokrates, der Ateist und Sophist, und das Wesen aller Philosophie und Religion gemeinfaslich dar-gestellt" Prima dintre aceste lucrări este o bogăție extraordinară

de material sub formă de diverse feluri de conjecturi, raționamente, studii și comparații interesante, dar culese fără nicio ordine și legătură internă Pus în ordine, acest material ar oferi o mulțime de informații prețioase în domeniul istoriei filozofiei antice Primul volum al acestei lucrări, analizat mai devreme de Zeller, este dedicat analizei întrebării cum corespunde Socrate al lui Xenofon cu Socrate istoric real Studiind Memorabilia în acest scop, Joël dă peste dependența lui Xenofon de Antisthenes în întrebarea de față, iar pentru a clarifica această dependență, în al doilea volum al operei sale, părăsind deja personalitatea lui Socrate, el trece la reprezentanții școală cinică Despre această dependență a lui Xenofon de cinici, autorul exprimă multe gânduri valoroase, deși fantezează mult Despre istoricul Socrate Joël propriu-zis oferă relativ puține informații pozitive, dar acest mic este foarte valoros și profund just Potrivit lui Joel'io, Socrate nu este nicidecum un dogmatist, ci un profund individualist, idealist și metodolog, iar aceasta este marea sa semnificație istorică Cât despre cartea lui Huberfa Rock, dedicată tot lui Socrate, în ea, din prima Ceea ce frapează în ochi este punctul de vedere original al autorului asupra personalității și semnificației lui Socrate Fiind în părerile sale personale un ateu, un materialist și un utilitarist, Rock încearcă să observe principalele trăsături ale acestor învățături la Socrate, argumentând: i) că Socrate era ateu;) prin Daimonion nu se referea la o voce divină, ci la manifestarea unei stări de spirit; h) nu a identificat niciodată virtutea cu cunoaşterea, ci a înţeles-o ca o activitate comună a cunoaşterii cu trăsături de caracter înnăscute;) Socrate nu a fost niciodată un gânditor abstract, adică sub conceptele sale de frumusețe, virtute etc , nu se poate înțelege nicio formă abstractă În expunerea sa ulterioară, Hompertz se oprește în detaliu asupra criticii tuturor acestor propoziții și, pe baza dovezilor lui Platon și Aristotel despre Socrate, le consideră pe toate insuportabile și nedovedite Dar fiind atât de critic cu punctul de vedere al autorului, recenzentul aduce în același timp un omagiu cunoștințelor sale temeinice despre filozofia antică și modernă și dezvoltării atentă și pricepută a materialului) D C Fiat: "Sokrates Seine Lehre und Bedeutung fur die Geistgeschichte und die christliche Philosophie În opera sa, autorul își propune o sarcină foarte serioasă - să urmărească și să determine semnificația lui Socrate pentru istoria dezvoltării spiritului uman în general și a filozofiei creștine în special, dar îndeplinirea acestei sarcini nu poate fi considerată reușită nici din partea conținutului sau din partea formei de prezentare, io) Hermann Nohl : "Sokrates und die Ethik" -Punctul de vedere inițial al autorului despre Socrate ca moralist este absolut corect, dar dovezile nu se disting prin verificare și validitate suficiente) Adolf Menzel: "Untersuchun-gen zum Sokrates Prozesse" Cea mai nefericită dintre toate secțiunile acestei lucrări extinse, care tratează procesul acuzator al lui Socrate, Gompertz o consideră pe prima, despre critica izvoarelor În general, această întrebare este slab dezvoltată în eseu Principalul dezavantaj al autorului este că impune operelor literare, în cea mai mare parte a conținutului filozofic, un criteriu exclusiv critic-juridic Recenziatorul are în vedere cele mai importante și interesante capitole VI, VII și VIII ale eseului, interpretând temeiurile acuzației lui Socrate, personalitățile acuzatorilor și relația * acuzații împotriva legii amnistiei În ele, autorul respinge hotărâtor opinia predominantă despre motivele politice de acuzare a lui Socrate, dar își dovedește destul de slab poziția Cu

toate acestea, considerațiile sale sunt în multe privințe foarte interesante) Lincke: "Xenophonts persische Politie" Gompertz consideră concluziile autorului acestei cărți cu privire la scrierile lui Xenofon și la gradul de reflectare a vieții persane în ele destul de arbitrare și destul de prost fundamentate) Moriz Guggenheim: i) Antisthenes în Platons Politela) "Stu-dien zu Platons Idealstaat" În ambele lucrări, autorul exprimă ideea influenței lui Antisthenes asupra filozofiei lui Platon și acordă o mare importanță acestei influențe Fără a infirma direct această afirmație, recenzentul o consideră totuși destul de arbitrară, întrucât toate fragmentele din operele lui Platon, citate de autor în favoarea opiniei sale, pot fi interpretate diferit, cu o bază mult mai mare Același lucru este valabil și pentru Gomperz și cartea) Sigmar Knospe: "Arisdpps Erkenntnistheorie im Platonischen Theaetet", unde este vorba de influența lui Aristip și a altor cirenieni asupra lui Platon, pe care autorul o remarcă în dialogul său "Theaetetus") Georg Epstein: "Studien zur Geschichte und Kiitik der Sokra-tik" Pornind din temeiuri pedagogice, autorul acestei cărți examinează cu atenție natura conversațiilor lui Socrate și ajunge la concluzia că metoda lui Socrate nu poate fi în niciun caz numită meeutică, așa cum o face Platon, ci pur dogmatică, întrucât Socrate în toate conversațiile cunoscute pentru noi nu ne sugerează câtuși de puțin pe cei care ascultă și nu încearcă să-i ajute să tragă cutare sau cutare concluzie, ci pur și simplu le impune pe propria sa, permițând doar "da" sau "nu" să fie spus Pentru a-și demonstra părerea, el analizează dialogul "Menon" Revizorul nu își împărtășește opinia și o consideră insuficient fundamentată) Walter Pater: "Plato und der Platonismus" Această carte este o traducere din engleză, ca urmare a căreia recenzentul se concentrează în principal pe original Cartea este scrisă destul de științific, plin de viață, fascinantă, dar în general nu oferă nimic nou nici în dezvoltarea întrebării, nici în acoperire Principalul dezavantaj este că atunci când evaluăm personalitatea lui Platon însuși și învățătura lui despre idei, autorul stă Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV mai mult din punct de vedere estetic decât din punct de vedere ştiinţifico-filosofic Deosebit de remarcate sunt acele secțiuni în care autorul vorbește i) despre geniul lui Platon și) despre natura și structura vieții spartane Traducerea este foarte inferioară originalului atât prin vivacitatea, cât și prin eleganța prezentării) Printre alte lucrări, Gomperz se oprește în special asupra lucrărilor lui Rolfes:) "Nene Untersuchung über die Platonischen Ideen" și) "Die Unsterblich-keit der Seele nach der Beweisftihrung bei Plato und Aristóteles" Autorul lasă deoparte analiza celei de-a doua dintre aceste lucrări, trimițând-o la recenzia sa asupra cărții aceluiași autor, The Concept of God in Thomas Aquinas and Aristotel, publicată în al șaisprezecelea volum al acestei reviste În ceea ce privește prima lucrare, care își propune să demonstreze că Platon a înțeles prin ideile sale gândirea divină, recenzentul o tratează foarte critic În opinia sa, însuși faptul că la această întrebare este complet în dezacord cu Aristotel spune multe împotriva autorului i) Robert Hermann Woltjer: "De Platone praesocraticorum philosophorum existimatore et judice" Printre meritele autorului acestei lucrări, Gompertz se referă la cunoștințele sale cuprinzătoare asupra subiectului, minuțiozitatea și diligența Dar, în același timp, are și un dezavantaj destul de mare - petrece prea mult timp și spațiu pe discuții complet inutile și inutile, doar ascunzând ideea principală, care este următoarea: Platon însuși a luat în considerare pasajele din operele lui Orfeu , citat de el în dialoguri, pentru operele propriu-

zise ale lui Orfeu însuși, sau aceste citate au fost folosite de el pur și simplu ca un cunoscut dispozitiv literar În eseul său, autorul își exprimă îndoieli cu privire la posibilitatea primei presupuneri, dar dovezile sale în favoarea acestei opinii nu sunt deosebit de semnificative) Friedrich Stãhlen: "Die Stellung der Poesie in der Platonischen Philosophie" Această lucrare amănunțită și complet științifică își propune să studieze latura artistică a lucrărilor lui Platon Recenziarul este pe deplin de acord cu concluziile autorului despre poezie în general și cu atitudinea lui Platon față de aceasta) Friedrich Beyschlag: "Das Kapitel der Platonischen Apologie" Având în vedere concluziile generale ale acestui eseu nu deosebit de valoroase din punct de vedere științific, recenzentul subliniază marea importanță a acestuia Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV detalii, insistându-ne mai ales pe analiza dialogului "Phaedo", unde autorul vede influența lui Xenofon i) Reinhold Biese: "Zu Platons "Protagoras" Un scurt articol care conține o interpretare a dialogului "Protagoras", care nu merită o atenție specială) Ernst Hornefier: "Platon gegen Sokrates" Pe baza unei analize amănunțite și subtile a celor trei dialoguri ale lui Platon: "Hippius cel Tânăr", "Charmides" și "Lakhet", autorul ajunge la concluzia că în aceste dialoguri Platon contestă clar opinia lui Socrate despre identitatea virtuții și a cunoașterii Analizând fragmentele din dialogurile menționate indicate în eseu, recenzentul, deși aduce un omagiu excelentei analize a lui Horneffer, nu este însă de acord cu concluziile sale finale și susține că în aceste dialoguri Platon îi este încă destul de fidel lui Socrate Aparentele contradicții pot fi explicate prin dorința lui de a formula mai clar dovezile dificile ale lui Socrate și, prin subtile contradicții dialectice ale unui interlocutor la altul, prezintă vizual poziția de bază a identității cunoașterii și virtuții) Kgo-ckenberger: "Platonsbehandlung der Trauenfrage im Rahmen der Politela" Cartea nu dă concluzii deosebit de noi și originale, dar autorul își îndeplinește sarcina în cel mai înalt grad cu conștiință și cu o mare cunoștință a materiei În general, el apără opinia influenței în această chestiune asupra lui Platon Socrate) Ferdinand Horn: "Platonstudien Neue Folge-Kratylos, Parmenide, Theaetetos, Sofist " În articolul său, autorul examinează dialogurile menționate mai sus, mai întâi din punctul de vedere al conținutului lor, încercând să urmărească șirul general de gândire al lui Platon, apoi le analizează pe fiecare separat, ca o lucrare independentă și complet terminată și, în cele din urmă, face o evaluare generală a semnificației lor pentru filosofie și Platon Prima sarcină a fost îndeplinită admirabil de autor În ceea ce privește interpretarea separată a fiecăruia dintre aceste dialoguri, ele se disting prin lungimea lor neobișnuită, ocupând aproape jumătate din întreaga lucrare, dar în cea mai mare parte fiind o simplă repetare a celor spuse mai devreme despre conținut Cel mai interesant recenzent are în vedere interpretarea lui Parmenide, unde autorul exprimă multe gânduri originale) Konstantin Ritter: i) "Platons dialoge",) "Timaies",) "Bemerkungen zum Phile-bos" și) "Die Sprachstatistik in Anwendung auf Platon unde Gõthe" Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV Recenziarul analizează imediat toate cele patru lucrări, dintre care prima o consideră unul dintre cele mai exacte, serioase și conștiincioase studii, cea mai valoroasă pentru familiarizarea cu dialogurile lui Platon analizate în ea Lucrările a doua și a treia, care sunt comentarii la Timeu și Filebus, sunt mai puțin satisfăcătoare, deoarece în ele toată atenția este îndreptată în principal asupra detaliilor, dar importantul este lăsat deoparte În

ceea ce privește cea de-a patra lucrare, în care autorul subliniază importanța enormă a statisticii cuvintelor în studiul operelor lui Platon, recenzentul găsește concluziile sale referitoare la această problemă neobișnuit de îndrăznețe, decisive și, în același timp, profund gândite Pentru a-și justifica presupunerile despre semnificația statisticii cuvintelor pentru studiul operelor oricărui scriitor, autorul își aplică teoria scrierilor lui Goethe și ajunge la cele mai strălucite rezultate) Theodor Gomperz: "Platonische Aufsätze III" Compoziție der "Gesetze" și Friedrich Blass: "Über die Zeitfolge von Platons letzten Schriften" În prima dintre aceste lucrări, Theodor Gomperz, tatăl autorului acestei recenzii, explorează întrebarea autenticității "Legilor" lui Platon și pe baza unui studiu atent atât al acestei lucrări, cât și al altora, mai mult sau mai puțin apropiate în timp de "Legi", insistă asupra părerii că această lucrare este o creație autentică a Platon însuși, și nu o lucrare de compilare a multor persoane care au lucrat doar sub conducerea sa, așa cum credeau unii istorici ai filosofiei antice Lucrarea lui Blass este consacrată aceleiași întrebări, iar el a început să investigheze autenticitatea scrierilor ulterioare ale lui Platon în general, acordând din nou o atenție deosebită Legilor, pentru a susține punctul de vedere al lui Gompertz) Walter Janell: "Uber die Echtheit und Abfassungszeit des Theages" Revizorul consideră că această lucrare este în general nereușită În ea, autorul încearcă să demonstreze legătura strânsă a Theag-ului lui Platon, considerat neautentic, cu celelalte lucrări ale sale, pentru a-i stabili autenticitatea Gompertz consideră că această afirmație este complet falsă, ceea ce nu poate fi dovedit decât cu ajutorul imaginației bogate a autorului, care îi permite să tragă concluzii mai mult decât îndrăznețe) Walter Kaluscha: "Zur Chronologie der Platonischen Dialoge" Urmărirea unui studiu cronologic Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV Fără scrierile lui Platon, autorul acestei lucrări încearcă să le combine în grupuri separate folosind următoarea tehnică: el stabilește o formulă metrică specială pentru ultimele cinci silabe ale diferitelor lucrări ale lui Platon și, pe baza acestor diviziuni, determină momentul scrierii lor Rezultatele sunt în general în concordanță cu alte studii similare făcute pe baza statisticilor cuvintelor și expresiilor folosite în aceste scrieri sau în alte scrieri) Platons Gastmahl Platons Phaedies: "Ins Deutsche überggen von Rudolf Kassner" Traducătorul operelor reale ale lui Platon este un mare artist, iar unele locuri ale traducerii sale fac o impresie puternică, datorită imaginii și frumuseții limbii, dar îi lipsește o școală filologică strictă, care explică multe erori în traducerea cuvinte si expresii) Ernst Hambruch: "Logische Regeln'der Platonischen Schule in der Aristoteleschen Logik" Pe baza unei comparații atente a dialogurilor lui Platon cu unele dintre scrierile primilor academicieni și ale lui Aristotel, autorul acestei lucrări concluzionează că Platon a distins deja două metode dialectice și a conturat în general o mare parte din fundamentele logice pe care Aristotel le-a dezvoltat mai târziu Recenziarul salută această lucrare, care, datorită ascuțiții minții și abilităților considerabile ale autorului său pentru diverse combinații, va ajuta la stabilirea unui nou punct de vedere asupra naturii cunoștințelor logice ale primilor academicieni) Heinrich Maier: "Die SillogistiK des Aristóteles Zweiter Teil-Die logische Théorie des Sillogismus und die Entstehung der Aris-totelischen Logik Cartea este formată din trei capitole Primul este Geneza silogisticii, al doilea este Legea fundamentală a silogisticii, iar al treilea este Principiul final al silogisticii, care la rândul său se descompune în

capitole mai mici Autorul își începe opera astfel: Silogismul este un produs al epocii eristice și consacră prima parte a capitolului său unei imagini de ansamblu asupra eristicii megariene și cinice A doua parte a capitolului despre metodologia lui Platon nu este foarte originală, dar cea de-a treia parte, care tratează originea silogismului, este foarte interesantă A patra parte este dedicată analizei metodelor logice ale lui Aristotel În ceea ce privește al doilea capitol, referitor la legea de bază a silogisticii, recenzentul consideră că principalul dezavantaj este absența Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV se leagă între părțile sale individuale Dintre întreaga lucrare, el recunoaște cel de-al treilea capitol ca fiind cel mai valoros și mai ales secțiunea care tratează categoriile lui Aristotel La sfârșitul lucrării sale, autorul face o trecere în revistă generală a logicii lui Aristotel, recunoscând-o prin și prin silogistică, care este slăbiciunea ei și, odată cu ea, puterea ei Slăbiciunea constă în faptul că nu recunoaște importanța centrală a funcțiilor rațiunii și a cunoașterii subiective (destul de corect după Gomperz), iar puterea constă în faptul că aceasta eliberează logica de metafizică, și mai ales de psihologie La sfârșitul eseului este un scurt index al textului și literaturii, care facilitează foarte mult utilizarea acestui studiu) Hermann Dimler: "Aris-totelische Metaphysik" În general, lucrarea amintește de opera lui Nohl despre Socrate, analizată mai devreme, cu singura diferență că autorul lucrării de față dă dovadă de o capacitate critică mult mai mare Revizorul consideră că subiectul ales de autor este prea restrâns pentru orice concluzie valoroasă Mai mult, în timp ce îl laudă pe Aristotel în general, autorul îl critică în detaliu în așa fel încât slăbește impresia unei recenzii generale) Emil Arleth: "Die meta-physischen grundlagen der Aristotelischen Ethik" În opinia recenzorului, această carte în general nu merită o atenție specială Autorul îi impune adesea lui Aristotel gânduri care îi sunt complet străine și, în plus, își bazează concluziile pe premise arbitrare, smulgând gândurile individuale din diferite locuri ale operei, ceea ce, desigur, îi lipsește opera de orice valoare științifică) Richard Loening: "Ge-schichte der strafrechtlichen Zurechnungslehre" și Alfred Kastil: "Zûr Lehre von der Willenstreicheit in der Nikomachischen Ethik" Despre munca lui Kastil'n, care este foarte scurtă, Gompertz face și o trecere în revistă foarte scurtă După ce a subliniat gândirea corectă exprimată de autor în concluzia sa că Aristotel, în raport cu problema liberului arbitru, nu trebuie înțeles în sensul modern nici ca determinist, nici ca indeterminist, Homcertz spune că, în general, poate repeta la fel despre opera sa, ceea ce a spus deja despre opera sa: "Chestiunea cunoaşterii binelui la Aristotel şi Toma d'Aquino" Dimpotrivă, lucrarea lui Loeninga, care are în vedere aceleași întrebări, este un studiu foarte interesant și valoros al doctrinei Biblioteca "Runivers" REVISTA JURNALOV imputarea și împreună o critică originală a fundamentelor psihologice ale eticii aristotelice) Jon Endt: "Die Quellen des Aristóteles in der Beschreibung der Tyrannen" Ca o colecție de materiale, această lucrare este excelentă, dar prelucrarea lor nu poate fi considerată deosebit de reușită) Gerhard Tischer: "Die Aristotelischen Musikprobleme", Alexis Kahl: "Die Philosophie der Musik nach Aristóteles" Lăsând deoparte evaluarea muzical-istorică a acestor compoziții, care ar trebui lăsată în seama specialistului, recenzentul atrage atenția asupra laturii lor filozofice și declară că din acest punct de vedere, opera lui Tischer, care este doar o parte a amplului studiu conceput de el, dă impresia

unui amănunțit, destul de chibzuit și scris cu mare cunoaștere a materiei Dimpotrivă, lucrarea lui Kahl, dedicată studiului aceleiași întrebări, este plină de concluzii contradictorii, pe care recenzentul le pune în legătură cu interpretarea greșită de către autor a multor cuvinte și expresii ale lui Aristotel, precum și cu multe neajunsuri de prezentare În plus, autorul păcătuiește împotriva adevărului istoric, punând gânduri moderne la modă în gura lui Aristotel Sarcina stabilită de Kalem în această lucrare, și anume, studiul gândurilor lui Aristotel despre muzică, exprimate de el în cartea a opta a Politicii, și compararea lor cu locurile corespunzătoare din alte lucrări, este foarte recunoscătoare Ea nu a găsit permisiunea reală de la Kal Dintre celelalte lucrări, Gompertz se oprește și asupra lucrărilor lui Rolfes, referitoare la metafizica lui Aristotel, vorbind cu laudă despre acea cunoaștere a materiei, conștiinciozitate și capacitatea de a stărui asupra celui mai important lucru, pe care autorul îl arată în această lucrare a sa , ca în tot ceea ce scrie în general În încheierea studiului său amplu și detaliat asupra literaturii germane de filozofie antică, Gompertz numește mai multe lucrări cunoscute de el numai prin numele autorilor lor, precum și pe cele care priveau domeniul pe care l-a studiat în această recenzie și au fost plasate în diverse numere ale acest jurnal III Jahresbericht über Neuerseheinung'en aus dem Bereiehe der arabischen Philosophie von M Horten ridicare și Recent, în literatura filozofică au apărut o mulțime de lucrări despre studiul filosofiei arabe, mulțumesc Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV datorită căruia s-a putut urmări şi stabili direcţiile cele mai importante în dezvoltarea sa Una dintre aceste lucrări de mare valoare este, printre altele, lucrarea bibliografică a lui Brockelmann "Gesehichte der Arabischen Literatura", care face posibilă urmărirea dezvoltării filozofiei arabe pe toți anii I și schițarea a cinci perioade importante în această dezvoltare b: i) perioada de dominare a învățăturii pur dogmatice a lui Mutakallénen,) traduceri și împrumuturi din literatura filozofică greacă,) o atitudine critică față de aceste împrumuturi din punctul de vedere al islamismului,) influența budismului,) influența a celei mai recente gândiri filosofice europene, care își găsește o reflectare deosebită în filosofia mahomedană modernă Revenind la o trecere în revistă a celor mai importante lucrări ale filozofiei arabe, autorul se oprește în primul rând asupra următoarei lucrări: Miguel Asin Palacios, Presbitere Alga-sel, Dogmatica, Moral, Ascètica conpròlogo de Menéndez yPelayo, vol I Acest volum este prima parte a unei serii de prelegeri despre Gasali Al doilea volum va conține misticismul său, al treilea va avea în vedere influența filozofiei sale asupra musulmanului, iar al patrulea asupra Spaniei creștine În lucrarea sa, autorul evidențiază originalitatea opiniilor lui Gasali în comparație cu alți filozofi musulmani, regăsind în el puncte de contact cu creștinismul și budismul Introducerea, care conține o scurtă privire de ansamblu asupra concepțiilor teologice, filosofice și mistice ale lui Gasali, este precedată de o prefață în care se indică faptul că nucleul filosofiei arabe este direcția mistică și sceptică a gândirii, și nu cea greco-filozofică unu În concluzie, recenzentul vorbește despre neajunsurile lucrării, printre cele mai mari dintre care enumera lipsa de claritate și concizia prezentării) Avicenna: "Neun Abhandlungen über Philosophie und Naturwis-senschaften, verfast von Abu Alî el-Hosain" cu un apendice de "Istorie" Salamâns și Absâls, tradus din grecescul Honein bu Ishàg el-ibàdî Acest studiu conține nouă lucrări de Avicenna, încă necunoscute în traducere: i) "Fizica" - a doua parte a problemei sale

principale de filosofie,) eseul "Despre corpurile cerești",) "Despre abilitățile fizice ale omului și ale lor cunoștințe",) "Definiții",) "Diviziunea științelor abstracte",) "Discursuri despre profetic Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV stvah, explicația simbolurilor lor și a fenomenelor similare",) "Explicarea literelor inițiale ale Coranului",) "Despre contractul dintre Dumnezeu și om",) "Etica" Comentariile și interpretarea cuvintelor grecești sunt atașate la traducerea din greacă) Ahmed ben Jahsa ben al Murtada al Mahdi lidin Allah: "Un extras din lucrarea sa asupra societăților și sectelor religioase * Mi-taziliten " Publicat de TW AgpoM'om Murtada a scris un eseu despre tendințele religioase, dogmatice și juridice ale gândirii sale contemporane, intitulat "Marea debordantă, combinând punctele de vedere ale savanților din toate orașele" Introducerea teologică la această lucrare cuprinde cartea, prima dintre care este lucrarea intitulată "Despre societățile și sectele religioase" La această introducere, Murtada a scris comentarii pentru a clarifica sarcina principală a operei sale principale Lucrarea de față este un extras din aceste comentarii, făcute de unul dintre adepții sectei Mutaziliten, ceea ce este foarte interesant, deoarece până acum majoritatea informațiilor despre această sectă s-au bazat pe mărturia oponenților Ali ben Ahmed benHazm ez- Zahiri, Imán: "Das Buch über die Religi on spartien, Schulen und Sekten Am Bande, Abu-l-Falh Mohammed ben Abdelkarém esSah-rastânî: "Das Buch der Sekten und Religionsparteien" Dezvoltarea teologiei musulmane este în strânsă legătură cu dezvoltarea filozofiei, deoarece concepțiile religioase ale mahomedanilor sunt în esență o simplă modificare a acelorași învățături filozofice Prin urmare, toate sectele și societățile religioase au fost studiate cu atenție de către filozofii musulmani, care s-au ocupat fie de latura pur dogmatică, fie de latura istorică a învățăturilor lor Acest scop este urmărit și de ambele lucrări de mai sus, dintre care prima, spre deosebire de a doua, se ocupă mai mult de doctrinar decât de latura istorică a problemei, ceea ce obligă recenzorul să se oprească în principal asupra analizei acesteia IbnHazm în cartea sa oferă o dezvoltare sistematică completă a principalelor prevederi ale învățăturilor fiecărei secte, insistând atât pe latura lor filozofică, cât și pe cea politică Această lucrare este scrisă în cinci volume, dintre care primele două se referă la secte non-musulmane, iar restul sunt exclusiv musulmane Revizorul consideră că această lucrare este de cea mai înaltă valoare științifică, deoarece ea Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV face posibil: i) stabilirea punctului de vedere corect asupra stării filozofiei arabe din vremurile lui Aviseppa,) determinarea în ce măsură influența greacă a pătruns în teologia musulmană până în acel moment) Cazali: "Das des Kenntnis der Uneingeweihten zu Verbergende, die grosse und Ideine Abhandlung" Aceste lucrări ale lui Gazali, scrise de el pentru a fi citite în cercurile cele mai apropiate, prietenoase, tratează natura creatoare a lui Dumnezeu și interpretarea Coranului Revizorul vede în ideile sale o asemănare cu doctrina averiană) Gazali: "Der gebahnte Weg der Frommen" Această carte tratează calea evlaviei pe care trebuie să o parcurgă fiecare persoană pentru a atinge fericirea și sfințenia veșnică și stabilește șapte pași succesivi în acest scop După ce a schițat conținutul acestei cărți, autorul recenziei subliniază sarcina culturală și istorică în studierea ei - să urmărească ecourile gândirii creștine și budiste în învățăturile lui Gazali) Gazali: "Die Vernichtung der Philosophie" Tendința greco-aristoteliană a gândirii arabe, în unele faze ale dominației sale, a fost caracterizată de o

critică deschisă a învățăturilor dogmatice ale Coranului Fiind un susținător înflăcărat al acestei doctrine, Gazali a apărat-o împotriva filozofiei grecizate, concentrându-și obiecțiile în douăzeci de antinomii referitoare la natură, Dumnezeu și lume Prezentarea și interpretarea acestor antinomii constituie conținutul cărții analizate) Gazali: c^Die Neubele-bung der Religionswissenschaften" Părerile teologice ale lui Gazali au fost dominante în islam timp de un mileniu întreg În dezvoltarea sa filozofică nu a mai fost mulțumit de învățătura religioasă a lui Mutacallimun și, deși a rămas în biserică, în scrierile sale teologice a fost un oponent deschis al lui Mutacallimun și un susținător al lui Mutaziliten Această direcție a lui a fost cea care a găsit expresie în eseul luat în considerare, care fusese deja prelucrat cu puțin timp înainte de moartea sa Ulterior, manuscrisele sale au fost retipărite într-un număr mare de exemplare atât în Cairo, cât și în multe orașe ale Europei, astfel încât Gazali a câștigat faima mondială ca reprezentant al noului islamism, impregnat de ideile gândirii religioase grecești, budism și creștinism Potrivit autorului acestei recenzii, el este deosebit de apropiat în punctele principale ale viziunii sale asupra lumii cu învățăturile lui Toma d'Aquino și Biblioteca "Runivers" REVIEW JOURNALOV Misticii creștini, de care se deosebește doar prin anumite detalii) M Horten: "Das Buch der Ringsteine Fârâbis mit dem Kommcntar des Emir Jsmail el Hoseinî el Fàrânî" Fârâbî își exprima gândurile în aforisme Unificarea sistematică a acestor gânduri este sarcina lui Ringsteine Pentru prima dată această lucrare a apărut în ediția lui T Dieterici în text arab în , iar în traducere în Această carte este o nouă traducere a textului original Sunt anexate aici extrase din comentariile făcute la această lucrare de Fârânî N Anikieva Biblioteca "Runivers" Controversă Milos suveran, domnule redactor! În cartea a -a a revistei "Probleme de filosofie și psihologie" există o scrisoare de la V I Ger'e despre un loc din articolul meu "Criza conștiinței juridice moderne" Vorbesc despre expresia pe care am folosit-o, romantismul feudal "Cuvântul feudal", spune venerabilul istoric, "are un sens istoric și tehnic definit și se poate referi doar la epoca feudalismului sau la supraviețuirea acestuia Deși în tinerețe îmi plăcea romanul Walter Scott-Ivanhoe, nici atunci nu aveam nicio dorință să trăiesc pe vremea lui Richard Inimă de Leu, cu atât mai puțin capabil să visez la o întoarcere la acea epocă Mai mult, în locul condamnat de criticul meu, discursul nu este deloc despre feudalism, ci despre monarhie Deci P I Novgorodtsev consideră monarhia ca o instituție feudală? Sub dominația feudalismului în Evul Mediu, monarhia a fost impregnată cu un caracter feudal, dar apoi monarhia a fost cea care a început lupta împotriva feudalismului și a creat un stat antifeudal modern Și într-adevăr, cu o opoziție atât de generală și abstractă, expresia pe care am folosit-o pare a fi un abuz terminologic incredibil Cu toate acestea, îmi voi permite să-mi exprim încrederea că nu numai articolul meu, ci și însuși nota lui V I Guerrier îmi justifică pe deplin terminologia După cum notează pe bună dreptate V I Guerrier, cuvântul feudal se referă nu numai la epoca feudalismului, ci și la rămășițele sale Și din moment ce supraviețuirile vechilor epoci se fac cunoscute uneori și multe secole mai târziu, nu este nevoie să se hrănească Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ predilecție pentru vremurile lui Richard Inimă de Leu, pentru a merita reproșul romantismului feudal De asemenea, este adevărat că monarhia a început să lupte împotriva feudalismului și că, în urma procesului istoric care a urmat, a fost creat statul antifeudal modern Vl IV Guerrier a uitat doar să adauge că, înainte de crearea statului

modern antifeudal, monarhia a trecut printr-o epocă în care, în timp ce lupta împotriva feudalismului, a purtat în multe privințe urmele concepțiilor feudale Pentru a recunoaște acest lucru, nu este deloc necesar să considerăm monarhia ca o instituție feudală: este necesar doar să admitem că monarhia poate fi impregnată de un caracter feudal Vl IV Guerrier recunoaște această posibilitate pentru monarhia Evului Mediu Dar cum poate nega acest lucru pentru o dată ulterioară? Este destul de cunoscut faptul că starea absolută a timpurilor moderne, oricât de ostilă ar fi feudalismului, nu renunță însă la multe elemente ale noțiunilor medievale de putere Așadar, de exemplu, Ludovic al XIV-lea consideră întreg statul ca pe o moșie regală, și construiește puterea care îi aparține, ca provenind din contopirea puterii regelui francez, care până atunci era doar puterea supremă suzerană, cu domniile putere, luată de la purtătorii ei originari Nu am nevoie să mă opresc aici asupra construcției puterii monarhice în stare absolută Voi spune doar că una dintre trăsăturile acestei construcții este recunoașterea monarhului ca fiind legal în afara statului și deasupra acestuia, astfel încât monarhul și statul să nu se contopească într-o singură unitate juridică, ci să fie luate separat, dualist Această viziune este, fără îndoială, înrădăcinată în noțiunile medievale de putere, ca și cealaltă viziune care leagă toată puterea de puterea monarhului Tout fuit al commencement in luy et vient de luy este formula juristului medieval În schimb, teoria statului antifeudal modern afirmă că monarhul nu poate fi înțeles decât din esența statului și doar ca organ al acestuia Ea urmărește să stabilească unitatea juridică a puterii și a poporului, a monarhului și a statului și, în acest sens, diferă decisiv de viziunea dualistă medievală Biblioteca "Runivers" POLEMICĂ pentru o evaluare corectă a punctelor de vedere ale lui Mirabeau, așadar, de o importanță mult mai mare este discursul său din septembrie a anului, în care dezvoltă principiile "monarhiei-guvernare, stabilite pe baza suveranității populare" În afirmațiile lui V I Guerrier nu găsesc nicio urmă de recunoaștere a acestei teorii juridice moderne și, dimpotrivă, văd clar semne ale direcției pe care am desemnat-o cu denumirea de romantism feudal, înțelegând această expresie în sensul larg că rezultă din opoziţia punctelor de vedere ale statelor moderne anti-feudale cu alte viziuni, nu lipsite de rămăşiţe de feudalism Oricine își face osteneala să recitească paginile - ale articolului meu "Criza conștiinței juridice moderne" (în cartea a -a a revistei "Probleme de filosofie și psihologie") va înțelege și de ce vorbesc despre romantism în acest caz V I Guerrier, în sprijinul punctului său de vedere, se referă la autoritatea lui Mirabeau, despre care, după cum spune el, "nimeni nu s-a dat încă drept romantic" El citează în acelaşi timp un fragment din celebrul discurs al lui Mirabeau, rostit la iunie , şi care se referă, printre altele, la problema avizului regal Dar întrebarea la fel renitate" Deși Mirabeau folosește aici în aplicarea monarhului denumirea de "le représentant perpétuel du peuple", dar justificarea sancțiunii regale adoptate de acesta și limitele esențiale pe care le stabilește pentru aplicarea ei mărturisesc că autoritatea unui mare politician poate fi cu greu folosită pentru a proteja acele opinii exprimate de V I Guerrier La cele spuse, nu pot decât să adaug că concluzia notei lui V I Guerrier, referitoare la problema punerii în practică a ideii de democrație de către popor, în măsura în care se află în legătură cu articolul meu, este rodul o neînțelegere pură Studiind problema crizei ideii de suveranitate populară, cu siguranță nu am putut să nu știu că punerea în aplicare practică a acestei idei este "o problemă foarte dificilă"

Cu atât mai puțin aș putea crede că această realizare ar fi facilitată de un fel de prejudecată Articolul meu nu oferă niciun motiv pentru astfel de presupuneri Și dacă V I Guerrier le exprimă, atunci evident, în legătură cu vreo altă controversă, la care cercetarea mea științifică nu este implicată R Novgorodtsev# Biblioteca "Runivers" Biblioteca "Runivers " ANUNTURI Cercetare filozofică, = - apel și așa mai departe , publicată sub redacția prof G Chelpanova CONŢINUT TI Vol Shimansky, A' K Doctrina lui Kant și Spencer despre spațiu Chelpanov, G I Despre filozofia imanenta Raport de activitate Psych Seminarii pentru - TI Vol al -lea Shcherbina, Doctrina lui A M Kant despre lucrul în sine Weinstein, A E Doctrina realității Schubert-Soldern Chelpanov, G I Avenarius și școala lui TI Vol al -lea Shcherbina, A M Doctrina lui Kant despre lucrul în sine (sfârșit) Zѣnkovsky, VV Starea actuală a problemei psihofizice Shpett, G G Problema cauzalității în Hume și Kant (Introducere) Chelpanov, G I Apriorism și empirism (replica prof Gilyarov) TI Vol al -lea Shpett, G G Problema cauzalității în Hume și Kant Chelpanov, G I Recenzia Op I S Vândut "On Memory" Raport de activitate Psych Seminarii pentru anii - T IL Vol al -lea Blonsky Doctrina lui Berkeley despre realitate Prețul pentru fiecare număr este de p Depozitul de publicații în redacția revistei "Întrebări de filosofie și psihologie" și în librăria lui N P Karbasnikov, Moscova, Mokhovaya, împotriva Universității Biblioteca "Runivers" ÎNTREBĂRI DE FILOZOFIE ȘI PSIHOLOGIE DE VANZARE LUCRĂRILE PRIMULUI CONGRS PATRU RUS DE SPIRITUALIȘTI ȘI PERSOANE INTERESATE DE Psihism, Mediumism și Învățături Mistice, care a avut loc la Moscova cu ocazia aniversării a de ani a revistei "Rebus" (- octombrie) Peste de exemplare , pagini , cu multe desene și desene CONŢINUT! I Rapoarte: P A Chistyakov Știință modernă și spiritualism (Discurs introductiv susținut de președintele Congresului) - von-Menk Scurt eseu istoric despre spiritismul modern -P Melnikov Casă agitată în provincia Tomsk - B Taits Cazul scrisului direct (vezi fig) -A și B Două cazuri de identitate de sine dovedită - P Chistiakov Nemurirea după tradiţiile rozicrucienilor asiatici - Serbov Eseuri din istoria misticismului rus -Al K Nikolsky Mișcarea religioasă a Kalmyks din Altai (fig) P Chistiakov Despre fotografia invizibilului -A şi B Despre fotografia psihică transcendentală (vezi Fig) - B K Armfelt Fotografie astrală - Kudryavtsev Radiația corpului uman și aplicarea lor la tratarea bolilor (cu fig) -I Chistiakov Exteriorizarea forței nervoase și experimentele Dr Jouard (cu desen) - A Honore Dispensar hipnotic în orașul Barnaul (cu fig) -A K Teozofia în Germania la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea (rezumat al unui discurs al dr Rudolf Steiner la Congresul Teozofic de la Paris,) - V N Zaprya-ga Vă puteți abona de la redacția revistei Rebus, Moscova, Arbat, Neid-gardt, apartamentul nr Biblioteca "Runivers "